GEORGE BIANU
În boxa acuzaţilor

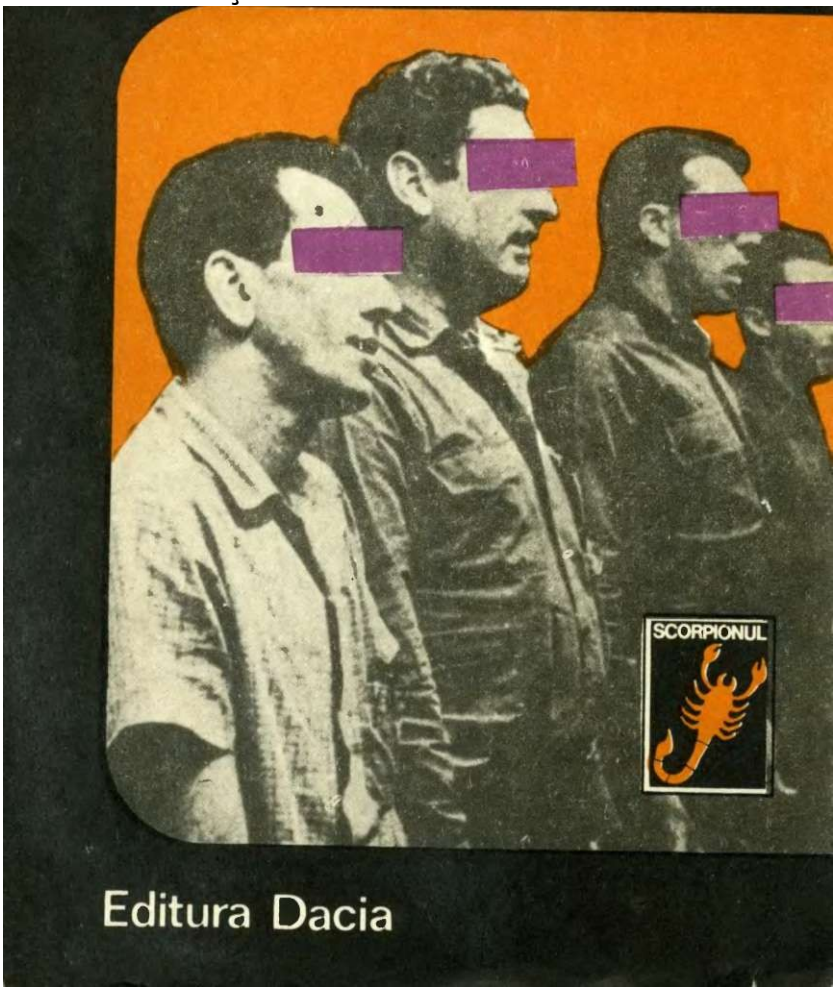

GEORGE BIANU
ÎN BOXA ACUZAŢILOR
EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA 1979

NICOLAS FOUCQUET

Despre Nicolas Foucquet, între anii 1653 şi 1661 „supraintendent general al finanţelor", adică ministru de finanţe al regelui Franţei, Ludovic al XIV-lea, s-a scris mult pe timpul său şi de-a lungul veacurilor. Soarta sa, procesul care i-a fost intentat, a stat în focarul atenţiei opiniei publice. I s-au dedicat numeroase opere literare, de cele

mai diverse genuri, care, în copleşitoarea lor majoritate, au deplâns soarta nenorocită a strălucitului om de lume şi au încercat să găsească un răspuns la întrebarea dacă Foucquet a fost în adevăr vinovat de faptele pentru care a fost judecat şi condamnat, sau mai bine zis, dacă faptele sale puteau fi considerate infracţiuni.

În contextul epocii istorice, în care a trăit Foucquet, şi al funcţiilor sale problema vinovăţiei apare, de fapt, ca un element secundar, de care putem face abstracţie. Ca ministru de finanţe al regelui Ludovic al XIV-lea el şi-a îndeplinit funcţia într-o perioadă când banii au început să aibă o importanţă crescândă, o însemnătate vitală pentru capul statului, iar misiunea ministrului de finanţe era tocmai să procure aceşti bani.

I se putea aduce o vină din faptul că a căutat şi a reuşit să tragă şi foloase personale de pe urma funcţiei sale? Nicidecum. Astfel procedau pe acele vremuri (şi în alte perioade) nu numai miniştrii de finanţe, dar, în genere, toţi demnitarii şi funcţionarii de stat şi nimeni nu i-a tras la răspundere pentru atâta lucru. Aşadar, procesul lui Foucquet trezeşte interesul nu pentru a ne putea convinge de vinovăţia sau nevinovăţia sa, ci pentru că este un episod al vremurilor, în care se oglindeşte un complex tablou de interese, pasiuni, intrigi, invidii, lupta pentru putere şi funcţii la curtea regelui Franţei. Fireşte, nu vor putea fi trecute cu vederea anumite greşeli săvârşite de ministrul finanţelor, greşeli, care, până la urmă, i-au atras condamnarea.

Descinzând dintr-o familie de demnitari, Foucquet devine după absolvirea colegiului ordinului iezuiţilor din Clermont, în 1633, la vârsta de numai 18 ani, avocat în Parlamentul din Paris, iar peste trei ani obţine funcţia de referent. S-a căsătorit în 1640 şi a primit atât din partea părinţilor soţiei, cât şi de la părinţii săi o dotă considerabilă. La vârsta de 25 ani dispunea, aşadar, de o avere apreciabilă, care îi permitea să ducă o viaţă luxoasă. În 1641 cumpără primul domeniu de la Vaux-le-Vicome, unde în 1656 va construi un somptuos castel, care îi va

atrage numeroase invidii şi va înmulţi numărul duşmanilor săi.

În timpul aşa-numitei Fronde parlamentare, a opoziţiei parlamentului faţă de autoritatea regală, era intendent, adică administrator financiar al regelui, la Paris, funcţie dificilă şi delicată, în care Foucquet a reuşit să susţină, cu tact şi elasticitate, interesele regelui şi ale principalului său ministru, cardinalul Mazarin. În cursul exercitării acestei funcţii Foucquet a întâlnit şi a cunoscut un comis al ministrului Le Tellier, Colbert, care şi el va deveni, în curând, intendent al lui Mazarin. Recomandat călduros de Colbert, Foucquet se bucura şi de sprijinul lui Le Tellier. Cu ajutorul acestuia şi al lui Mazarin, el reuşeşte să cumpere funcţia bănoasă de procuror general în Parlamentul din Paris, devenind şi în cadrul acestui for un susţinător consecvent al intereselor familiei regale.

Prima sa soţie a murit la optsprezece luni de la încheierea căsătoriei. Foucquet s-a recăsătorit la 4 februarie 1651, primind şi din partea celei de a doua soţii o zestre bogată. Data căsătoriei lui Foucquet a coincis întâmplător cu ziua în care Parlamentul a hotărât expulzarea din Paris a cardinalului Mazarin. În timp ce acesta trăia în exil, în nordul Franţei, Foucquet şi prietenul său Colbert salvgardau interesele şi uriaşa avere a lui Mazarin şi duceau o activitate susţinută pentru readucerea lui la Paris. Când, după întoarcerea lui Mazarin la Paris, se înteţeşte lupta între partizanii şi adversarii acestuia, grupaţi îndeosebi în cadrul Parlamentului, Foucquet iniţiază mutarea de la Paris la Pontoise a sediului acestuia. Parlamentarii adepţi ai lui Mazarin au plecat la Pontoise, iar cei care au refuzat să plece şi au rămas la Paris, au putut fi declaraţi rebeli şi fronda a fost astfel lichidată. La 21 octombrie 1652 Ludovic al XIV-lea şi-a făcut intrarea triumfală la Paris.

Pentru meritele sale deosebite din această perioadă tumultuoasă, Mazarin l-a numit pe Foucquet, la 7 februarie 1653, în postul, mult invidiat, de ministru de finanţe al regelui. împreună cu el, în aceeaşi funcţie, a mai fost

numit şi Servien. Cei doi miniştri de finanţe erau secondaţi şi controlaţi de bancherul Hervart, omul de casă a lui Mazarin. Foucquet era şi ministru de stat şi rămăsese şi procuror general al Parlamentului din Paris. Fratele său, abatele Foucquet era, în mod oficios, şeful poliţiei lui Mazarin. Cei doi fraţi au iniţiat numeroase măsuri represive împotriva adversarilor politici ai regimului. Din cauza unor fricţiuni, dintre Foucquet şi Servien, la *24* decembrie 1654, Mazarin a delimitat atribuţiile lor: Servien a fost însărcinat cu ordonanţarea cheltuielilor, iar lui Foucquet i s-au încredinţat veniturile tezaurului, ceea ce opinia publică a apreciat ca un semn al dizgraţiei lui Servien.

O ASCENSIUNE FABULOASĂ

Pe bună dreptate s-a socotit că, cel însărcinat cu realizarea veniturilor tezaurului regal, era favoritul zilei. Căci acest domeniu oferea prilejul celei mai rapide îmbogăţiri. Şi prilejul era cu atât mai vădit cu cât era mai dificilă situaţia finanţelor publice şi mai mare nevoia de bani a tezaurului regal, deoarece condiţiile impuse de creditori erau cu atât mai oneroase. În cei opt ani, în care Foucquet a exercitat funcţia de ministru al finanţelor, tezaurul regal a fost tot timpul suprasolicitat, veniturile sale fiind adesea angajate pe doi-trei ani în avans. Un contemporan a spus că ministrul finanţelor n-a reuşit niciodată în această perioadă să vadă două milioane de livre împreună în casieria regelui, ale cărui cheltuieli puteau fi acoperite numai prin împrumuturi continue. Bancherii profitau din plin de dificultăţile financiare ale regelui, nemaivorbind de numeroşi intermediari, printre care şi primul ministru Mazarin, care pretindeau fiecare partea lor de pradă. În obţinerea împrumuturilor, atât de necesare, persoana ministrului de finanţe avea un rol preponderent, dacă nu pentru altceva, atunci pentru faptul că creditorii, care nu l-ar fi împrumutat în orice condiţiuni pe rege, aveau încredere în ministrul de finanţe Foucquet, datorită averii sale personale. Astfel, când tezaurul avea nevoie urgentă de bani Foucquet apela la bancherii săi,

contracta împrumuturile în numele său şi reîmprumuta banii regelui, asigurându-şi, firește, un venit corespunzător. Dispoziţiile legale limitau dobânzile la un procent de 5, 22% pe an, sub sancţiunea pedepsei pentru camătă, împrumutul acordat regelui era stipulat cu dobânda legală, dar de comun acord, creditorul reţinea o parte din capitalul împrumutat, astfel că dobânda se ridica, de fapt, la 15 – 18%. Este lesne de închipuit ce venituri imense îşi asigura Foucquet numai din acest gen de afaceri, dacă din fiecare milion de livre împrumutat regelui, el reţinea aproape două sute de mii.

Mazarin era foarte mulţumit de activitatea ministrului său de finanţe. Când, în 1653, Focquet reuşi să contracteze un împrumut urgent de 900.000 livre pentru tezaurul regal, Mazarin îi scrise:

„Ştiu că aţi găsit această sumă prin legăturile Voastre personale. Vă exprim recunoştinţa pe care Vi-o datorez şi sunt mişcat de maniera în care le-aţi folosit. Le-am informat, amănunţit, pe Majestăţile lor (regele şi regina mamă) care au fost de acord că sunteţi plin de un zel foarte eficace şi că un prieten ca Domnia voastră trebuie apreciat M-au însărcinat să vă mulţumesc din partea lor pentru efortul ce l-aţi depus şi pentru a Vă asigura că vă vor păstra în amintirea lor”.

În cariera sa mereu ascendentă Foucquet n-a uitat nici de familia sa. Şi-a aranjat cei patru fraţi în diverse funcţii înalte, şi-a căsătorit fiica cu un înalt demnitar al curţii regale, dându-i o dotă de 600.000 livre şi şi-a pricopsit şi celelalte neamuri, mai ales pe cei din Bretagne, din nordul Franţei, unde Foucquet avea o influenţă deosebită.

Ministrul de finanţe ştia cum să-şi cheltuiască în mod cât mai plăcut imensele sale bogăţii. Recepţiile oferite în castelurile sale deveneau din ce în ce mai strălucitoare. Printre oaspeţii primiţi de el se numărau regele Ludovic al XIV-lea, regina Cristina a Suediei, primul ministru Mazarin. Ministrul de finanţe aprecia oamenii de artă şi de litere, cărora le acorda subsidii importante. Printre aceştia

se afla şi vestitul fabulist şi poet La Fontaine, precum şi alte celebrităţi din toate domeniile artei.

Un om atât de bogat şi darnic nu putea să nu fie şi idolul femeilor, fiind şi un mare amator de aventuri galante. Amantele sale erau recrutate din cele mai înalte cercuri aristocratice. Îmbinând plăcerea cu interesele sale politice, Foucquet îşi folosea amantele şi ca iscoade. Datorită lor în faţa ministrului de finanţe nu existau, în genere, niciun fel de secrete.

Viaţa somptuoasă pe care o ducea Nicolás Foucquet a trezit, fireşte, invidii. Printre cei care îl pizmuiau se afla chiar şi primul ministru Mazarin şi fostul său prieten Colbert, care au început să-i submineze poziţia.

Luând cunoştinţă de intrigile care se ţeseau împotriva sa, şi ştiind că putea deveni oricând victima acestor intrigi, Foucquet, neliniştit, îşi făureşte un plan de apărare în cazul în care ar cădea în dizgraţie. În liniştea reşedinţei sale de la Saint-Mandé, în vara anului 1657, el a consemnat acest plan într-un document, care mai târziu îi va fi imputat drept o crimă de lezmajestate.

„Natura sa neîncrezătoare şi geloasă, notase Foucquet despre primul ministru, disensiunile şi duşmăniile pe care le-a provocat cu grijă şi cu o măiestrie de necrezut în conştiinţa tuturor celor care au ceva comun cu treburile statului… plăcerea pe care o mărturiseşte prea deschis ascultând pe toţi cei care vorbesc împotriva mea, cărora le acordă tot accesul şi toată încrederea, fără a avea în vedere calitatea acestor indivizi, interesul ce îi animă, precum şi răul pe care şi-l pricinuieşte sieşi discreditând un ministru de finanţe, al cărui credit, singur, face ca să subziste statu166. Fără ca în aceste consemnări să fie amintit vreun nume, nu exista nicio îndoială că ele se refereau la Mazarin şi la intendentul acestuia, Colbert.

Presimţind soarta care îl aştepta, Foucquet înşiră în planul său numele prietenilor săi, la care se va putea apela în cazul când ar fi arestat, indicând şi domeniile sale unde prietenii săi se vor putea aduna în vederea organizării unor acţiuni pentru eliberarea sa.

Dar, în 1657, Mazarin nu-şi putea permite încă să se dispenseze de serviciile ministrului său de finanţe, aşa încât temerile lui Foucquet s-au dovedit a fi premature. În cursul anului 1658 el face eforturi disperate pentru a procura banii necesari tezaurului regal, dar se îmbolnăveşte grav din cauza muncii istovitoare depuse. Tot atunci el a achiziţionat castelul şi domeniul Belle-Ille din Bretagne, din ordinul regelui, pentru ca acest loc fortificat să nu intre în posesiunea unui nobil din opoziţie. Noua achiziţie i-a asigurat creşterea în continuare a influenţei în această parte a Franţei.

La începutul anului 1659, Foucquet, chinuit din nou de nelinişte, scoate din ascunziş planul său şi îl reface complet, deoarece în cei doi ani interveniseră multe schimbări în situaţia persoanelor vizate.

La 16 februarie 1659 a murit Servier, co-ministrul de finanţe. Mazarin, profitând de acest prilej, a intenţionat să preia personal funcţia vacantă şi s-o exercite prin Colbert. Dar Foucquet refuză să colaboreze cu Colbert, ale cărui sentimente de duşmănie îi erau bine cunoscute, şi cere să i se primească demisia. Cardinalul însă, nevrând să-şi asume singur riscul acestei funcţii dificile, a dat înapoi şi a renunţat la proiectul său, mai ales că în acel moment regele îi datora lui Foucquet peste 5 milioane de livre, drept contravaloare a împrumuturilor contractate.

În cursul anului 1659 Colbert a întocmit un memoriu detaliat şi foarte documentat, adresat lui Mazarin, asupra gestiunii lui Foucquet, demonstrând că, datorită dezordinii existente în administrarea finanţelor publice, ministrul de finanţe şi acoliţii săi au reuşit să-şi însuşească sume enorme. Din 90 de milioane livre, plătite de populaţia rurală cu titlu de impozite, regele n-a primit decât 35 – 40 milioane, tot restul intrând în buzunarele lui Foucquet şi ale oamenilor săi.

„Este o chestiune publică, ştiută de toată lumea, scria Colbert, că ministrul de finanţe şi-a căpătuit nu numai neamurile şi prietenii, nu numai comisii, dar şi pe toate personalităţile regatului pe care a vrut să le câştige

de partea lui fie pentru a se menţine, fie pentru a avansa”.

Deşi Colbert va proceda la fel, mai târziu, după ce va pune mâna pe frânele finanţelor, acum el spumega împotriva lui Foucquet cerând să fie tras la răspundere penală. Cu toate măsurile de precauţie luate de Colbert, memoriul său, înainte de a ajunge la Mazarin, a fost citit şi copiat de Foucquet, deoarece ministrul de finanţe avea în atribuţiile sale şi serviciul poştelor, cenzurând toată corespondenţa adresată lui Mazarin. Fiind, aşadar, informat asupra învinuirilor formulate de Colbert, el le-a putut contracara şi Mazarin, în loc de a-l înlătura, îi răspunse lui Colbert printr-un îndemn de a colabora cu Foucquet.

ARESTAREA

Intrigile lui Colbert n-au contenit însă şi până la urmă au dat roade. La începutul anului 1661, cardinalul Mazarin, bolnav, şi-a simţit sfârşitul aproape. La 7 martie 1661 în camera sa, în prezenţa regelui Ludovic al XIV-lea şi a miniştrilor Le Tellier, Lionne şi Foucquet, el i-a recomandat pe aceştia, în modul cel mai călduros Majestăţii Sale, ca „slujitori foarte capabili şi de o deplină fidelitate”. Cardinalul a ţinut chiar să precizeze că Foucquet putea să-i dea regelui sfaturi foarte bune nu numai în ce priveşte finanţele, ci şi „privind toate celelalte treburi ale statului, de orice natură ar fi ele”.

Însă duşmanii lui Foucquet, care mişunau în jurul muribundului, nu se puteau împăca cu gândul ca Mazarin să moară fără să-l compromită pe ministrul de finanţe în ochii regelui. Confesorul cardinalului, constrâns şi plătit de Colbert, a insistat la căpătâiul muribundului până ce acesta i-a vorbit regelui despre toate amănuntele compromiţătoare din activitatea lui Foucquet şi l-a sfătuit pe suveran să ia toate măsurile de precauţie împotriva lui, să-l supravegheze de aproape, şi să-i aducă la cunoştinţă toate crimele sale, precum şi faptul că dacă îşi va schimba comportarea, Majestatea Sa nu va înceta să se servească de el. Se pare că muribundul, cu acest prilej, l-a recomandat regelui pe Colbert.

Fapt este că a doua zi după moartea lui Mazarin, Colbert a fost numit intendent al finanţelor cu misiunea de a verifica, în mod discret, gestiunea lui Foucquet.

Tânărul rege era decis să ia în mâinile sale toate compartimentele conducerii statului şi îndeosebi administrarea finanţelor publice. În acest scop el voia în primul rând să introducă ordinea şi rigurozitatea în locul anarhiei existente în domeniul finanţelor poruncindu-i lui Foucquet să-i prezinte zi de zi rapoarte amănunţite.

Ministrul de finanţe n-a înţeles însă cotitura produsă în conducerea statului. El a crezut că este vorba de un capriciu al tânărului rege care îi va trece curând acestuia şi de aceea a continuat să prezinte suveranului rapoarte nereale.

Abatele de Choisy scrie despre această ultimă perioadă a activităţii lui Foucquet în „Memoriile" sale:

„El prezenta, deci, regelui rapoarte despre cheltuielile sale, pe care le majora şi despre veniturile, pe care le diminua, înfăţişând situaţia într-o lumină şi mai rea, decât era în realitate. Regele arăta, în fiecare seară, aceste rapoarte lui Colbert, care îi semnala toate inexactităţile. A doua zi regele insista în faţa lui Foucquet, cerând noi explicaţii, prefăcându-se însă a nu fi prea lămurit şi Foucquet, impertinent, persista în a minţi. Această dovadă, repetată de mai multe ori, îl determină, în sfârşit, pe rege să-l mazilească pe Foucquet".

Ludovic al XIV-lea n-a acţionat pripit, ceea ce denotă că n-a considerat faptele ministrului său de finanţe chiar atât de grave, încât să renunţe la serviciile sale mult prea necesare. Dimpotrivă, l-a însărcinat cu importante misiuni diplomatice în Suedia, Polonia şi Anglia, pe care abilul ministru le-a dus la bun sfârşit. Regele îşi justifica atitudinea, notând:

„Ar putea părea curios că am vrut să mă servesc de el (Foucquet) deşi aveam cunoştinţă încă de pe atunci despre furturile sale; dar ştiam că avea spirit şi o vastă cunoştinţă despre treburile de stat, ceea ce m-a făcut să cred că îmi va putea face servicii bune, cu condiţia să-şi

recunoască greşelile din trecut şi să promită că se va îndrepta”.

Foucquet a mai comis însă şi alte greşeli. El a continuat să se amestece în toate intrigile de la curtea regală, fiind în permanenţă temeinic informat asupra tuturor întâmplărilor, de către reţeaua sa personală de iscoade. El a încercat chiar să joace rolul de intermediar în afacerile amoroase ale regelui. Dar Ludovic al XIV-lea n-avea nevoie şi nu admitea intermediari.

„Foucquet căuta să-l amuze pe tânărul rege, scria abatele de Choisy, cu fleacuri şi îi propunea mereu diverse distracţii uşoare, voind chiar să se îngrijească de noile sale amoruri, ceea ce îi displăcea regelui foarte mult, neavând pe atunci drept confident decât pe sine însuşi, făcându-i plăcere de a se înconjura de mister, şi… vrând să înceapă să fie rege, pe deplin”.

Într-o şedinţă a consiliului regal, la 3 mai 1661, care s-a ţinut fără participarea lui Foucquet, s-a luat hotărârea de a i se limita atribuţiile în mânuirea anumitor fonduri. În continuare Le Tellier şi Colbert s-au străduit să-l ponegrească pe Foucquet şi în faţa reginei mamă, Ana de Austria, care avea o mare influenţă asupra regelui. După două luni de insistenţe, ei obţinură şi asentimentul reginei-mame pentru arestarea lui Foucquet.

Avertizat cu privire la pericolul ce-l ameninţa, Foucquet s-a prezentat în faţa regelui şi i-a mărturisit toate greşelile din trecut promiţându-i că îl va sluji în viitor cu fidelitate. Ludovic al XIV-lea deşi nu intenţiona să revină asupra deciziei adoptate, i-a spus, totuşi, câteva vorbe liniştitoare, ceea ce Foucquet a interpretat drept o iertare a greşelilor sale.

Adversarii săi îşi continuau, însă, acţiunea cu asiduitate. Pentru a-l putea trimite în judecată pe Foucquet, mai exista un obstacol. În calitate de procuror general în Parlamentul din Paris, ca orice membru al Parlamentului, el se bucura de un privilegiu de jurisdicţie şi nu putea fi judecat decât de cei egali în grad cu el, adică de membrii acestui for. Dar Colbert şi ceilalţi duşmani ai

săi voiau să-l defere în faţa unei instanţe speciale. Foucquet trebuia, aşadar, convins să renunţe la funcţia sa de procuror general.

În consecinţă regele i-a adus la cunoştinţă că ar intenţiona să reducă rolul judiciar al Parlamentului, ceea ce va stârni multe proteste, dar se bazează pe ajutorul lui în această acţiune. În felul acesta, deşi regele nu i-a cerut direct să renunţe la funcţia de procuror general, nu exista niciun echivoc cu privire la dorinţa suveranului.

În ciuda faptului că fusese avertizat de iscoade şi prieteni despre cursa care i se întindea, Foucquet, dând dovadă de o naivitate extremă, spera că regele nu numai că nu-l va înlătura, dar, îl va promova chiar în funcţii mai înalte, poate chiar prim-ministru. De aceea, la începutul lunii august 1661, şi-a vândut funcţia de procuror general pentru 1.400.000 de livre, din care, culmea, îi remite regelui suma de un milion.

Ludovic al XIV-lea s-a prefăcut în continuare manifestând cea mai mare amabilitate faţă de ministrul său de finanţe, deşi acesta a săvârşit în vara anului 1661 o nouă greşeală gravă, care a contribuit la iritarea suveranului. Anume, aflând că regele are legături amoroase cu domnişoara de onoare a reginei mame, Louise de la Vallière, Foucquet, împins de năzuinţa de a-şi asigura bunăvoinţa tuturor persoanelor din anturajul regelui, îi oferi acesteia 250.000 de livre. Datorită lipsei sale de experienţă, domnişoara de la Vallière a interpretat în mod greşit oferta lui Foucquet, ca o încercare de a o cuceri şi a refuzat cu indignare darul oferit. Întâmplarea ajungând la cunoştinţa regelui, l-a întărit în hotărârea de a grăbi înlăturarea ministrului de finanţe.

Pentru luna septembrie a fost anunţată o călătorie a lui Ludovic al XIV-lea la Nantes. Regele a acceptat invitaţia lui Foucquet, ca, înainte de a pleca în călătorie să-i facă o vizită la castelul său din Vaux, la 17 august. Recepţia oferită de Foucquet în onoarea regelui şi a curţii sale a fost descrisă în decursul vremurilor în volume întregi. Celebrul dramaturg Molière a scris în mod special pentru recepţia

de la Vaux o piesă, pe care a jucat-o în grădina castelului, cu propria sa trupă de teatru. Cunoscutul pictor Le Brun şi renumitul Le Notre, creatorul de parcuri şi grădini care va avea să creeze parcul reşedinţei regale de la Versailles, au asigurat decorarea locurilor unde se desfăşura recepţia. Bucatele pregătite sub îndrumarea celor mai renumiţi bucătari au fost servite în 36 duzine de farfurii din aur masiv, restul serviciului fiind din acelaşi metal nobil. Au mai fost folosite 500 duzine de farfurii din cel mai fin porţelan. A avut loc o tombolă la care fiecare invitat a câştigat câte un giuvaier.

Costul recepţiei a fost evaluat la 120.000 de livre.

Regele Ludovic al XIV-lea era nu numai şocat, dar şi uluit. Pare foarte verosimilă opinia că, văzând strălucirea reşedinţei lui Foucquet şi dându-şi seama că reşedinţa regală de la Fointainebleau fusese pusă în mubră, regele ar fi hotărât să construiască palatul şi parcul de la Versailles. Se spune că Ludovic al XIV-lea a fost atât de furios, încât a avut intenţia să-l aresteze pe ministrul de finanţe chiar în cursul recepţiei şi că numai insistenţele reginei-mame au amânat deznodământul.

Foucquet săvârşise suprema greşeală a vieţii sale ignorând o informaţie transmisă de la curte de una din iscoade: „Regelui îi place să fie bogat şi nu-i plac cei care sunt mai bogaţi decât el”.

Ludovic al XIV-lea a socotit că era mai prudent să nu-l aresteze pe Foucquet la Paris, ci în drum spre Nantes, unde evenimentul nu putea să provoace atâta vâlvă ca în capitală. La sfârşitul lunii august, regele însoţit de întreaga curte pleacă, aşadar, spre Nantes. La 30 august, Foucquet descinse la castelul de Rongé, proprietatea familiei doamnei du Plessis-Bellière, una din prietenele intime ale ministrului de finanţe. Regele, care făcuse drumul călare, se instală în apropiere, în castelul conţilor de Bretagne. Interesându-se de Foucquet, Ludovic al XIV-lea află că era bolnav. Şi ofiţerul de muşchetari, d’Artagnan, care fusese desemnat de rege pentru arestarea lui Foucquet, era bolnav, aşa încât acţiunea a trebuit amânată cu câteva zile.

Între timp Le Tellier şi Colbert consemnau în scris toate detaliile arestării lui Foucquet. Scribii care întocmeau înscrisurile erau ţinuţi sub cheie pentru a împiedica descoperirea planului. La 4 septembrie regele l-a convocat pe d'Artagnan şi i-a remis ordine scrise, în care se prevedea printre altele:

„Domnul d'Artagnan va avea sarcina de a nu-l pierde din ochi, din momentul în care va fi arestat, şi de a nu-i îngădui să-şi bage mâna în buzunare, ca să nu poată ascunde vreo hârtie şi de îndată ce vor sosi în sala respectivă, îi va spune că regele îi cere toate hârtiile ce le are asupra sa, luând precauţiuni ca să nu poată reţine niciuna, hârtiile pe care domnul d'Artagnan le va remite în mâinile celui care va fi ordonat de Majestatea Sa".

Arestatul urma să fie dus, în trei etape, la castelul d'Angers. La prima etapă d'Artagnan îi va cere un înscris semnat de mâna sa, ordonând comandantului castelului Belle-Ille de a preda domeniul oamenilor regelui. Ofiţerul de muşchetari a primit o mie de galbeni pentru acoperirea cheltuielilor.

În acest timp, Foucquet continua să zacă bolnav, în castelul de Rongé. În seara zilei de 4 septembrie, Colbert îl vizită şi reuşi să-i ia încă 88.000 de livre pentru marină. Foucquet a fost anunţat că a doua zi este invitat la o vânătoare regală, care va fi precedată, dimineaţa, de un consiliu.

La 5 septembrie regele ţinu un scurt consiliu, iar după plecarea celorlalţi participanţi îl mai reţinu pe Foucquet, singur. În fine, ieşi şi ministrul de finanţe. El a fost de îndată înconjurat de numeroşi solicitatori, aşa încât d'Artagnan acompaniat de cincisprezece muşchetari se grăbi să-l ajungă din urmă. Oprind litiera lui Foucquet, d'Artagnan îi prezentă mandatul de arestare. Prizonierul a fost percheziţionat şi înscrisurile găsite asupra lui au fost imediat trimise regelui. La 7 septembrie deţinutul a fost închis la castelul d'Angers. Omul său de încredere, Pellisson, a fost de asemenea arestat. Soţia sa a fost exilată la Limoges.

În ziua de 5 septembrie 1661, după arestarea lui Foucquet, Ludovic al XIV-lea îşi reuni miniştrii în prezenţa principalilor demnitari ai curţii şi le înfăţişă motivele arestării ministrului de finanţe şi anume că încălcase grav îndatoririle, anunţându-i totodată că n-are intenţia să numească un alt ministru de finanţe, ci că de acum înainte va administra finanţele personal. El porunci ca nicio ordonanţă de plată, niciun act public să nu mai fie semnat decât din ordinul său expres.

Se poate afirma că de fapt odată cu înlăturarea lui Foucquet s-a instalat în Franţa puterea absolută a monarhului.

INSTRUCŢIA

La 7 septembrie sosi la reşedinţa regală de la Fontainebleau curierul care aduse cancelarului Seguier, din partea regelui, vestea arestării lui Foucquet. Au fost luate de îndată măsuri represive şi împotriva familiei arestatului, precum şi a prietenilor şi colaboratorilor săi apropiaţi. Fraţii lui şi prietena sa, doamna de Plessis-Belliere, au fost exilaţi, copiii săi scoşi din reşedinţele lor. Bruant, unul din comisii fostului ministru de finanţe, a reuşit să fugă în străinătate.

Referenţii Paget şi d'Albertas au fost trimişi la castelul din Vaux pentru a aplica sechestrul asupra tuturor bunurilor familiei Foucquet. În birourile ministrului de finanţe sechestrul fu aplicat de cancelarul Séguier în persoană. A doua zi s-a pus sechestru şi asupra bunurilor de la celelalte reşedinţe ale arestatului, precum şi la casele comişilor săi, Pellisson şi Bruant.

La 11 septembrie s-a întrunit consiliul regal adoptând măsura de suprimare a funcţiei de ministru de finanţe. A fost creat totodată un consiliu financiar compus din cinci persoane şi s-a hotărât, în principiu, înfiinţarea unei instanţe speciale pentru judecarea lui Foucquet.

În vederea percheziţionării reşedinţei principale a fostului ministru de finanţe, casa de la Saint-Mandé, şi a inventarierii obiectelor găsite a fost numită o comisie importantă, deoarece s-a presupus, pe bună dreptate, că

aici se află documentele cele mai relevante. Comisia era compusă din consilierii de stat Lauzon şi La Fosse, magistratul Poncet şi un consilier – secretar al regelui, Foucault, desemnat pentru a îndeplini funcţia de grefier. În prima zi, la percheziţie a asistat şi Colbert, din ordinul regelui, pentru a raporta suveranului cu privire la cele ce vor fi găsite.

În ziua de 20 septembrie au fost găsite în casa lui Foucquet planurile şi hărţile castelului Belle-Île şi proiectul de apărare, întocmit de fostul ministru de finanţe pentru cazul arestării sale. Comisia l-a interogat şi pe zidarul care a construit casa de la Saint-Mandé pentru a afla dacă în zidurile şi pereţii clădirii nu existau cumva locuri ascunse. Meşterul n-a putut da nicio relaţie.

La comisia ce întocmea inventarul arhivei lui Foucquet se prezentă la 23 septembrie un ofiţer superior însoţit de câţiva muşchetari, aducând o scrisoare din partea lui Colbert, prin care se cereau comisiei unele documente pentru a fi predate regelui.

Membrii comisiei, magistraţii cu experienţă, şi-au dat seama că o asemenea cerere este contrară regulilor de procedură penală. Colbert era pentru ei o persoană particulară, care n-avea nicio calitate în cadrul procesului penal şi ca atare nu putea ridica documente relevante pentru cauza în curs de cercetare. În numele comisiei La Fosse a adresat de îndată un raport în această problemă cancelarului Séguier, şeful justiţiei, pentru a se pune la adăpost faţă de eventualele critici ulterioare privind predarea unor documente la intervenţia lui Colbert, cunoscut ca duşman personal al lui Foucquet. Pe de altă parte, membrii comisiei n-au îndrăznit să nu îndeplinească o cerere a regelui, chiar dacă a fost transmisă prin intermediul lui Colbert. De aceea au trimis lui Colbert următorul răspuns la scrisoarea sa:

„Domnule, dorind să îndeplinim cu precizie ordinul primit din partea regelui, pentru executarea integrală a acestuia şi pentru a nu omite cu acest prilej diligenţele necesare, l-am rugat pe domnul Poncet, unul dintre noi, de

a se deplasa numaidecât la Majestatea Sa; el se va afla mâine la Fontainebleau tot timpul zilei şi vă va comunica totul personal. Semnat: De Lauzon, Poncet, La Fosse”.

La Fontainebleau, Poncet a predat regelui înscrisurile respective, care reprezentau îndeosebi corespondenţa lui Foucquet în probleme personale şi de afaceri. Peste trei zile Ludovic al XIV-lea le restitui comisiei de inventariere, cu excepţia celor care erau compromiţătoare pentru numeroasele femei din şirul de amante ale lui Foucquet, pe care consideră că e de datoria lui să le distrugă. Ulterior au apărut totuşi şi au circulat mai mult sau mai puţin public numeroase piese din corespondenţa amoroasă a fostului ministru de finanţe, dar ele sunt considerate ca apocrife.

După întoarcerea lui Poncet la Saint-Mandé, a continuat inventarierea arhivei Foucquet. Diverşi creditori ai arestatului, mai ales din rândul membrilor Parlamentului au cerut să asiste la efectuarea acestei operaţii. Ei au fost însă refuzaţi pe motivul că în cauză erau interese secrete de stat şi că regele „părinte comun al tuturor supuşilor săi”, va avea grijă şi de apărarea intereselor persoanelor particulare.

Deşi n-avea niciun rol oficial, Colbert a fost totuşi ţinut la curent cu desfăşurarea cercetărilor, prin intermediul grefierului Foucault, care îi trimitea diverse piese ale dosarului, fără ştirea celorlalţi membri ai comisiei. De altfel şi Poncet, care la început a fost foarte suspicios faţă de Colbert, refuzând să-i predea înscrisurile cerute de rege, mai târziu i-a trimis acestuia diverse piese ce i se păreau mai compromiţătoare pentru Foucquet.

Se pare că Poncet a primit în acest sens ordin chiar din partea lui Ludovic al XIV-lea personal, deoarece altfel nu s-ar putea explica faptul că Foucault scria, negru pe alb, într-o scrisoare adresată lui Colbert, la 3 octombrie: „Domnul Poncet are asupra sa câteva piese pentru a vi le arăta şi printre altele o scrisoare în privinţa căreia s-a apreciat că nu trebuie inventariată”.

Aşadar, diverşi membri ai comisiei sustrăgeau piese

găsite cu prilejul percheziţiei, predându-le lui Colbert, ceea ce reprezenta în mod evident, o încălcare grosolană a legii şi a intereselor vitale ale arestatului.

Între timp Colbert a reuşit ca unchiul său, Pussort, şi Berryer, unul din agenţii săi, să fie însărcinaţi cu verificarea registrelor tezaurului. Totodată el a început demersuri pentru constituirea instanţei care să-l judece pe Foucquet.

Această din urmă sarcină nu era tocmai uşoară, deoarece judecătorii trebuiau recrutaţi din rândul persoanelor ostile lui Foucquet. Or, acesta, prin dărnicia sa, îşi asigurase prietenia ori cel puţin bunăvoinţa a numeroase personalităţi ale vieţii politice franceze. Astfel organizatorii procesului nu erau siguri cine dintre candidaţii la funcţia de membru al completului de judecată va adopta atitudinea pretinsă de suveran şi de Colbert?

După îndelungate conciliabule, instanţa de judecată a fost constituită din Lamoignon, ca preşedinte; cancelarul Seguier; trei membri ai Parlamentului de Paris, Nesmond, Brilhac şi Catinat; trei referenţi, Boucherat, Poncet şi Voisin; un membru al Curţii de conturi, Pussort, unchiul lui Colbert; un consilier din Parlamentul de la Metz, Louvois, fiul ministrului Le Tellier; câte un consilier din fiecare parlament de provincie. Ca procuror a fost desemnat avocatul general Talon, adversar cunoscut, al lui Foucquet, iar ca grefier, după cum am mai arătat, Foucault, omul de casă al lui Colbert.

La propunerea lui Lamoignon au mai fost desemnaţi doi consilieri ai Parlamentului din Paris, Renard şi Fayet, precum şi doi referenţi, Bernard de Reze şi Lefèvre d’Ormesson. Completul era format din douăzeci şi doi de judecători.

Decretul regal de înfiinţare a instanţei a apărut la 15 noiembrie 1661. În actul de constituire s-a consemnat ca sarcină a instanţei: „cercetarea abuzurilor şi delapidărilor săvârşite în domeniul finanţelor, începând din 1635”.

Indicaţia de a aborda cercetările cu verificarea gestiunii finanţelor publice cu 25 de ani în urmă este pe

bună dreptate apreciată de autorul contemporan, Georges Mongredien, ca o manevră greşită a lui Colbert. Din exces de zel, organizatorii procesului au vrut să lege cazul Foucquet de infracţiunile săvârşite de predecesorii lui, evident, pentru a-i agrava situaţia. De fapt, însă, sarcina de a verifica operaţiunile tezaurului public pe o perioadă atât de lungă a complicat procesul şi cercetarea cazului Foucquet se va încurca, drept urmare, în desişul stufos al arhivelor finanţelor publice ale Franţei din ultimul sfert de secol.

Şedinţa de inaugurare a instanţei de judecată a avut loc la 3 decembrie 1661, la Palatul de justiţie din Paris, în faţa unei numeroase asistenţe, dar în absenţa acuzatului. De fapt, ea a avut un caracter formal şi general, cu alocuţiuni pronunţate de cancelarul Seguier, preşedintele Lamoignon şi procurorul general Dalon. Acesta din urmă a fost deosebit de violent, anunţând că se va proceda cu o severitate extremă. Procurorul general şi-a luat un substitut, un anume avocat Gomont, de asemenea om de casă al lui Colbert care va depune o activitate susţinută în despuierea înscrisurilor găsite în arhivele lui Foucquet.

După o muncă intensă de trei luni de clasare a înscrisurilor, la 3 martie 1662, judecătorii Poncet şi Renard au fost însărcinaţi ca în cadrul instrucţiei să înceapă interogarea acuzatului Foucquet.

În tot acest timp acuzatul fusese deţinut, începând de la 7 septembrie 1661, la castelul d’Angers, sub paza a 60 de muşchetari comandaţi de vestitul d’Artagnan. Fostul ministru de finanţe era însoţit de un servitor şi de medicul său, Pecquet, care au obţinut autorizaţia să se închidă împreună cu el. Demoralizat şi bolnav, Foucquet, făcându-şi un bilanţ al patrimoniului stabili că era dator cu douăsprezece milioane de livre, împrumutate pentru rege.

Într-un memoriu adresat ministrului Le Tellier, el căuta să se justifice scriind printre altele:

„S-ar putea să am greşeli, nu cer iertare pentru ele. Le-am făcut fiindcă trebuia să le fac şi în acest fel am fost în stare să realizez afacerile pe care nu le-aş fi putut face

altfel. De fapt, nu puteai urma o anumită regulă în probleme de bani cu domnul cardinal; nu dădea niciodată ordine precise; el blama şi tolera…; el dezaproba totul; după ce îl convingeai de imposibilitatea de a acţiona altfel, aproba totul; mie îmi vorbea într-un fel şi îmi scria cu multă stimă; mă vorbea în schimb de rău în faţa altora şi întrucât finanţele atrag ura; şi el voia să se desculpe, a lăsat totdeauna impresiile ce îi conveneau66.

În continuare acuzatul invoca faptul că regele l-a iertat în mod expres pentru greşelile săvârşite.

Petiţia n-a contribuit la îmbunătăţirea sorţii sale. „Dimpotrivă, i s-a interzis să mai scrie fără ordinul prealabil al suveranului.

La 1 decembrie 1661 Foucquet a fost transferat la Amboise, împreună cu fostul său comis Pellisson, care fusese şi el arestat; de aici a fost dus peste o lună la Vincennes, în apropiere de Paris.

Cu prilejul transferărilor lui Foucquet de la un loc de deţinere la altul au avut loc manifestări ostile ale populaţiei împotriva fostului ministru de finanţe, socotit a fi principalul vinovat de mizeria în rândul maselor largi din Franţa.

În acelaşi timp însă au apărut şi manifestări de dezaprobare a urmăririi lui Foucquet, promovate de foştii săi protejaţi, beneficiari ai sumelor distribuite în timpul ministeriatului său. Opoziţia împotriva procesului s-a manifestat şi din partea bancherilor şi a numeroase familii influente legate de activitatea financiară, care vedeau în urmărirea penală a fostului ministru de finanţe o ameninţare directă a sistemului care le asigurase beneficii enorme.

La 4 martie 1662 judecătorii Poncet şi Renard au început interogarea acuzatului, care, cu prilejul acestui prim contact cu judecătorii săi, a protestat contra rigorilor deţinerii sale, contra interdicţiei de a citi, a scrie, a avea un confesor, contra exilării soţiei sale, care n-avea nimic comun cu afacerile sale.

La al doilea interogatoriu deţinutul a devenit şi mai

hotărât; lipsit de posibilitatea de a se apăra, el a refuzat să răspundă. După ce i s-a promis că soţia îi va fi rechemată din exil, Foucquet a început să dea relaţii cu privire la diversele sale operaţiuni financiare. Întrebat fiind despre un act de constituire a unei pensii, pe care nu fusese trecut numele beneficiarului, acuzatul a arătat că pensia s-a plătit cardinalului Mazarin, care n-avea obiceiul să dea chitanţe pentru şperţurile ce le primea.

În cursul interogatoriului i-a venit rândul şi faimosului plan de apărare ce fusese descoperit în casa de la Saint-Mandé. Foucquet îşi dădu seama de pericolul pe care acest document îl reprezenta pentru soarta sa şi a încercat să se justifice invocând firea schimbătoare a lui Mazarin; el a arătat că se temea de o arestare neprevăzută, de la o zi la alta şi determinant de această teamă şi-a întocmit un plan de apărare. Dar planul a fost efectul unei temeri trecătoare, nu fusese comunicat nimănui şi în legătură cu el nu s-a întreprins nici măcar un început de executare.

Timp de trei săptămâni au avut loc treizeci şi patru de interogatorii. Foucquet n-a contenit să ceară să i se dea prilejul să examineze înscrisurile invocate în cursul interogatoriilor împotriva sa precum şi să pretindă asistenţa unui avocat.

Doamna Foucquet, căreia i s-a permis să revină la Paris, a reuşit să obţină o audienţă la suveran. Ea a solicitat clemenţa regală, dar fără rezultat; nu i s-a dat nici măcar un răspuns.

La începutul anului 1662 cercurile financiare erau din ce în ce mai îngrijorate de măsurile aplicate în vederea reducerii veniturilor lor din încasările tezaurului. Nemulţumiţi de noua politică financiară a suveranului, aceste cercuri luau atitudine în favoarea lui Foucquet, care întruchipa, ca un simbol, interesele lor. Influenţa adepţilor lui Foucquet se făcea simţită şi în cadrul completului de judecată, care, de fapt, era divizat în două grupuri.

În fruntea primului se afla preşedintele Lamoignon, care nu vedea cu ochi buni încălcările de lege săvârşite în

cursul urmăririi penale contra lui Foucquet şi, pe deasupra, era nemulţumit de Colbert, deoarece acesta l-a convins pe suveran să respingă propunerea de majorare a remuneraţiei magistraţilor. Pe de altă parte, Lamoignon făcea parte dintr-o societate religioasă ai cărei membri primiseră sume considerabile de la fostul ministru de finanţe. Astfel Lamoignon părea a fi şeful unui fel de opoziţie faţă de politica lui Colbert, care şi-a alăturat şi alţi membri ai completului de judecată: Nesmond, Poncet.

Boucherat, d'Ormesson, Bernard de Rézé, Pontehartrain şi alţii.

Colbert aprecia că adepţii săi deţin totuşi o majoritate simţitoare în cadrul instanţei de judecată, datorită mai ales judecătorilor din provincie, pe care îi ţinea strâns în mână. Atitudinea opozantă a lui Lamoignon se manifesta şi prin tergiversarea procesului, fapt despre care Colbert scria:

„… preşedintele nu se duce niciodată la completul de judecată decât la unsprezece şi jumătate, ieşind la amiază şi nu se întoarce decât între ora trei şi patru şi ieşind între ora cinci şi şase…"

A mai avut loc şi un alt eveniment. Fostul comis al lui Foucquet, Pellisson, a scris în cursul detenţiunii sale o lucrare intitulată „Cuvântare către rege de la unul din supuşii săi fideli privind procesul domnului Foucquet". Contestând competenţa instanţei speciale, Pellisson demonstra că în calitate de ministru Foucquet putea fi judecat numai de rege, în persoană, iar în calitate de fost procuror general, numai de Parlamentul din Paris.

„Regii, predecesorii voştri, scria Pellisson, au promis solemn supuşilor lor de a nu înfiinţa nicio comisie extraordinară şi de a-i lăsa să fie judecaţi de judecătorii lor fireşti…"

În ce priveşte gestiunea ministrului de finanţe, ea depindea de dispoziţiile lui Mazarin.

„A cerceta ceea ce s-a făcut pe timpul acela sub ministeriatul lui Mazarin, este ca şi cum amintirea sa ar fi chemată în judecată şi cu atât mai mare e dezavantajul cu

cât, dacă s-ar vrea să fie acuzată, chiar pe nedrept, amintirea lui nu mai are glas pentru a se apăra”.

În fapt procesul împotriva lui Foucquet se îndrepta în mod firesc şi contra lui Mazarin. Dar toate probele scrise compromiţătoare pentru fostul ministru au fost sustrase din arhiva de la Saint-Mandé, privându-l astfel pe Foucquet de principalele mijloace de probă în apărarea sa.

Pellisson sublinia în lucrarea sa, că Foucquet era obligat să procure cu orice preţ banii de care regele avea nevoie. „El era obligat să facă împrumuturi în condiţii cămătăreşti. Oare n-a făcut el faţă tuturor cheltuielilor administraţiei, ale războiului, ale serbărilor de la curte, ale căsătoriei regelui”?

Memoriul lui Pellisson, multiplicat clandestin, circula în numeroase exemplare şi în cercuri largi.

În ajutorul lui Foucquet au sărit şi oameni de litere „printre care şi La Fontaine, care în poezia „Elegie către nimfele din Vaux” apela la clemenţa regală în favoarea acuzatului. Colbert a reacţionat la această mişcare, aruncând în închisoare numeroşi scriitori şi poeţi care îşi ridicau vocile în apărarea fostului ministru de finanţe.

Cei mai lucizi dintre organizatorii procesului îşi dădeau seama de inconvenientele tărăgănării urmăririi penale:

„Tergiversarea urmăririi unei infracţiuni, scria substitutul procurorului general Gomont, schimbă spiritele, ca şi cum infracţiunea s-ar fi schimbat. Este un efect al timpului şi îndeosebi în cazul infracţiunilor de care se interesează publicul şi în care, la început, lumea e pornită contra infractorului, pentru ca apoi să manifeste compasiune pentru el…

Faimosul „plan de apărare” al lui Foucquet putea constitui temeiul pentru învinuirea de lezmajestate, care, fiind o infracţiune contra statului, justifica lipsirea acuzatului de orice apărător. Preşedintele Lamoignon era, însă de părere că ea nu constituia decât un aspect secundar al procesului, principalul fiind cel de delapidare şi în consecinţă acuzatului trebuia să i se acorde dreptul

de a avea apărător.

Dându-şi seama de contradicţiile existente în cadrul completului de judecată, Foucquet încerca să le exploateze. El refuza să răspundă la întrebări şi ridica mereu noi obiecţii, care îi puneau în încurcătură pe judecători. Până la urmă acuzatul a reuşit să obţină hârtie şi peniţe de scris pentru a-şi redacta apărarea.

Pellisson a trimis din închisoare, în iulie 1662 o a doua lucrare intitulată „Consideraţii sumare asupra procesului domnului Foucquet" în care reitera problema incompetenţei instanţei speciale, iar Foucquet reuşi să-şi depună contestaţia privind lipsa de competenţă a instanţei. Dar* printr-un decret al Consiliului de stat din 4 iulie, adoptat: în prezenţa lui Ludovic al XIV-lea, i s-a interzis lui Foucquet de a apela la o altă instanţă de judecată.

Soţia acuzatului a dat dovadă de mult curaj demascând într-o nouă petiţie adresată regelui rolul lui Colbert. „În timp ce regele trece răspunderea asupra judecătorilor, judecătorii declară că ascultă de ordinele regelui. Dar ceea ce va surprinde Parisul, Franţa, Europa, este că Colbert a avut îndrăzneala să asiste la consiliu, ca judecător al soţului meu, despre care se ştie în mod public că este adevăratul său acuzator, el, despre care nimeni n-are vreo îndoială că de şase ani este duşmanul său, declarat...

Dar suveranul a rămas inflexibil şi a respins toate protestele lui Foucquet şi ale familiei sale.

Între 18 iulie şi 13 septembrie acuzatul a fost confruntat cu douăzeci şi nouă dintre cei o sută şi unu martori audiaţi. Din aceste confruntări Foucquet înţelese mai bine mecanismul învinuirii împotriva sa şi îşi putu îmbunătăţi apărarea. Cu sprijinul insistent al preşedintelui Lamoignon acuzatul obţinu, în sfârşit, şi dreptul de a avea apărători. El îşi alese doi avocaţi: Auzanet şi Lhoste. S-a hotărât de asemenea de a i se da copii de pe actele de procedură şi inventarele efectuate.

La 5 octombrie 1662 instrucţia a intrat într-o nouă etapă, denumită „proces pus la punct", în cursul căreia au

început discuţiile în contradictoriu. Şi această faţă a procesului va dura mult timp, peste doi ani, datorită complexităţii cauzei. Pentru a-şi justifica activitatea în faţa regelui, instanţa de judecată, neputând încheia instrucţia procesului Foucquet, a judecat în paralel cu procesul acestuia, şi cauzele penale privind pe unii din foştii săi colaboratori, care au şi fost condamnaţi cu mult înainte de sfârşitul procesului Foucquet.

Preşedintele Lamoignon a fost chemat la 12 octombrie în faţa suveranului, care i-a comunicat că a desemnat ca raportori ai procesului, dintre membrii instanţei, pe referentul Olivier Lefèvre d'Ormesson şi pe consilierul Parlamentului din Rouen, Le Cornier de Saint-Hélène.

Lamoignon a arătat regelui că mama acuzatului, în numele acestuia, a recuzat pe cei doi raportori desemnaţi.

„Ea se teme de integritatea cunoscută a acestor magistraţi, răspunse Ludovic al XIV-lea, şi această teamă este *un* motiv în plus pentru numirea lor".

Preşedintele Lamoignon a continuat să insiste asupra dreptului tradiţional al acuzatului de a-i recuza pe raportori.

„Spuneţi că eu vi i-am impus", încheia regele discuţia… Lamoignon a fost astfel obligat să ratifice desemnarea raportorilor.

De altfel, d'Ormesson, magistrat capabil şi integru, va avea un rol hotărâtor în desfăşurarea procesului şi se poate afirma că regele i-a făcut un imens serviciu acuzatului neadmiţându-i cererea sa de recuzare. Raportorul Saint-Hélène, devotat cu trup şi suflet curţii regale, va juca un rol mult mai şters.

După desemnarea raportorilor procurorul general Talon depuse memoriul redactat de Gomont şi revăzut de Colbert şi de La Tellier, iar Foucquet a fost invitat să-şi înainteze apărarea, sub sancţiunea decăderii din acest drept.

Acuzatul a început prin a contesta procesele verbale de sechestru şi inventarele. El ataca deschis pe Colbert şi

pe agentul acestuia, Berryer, etichetându-i drept „parte adversă” în proces. Apărările formulate de Foucquet au fost adunate şi publicate începând din 1668, în 16 volume.

Argumentele expuse de acuzat, cu o logică remarcabilă şi într-un stil elegant, au avut darul să influenţeze şi mai mult opinia publică în favoarea sa. Presiunea ei se va face din ce în ce mai resimţită asupra membrilor completului de judecată, expuşi pe de altă parte presiunii camarilei regale, condusă de Colbert.

Dându-şi seama că atâta timp cât Lamoignon va prezida instanţa, nu va obţine rezultatul dorit, Colbert îl convinge pe suveran de necesitatea schimbării preşedintelui. El socotea că instanţa ar trebui prezidată de însuşi cancelarul Seguier, duşman declarat al lui Foucquet. Ludovic al XIV-lea îl invită pe Lamoignon, la 12 decembrie, într-o audienţă şi îi aduse la cunoştinţă schimbarea sa din funcţia de preşedinte al instanţei.

Între timp Foucquet continua lupta prezentând noi cereri de recuzare împotriva unor judecători şi solicitând comunicarea pieselor de la dosar. Cererile de recuzare au fost respinse cu motivarea stranie că acuzatul nevrând să-şi recunoască judecătorii, în genere, adică nerecunoscând competenţa instanţei n-ar putea să recuze pe niciunul dintre ei. În ce priveşte comunicarea pieselor instanţa a invocat imposibilitatea materială. Se adunaseră la dosarul cauzei peste şaizeci de mii de înscrisuri.

Cu privire la învinuirea pentru crimă împotriva statului acuzatul arăta că a cumpărat castelul Belle-Ille indicat în „planul” său ca loc central pentru organizarea „apărării” de acord cu Mazarin şi regele; în ce priveşte deturnările, el invoca complexitatea afacerilor financiare, necesitatea absolută de a procura bani pentru tezaurul regal. El nu a încetat să denunţe încălcările de lege săvârşite în cursul cercetărilor, ca de pildă sustragerea a o mie şase sute de scrisori ale lui Mazarin.

În faţa opiniei publice procesul lua din ce în ce mai mult caracterul unei lupte între Foucquet şi principalul său duşman, Colbert. Pentru a stăvili zarva stârnită, sub

presiunea curţii regale instanţa a declarat instrucţia încheiată, iar pe acuzat decăzut din dreptul de a mai prezenta alte argumente în apărare.

Între 10 şi 23 mai 1663, în douăzeci şi trei şedinţe de judecată a fost prezentat raportul procurorului general Talon şi au fost audiaţi numeroşi martori.

La 30 mai instanţa a fost transferată din Palatul Justiţiei la Arsenal, iar arestatul la închisoarea Bastille. Foucquet continua să se apere cu abilitate, iar acuzarea nu reuşea să facă dovada învinuirilor formulate împotriva lui.

În şedinţa din 27 august 1663 preşedintele instanţei, Seguier, a reamintit în mod solemn voinţa regelui de a încheia cât mai grabnic procesul, dar preşedintele a zis că: „În felul în care se desfăşoară cauza, va mai dura cel puţin doi ani”. Afirmaţia era îndreptată contra procurorului general Talon, care nu s-a dovedit capabil să stăpânească sarcina dificilă de a susţine acuzarea în acest proces complicat. La scurt timp Talon „a fost eliberat din funcţia de a sluji instanţa” şi înlocuit cu doi referenţi, dintre care unul, Chamillart, a primit ca sarcină exclusivă susţinerea acuzării în procesul Foucquet.

La 7 ianuarie 1664 mama şi soţia acuzatului au prezentat referentului d’Ormesson, raportor al procesului, o cerere de recuzare împotriva lui Seguier, invocând duşmănia sa cunoscută faţă de Foucquet. Cererea a fost pusă în discuţia consiliului regal, unde părerile erau împărţite. Problema a fost rezolvată de suveran care l-a menţinut pe Seguier, ceea ce a contribuit, în continuare, la iritarea opiniei publice.

Pentru lămurirea unor obiecţii formulate de Foucquet, raportorul d’Ormesson l-a vizitat pe deţinut la închisoare şi a avut cu el o convorbire îndelungată. Atitudinea? calmă şi decisă a acuzatului, argumentarea sa stăpânită şi logică, l-au impresionat în mod favorabil pe raportorcare va căuta să fie cât mai obiectiv, evitând să participe la campania întreprinsă împotriva lui Foucquet şi străduindu-se să respecte reglementările legale.

Colbert a făcut numeroase presiuni asupra lui

d’Ormesson şi a familiei sale, dar n-a putut cumpăra conştiinţaacestui magistrat. Lucrurile au devenit cunoscute în rândul marelui public, care nu a întârziat să-şi manifeste respectul şi simpatia pentru atitudinea curajoasă şi fermă a magistratului.

Colbert a luat noi măsuri împotriva acuzatului, transferându-l din închisoarea Bastille la un castel din apropierea Parisului, limitându-i totodată contactele cu avocaţii săi. Foucquet a făcut contestaţie împotriva acestor măsuri. Instanţa a supus-o suveranului. Ludovic, asistat de Colbert şi de ministrul Lionne, i-a primit pe raportorii procesului şi le-a declarat:

„Când am apreciat ca Foucquet să aibă dreptul nelimitat la apărători, am crezut că procesul său va dura puţin; dar au trecut peste doi ani de când a început şi doresc foarte mult să se încheie. E vorba de reputaţia mea. Nu este o cauză cu mari consecinţe; dimpotrivă, o consider o nimica toată, dar în ţările străine, unde am interesul ca puterea mea să fie bine cunoscută, se va crede că ea nu poate fi prea mare dacă nu reuşesc să termin o afacere de o asemenea calitate, contra unui mizerabil. Nu vreau decât dreptatea, dar vreau să văd sfârşitul acestei afaceri, oricare ar fi”.

Aşadar, ura lui Colbert contra fostului ministru de finanţe era dublată de voinţa implacabilă a suveranului atotputernic, care a făcut din acest proces o chestiune» de ambiţie şi de prestigiu.

Foucquet a continuat în mod neabătut să se apere curajos. El a depus contra lui Colbert un denunţ, învinuindu-l de sustragerea din dosar a unor piese şi formulând patrusprezece capete de acuzare în legătură cu deturnarea a peste o mie două sute de scrisori ale cardinalului şi ale secretarilor săi, a peste trei sute de bilete ale lui Colbert şi Berryer şi a cerut punerea sub urmărire penală a lui Colbert, Berryer şi Foucault. Acuzatul a formulat totodată o cerere de recuzare faţă de judecătorul Pussort, unchiul lui Colbert.

Afirmaţiile lui Foucquet păreau veridice. Era de

necrezut ca în dosarul cauzei să nu figureze nicio scrisoare a lui Mazarin ori a lui Colbert, pe care fostul ministru de finanţe le-a păstrat cu siguranţă în timpul celor opt ani cât a funcţionat şi care ar fi lămurit, fără nicio îndoială, numeroase aspecte ale gestiunii lui.

Denunţul formulat de acuzat a declanşat o discuţie furtunoasă în cadrul instanţei. Chamillart şi Séguier au declarat că învinuirea lui Colbert constituie o insultă la adresa Majestăţii Sale; d'Ormesson a susţinut însă că „faptele afirmate ar putea părea într-o bună zi atât de considerabile, încât va fi necesar să fie revelate" şi de aceea a propus conexarea denunţului cu procesul ce se judeca. Instanţa a admis propunerea raportorului.

În toamna anului 1663, Foucquet a fost retransferat la închisoarea Bastille.

D'Ormesson cercetând denunţul lui Foucquet, descoperi în registrele tezaurului falsuri şi ştersături care compromiteau nu numai pe colaboratorii apropiaţi ai lui Colbert, dar până şi pe judecătorii Voisin şi Pussort. Aceştia au fost obligaţi să dea explicaţii în faţa instanţei din care ei înşişi făceau parte. Prezentând concluziile sale d'Ormesson a declarat că ar fi cazul ca Berryer, omul de casă al lui Colbert să fie pus sub urmărire, iar în privinţa lui Pussort şi Voisin, demnitatea le impunea să se abţină să judece în procesul lui Foucquet. Însă Camarila regală a reuşit să respingă propunerile lui d'Ormesson. Séguier a fost totuşi constrâns să recunoască în faţa completului de judecată că din ordinul regelui şi pentru raţiuni de secret de stat „au fost luate de la Saint-Mandé hârtii, într-o casetă".

În cursul lunilor septembrie, octombrie şi noiembrie 1664 s-a desfăşurat neîncetat duelul dintre acuzatori şi acuzat. Foucquet n-a încetat să protesteze contra manevrelor duşmanilor săi.

JUDECATA ŞI VERDICTUL

După terminarea instrucţiei la 14 noiembrie 1664 au început dezbaterile judiciare. Deşi ele nu erau publice, lumea cunoştea şi urmărea cu pasiune fiecare moment al

şedinţelor de judecată.

Procurorul general Chamillart, care a vorbit primul, a cerut în numele regelui ca Nicolas Foucquet să fie condamnat, pentru crimă de deturnare de fonduri publice, la spânzurătoare şi sugrumare, execuţia urmând să aibă loc în piaţa din faţa închisorii Bastille şi să fie obligat să restituie regelui sumele care se vor dovedi a fi fost deturnate, iar restul bunurilor sale să fie confiscate, după ce în prealabil i se va lua o amendă de optzeci de mii livre în favoarea suveranului. Foucquet era de asemenea acuzat de crima de lezmajestate, învinuire ce viza, evident, planul său de apărare.

După aceea îşi făcu apariţia acuzatul, însoţit de paznicul său d'Artagnan. El îl salută pe preşedinte şi pe fiecare judecător, nimeni nu-i răspunse însă la salut.

Invitat de preşedinte să depună jurământ, Foucquet a refuzat, invocând privilegiul său de a fi judecat de o altă instanţă, dar a declarat că este totuşi dispus să dea toate lămuririle ce-i vor fi cerute.

Interogatoriul se referea, la început, la diverse aspecte ale gestiunii fostului ministru de finanţe. Foucquet a dat explicaţii clare şi veridice.

La a doua şedinţă care a avut loc la 17 noiembrie, preşedintele Seguier insistă din nou ca acuzatul să depună jurământ, invocând competenţa instanţei stabilită de rege.

— Regii judecă, replică acuzatul, potrivit legilor sau ca fiind deasupra legilor. În primul caz am temei pentru a contesta competenţa voastră; în al doilea caz, n-am nimic de spus.

— Vreţi să afirmaţi, răspunse Seguier, că regele nu putea să judece, că el a abuzat de autoritatea sa?

— Domniile voastre o spuneţi, nu eu şi mă miră că în situaţia în care mă aflu, vreţi să provocaţi un conflict între mine şi rege. Dar, domnule, ştiţi foarte bine că oricine poate fi surprins. Când semnaţi o sentinţă credeţi că e justă, a doua zi o casaţi, recunoscând că aţi fost surprins. Iată deci că opiniile se pot schimba.

Răspunsurile scânteietoare ale acuzatului puneau în

mare dificultate pe Seguier, al cărui intelect simplist se dovedi mult prea slab pentru un adversar de talia lui Foucquet.

Întrebat de Seguier, de ce o afacere financiară a fost efectuată pe numele unei persoane interpuse, acuzatul zise:

— Ce dovedeşte asta? Domniile voastre, înşivă n-aţi achiziţionat oare drepturi ale regelui pe nume interpuse? Am dovezi în acest sens. Le voi prezenta mâine, dacă va fi necesar.

Colbert şi regele erau informaţi zilnic despre desfăşurarea procesului. Încetineala interogatoriilor şi neîndemânarea preşedintelui acţionau în favoarea acuzatului. Camarila regelui îşi dădea seama că dezbaterile trebuiau grăbite, pentru ca procesul să se termine înaintea sărbătorilor de Crăciun.

Ludovic al XIV-lea îl convocă din nou pe Seguier şi îi porunci să scurteze interogatoriile. Conformându-se ordinului primit, Seguier nu l-a mai interogat pe acuzat.

La 3 decembrie dezbaterile se refereau la cheltuielile personale ale acuzatului, evaluate de acuzare, pentru perioada februarie 1653-decembrie 1656, la peste 23 milioane de livre.

Foucquet a recunoscut aceste cheltuieli, dar a subliniat că nu le-a făcut din tezaurul public.

În şedinţa din 4 decembrie, s-a abordat capătul de învinuire privind crima de lezmajestate. Acuzatul a recunoscut „proiectul de apărare”, subliniind că a fost un gând greşit, pe care l-a dezavuat îndată ce a izvorât din spiritul său „şi n-ar putea fi acuzat decât de o himeră fantastică… chiar dacă s-a gândit prost, n-a făcut totdeauna decât binele… e un înscris de nimic, o nebunie de moment, anulată prin atâtea acţiuni de conduită bună şi atât de fericite pentru stat”.

În legătură cu afirmaţia lui Foucquet că a fost totdeauna credincios regelui, Seguier a remarcat: „E un fapt greu de crezut, când dăm peste un gând opus exprimat în repetate rânduri”.

În acest moment acuzatul, foarte calm până atunci, izbucni într-un acces de mânie şi îi aruncă în faţă preşedintelui că în 1652, când el, Foucquet a transferat Parlamentul din Paris la Pontoise, salvându-l pe rege şi pe cardinal, Seguier şi ginerele său au deschis podul de la Mantes duşmanilor spanioli, fapt, care, în adevăr constituia o gravă crimă împotriva statului. Profitând de acest atac împotriva preşedintelui instanţei, acuzatul a adăugat:

— Şi mie, care am slujit totdeauna credincios, mi se cercetează până şi gândurile pentru a mi se face din ele o crimă şi a mă condamna la moarte. Colbert este acela care prin calomniile sale îl împinge pe rege spre acest exces. După felul în care sunt urmărit se pare că ar fi un interes de stat să se abandoneze totul pentru a ucide un duşman al lui Colbert.

Seguier n-a reacţionat la atacul acuzatului şi i-a declarat că interogatoriile s-au încheiat.

Având ultimul cuvânt, Foucquet a solicitat judecătorilor să facă dreptate, apoi a părăsit sala, menţinându-şi alura mândră şi fermă.

Dezbaterile au fost întrerupte până la 9 decembrie, când d'Ormesson a început să-şi expună raportul, care a continuat apoi în cinci şedinţe consecutive, de câte două-trei ore fiecare.

După expunerea amănunţită şi obiectivă a faptelor, la 13 decembrie d'Ormesson îşi formulă concluziile. El respinse învinuirea de deturnare de fonduri publice, recunoscu însă neglijenţe grave în gestiunea financiară a fostului ministru de finanţe, imprudenţele, delapidările pe care le-a tolerat în jurul său, reţinând în acelaşi timp în sarcina lui Mazarin răspunderea generală pentru afacerile financiare.

Raportorul a criticat cu severitate cheltuielile excesive ale acuzatului, ale căror surse nu puteau fi cinstite. Cu privire la capătul de acuzare pentru crima de lezmajestate raportorul a arătat, că neexecutarea acestui gând „foarte rău" anula acuzarea, gândul a fost opera unui

ambiţios cu mintea tulburată, a unui om îmbătat de bogăţie dar nu se poate reţine în sarcina sa niciun început de executare.

În continuare d'Ormesson a relevat încălcările săvârşite în cursul cercetărilor prin sustrageri şi falsificări, demascându-l pe Berryer, agentul lui Colbert.

În încheiere raportorul a spus:

„Va fi oare acuzatul declarat nevinovat? Nicidecum. Dar probele nu sunt complete; timpul cât a funcţionat ca ministru de finanţe este considerabil, el a slujit sub îndrumarea unui prim-ministru care nu cunoştea formule şi care, prin exemplul său, deşi nevinovat, a putut da loc la multe confuzii şi care pot să servească drept pretext pentru autoapărarea acuzatului, privind multe fapte". Pentru toate aceste consideraţiuni d'Ormesson a opiniat ca acuzatul să fie declarat vinovat „pentru abuzuri şi sustrageri săvârşite în materie financiară, şi condamnat la exilare permanentă din regat... bunurile sale să fie confiscate în favoarea regelui, după ce în prealabil va fi luată suma de o sută mii de livre, din care cincizeci de mii pentru rege şi cincizeci de mii pentru opere de pietate".

Al doilea raportor, de Saint-Hélène, îşi expuse opinia în şedinţele din 15 şi 16 decembrie. Fiind consilier în Parlamentul din Normandia, el spera să obţină un post de preşedinte şi de aceea căuta să fie pe plac Camarilei regale. Astfel el reţinu în sarcina acuzatului şi crima de lezmajestate şi ceru condamnarea sa la moarte.

În zilele următoare au luat cuvântul şi ceilalţi membri ai completului de judecată. Dezbaterile s-au încheiat la 20 decembrie. Din cei douăzeci şi doi de judecători, treisprezece s-au pronunţat pentru exilare şi nouă pentru pedeapsa capitală. Verdictul a fost adus la cunoştinţa lui Foucquet la 22 decembrie în capela închisorii Bastille. Condamnatul o aflase însă prin semnele ce i-au fost transmise de afară.

Colbert spumega. Cu toate presiunile exercitate asupra judecătorilor, nu reuşise să obţină condamnarea la moarte. Ludovic al XIV-lea, sfătuit de Colbert, a recurs în

această situaţie la un gest nemaiîntâlnit în istoria zbuciumată a omenirii: exercitându-şi dreptul suveran de graţiere, el a comutat pedeapsa exilului pe viaţă, pronunţată de instanţa de judecată, într-o sancţiune mai gravă, în aceea de închisoare pe viaţă, pedeapsă care, de altfel, nici nu figura printre sancţiunile penale prevăzute de lege.

Foucquet a fost încarcerat în fortăreaţa de la Pignerol, în condiţiuni de viaţă foarte grele. A murit în primăvara anului 1680.

AFACEREA JEAN JACQUES ROUSSEAU

În şedinţa sa din 11 iunie 1762, Micul Consiliu al Republicii şi oraşului Geneva a adoptat hotărârea de a se sechestra în librării două lucrări recent apărute ale cunoscutului filosof şi scriitor Jean Jacques Rousseau şi anume: „Contractul social" şi „Emile". Totodată s-a dispus ca lucrările sus-numite să fie examinate de cenzori.

Un funcţionar al municipalităţii a reuşit să sechestreze în diverse librării din Geneva patruzeci şi opt de cărţi. Librarul Bardin nu-şi primise încă exemplarele comandate din „Emile66. El a fost obligat să anunţe de îndată ce vor sosi acestea. Bardin s-a conformat ordinului primit. Coletele nedesfăcute au fost confiscate de autorităţi, fără nicio despăgubire, abuz care va constitui şi el obiectul unor dispute înverşunate.

La 18 iunie Consiliul a început să delibereze despre ceea ce urma să se facă în legătură cu amintitele lucrări şi cu autorul lor. Notele, păstrate în arhive, relevă că dezbaterile au fost vehemente. Membrii Consiliului au fost de părere că „cele două cărţi incriminate par a cuprinde principii distructive pentru orice guvern şi orice religie... anarhice... deosebit de primejdioase pentru guvernul Republicii". S-a exprimat regretul că astfel de principii apar „sub numele unei persoane care avea calitatea de cetăţean al Genevei66. În acelaşi context s-a propus trimiterea unei delegaţii la Paris ori, cel puţin, prezentarea de explicaţii rezidentului Franţei la Geneva, precum şi interzicerea vânzării cărţilor în localităţile Coppet şi Nyon,

unde ele nu erau încă difuzate. S-a transmis un ordin lui Sallon, care reprezenta Republica Geneva pe lângă regele Franţei, de a declara, ori de câte ori ar auzi vorbindu-se despre „Contractul social”, că lucrarea „era dezaprobată sub. toate aspectele66.

Jean Jacques Rousseau, ale cărui scrieri au stârnit evenimentele pe care le vom relata, s-a născut la Geneva în 1712. După o copilărie zbuciumată tânărul a plecat în Franţa, unde şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă. Numeroasele sale lucrări, dintre care „Contractul social” şi „Emile” au fost supuse urmăririi autorităţilor din Franţa şi Geneva, ele se încadrează în spiritul de combatere a rânduielilor social-politice existente, în mişcarea largă pentru reînnoiri democratice, mişcare care s-a făcut din ce în ce mai simţită în această parte a Europei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, constituind temeiul ideologic al marii revoluţii burgheze din Franţa din 1789. Jean Jacques Rousseau este socotit a fi unul din precursorii acestei revoluţii. Să mai reamintim că scrierile sale au avut totodată o mare influenţă asupra curentului romantic în literatură.

GENEVA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Disputele înverşunate care aveau să se desfăşoare în jurul lucrărilor amintite şi al autorului lor au avut loc în cadrul instituţiilor constituţionale ale Genevei de pe aceea vreme. Pentru înţelegerea evenimentelor este, aşadar, necesar să cercetăm mai îndeaproape structura acestor instituţii.

Locuitorii Genevei erau împărţiţi în cinci categorii bine delimitate: cetăţenii, burghezii, locuitorii, băştinaşii şi supuşii. La guvernare şi legiferare participau primele două categorii, cu deosebirea că numai cetăţenii puteau îndeplini principalele funcţii de stat. Cetăţeanul trebuia să fie fiu al unui cetăţean ori al unui burghez şi să fie născut în acest oraş. Burghez era cel care obţinea o scrisoare de îmburghezire, ce îi dădea dreptul de a se ocupa de orice fel de comerţ şi nu putea fi expulzat decât în temeiul unei judecăţi. Fiul unui burghez rămânea burghez, chiar dacă

se năştea în afara teritoriului Genevei. Caracterul oligarhic al acestui sistem constituţional devine evident chiar numai prin împrejurarea că numărul cetăţenilor şi al burghezilor la un loc nu era niciodată mai mare de o mie şase sute faţă de o populaţie totală a Genevei de peste cincizeci de mii.

Categoria „locuitorilor" era compusă din străinii care cumpăraseră dreptul de a domicilia în oraş. Băştinaşii erau copiii locuitorilor, născuţi în oraş. Deşi aceştia din urmă dobândeau unele drepturi de care părinţii lor erau privaţi, ei nu erau îndrituiţi de a exercita vreun comerţ; multe profesii le erau interzise, cu toate că ei suportau povara impozitelor. Şi în ce priveşte taxele comunale, băştinaşii trebuiau să plătească mai mult decât cetăţenii şi burghezii, atât ca persoane, cât şi pentru proprietăţile Hor. În sfârşit; supuşii, care formau majoritatea locuitorilor, erau oamenii de rând, fie că erau sau nu născuţi pe teritoriul Genevei. Însăşi denumirea lor denota că aveau obligaţia să se supună regulilor instituite, fără a se bucura însă de drepturi cetăţeneşti.

Organizarea de stat a Genevei reflecta întocmai caracterul oligarhic de împărţire a populaţiei pe categorii.

În vârful piramidei puterii de stat se afla Micul Consiliu sau Consiliul celor douăzeci şi cinci, denumit câteodată Senat, compus din membri pe viaţă. Acest organ era în fruntea administraţiei, judeca în calitate de instanţă, de al treilea grad, procesele civile şi ca instanţă suverană cauzele criminale; el acorda dreptul de îmburghezire şi conducea, în fapt, toate celelalte consilii, din care membrii săi făceau parte.

Din rândul membrilor Micului Consiliu erau aleşi, amual, patru sindici. Aceştia conduceau Micul Consiliu şi îşi împărţeau ramurile administraţiei. Primul sindic prezida Micul Consiliu.

Consiliul celor două sute, care începând din 1738 era compus din două sute cincizeci de membri, alegea în locurile devenite vacante în Micul Consiliu, câte un membru, din doi candidaţi prezentaţi de Micul Consiliu însuşi. Consiliul celor două sute era numit tot de Micul

Consiliu, care îl reînnoia, îndată ce numărul membrilor ajungea, prin decese, la două sute. Consiliul celor două sute nu putea să delibereze şi să decidă decât asupra problemelor care îi erau deferite de Micul Consiliu.

Consiliul celor şaizeci, format din Micul Consiliu şi treizeci şi cinci membri din cei două sute, se aduna pentru a dezbate chestiunile secrete şi cele de politică externă, fără a avea însă o autoritate reală.

Şi, în sfârşit, Consiliul general, format din toţi cetăţenii şi burghezii, putea doar să aprobe ori să respingă propunerile ce i se supuneau cu avizul Consiliului celor două sute. Legile erau adoptate de Consiliul general, care decidea şi în problemele războiului şi ale păcii.

Procurorul general era ales de Consiliul general, pe trei ani, din doi candidaţi propuşi de Consiliul celor două sute, desemnaţi din rândul lor. El reprezenta ministerul public în urmărirea infracţiunilor, în supravegherea tutelelor şi curăţelelor, pentru a apăra şi susţine în toate cauzele drepturile fiscului şi ale obştei, în general.

Supravegherea poliţiei şi judecarea cauzelor civile, în prima instanţă, aparţinea unui tribunal ai cărui membri erau aleşi de Consiliul general şi care era prezidat de un membru al Micului Consiliu.

Când cetăţenii sau burghezii adresau plângeri, denumite „reprezentări”, Micului Consiliu ori Consiliului general, în majoritatea cazurilor aceste consilii recurgeau la ceea ce numeau „dreptul lor negativ”, în temeiul căruia se pretindeau îndrituiţi să respingă petiţiile care li se adresau fără a motiva în vreun fel hotărârile luate.

Caracterul oligarhic aristocratic-ereditar, profund antidemocratic, al sistemului organelor de stat din Geneva care asigura toată puterea unui număr restrâns de familii, era atât de evident, încât în pofida reclamei pe care ideologii burgheziei o făceau acestui sistem, istoricul genevez Picot, nota în lucrarea sa „Histoire de Genève” apărută în 1811:

„Un mic număr de familii de patricieni posedau onorurile şi funcţiile importante. Afacerile de stat se

discutau aproape exclusiv în Micul Consiliu ori în cel al celor două sute şi Consiliul general nu era adunat în fiecare an decât pentru câteva alegeri; şi, pe deasupra, el se afla într-o astfel de dependenţă faţă de Micul Consiliu, încât influenţa sa era aproape nulă... Erau aleşi, totdeauna, membrii aceloraşi familii... De altfel Consiliul general era compus din persoane, dintre care un număr mare, sub diverse aspecte, depindea de şefii statului; şi dacă unii cetăţeni ar fi încercat să se agite şi să revendice prerogative vechi, Micul Consiliu le-ar fi închis gura cu uşurinţă printr-un act de autoritate".

ÎN FRANŢA.

Lucrările lui Rousseau „Contractul social" şi „Emile" au apărut în Franţa, în aprilie şi mai 1762. Cărţile fuseseră imprimate în Franţa şi în Olanda, în timp ce autorul lor se afla la Paris. Niciodată, în cursul vieţii sale agitate, Rousseau nu fusese un om de acţiune, nu avusese în vedere o activitate politică practică, deşi în scrierile sale el releva numeroase tare ale societăţii contemporane. Cu atât mai puţin avea în vedere în 1762 – când împlinise vârsta de cincizeci de ani şi era obosit şi bolnav – să acţioneze nemijlocit, practic, împotriva rânduielilor existente, să se afirme mai mult decât ca filosof şi om de litere. De aceea nu înţelegea neliniştea unora din prietenii săi, care citiseră manuscrisele celor două lucrări.

Când teologul Moulton din Geneva i-a scris că este îngrijorat de urmările apariţiei noilor sale lucrări, Rousseau i-a răspuns calm: „... în orice ţară respect politica şi legile, şi dacă par să le eludez, e numai o aparenţă nefondată defel; nu se poate fi mai în regulă de cum sunt eu... Francezul e de la natură uman şi ospitalier; ce s-ar câştiga din a persecuta un biet bolnav care nu stă în drumul nimănui şi nu predică decât pacea şi virtutea?" Totuşi, filosoful Rousseau avea unele îndoieli: „Cu privire la mine linişteşte-te deci şi fii convins că nu risc nimic. Însă referitor la cartea mea, mărturisesc că situaţia ei e acum critică, ceea ce mă face să mă tem de soarta ei".

Deşi Malesherbes, care răspundea pentru cenzură în

Franţa, era unul din admiratorii şi protectorii lui Rousseau, el se văzu obligat să interzică difuzarea lucrării „Contractul social” în Franţa şi să dispună retrimiterea exemplarelor apărute, în Olanda, unde fuseseră tipărite.

În situaţia creată Rousseau i-a scris editorului său olandez, Rey: „S-a hotărât, scumpul meu Rey, că tratatul meu despre Contractul social nu va fi admis, nici tolerat în Franţa, şi ordinele cele mai severe s-au dat pentru a-i împiedica intrarea în ţară. Noi trebuie, dumneata şi cu mine, să ne supunem acestei decizii, pe care nu eram obligaţi s-o prevedem dinainte, nesilindu-ne nimic, pe noi, republicani, să fim informaţi exact asupra maximelor unui guvern regal, dar, de asemenea, nimic nu ne dispensează să ne conformăm lor… de îndată ce ne sunt notificate”.

La rândul său, editorul Rey dă dovadă de multă înţelegere pentru situaţia creată, scriindu-i lui Rousseau: „Argumentele pe care ni le daţi asupra dreptului pe care-l aveţi de a discuta cum ar trebui să fie guvernaţi oamenii, şi cum sunt, sunt fără replică, însă nu puteţi face nimic împotriva forţei: gemi şi taci. Aţi avut din fericire îndrăzneala de a vorbi şi posteritatea vă va fi recunoscătoare”.

Temerile prietenilor lui Rousseau s-au adeverit. Parlamentul din Paris, care în problema aprecierii publicaţiilor se afla sub influenţa ordinului catolic al iezuiţilor, a hotărât în şedinţa sa din 9 iunie 1762 să condamne cartea, „Contractul social”, să fie arsă pe rug şi autorul ei arestat.

Hotărârea de condamnare a Parlamentului din Paris lovea şi în lucrarea lui Rousseau „Emile”.

Avocatul regelui, Amer-Joly de Fleury, referindu-se la „Emile” îl învinui pe Rouseau că reduce toată problema educaţiei la religia naturală şi preconizează un sistem de educaţie periculos, condamnabil, contrar prescripţiilor religioase; afirmă greşit că religiile sunt egal de bune, doar condiţiile social-istorice justifică mai mult pe una decât pe cealaltă; susţine, în mod criminal, că omul se poate mântui şi fără a crede în Dumnezeu şi că-şi poate alege cultul

religios.

Avocatul regelui îl învinuia pe Rousseau că neagă adevărul scripturii şi profeţiilor, miracolele, revelaţia, autoritatea bisericii, că face de râs religia creştină, supunând-o examenului raţiunii, că distruge principiul supunerii şi slăbeşte respectul şi dragostea popoarelor pentru regii lor.

Faptul că Rousseau s-a încumetat să-şi pună numele pe coperta lucrărilor deferite judecăţii a fost considerat de Fleury ca o sfidare, o circumstanţă agravantă, drept pentru care a cerut, şi Parlamentul a hotărât, ruperea şi arderea cărţii în curtea palatului, la picioarele scărilor, oprirea oricărei difuzări şi confiscarea oricărui exemplar, prinderea şi arestarea numitului J.J. Rousseau, aducerea şi întemniţarea lui spre a fi ascultat şi interogat.

Şedinţa a fost imprimată, multiplicată şi afişată oriunde s-a socotit necesar. „Executarea" cărţii a avut loc la 11 iunie; autorul însă „a fost găsit absent" notează Fleury.

Avertizat de prieteni Rousseau a reuşit să fugă din Franţa în ultimul moment, când ostaşii regelui îl căutau pentru a-l fereca în lanţuri şi a-l târî în faţa judecăţii.

Hotărârea Parlamentului francez a fost în mod vădit inspirată de inchiziţia catolică. Dar nici stăpânii Genevei, care au judecat ideile lui Rousseau de pe poziţiile calvinismului, nu s-au lăsat mai prejos în condamnarea acestora.

PROCESUL DE LA GENEVA

Actul de acuzare împotriva lui Rousseau a fost prezentat în şedinţa amintită a Micului Consiliu de la Geneva de procurorul general Jean-Robert Tronchin.

Posedând o vastă cultură juridică, filosofică şi literară procurorul general Tronchin era considerat tolerant, leal în gândire, adversar hotărât al oricărui fanatism.

Una din lucrările sale păstrate în arhive studiază un fapt din trecutul istoric referitor la condamnarea lui Miquel şervet, medic ilustru şi liber cugetător, care în 1553 a fost ars pe rug la Geneva, la cererea lui Calvin,

numai pentru că respinsese unele dogme bisericeşti.

„Oricâte nuanţe veţi înlătura din acţiunea lui Calvin – scria Tronchin – ea va rămâne mereu odioasă… Nu veţi putea nega că el a avut dispute cil şervet, că din cauza acestor dispute s-au iscat certuri, că el a fost în aceeaşi persoană denunţătorul, acuzatorul şi judecătorul lui şervet, asumându-şi şi sarcina de a extrage din lucrările lui şervet propoziţiile care urmau să-l ducă la eşafod… Să recunoaştem deschis că supliciul lui şervet a fost un asasinat… îmi fac un titlu de glorie din a crede în acest fel. Şi ar fi pe placul lui Dumnezeu ca toţi pastorii noştri să creadă la fel şi să-şi declare în faţa întregii Europe respectul pentru acest om mare şi recunoştinţa pentru meritele lui…”

Într-o altă lucrare Tronchin scria: „Nu avem şi nu vom avea niciodată intenţia de a fi tirani… noi dorim doar să nu fim deloc tiranizaţi, să avem un guvern şi o viaţă liniştită”.

La începutul anului 1762, cu câteva luni înainte de procesul lui Rousseau, Tronchin îşi dezvoltă concepţiile filozofico-politice într-o cuvântare intitulată „Discurs despre spiritul de partid”, pe care o expuse într-o adunare a Consiliului celor două sute. Felicitând Geneva cu prilejul reînnoirii organelor sale guvernamentale, pentru pacea de care se bucura, Tronchin sublinia că liniştea este scopul tuturor guvernelor; „dar, spunea el, într-o naţiune liberă ea nu poate fi decât temporară”. „Popoarele supuse puterii nelimitate tânjesc în deznădejde; libertatea se zbuciumă şi se sfâşie pe sine însăşi”. Tronchin constată pe bună dreptate că într-o republică în care sunt clase sociale opuse există în mod necesar partide şi că atâta timp cât se menţine echilibrul între ele, acestea nu constituie nicio primejdie pentru stat. Dar opoziţia fatală dintre rebeli şi popor, dintre bogaţi şi săraci ameninţă permanent să rupă acest echilibru şi dezordinea poate rezulta fie din „excesele aspiraţiilor, fie din cele ale autorităţii constituite”. Deoarece „există o autoritate imprudentă, care se face simţită atunci când ar trebui uitată; care

indispune prin neîncrederea ei, care şochează prin părtinire. Există o autoritate, pe care îndrăznesc s-o numesc dereglată, care întreprinde mai mult decât poate realiza, care deferă în faţa tribunalelor cauze ce prin natura lor nu justifică o procedură judiciară şi care, voind să prevină sau să îndrepte abuzuri neînsemnate prin lovituri de mare forţă, avertizează pe cei vizaţi să ia măsuri de precauţie contra acestor lovituri”.

Fireşte-Tronchin, reprezentant al puterii de stat, al guvernului, nu presupunea că stăpânii Genevei ar putea fi expuşi unor asemenea pericole; el conchidea că cea mai eficace stavilă împotriva spiritului de răzvrătire constă în înţelepciunea puterii publice şi saluta cu entuziasm zilele de pace socială când lumea nu trebuie să sufere de „flagelul” conflictelor de clasă.

Aşadar, procurorul general era adeptul metodelor moderate liberale, socotind că acestea sunt cele mai corespunzătoare pentru menţinerea stării de lucruri existentă, pentru asigurarea păcii sociale, garanţie sigură a dominaţiei familiilor bogate ce se aflau la conducerea Republicii Geneva.

Însă, dacă atotputernicia celor bogaţi era ameninţată, Tronchin se simţea obligat să sară de îndată în sprijinul lor. Astfel a procedat şi atunci când stăpânii Genevei au socotit că lucrările amintite ale lui Jean Jacques Rousseau ar putea semăna spiritul de răzvrătire în mintea şi sufletul locuitorilor Republicii.

În „Concluziile” sale prezentate în procesul lui Rousseau procurorul general, ca om de litere, nu putea să nu-şi exprime admiraţia pentru „aceste două cărţi care strălucesc prin îndrăzneală şi geniu”; dar, ca apărător al orânduirii existenţe, el vedea un pericol public în propagarea anumitor principii enunţate în cuprinsul lor şi mai ales, în amestecul, pe care îl sesizează în carte, între „adevăruri sublime şi erori vătămătoare”. În „Contractul social” el semnalează îndeosebi, ca un paradox periculos, tendinţa autorului de a-i considera pe magistraţi, chemaţi să conducă statul, ca „instrumente” – şi ca instrumente,

„pe care popoarele le pot oricând schimba sau zdrobi, după plac”; partizan al unei puteri stabile, concentrată în mâinile câtorva familii de bogătaşi, el combătea vehement ideea lui Rousseau, de a ceda puterea unor „adunări periodice”, care, la date în prealabil determinate, ar lua locul guvernului şi ar putea să-i schimbe forma şi reprezentanţii. În ce priveşte lucrarea lui Rousseau, „Emile”, aceasta îi părea lui Tronchin condamnabilă îndeosebi pentru a fi o „satiră indecentă la adresa religiei oficiale”. În concepţia procurorului general, care reflecta fidel poziţia burgheziei dominante, religia şi guvernul constituiau o unitate de nedespărţit; socotind această unitate periclitată prin cele două opere, Tronchin aprecia că justiţia nu putea fi destul de severă faţă de ele. Dar, declara procurorul general, „în situaţia dată severitatea trebuie să se limiteze numai la cele două lucrări”. Această teză a lui Tronchin a fost subliniată de el în mod deosebit, cu toate că majoritatea Consiliului nu o va accepta, şi va condamna nu numai cele două lucrări, ci şi pe autorul lor.

Procurorul general a căutat să-şi fundamenteze teza privind limitarea condamnării la operele arătate cu argumente juridice, arătând că Rousseau nu şi-a redobândit drepturile de cetăţean al Genevei, fiindcă reintegrarea sa în drepturile cetăţeneşti din 1754 a fost bazată în mod greşit pe presupunerea că el n-ar fi renunţat în mod solemn la religia calvinistă; ceea ce se întemeia pe o minciună a lui Rousseau, demascată printr-un pasaj nechibzuit din „Emile”, care anulează actul oficial al reintegrării. Tronchin socotea în consecinţă că Rousseau, nemaifiind cetăţean al Genevei, nu putea fi condamnat în temeiul legilor Cetăţii.

De altfel, lucrările sale „n-au fost nici compuse, nici tipărite la Geneva”; el însuşi a părăsit acest oraş de foarte mult timp; şi „e mult mai important de a înfiera lucrări periculoase, decât de a pedepsi un atentat săvârşit într-o ţară străină de către un om care ne-a devenit străin”. Procurorul general mai arăta că nu vede „ce curs s-ar putea da procedurii” care s-ar porni împotriva lui

Rousseau; adică, modul în care ar putea fi urmărit în mod legal. Parlamentul din Paris putuse să decreteze arestarea sa; un asemenea decret dat însă la Geneva l-ar pune „în necesitate de a fi judecat în lipsă la Paris sau la Geneva; căci, în cazul când se supunea Parlamentului francez îi era imposibil să apară aici, iar dacă asculta de citările Senioriilor Voastre, i-ar fi imposibil să apară în faţa Parlamentului”. Tot ce se putea face este deci de a lovi şi de a suprima lucrările sale, rezervându-se „dreptul de a-l judeca, dacă s-ar prezenta”. Tronchin conchidea aşadar, ca cele două lucrări incriminate „să fie rupte în bucăţi şi arse de către executorul înaltei justiţii în faţa porţii Primăriei, ca temerare, imprudente, scandaloase, distructive ale religiei creştine şi ale tuturor guvernelor; ca totodată să se pronunţe în mod expres interdicţia, pentru toţi librarii, tipografii şi colportorii de a le vinde, tipări ori distribui; împreună cu obligarea tuturor celor care ar avea exemplare ale lucrărilor de a le preda la cancelarie pentru a fi distruse”.

În arhive nu s-au păstrat documente complete privind dezbaterile ce au avut loc în Micul Consiliu, după ce procurorul general îşi prezentase rechizitoriul. Natura cauzei ne indică însă că deliberările nu puteau să nu se refere la următoarele probleme principale:

În primul rând se impunea a se examina dacă era necesar ca cele două lucrări incriminate să fie distruse. Întrucât pe vremea aceea, ca de altfel şi în alte perioade istorice, atotputernicii zilei socoteau că era suficient să arunci pradă flăcărilor înscrisurile pentru a înlătura efectul lor – a fost de la sine înţeles că problema s-a rezolvat afirmativ. Dar în calitate de guvernanţi, membrii Micului Consiliu trebuiau să aibă în vedere şi efectele probabile ale deciziilor. Aceasta. constituia a doua problemă. Se putea prevede că o condamnare a unor lucrări atât de însemnate, al căror autor era cunoscut în întreaga lume, va stârni reacţii puternice până şi în propria lor republică, atât în rândul burgheziei cât şi în marea masă a populaţiei lipsite de drepturi. Dar orbiţi de prejudecăţi, membrii Consiliului

n-au prevăzut că prin distrugerea unor exemplare ale scrierilor lui Rousseau, ei smulgeau ideile cuprinse în aceste scrieri din domeniul teoriei şi le transformau ei înşişi în forţe active care vor influenţa lupta politică a maselor populare.

Şi, în sfârşit, trebuia discutată în Consiliu problema legalităţii condamnării. Un guvern oligarhic, susţinut doar de o minoritate înstărită, neavând sprijinul majorităţii populaţiei, nu-şi putea permite să încalce legile statului într-o cauză atât de delicată. Oricând cei nemulţumiţi se puteau prevala de o nelegalitate săvârşită de organul guvernamental; fiindcă dacă nedreptatea era în genere o chestiune relativă, de apreciere, încălcarea legilor constituia o problemă foarte concretă, pe care oricine o putea sesiza cu uşurinţă, mai ales dacă a fost educat în spiritul de meticulozitate proverbială a genevezilor.

Se pare, că numai prima din aceste trei probleme a fost dezbătută în mod serios. Doi membri ai Consiliului au fost chiar de părere că cele două lucrări nu trebuiau suprimate. Dar ceilalţi consilieri au invocat, indignaţi şi furioşi, „numeroasele trăsături indecente şi contrarii pudorii”, ale lucrărilor, „principiile lor distructive pentru orice guvern, şi îndeosebi pentru cel al Genevei, faptul că scriind cărţile sale, el „a încălcat jurământul său de burghez”, indignarea generală pe care a provocat-o prin publicarea lor, reputaţia proastă pe care o va provoca, cu siguranţă, şi pentru Geneva.

Dar niciun membru al Consiliului n-a fost preocupat de efectele deciziei pe care urma s-o adopte instanţa.

În ce priveşte problema legalităţii, în arhive a fost descoperită o scurtă însemnare, care indică că ea a fost ridicată în Consiliu: „S-a stabilit că el urmează a fi pedepsit şi în consecinţă s-a decis arestarea sa”. Aşadar, în Consiliu problema posibilităţii pedepsirii lui Rousseau, adică a legalităţii, trebuia să fi fost dezbătută, înainte de a se lua o decizie asupra acestei chestiuni. Hotărârea a fost adoptată – după cum am amintit – în ciuda avertismentului procurorului general, care demonstrase că Rousseau nu

putea fi urmărit.

Consiliul n-a ţinut seamă de acest avertisment şi odată cu lucrările, l-a condamnat şi pe autorul lor.

Condamnarea a avut urmări social-politice complexe. De fapt condamnarea lui Rousseau n-a fost decât pretextul evenimentelor care sunt cunoscute, în genere, sub denumirea de „afacerea Rousseau”. Căci ele au fost determinate, în esenţă, de profundele nemulţumiri social-politice faţă de orânduirea existentă şi faţă de principalele sale instituţii, de puternicele frământări în rândurile maselor populare, care au precedat marea revoluţie burgheză din Franţa şi în ţara vecină, Geneva.

În perioada în care a avut loc întâmplările la care ne referim, Franţa a exercitat asupra Genevei un fel de protectorat. De aceea situaţia politică din Franţa avea repercusiuni asupra celei din mica republică vecină, după cum opinia publică şi guvernul francez urmărea cu atenţie evoluţia vieţii politice geneveze. Ecourile condamnării lui Rousseau trebuie abordate, aşadar, în contextul acestor legături şi interinfluenţe.

Franţa avea la Geneva un reprezentant, numit rezident. Funcţia era exercitată din 1750 de baronul de Montperoux. Geneva era reprezentată la curtea din Versailles de Sellon.

Deşi n-au fost găsite documente care să dovedească o presiune directă din partea autorităţilor franceze asupra celor din Geneva în vederea condamnării lui Rousseau, atitudinea Parlamentului francez nu putea să nu influenţeze decizia Micului Consiliu. Cu prilejul dezbaterii cauzei lui Rousseau, în Consiliu, au fost citite scrisori ale lui Sellon, reprentantul Genevei pe lângă rege, în care se vorbeşte despre lucrările incriminate; consilierii au discutat şi cu privire la răspunsul ce trebuie dat la aceste scrisori. Micul Consiliu a hotărât să-l informeze pe Sellon despre decizia luată şi „să-l însărcineze de a declara Excelenţei sale contelui de Choiseul (ministrul de externe al Franţei) că membrii Consiliului au constatat cu mult regret că un om care se declară cetăţean al Genevei şi

care, în răstimp de patruzeci de ani, n-a petrecut pe teritoriul ei mai mult de câteva săptămâni, a fost destul de temerar pentru a îndrăzni să scrie lucrări atât de primejdioase”.

Iată deci, până unde mergea servilismul şi laşitatea stăpânilor îngâmfaţi ai Genevei. Se temeau de supărarea guvernului francez până şi pentru faptul că Rousseau se născuse la Geneva şi se considera cetăţean al acesteia.

În ce-l priveşte pe Rousseau, a cărui condamnare va stârni „afacerea”, el personal n-a reacţionat la început în niciun fel. După ce fugise din Franţa, se stabili în localitatea Yverdon, aparţinând oraşului Berna. Demoralizat şi bolnav, primi cu indiferenţă atât ştirea condamnării sale de către Parlamentul francez cât şi cea privind decizia pronunţată de Micul Consiliu din Geneva.

Alţii însă au reacţionat. În primul rând cei care suferiseră de pe urma unor hotărâri ale Micului Consiliu şi care au socotit că îşi pot manifesta nemulţumirea faţă de orânduirea existentă protestând împotriva condamnării unei persoane atât de celebre ca Jean-Jacques. Astfel un anume Binet, ceasornicar din Geneva, care fusese ruinat împreună cu întreaga familie printr-un verdict cu totul netemeinic al Micului Consiliu, aflând despre condamnarea lui Rousseau s-a dus de îndată la procurorul general, „pentru a afla, scria el lui Jean-Jacques, dacă e adevărat că el, Tronchin, a pus concluzii pentru încarcerarea Dumneavoastră şi dacă sentinţa pronunţată contra cărţilor voastre îl privea”. Procurorul general i-a spus că în ce priveşte concluziile nu-i adevărat, dar că nu citise încă sentinţa. Nemulţumit de răspuns, Binet s-a prezentat la primul sindic, Pierre Fabri, care i-a spus că sentinţa a fost modificată şi că Micul Consiliu ar fi decretat că dacă Jean-Jacques ar veni la Geneva, va fi condus în faţa sindicilor pentru a răspunde la întrebările ce i se vor pune.

Astfel, abia pronunţată sentinţa, chiar şi cei care au adoptat-o s-au străduit să-i diminueze efectul, interpretând hotărârea de arestare a lui Rousseau ca o simplă somaţie de a se înfăţişa în faţa Consiliului.

Un alt cetăţean al Genevei, Marcet, întreprinde un demers similar cu cel al lui Binet, adresând o scrisoare lui Tronchin. Acesta, în răspunsul său, încearcă să justifice decizia Consiliului, scriind că ea nu este decât „o precauţie pentru cazul reîntoarcerii (lui Rousseau), când ar fi indispensabil de a stabili statutul său în raport cu societatea”. Iată o nouă interpretare a verdictului, care caută să-i diminueze şi mai mult efectul.

Pe de altă parte şi rudele lui Rousseau au încercat să acţioneze. Oameni modeşti şi timizi ei n-au cerut altceva decât o copie a verdictului. Cererea lor a fost respinsă.

Scrisoarea unuia din verii lui Jean-Jacques, Theodore Rousseau, datată 29 iunie, oferă detalii interesante despre demersul rudelor.

„… Pe cât de violent şi nelegal este verdictul pronunţat de Micul Consiliu, pe atât a revoltat el pe toţi concetăţenii noştri. Avem totuşi satisfacţia de a vedea că judecătorii încep să revină şi să se căiască de ceea ce au făcut. Se pare că au fost determinaţi de câteva familii lipsite de interes faţă de binele real al Republicii şi prin prejudecăţile celor cărora li s-a încredinţat examinarea cărţilor voastre. Am avut prilejul să discut cu domnul Mussard, sindic regent… m-a rugat să vă transmit complimente şi vă asigură că rămâne prietenul vostru. Mi-a recunoscut că este sincer îndurerat de ceea ce s-a întâmplat şi m-a asigurat că a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru ca această judecată să nu aibă loc…

Pe de o parte aşadar, în discuţii personale membrii Consiliului fac declaraţii ca cea mai sus citată, iar pe de altă parte refuză să elibereze rudelor o copie de pe verdictul lor. Refuzul a fost interpretat, pe bună dreptate, ca un nou semn de slăbiciune al hotărârii. Acuzându-şi decizia, Consiliul a încercat, evident, să-şi rezerve dreptul de a o interpreta după bunul său plac, dar a provocat totodată noi temeri în rândul cetăţenilor: urmând exemplul lui Binet, vreo cincisprezece cetăţeni s-au prezentat la procurorul general şi apoi la primul sindic pentru a cere relaţii despre acest verdict misterios şi asigurări că el a

fost adoptat în mod legal; au primit însă răspunsuri neclare şi încurcate.

Aflând despre aceste demersuri, Rousseau la dezaproba „temându-se de represiuni împotriva persoanei sale. Ele n-au întârziat prea mult. La 10 iulie Jean-Jacques a fost expulzat de pe teritoriul Bernei. El era convins, ca de altfel şi prietenii săi, că măsura a fost inspirată de Geneva, unde frământările se înteţiseră şi Micul Consiliu săvârşea noi ilegalităţi în legătură cu cazul colonelului în retragere Charles Pictet.

Acesta era un om de vază, membru al Consiliului celor două sute. Într-o scrisoare adresată librarului Duvillard, după ce face o critică destul de aspră cărţii „Contractul social”, Pictet analizează cauzele care au determinat adoptarea deciziei de condamnare a Micului Consiliu. Printre aceste cauze el subliniază, că autorităţile geneveze au vrut să linguşească pe guvernanţii de la Versailles. Scrisoarea nu era semnată şi nu era destinată publicităţii. Ea ajunge totuşi să circule pe sub mână şi să stârnească rumoare... După câteva zile Pictet a scris primului sindic, declarându-nse autor al scrisorii.

Micul Consiliu s-a sesizat şi a început să se ocupe de scrisoarea lui Pictet. În şedinţa din 12 iulie 1762 a luat hotărârea de a începe urmărirea penală; la 16 iulie respinge un protest al lui Pictet împotriva începerii urmării şi se constituie în instanţă de judecată. Afacerea ia. proporţii. Cetăţeanul genevez Marcet adresează unui membru al Consiliului o scrisoare, a cărei copie o remite lui Rousseau, relevând nelegalitatea hotărârii date la Geneva împotriva unei cărţi publicate în altă ţară. El arăta, în continuare, că intervenţia colonelului Pictet este consecinţa necesară a acestei nelegalităţi, întrucât este în interesul „oricărui cetăţean înţelept, care are grija propriei sale siguranţe, de a se opune abuzului unei asemenea jurisprudenţe”.

Rousseau nici de această dată nu intervine şi se mulţumeşte să-i trimită lui Marcet un răspuns, în care încearcă să demonstreze că lucrările incriminate nu sunt

împotriva constituţiei Genevei.

49

Pictet şi Duvillard sunt convocaţi în faţa judecătorilor, interogaţi şi „puşi sub supunere”, adică somaţi să rămână la dispoziţia instanţei de judecată. Potrivit legii, rudele

4 – În boxa acuzaţilor acuzaţilor se recuză şi se retrag; toţi cei patru sindici se află în această situaţie, astfel că niciunul nu va putea îndeplini sarcina de a prezida dezbaterile. În zilele de 20 şi 21 iulie acuzaţii sunt interogaţi din nou. Apoi Consiliul ia o hotărâre stupefiantă: de a nu-l înştiinţa pe procurorul general, şi de a judeca, în absenţa sa, fără orice altă formalitate.

Astfel Micul Consiliu încălcă în mod grosolan reglementarea legală, iar peste două zile pronunţă o decizie extrem de severă: Pictet este condamnat să fie cenzurat, să „ceară iertare lui Dumnezeu şi Segnioriei”, să-şi vadă scrisoarea ruptă în bucăţi, să „fie suspendat din drepturile sale onorifice, atât din calitatea sa de membru al Consiliului Magnific al celor două sute cât şi din cel al burgheziei pe timp de un an şi obligat să plătească cheltuieli de judecată”. Duvillard scăpă cu aceeaşi suspendare pe timp de şase luni.

Partidul celor nemulţumiţi, printre care se afla şi Marcet, socoteşte că a sosit momentul pentru a adresa Consiliului un proiect în interes public, o „reprezentare”. Marcet considera că nelegalitatea procedeului Micului Consiliu constă în aceea că a condamnat cărţi „imprimate în străinătate”, iar pe de altă parte este contra Ordonanţelor ecleziastice, care stabilesc competenţa organelor ecleziastice de a dezbate problemele privind religia, Consiliul depăşindu-şi în acest caz competenţa.

Rousseau îşi menţine însă atitudinea rezervată şi nu vrea să acţioneze.

În luna noiembrie, a acelui an, expira mandatul de trei ani al procurorului general Tronchin şi adepţii lui Rousseau au organizat o campanie vie împotriva realegerii sale în funcţia de procuror general. Realegerea lui

Tronchin n-a putut fi împiedicată, dar el a avut patru sute de voturi contra.

Invitat din nou să acţioneze, Rousseau răspunde că din moment ce la Geneva nu erau decât patru sute de cetăţeni nemulţumiţi, se presupune că toţi ceilalţi erau mulţumiţi şi ca atare nu e cazul să se pornească la acţiune.

Între timp însă se produce un eveniment care va da alt curs „afacerii”. La 20 august arhiepiscopul de Paris a lansat contra lui Rousseau o admonestare răsunătoare, în care, printre altele, exagerând anumite idei ale lui Rousseau privind religia, încearcă să le combată.

Deşi bolnav şi obosit, Jean-Jacques n-a putut rezista tentaţiei de a răspunde la atacul foarte slab argumentat al arhiepiscopului şi a început să pregătească un răspuns, fără însă a vorbi cuiva despre el.

Abia la 23 februarie 1763 îi scrie prietenului său Moulton: „… Am încropit un fel de răspuns arhiepiscopului de Paris şi, din nefericire, într-un moment de nerăbdare, l-am şi trimis lui Rey (tipograful său din Olanda). Gândindu-mă mai bine am vrut să-l retrag; nu mai era timp; mi-a răspuns că a început deja tipărirea; sunt foarte supărat… Lucrarea este rece şi plată. Îi prevăd efectul dinainte; dar prostia e comică; este inutil să te frământi pentru un rău fără remediu”.

Fireşte, lucrarea nu era „încropită” şi, în realitate, Rousseau n-ar fi renunţat s-o publice, aştepta, dimpotrivă, ca ea să producă un efect răsunător.

Până şi titlul cărţii, „Jean-Jacques Rousseau, cetăţean al Genevei, lui Christophe de Beaumont, arhiepiscop de Paris, duce de Saint-Cloud, pair al Franţei, comandor al ordinului Sfântului Spirit, director de studii al Sorbonei etc”. opunând calitatea sa de simplu cetăţean titlurilor pompoase ale adversarului său, era menit să sublinieze calitatea autorului de persecutat de către tin aristocrat al bisericii, care lovea într-un condamnat nefericit, a cărui vină era doar aceea de a iubi adevărul.

Rousseau scria, printre altele, „… Cred că v-am răspuns argumentat şi am dovedit că în toate părţile

scrierii voastre, unde m-aţi combătut, aţi raţionat greşit şi în toate părţile, unde m-aţi insultat, m-aţi calomniat”.

Lucrarea a constituit o expunere şi apărare strălucită a ideilor marelui scriitor. Ea a avut un răsunet larg, stârnind entuziasmul adepţilor săi; dar şi ospitalitatea adversarilor. Până şi calviniştii fanatici ai Genevei nu erau departe de a deveni partizani ai arhiepiscopului catolic de Paris, indignându-se de îndrăzneala lui Jean-Jacques, de creştinismul său „suspect”, de morala sa „corupătoare”.

Noua lucrare a lui Rousseau a provocat, de data aceasta, o intervenţie expresă a rezidentului francez la Geneva, Cu toate acestea nu s-a făcut un proces lucrării. S-a decretat doar interdicţia de a fi imprimată la Geneva – la o lună după ce fusese difuzată acolo.

Dar Jean-Jacques mai pregătise o surpriză pentru opinia publică. În ciuda faptului că se mândrise o viaţă întreagă cu titlul de cetăţean al Genevei, acum a renunţat la el în mod public. Hotărârea n-a fost luată în mod pripit. Intenţia de a renunţa la cetăţenia geneveză s-a născut îndată după condamnarea sa de către Micul Consiliu; acum ea s-a materializat printr-o scrisoare, de abdicare la cetăţenie, pe care Rousseau a adresat-o primului sindic Favre. Micul Consiliu a luat act de această abdicare.

Numeroşi prieteni şi adepţi ai lui Rousseau, şi îndeosebi cei de la Geneva, au fost îndureraţi şi dezamăgiţi de gestul concetăţeanului lor, pe care l-au dezaprobat. Pentru a se explica, într-o scrisoare adresată comerciantului genevez Marc Chappuis, Rousseau critică indiferenţa cetăţenilor Genevei faţă de hotărârea arbitrară luată contra sa, indiferenţă care îi face complici ai guvernului lor „… orice măsură publică luată de magistraţi este considerată a fi făcută de întregul stat, când nimeni dintre cei care au dreptul s-o dezavueze n-o dezavuează, scrie el… Dacă doar cinci sau şase burghezi ar fi protestat, s-ar putea da crezare sentimentelor pe care voi le atribuiţi acestora. Un asemenea demers ar fi fost uşor, legitim; el n-ar fi tulburat ordinea publică; de ce n-a fost, aşadar, făcut?”

Rousseau constată că „pactul” care-l lega de patria sa şi reciproc, a fost violat în dauna sa şi în consecinţă el este „eliberat de obligaţiile sale...”

REPREZENTĂRILE

Scrisoarea adresată lui Marc Chappuis era, evident, destinată opiniei publice. Ea a fost socotită de adepţii lui Rousseau drept un manifest şi a constituit pentru partidul celor nemulţumiţi din Geneva prilejul şi temeiul ideologic şi politic pentru prima „reprezentare”.

Astfel la 18 iunie 1763 un grup de patruzeci de persoane, în fruntea cărora se afla cetăţeanul de Luc, s-a prezentat la primul sindic şi i-a remis textul reprezentării. Cu acest prilej, De Luc a pronunţat următorul discurs:

„Domnule prim sindic.

Ataşamentul nostru inviolabil pentru păstrarea libertăţii noastre prin respectarea legilor ne obligă să vă remitem această respectuoasă reprezentare în numele cetăţenilor şi burghezilor prezenţi aici. Prin acest act patriotic legile noastre sunt restaurate şi abdicarea unui cetăţean care aduce atât de multă onoare patriei sale prin virtuţile şi luminile sale superioare ca domnul J.J. Rousseau, va fi nulă şi neavenită”.

Textul reprezentării nu se limitează la cazul Rousseau, porneşte însă de aici. Se socoteşte a fi o primă încălcare de lege faptul că Rousseau şi cele două lucrări ale sale au fost condamnaţi fără ca autorul lor să fi fost ascultat ori citat, în temeiul articolului 88 din Ordonanţele ecleziastice. Dacă Consiliul ar susţine că acest articol nu s-ar aplica în cazul prezent, întrucât el nu vizează decât delictele de opinie în materie religioasă şi că „Emile” şi „Contractul” ar trata şi probleme politice, reprezentanţii ar replica că actul condamnării nu putea avea un motiv politic, întrucât Rousseau nu căuta să răstoarne guvernul genevez dimpotrivă îl lăudase în toate felurile şi îl dăduse ca exemplu lumii, că, pe deasupra, lucrările sale, imprimate în afara teritoriului Republicii, nu tratau decât despre dreptul natural şi despre politica generală şi că asemenea lucrări au circulat totdeauna liber la Geneva; de

altfel, chiar dacă ar fi atacat Constituţia, autorul nu putea fi lovit fără să fi fost citat şi pus în situaţia de a se apăra.

Apoi reprezentanţii căutau să demonstreze că Pictet şi librarul Duvillard, ca şi cu câţiva ani în urmă un anume avocat Mercier, au fost încarceraţi şi condamnaţi nelegal, tribunalul care i-a judecat nefiind prezidat de un sindic, precum se prevedea în lege. După ce cei patru sindici s-au recuzat, trebuia să se convoace Consiliul general pentru a alege un sindic „ad actum”, adică în vederea prezidării instanţei în cazul dat.

Textul reprezentării se referea de asemenea la ilegalitatea încarcerărilor „fără ca acuzatul să fi fost somat, examinat şi interogat de către unul din domnii sindici”. Iri acest context se cita cazul lui Binet şi al unui alt cetăţean, Jean-Aimé Gaudy. Şi, în fine, reprezentarea consemna protestul împotriva refuzului de a restitui librarilor Bardin douăzeci şi patru de exemplare ale cărţii „Emile” sechestrate şi reţinute fără ca aceşti comercianţi să fi avut vreo vină, întrucât le-au comandat înainte de a se da verdictul şi le-au declarat.

În ziua în care a predat reprezentarea primului sindic, De Luc i-a trimis lui Rousseau o copie a textului ei. În răspunsul său din 25 iunie Jean-Jacques aprobă înscrisul, socotind că va fi dificil să fie respins şi presupune că va fi trecut sub tăcere.

Peste câteva zile însă primul sindic l-a convocat pe de Luc împreună cu alţi patru reprezentanţi şi le-a remis răspunsul Consiliului. Reprezentanţii erau mulţumiţi că au reuşit să determine Consiliul să accepte discuţia.

În răspunsul său Micul Consiliu declara în principiu că reprezentarea nu este o cale de atac în materie de revizuire a ho. tăiririlor judecătoreşti. Apoi se sublinia dreptul Consiliului de a condamna cărţi ce i se par primejdioase, ceea ce de altfel reprezentanţii n-au contestat. Răspunsul ocolea problema sindicilor şi cea a încarcerărilor; iar cu privire la cazul librarilor Bardin declara „că un obiect particular nu poate constitui subiect al unei reprezentări publice”, dar cu toate acestea

„Consiliul ar fi oricând dispus să asculte cu bunăvoinţă ceea ce cei interesaţi ar putea să-i mai prezinte în acest caz”.

Partea cea mai importantă a răspunsului era cea care privea condamnarea lui Rousseau. Hotărârea de condamnare era denumită „rezoluţie” dată contra „persoanei” lui Rousseau, ceea ce „nu este nici judecată, nici sentinţă, ci o simplă încheiere provizorie, legală şi conformă procedurii judiciare, încheiere ce nu ştirbea excepţiile şi apărările domnului Rousseau şi care, în speţă, ar fi servit pentru pregătirea procedurii prescrise prin edictele şi ordonanţele noastre ecleziastice”.

Această nouă interpretare oficială a hotărârii date împotriva lui Rousseau a fost considerată de reprezentanţi ca un succes important.

„Oricare ar fi fost termenii sentinţei, scria de Luc lui Rousseau, ei sunt anulaţi prin acest răspuns şi ne vom declara sub acest aspect satisfacţia de a vedea Consiliul fiind de acord cu noi, că faţă de un cetăţean, acum în cazul vostru, nu se poate lua măsura arestării”.

Deşi Rousseau a exprimat faţă de acţiunea reprezentanţilor anumite rezerve, la 8 august a fost remisă Micului Consiliu o a doua reprezentare. Aceasta dezvoltă argumentarea cuprinsă în prima, subliniind principiul democratic, că fiecare cetăţean, „fiind păzitorul şi conservatorul legii, are dreptul şi obligaţia să se plângă împotriva a tot ce este contrar legii”. Critica devine mai îndrăzneaţă. În timp ce prima reprezentare se limita la a semnala încălcările de lege, cea de a doua critică metodele de guvernare, necontestate până atunci. În timp ce nici chiar Rousseau nu îndrăznea să revendice libertatea presei, ideea aceasta apărea într-un pasaj al celei de a doua reprezentări.

Peste două zile Consiliul decide că nu este cazul să se dea vreun răspuns la a doua reprezentare. Această hotărâre a provocat o a treia reprezentare şi mai combativă. Redactorii ei constatau că răspunsul „pare să vrea a consacra precepte care tind să fixeze limite

dreptului de a face reprezentări” şi dacă cetăţenii şi Consiliul se găsesc în dezacord asupra sensului legii, acest dezacord trebuie rezolvat de puterea legislativă, adică de Consiliul general. Ei îşi menţin deci reprezentările şi îşi încheie înscrisul pe un ton ce devine ameninţător: „Cetăţenii şi burghezii se limitează la atât, din dragoste pentru pacea şi liniştea publică, care nu le sunt mai puţin scumpe şi preţioase decât menţinerea constituţiei noastre fericite şi respectarea întocmai a legilor noastre”.

Dar, deşi declaraseră că se vor limita la problemele amintite, reprezentanţii îşi lărgesc în continuare sfera preocupărilor şi revendicărilor şi în curând pun în discuţie o teză cu caracter general privind însuşi caracterul reprezentărilor. Se pune întrebarea, ce sunt, de fapt, reprezentările pe care un regulament din 1738 le-a asigurat cetăţenilor şi burghezilor ca o armă contra Consiliului Magnific şi a repetatelor sale încercări de a-şi lărgi atribuţiile? Oare puterea executivă le putea respinge după bunul său plac, erijându-se astfel drept judecător într-un litigiu unde era parte sau dimpotrivă avea obligaţia să reunească Consiliul general pentru a i le supune spre judecare? Micul Consiliu ţinea morţiş că era singur îndreptăţit de a respinge pur şi simplu reprezentările pe care le socotea neîntemeiate. De aici denumirea de „negativ”, pe care o vor avea adepţii acestui procedeu.

În acest context se punea, în esenţă, problema exercitării în exclusivitate a puterii de stat de către Micul Consiliu, fără vreun control nici chiar din partea păturilor privilegiate ale cetăţenilor şi burghezilor. Dacă se accepta punctul de vedere al acestui Consiliu, de a putea respinge reclamaţiile ce-i erau prezentate, dreptul de reprezentare, dobândit de burghezie prin lupte politice îndelungate, devenea un drept iluzoriu, lipsit de orice eficacitate.

Conflictul social-politic care s-a declanşat la Geneva în legătură cu dreptul de reprezentare n-a fost însă decât un aspect al nemulţumirii populare faţă de orânduirea existentă, nemulţumire care a constituit un teren fertil pentru încolţirea ideilor filosofilor premergători perioadei

de revoluţii burgheze în Europa.

În lupta politică angajată la Geneva, Micul Consiliu nu se putea limita la simpla respingere a revendicărilor reprezentanţilor. Punctul său de vedere trebuia susţinut prin argumente. Sarcina de a justifica atitudinea Micului Consiliu i-a revenit procurorului general Tronchin. El a publicat în toamna anului 1763 cinci studii în apărarea instituţiilor existente la Geneva, reunite într-un volumaş intitulat „Scrisori de la ţară”. Ideea principală care se degajă din aceste scrisori era aceea că pentru Republica Geneva avea o mai mare importanţă păstrarea actualei forme de guvernare, decât perfecţionarea ei.

Apariţia lucrării lui Tronchin a fost urmată de îndată de o nouă reprezentare, în care cetăţenii îşi exprimau, pe un ton şi mai ferm, hotărârea de a nu permite încălcarea legii şi a drepturilor lor.

„*SCRISORI DE LA MUNTE*”.

În năzuinţa de a-şi întări poziţiile, negativii răspândesc zvonul că scrierile lui Tronchin ar fi fost văzute şi avizate şi de Voltaire, ale cărui sentimente ostile faţă de Jean-Jacques, erau îndeobşte cunoscute. Adepţii lui Rousseau nu se simţeau capabili să ţină piept talentului de pamfletist al lui Voltaire şi au cerut lui Jean-Jacques să intervină în dispută. Astfel s-a născut o nouă lucrare a lui Rousseau, publicată sub titlul „Scrisori de la munte”, în care se abordau cele mai acute probleme politice şi ideologice ale timpului.

Jean-Jacques contesta legalitatea condamnării sale şi a altor hotărâri luate de Micul Consiliu. Dar nu acesta era scopul esenţial al lucrării sale, care nu se limita nici chiar la problemele Republicii Geneva, ci aborda chestiuni de interes general.

„Constituţia unei mici republici, scria el, soarta unui mic particular, relatarea unei nedreptăţi oarecare, respingerea unor sofisme; toate acestea n-au în sine nimic destul de important pentru a merita atenţia unui mare număr de cititori: dar dacă subiectele mele sunt mici, obiectivele mele sunt mari şi demne de atenţia oricărui om

cinstit. Să lăsăm Geneva la locul ei şi pe Rousseau în depresiunea sa: dar religia, dar libertatea, dar justiţia! iată, oricine aţi fi, subiecte care nu se poate să nu vă intereseze”.

Pornind de la încălcările de lege săvârşite în legătură cu judecarea sa, Rousseau relevă că aceste încălcări marchează intenţia guvernului de a anula în interesul său echilibrul stabilit dintre poporul suveran sau puterea legislativă şi magistraţii însărcinaţi cu aplicarea legilor. În concepiţa lui Rousseau, această încălcare de lege devine punctul critic al conflictului dintre cele două forţe, a căror opoziţie ireductibilă este subliniată în mod pregnant.

În „Scrisori de la munte”, Jean-Jacques dezvoltă mai combativ decât în „Contractul social”, şi fără reticenţele f şi rezervele din această lucrare, teoria suveranităţii poporului, ilustrându-şi concepţiile cu referiri la instituţiile Î politice ale Genevei.

„… În Consiliul general, scria el adresându-se genevezilor, sunteţi legiuitori, suverani, independenţi de orice putere umană; ratificaţi tratate, decideţi asupra păcii şi a războiului… Dar cei însărcinaţi cu executarea legilor sunt interpreţii acestora şi arbitrii supremi; ei fac să vorbească legile după placul lor; ei pot să le reducă la tăcere; ei pot chiar să le violeze fără ca voi să vă puteţi opune; ei se află deasupra legilor… Dacă voi sunteţi seniori suverani în cadrul adunării, ieşind de acolo nu mai sunteţi nimic. Patru ore pe an suverani subordonaţi, în restul vieţii sunteţi supuşi şi lăsaţi pradă, fără rezervă, discreţiei altora… Şi astfel în stat nu rămâne decât o singură putere activă, puterea, executivă. Puterea executivă nu este decât forţa şi acolo unde domneşte forţa singură, statul este dizolvat. Iată, domnilor, cum pier, până la urmă, toate statele democratice”.

Tezele lui Rousseau privind suveranitatea poporului, raportul dintre puterea legiuitoare şi cea executivă vor avea o uriaşă influenţă asupra revoluţiei burgheze din Franţa şi din alte state ale lumii. Formulate şi perfecţionate în toiul conflictului declanşat prin

condamnarea sa, ele vor dobândi un caracter general, de mare însemnătate revoluţionară.

Lucrarea „Scrisori de la munte" dezvoltă de asemenea concepţia lui Jean-Jacques despre religie. El relevă că religia reformată se conduce după principiul liberului examen şi după sensul propriu al scripturii, iar el, Rousseau, în capitolul „Profesiunea de credinţă a vicarului din Savoya" din cartea „Emile" nu făcuse decât o interpretare liberă a religiei, deci procedase în spiritul religiei reformate. Aşadar nu el, ci cei care-l persecută se abat de la principiile religiei pe care pretind a le apăra.

„Când reformatorii s-au detaşat de biserica romană, scria Jean-Jacques, ei au acuzat-o de eroare... întrebaţi pe baza cărei autorităţi se îndepărtau de doctrina tradiţională, ei răspunseră că pe baza propriei lor autorităţi, pe baza autorităţii raţiunii lor... Or, libera interpretare a scripturii include nu numai dreptul de a-i explica diferitele pasaje, fiecare după înţelegerea sa proprie, ci şi acela de a rămâne la îndoială asupra acelora pe care le găseşti îndoielnice, şi acela, de a nu înţelege pe cele pe care le găseşti de neînţeles... Nu e ciudat, că trebuie să gândeşti ca un catolic pentru a mă acuza că atac protestantismul?"

Autorităţile de la Geneva s-au simţit obligate să exa „mineze noua lucrare a lui Rousseau. Micul Consiliu a dezbătut în câteva şedinţe, în decembrie 1763, conţinutul cărţii. La 29 decembrie s-a luat hotărârea de a comunica lucrarea procurorului general, „pentru a-şi prezenta concluziile asupra ei". Dar la 31 decembrie primul sindic îşi anunţă colegii că Jean-Robert Tronchin „i-a declarat, în maniera cea mai hotărâtă, că fiind atacat în persoană în diverse părţi ale acestei lucrări şi fiind singur în funcţia de procuror general, i-ar fi cu neputinţă să-şi exercite atribuţiile contra acestei lucrări şi că cere Consiliului de a-l înlocui cu altă persoană pentru a exercita în acest caz funcţia de procuror general".

Consiliul a acceptat punctul de vedere al lui Tronchin, dar n-a găsit niciun cetăţean pentru îndeplinirea

acestei sarcini delicate. Cetăţenii Delorme şi Ligot s-au recuzat. În legătură cu refuzul de a-l acuza pe Rousseau, sindicul Jean Cramer scria în „Jurnalul” său: „Acest început ne indică atmosfera şi situaţia tristă a Republicii”.

Pe deasupra, la 1 ianuarie 1764, a apărut la Geneva „Răspunsul la scrisorile de la ţară”, care depăşea, în ce priveşte combativitatea, chiar şi „Scrisorile de la munte”, întrucât „Răspunsul” fusese redactat de numeroşi cetăţeni de vază ai Genevei, Consiliul n-a îndrăznit s-o ia în discuţie. Şi astfel era obligat să abandoneze şi cercetările privind lucrarea lui Rousseau, căci ea nu putea fi condamnată singură, fără a se pronunţa un verdict şi asupra „Răspunsului”.

Afacerea Rousseau nu s-a încheiat însă prin această hotărâre a Micului Consiliu. S-au găsit adepţi ai acestui Consiliu care au sărit în sprijinul stăpânilor Genevei.

Astfel, la 27 decembrie 1764, la Geneva a apărut sub titlul „Sentimentul cetăţenilor” o lucrare denigratoare, duşmănoasă împotriva lui Rousseau, menită să aţâţe ura împotriva sa. Această carte calomnioasă a fost scrisă de Voltaire. Pentru a o face mai impresionantă, Voltaire n-a apărut ca autor al ei, ci a fost publicată în numele cetăţenilor Genevei, pe care Rousseau i-ar fi făcut, chipurile, de ruşine.

„Oraşul nostru nu era cunoscut înainte decât prin moravurile lui pure şi prin lucrările lui solide care atrăgeau străinii în Academia noastră: e pentru prima dată că unul din cetăţenii noştri l-a făcut cunoscut prin cărţi care alarmează moravurile, pe care oamenii cinstiţi le dispreţuiesc şi pe care pietatea le condamnă... Există oare vreun cetăţean printre noi care cântărind cu sânge rece această purtare, să nu fie indignat împotriva calomniatorului?”

Din nefericire această lucrare şi altele similare au avut efecte dăunătoare asupra vieţii lui Rousseau, care trăia, pe atunci, bolnav şi obosit, în localitatea Motiers. Clerul local şi câţiva protestanţi fanatici au organizat până şi atentate împotriva scriitorului, ceea ce l-a constrâns să

părăsească Mdtiers şi să-şi caute refugiu în altă parte.

Dar persecuţiile împotriva lui Rousseau n-au putut împiedica desfăşurarea revoluţionară a istoriei şi nici să salveze regimul conservator al Genevei. După un sfert de secol de convulsii interne, ea va fi ocupată de trupele franceze în timpul Directoratului şi nu va mai renaşte ca stat independent, nici după plecarea francezilor.

ASASINII PREŞEDINTELUI ABRAHAM LINCOLN

La Teatrul Ford din Washington, în seara zilei de 14 aprilie 1865, se interpreta comedia „Verişoara noastră din America”. Unul din rolurile principale era deţinut de faimoasa actriţă engleză Laura Keene, favorita publicului american, a cărei apariţie asigura mereu săli pline. Şi de această dată venise multă lume. Pe scenă se desfăşura actul al doilea al comediei, spectatorii se distrau de minune şi râdeau în hohote la replicile pline de umor, când pe poarta teatrului intră cunoscutul actor John Wilkes Booth.

El urcă liniştit la etajul întâi, deschide tiptil uşa unei loji, scoate din buzunar un pistol şi trage un foc în ceafa unuia din bărbaţii care se aflau în lojă. Victima era preşedintele Statelor Unite ale Americii, Abraham Lincoln. Bărbia îi căzu pe coşul pieptului şi el rămase nemişcat, parcă ar fi adormit brusc.

Maiorul H.R. Rathbone, care se afla în aceeaşi lojă alături de soţia preşedintelui şi de logodnica sa, domnişoara Harris, se întoarse brusc şi zări în fundul lojei o siluetă cu un pistol în mână. Rothbone sări asupra asasinului pentru a-l imobiliza. Booth îl lovi puternic cu mânerul pistolului, îl îmbrânci şi escaladând balustrada lojei, rămase câteva clipe atârnând cu mâinile de balustradă. Apoi, sub ochii spectatorilor încremeniţi de surpriză, sări pe scenă şi dispăru în spatele culiselor.

NEGLIJENTĂ SAU COMPLICITATE?

Nu numai cititorii de azi, dar şi contemporanii acestui eveniment tragic şi-au pus întrebarea legitimă: cum s-a putut întâmpla?

Născut în 1809, Lincoln a fost în tinereţe tăietor de

lemne, plutaş pe fluviul Mississippi şi funcţionar de poştă.

Apoi a făcut studii juridice şi a devenit avocat. Ca membru al Congresului S.U.A. a cerut încă în 1849 abolirea sclaviei. Mai târziu a fost unul dintre creatorii Partidului republican şi a fost ales preşedinte al S.U.A. în 1860.

Era îndeobşte cunoscut, că popularul preşedinte fusese ameninţat cu moartea în nenumărate rânduri de duşmanii săi politici. Abraham Lincoln, iubit şi stimat nu' numai pentru politica pe care o promova, dar şi pentru modestia, sensibilitatea, cinstea şi spiritul său de dreptate, şi-a exercitat mandatul de preşedinte într-o perioadă din cele mai dificile. În 1861 izbucnise războiul de secesiune, provocat de conducătorii prosclavagişti ai statelor sudice.

Cauza oficială a războiului fusese politica de eliberare a sclavilor proclamată de preşedintele Lincoln. Îndelungatul război civil care a atras în viitoarea sa patru milioane de oameni şi în care şi-au pierdut viaţa opt sute de mii, se terminase. În aprilie 1865, comandantul şef al trupelor sudice, generalul Lee capitulase cu întreaga sa armată la Appomattox în faţa generalului nordist, Grant. Trupele nordice cuceriseră oraşul Richmond, capitala Confederaţiei statelor sudice, şi preşedintele Confederaţiei, Jefferson Davis, fugise. Luptele se terminaseră, doar rămăşiţe răzleţe ale trupelor sudice mai continuau să opună rezistenţă.

După capitularea generalului Lee, preşedintele Lincoln a pronunţat o amplă cuvântare, în care, spre dezamăgirea unor cercuri nordiste, care intenţionau să se îmbogăţească prin jefuirea fără milă a statelor sudice învinse, punea accentul pe reconcilierea naţională, pe reconstrucţia teritoriilor devastate de război.

Să fi fost nemulţumirea acestor cercuri motivul pentru care preşedintele Lincoln a fost lăsat fără nicio apărare, fără nicio pază în seara tragicului eveniment, deşi se ştia că viaţa sa era în pericol?

La această întrebare nu s-a putut da un răspuns precis. Toate documentele privind cercetările efectuate în

legătură cu asasinarea preşedintelui Abraham Lincoln au fost declarate secrete de către Departamentul de Război al Statelor Unite ale Americii şi păstrate în arhivele secrete ale Departamentului timp de peste 70 de ani. Iar când în deceniul al patrulea al secolului nostru, dosarele privind asasinarea lui Lincoln sau ceea ce a rămas din ele au fost transferate de la Oficiul juridic al Departamentului de Război la Arhivele Naţionale ale S.U.A., ele nu mai erau decât baloturi şi cutii de înscrisuri îngălbenite şi prăfuite pentru a căror examinare până şi cercetătorii cei mai zeloşi au trebuit să dea dovadă de foarte multă răbdare.

De paza preşedintelui S.U.A., în timpul războiului civil, răspundea Departamentul de Război, deoarece preşedintele era şi comandantul suprem al armatei. În cadrul Departamentului de Război funcţiona şi Serviciul secret, numit Poliţia naţională executivă, care avea în mod deosebit sarcina de a asigura paza preşedintelui.

Nici armata, nici poliţia secretă nu i-au asigurat lui Lincoln paza în seara când a fost ucis. Este adevărat că în urmă cu câteva luni a fost detaşată la Casa Albă o escortă călare cu misiuni speciale de pază – care îl însoţea pe preşedinte în deplasările sale. Dar Lincoln mai pleca şi neînsoţit şi membrii escortei călare, în orice caz, nu aveau misiunea să-l însoţească la teatru în seara fatală. Iar alt însoţitor nu i-a fost desemnat.

Atât Stanton, şeful Departamentului de Război, cât şi colonelul Baker, şeful Serviciului secret au ştiut că viaţa lui Lincoln era în permanent pericol. Încă de la prima sa alegere în funcţia de preşedinte, în noiembrie 1860, el fusese ameninţat cu moartea în numeroase declaraţii, cuvântări, articole de presă şi scrisori ale sudiştilor adepţi ai sclaviei şi în anii care au urmat s-au făcut câteva încercări de a-l răpi, împiedicate în ultimul moment. Şi atentatele împotriva vieţii lui Lincoln s-au înmulţit în timpul războiului civil.

Astfel în 1863 agenţii Serviciului de informaţii al S.U.A. au aflat că la Richmond s-a constituit un grup de proprietari de sclavi care au oferit o sumă imensă ca

recompensă pentru asasinarea lui Lincoln. În martie 1864, ziarul „New York Tribune” a publicat o scrisoare nesemnată în care se dădeau numeroase detalii concrete privind o conspiraţie pentru asasinarea preşedintelui. În august 1864 un atentator rămas nedescoperit a tras un foc, asupra lui Lincoln, care i-a găurit pălăria. În noiembrie 1864 un agent secret federal raporta din Canada, unde se refugiaseră numeroşi reprezentanţi sudişti, organizarea unui complot în vederea uciderii preşedintelui.

63

I [

Apoi Departamentul de Război a fost avertizat că Lincoln ar putea fi omorât sau răpit la 4 martie 1865, ziua an care a inaugurat al doilea mandat de preşedinte. La 20 martie 1865 trăsura prezidenţială a fost atacată şi se pare că Lincoln a scăpat numai din întâmplare.

De altfel, Departamentul de Război a fost informat încă din ianuarie 1865 despre activitatea lui Booth şi a complicilor săi. Un agent al acestui Departament, pe nume Louis J. Wiechmann, raportase că într-o pensiune de familie, unde locuia şi el, în centrul oraşului Washington, pe Str. 541, ţinută de o văduvă, Mary Surratt, se întalne-au regulat, mai multe persoane în frunte cu Booth, urzind un complot pentru răpirea sau uciderea preşedintelui Lincoln. Wiechmann a relevat că Booth venea adesea în casă spre a conferi între patru ochi cu Mary Surratt; că fiul acesteia, John Surratt efectua periodic călătorii secrete în teritoriile ocupate de sudişti. El a informat de asemenea despre vizitele conspirative, ce au avut loc în această casă, ale unor agenţi secreţi din sud, înarmaţi cu pistoale şi pumnale.

Însuşi Departamentul de Război a recunoscut mai târziu că a fost informat încă din februarie 1865 despre planul de răpire urzit de Booth.

Wiechmann a indicat şi numele celorlalţi participanţi la complot: Atzerodt, Herold, Paine. Faptul că toţi complotiştii au fost arestaţi de îndată după săvârşirea asasinatului dovedeşte că ei erau cunoscuţi de autorităţile

competente.

Pasivitatea Departamentului de Război în asigurarea pazei preşedintelui este cu atât mai greu de înţeles, cu cât Stanton ordonase, cu scurt timp în urmă, arestarea a mii de suspecţi bănuiţi de a desfăşura o activitate subversivă în interesul sudiştilor.

De altfel, Lincoln însuşi, care îndeobşte nu acorda însemnătate securităţii sale personale, în după-amiaza zilei fatale de 14 aprilie a ieşit de la Casa Albă şi s-a dus la sediul Departamentului de Război unde a cerut lui Stanton o escortă puternică care să-l însoţească la teatru. Preşedintelee i-a solicitat ministrului nominal pe maiorul Eckert, unul din adjutanţii secretarului Departamentului de Război.

„L-am văzut pe Eckert, cum a frânt cu uşurinţă cinci bastoane, unul după altul, zise Lincoln, şi cred că el este genul de om care trebuie să mă însoţească în seara aceasta. Pot să-l obţin?”

Mai înainte, Lincoln sau soţia sa invitase şi familia Stanton la teatru. Secretarul Departamentului de Război n-a dat curs invitaţiei, invocând treburi oficiale urgente. Şi generalul Grant fusese invitat împreună cu soţia. Dar şi el a refuzat, pe motivul că urma să-şi viziteze copiii aflaţi la studiu într-un alt oraş.

Deşi Stanton ştia că în absenţa generalului Grant, preşedintele va fi lipsit de suita oficială militară care însoţea, de regulă, pe general în calitatea sa de comandant şef al armatei, el a refuzat să i-l pună la dispoziţie lui Lincoln pe maiorul Eckert, invocând că în acea seară avea o muncă importantă pentru ofiţerul adjutant de care nu se putea astfel lipsi. El a insistat asupra împrejurării că Eckert era şeful Oficiului telegrafic al Departamentului de Război şi avea o misiune ce nu putea fi amânată pe a doua zi. În realitate însă, la ora fatală când Booth se pregătea să tragă focul de armă asupra preşedintelui, maiorul Eckert nu mai era de mult la slujbă. El se afla acasă şi se pregătea de culcare. Aşadar motivul invocat de Stanton pentru a nu-l pune la dispoziţia preşedintelui nu era real.

E adevărat că la dispoziţia preşedintelui sau mai bine zis a doamnei Lincoln se afla un membru al poliţiei municipale, pe nume John Parker, care trebuia să stea de pază în faţa uşii lojei prezidenţiale. Dar nici el nu era la postul său în seara fatală. De ce? Explicaţia nu s-a mai aflat. Căci toate datele privindu-l pe Parker „s-au pierdut" în dosarele de cercetare şi n-au mai fost regăsite.

În legătură cu asasinarea lui Abraham Lincoln au mai fost învinuite în mod public două personalităţi politice proeminente.

65

Unul a fost Jefferson Davis, preşedintele Confederaţiei statelor secesioniste din Sud, acuzat de guvernul S.U.A. ca unul din şefii conspiraţiei ucigaşe. Fiind deţinut ca prizonier al guvernului federal în fortăreaţa Morroe, Davis a fost găsit vinovat de comisia militară care a judecat la Washington pe complicii lui Booth. Cu toate acestea Davis n-a fost niciodată trimis în judecată şi a beneficiat

5 – În boxa acuzaţilor până la urmă de amnistie. Deşi iniţial Biroul de justiţie militară a lui Stanton a afirmat că există numeroase probe despre rolul lui Davis în conspiraţia criminală, aceste probe au dispărut.

Şi vicepreşedintele Andrew Johnson, devenit preşedinte prin uciderea lui Lincoln, a fost acuzat de a fi fost amestecat în complotul împotriva acestuia. I s-au pus, în mod public, următoarele întrebări:

— Îl cunoştea personal Andrew Johnson pe John Wilkes Booth?

— Unde se afla Andrew Johnson în timp ce Lincoln era în agonie?

— De ce Johnson n-a răspuns niciodată la aceste întrebări?

Sau, dacă a făcut-o de ce răspunsurile erau ascunse în faţa opiniei publice?

Toate aceste aspecte fac să existe serioase îndoieli cum că în seara zilei de 14 aprilie 1865 s-ar fi manifestat concomitent atâtea atitudini neglijente şi naşte bănuiala

că, pe undeva, a existat o complicitate intenţionată, aceasta o susţine şi faptul că în momentul când Booth se apropia de preşedinele Lincoln, nu era nicio gardă militară în faţa teatrului, niciun agent secret printre spectatori, nici poliţia militară şi nici măcar poliţistul din paza personală nu era în faţa lojei prezidenţiale.

COMPLOTUL

Cine au fost cei care au urzit complotul pentru înlăturarea preşedintelui?

John Wilkes Booth era al nouălea din cei zece copii ai unui cunoscut actor, Junius Brutus Booth, un beţivan notoriu, care pare să fi fost şi bolnav mintal. John Wilkes a avut o copilărie zdruncinată şi la vârsta de şaptesprezece ani a îmbrăţişat şi el, ca şi alţi fraţi ai săi, cariera tatălui. În scurt timp a devenit un actor cunoscut, foarte bine plătit. În timp ce solda lunară a unui general era pe aceea vreme de 20 dolari, actorul J.W. Booth primea pentru o singură seară 100 dolari. Ducea o viaţă uşuratică, se ţinea numai de petreceri.

Un astfel de om a ajuns în mod firesc duşmanul ideilor progresiste şi adeptul celei mai negre reacţiuni. Booth a devenit agent secret al sclavagiştilor din sudul S.U.A. şi a căutat să-şi slujească cu devotament stăpânii în cursul războiului civil. În această perioadă, el a trecut de mai multe ori, în mod clandestin, pe teritoriul stăpânit de armata sudistă şi în Canada, unde de asemenea existau centre sudiste având misiunea de a organiza acţiuni de spionaj şi de diversiune împotriva guvernului S.U.A. şi a populaţiei din Nord. Există indicii că Booth a participat, din însărcinarea sudiştilor, la organizarea unor acţiuni de sabotaj de mare amploare, ca, de exemplu, incendierea câtorva mari hoteluri la New York, în noaptea de 25 noiembrie 1864.

Mary Eugenia Surratt era proprietara pensiunii din Washington, principalul loc de întâlnire al complotiştilor. După ce rămăsese văduvă, ţinuse un local de noapte în orăşelul Surrattsville. Localul doamnei Surratt era, încă de pe vremea aceea, un punct de întâlnire preferat al celor

mai fanatici sclavagişti. Casa ei a continuat să îndeplinească acelaşi rol şi după ce familia Surratt s-a mutat la Washington în urma intrării în Surratsville a trupelor nordiste. Faptele ce au devenit cunoscute şi întreaga ei activitate din Washington indică implicarea ei directă într-o complexă organizaţie subversivă sudistă. Se presupune chiar că mutarea ei la Washington fusese finanţată din fondurile secrete ale Confederaţei. Căci nu există nicio altă explicaţie pentru proveniența sumei considerabile necesare achiziţionării imobilului din centrul Capitalei. De altfel mobilul era situat în apropierea Teatrului Ford, frecventat adesea de preşedintele Lincoln.

Cert este de asemenea că apartamentele familiei Surratt din Washington au fost vizitate în repetate rânduri de agenţi secreţi ai Confederaţiei sudice. În decembrie 1864, a venit în această casă şi Booth, pentru prima dată. Nu s-a putut afla însă dacă Booth s-a dus aici, ca la un loc de întâlnire aranjat din Richmond, capitala Confederaţiei, ori dacă a ales casă, cunoscând sentimentele prosudiste ale familiei Surratt.

La un scurt interval, după ce Booth a vizitat pentru prima dată casa familiei Surratt, a apărut aici şi a închiriat o cameră George Atzerodt. Apoi au venit să locuiască la pensiunea Surratt alţi complotişti, Paine şi David Herold.

Începând din februarie 1865, Booth venea des la pensiunea din Strada H, unde conferea cu locatarii amintiţi şi cu fiul doamnei Surratt, John Harrison Surratt şi el spion şi curier secret al sudiştilor. El a rămas cel mai puţin cunoscut dintre conspiratori. Era adesea plecat din Washington în teritoriile sudice şi în Canada, după ce îşi pierduse postul de şef al poştei din Surrattsviile din cauza atitudinii sale prosudiste.

Într-o declaraţie publică făcută în 1870, J. Surratt arăta:

„Am părăsit colegiul în iulie 1861 şi întorcându-mă acasă, am început să iau parte activă la evenimentele agitate ale acelei perioade. N-am avut decât optsprezece ani şi am fost angajat îndeosebi în trimiterea de informaţii

privind mişcările armatei Statelor Unite staţionată în Washington şi în alte părţi şi în a duce mesaje la ambarcaţiunile Confederaţiei de pe râul Potomac. Am deservit un traseu regulat între Washington şi Potomac. Eu, fiind singurul bărbat necăsătorit pe această rută, am avut sarcinile cele mai grele…”

După unele izvoare J. Surratt a făcut cunoştinţă cu Booth prin intermediul doctorului Mudd, medic la Bryantown. Alte informaţii indică că Booth s-a prezentat la Surratt cu scrisori de recomandare din partea unor persoane de cea mai mare încredere. Este însă de necontestat că Booth i-a împărtăşit încă în decembrie 1864 planul său de răpire a preşedintelui Lincoln şi transportarea ca ostatec, la Richmond, şi că din însărcinarea lui Booth, Surratt, în aceeaşi perioadă şi-a luat o slujbă la Washington pentru a justifica prezenţa sa în Capitală. Având în vedere că J. Surratt a fost agent permanent şi remunerat al Serviciului de informaţii al Confederaţiei sudice, el nu se putea angaja într-un alt post fără aprobarea superiorilor săi. Astfel şi comportarea lui Surratt dovedeşte că autorităţile sudiste cunoşteau activitatea lui Booth şi o sprijineau în toate chipurile posibile.

David Herold, funcţionar într-o farmacie din Washington, a fost atras în complot de asemenea de Booth, care l-a cunoscut la familia Surratt.

Pe funcţionarii Sam Arnold şi Michael O’Langhlin, Booth i-a recrutat în complotul de răpire al preşedintelui Lincoln în septembrie 1864. George Atzerodt, vopsitor de căruţe din Port-Tobacco, a fost recrutat de Booth prin intermediul lui J. Surratt şi instalat la Washington în elegantul hotel Kirkwood, unde locuia şi vicepreşedintele S.U.A. Andrew Johnson, în scopul de a-l ucide pe acesta din urmă.

Ceilalţi participanţi la complot erau Dr. Samuel Mudd, medic la Bryantown, statul Maryland, al cărui rol n-a putut fi complet elucidat; Edward Spangler, dulgher şi manipulant de culise la Teatrul Ford, şi Lewis Paine, fost

ostaş în armata rebelă a Confederaţiei, care se distingea printr-o statură şi o forţă herculeană.

După uciderea preşedintelui Linclon, toţi participanţii la complot vor fi arestaţi de îndată şi acuzaţi de către guvernul Statelor Unite ale Americii de asasinarea preşedintelui, de tentativa de asasinare a secretarului de stat Seward, a vicepreşedintelui Johnson şi a generalului Grant.

Dar rechizitoriul întocmit contra complotiştilor nu cuprinde nicio menţiune cu privire la faptul, deosebit de important, că la 20 februarie 1865, adică cu 54 de zile înainte de săvârşirea atentatului, agentul secret federal Louis Wiechmann a informat un funcţionar competent din Departamentul de Război, pe căpitanul Gleason, despre complotul urzit în Strada H şi că acesta din urmă a transmis informaţia superiorului său. Însă Departamentul de Război n-a luat nicio măsură.

RĂPIRE SAU OMOR?

Proiectul de răpire a preşedintelui Lincoln l-a preocupat pe Booth timp de patru ani şi cu cât trecea timpul cu atât mai mult devenea acest proiect un fel de obsesie pentru el. În toamna anului 1864, Booth îşi consacra numeroase ore şi zile proiectelor sale. El cerceta hărţi, alegea căi de comunicaţie, studia aşezarea diverselor localităţi şi a altor puncte de sprijin. Booth a elaborat până şi o variantă de retragere a sa în caz de nereuşită. Dar planul de retragere se referea numai la persoana sa; ceilalţi participanţi n-aveau decât să se descurce, fiecare după cum putea.

El intenţiona să-l răpească pe Lincoln, de la Teatrul Ford, pe care preşedintele îl frecventa adesea. Booth a utilizat toate posibilităţile pentru a studia cât mai amănunţit sala de spectacol, lojele, coridoarele, scările, holurile, scena, uşile de intrare şi ieşire ale clădirii teatrului şi a propus ca răpirea să aibă loc în timpul actului al doilea ori al treilea al unei reprezentaţii. La un semnal dat cineva urma să închidă un robinet al conductei principale de gaz de iluminat. După ce întregul teatru va fi

fost cufundat în întuneric, răpitorii urmau să pătrundă în loja prezidenţială. Booth trebuia să-i pună lui Lincoln cătuşele în timp ce Surrat, Arnold şi O'Langhlin urmau să ţină în şah celelalte persoane din lojă. Lincoln, legat fedeleş, trebuia coborât apoi în scenă şi dus, printre culise, la ieşirea din spatele scenei, aruncat într-o trăsură, ce urma să aştepte la această ieşire şi scos, de îndată, din Capitală, fiind transportat pe o rută bine stabilită până la Richmond.

O altă variantă elaborată de Booth prevedea răpirea preşedintelui cu prilejul uneia din vizitele frecvente pe care le făcea într-un spital militar în apropierea Capitalei. În sfârşit, complotiştii mai aveau în vedere şi obiceiul lui Lincoln de a se duce pe jos, neînsoţit, de la Casa Albă la Departamentul de Război şi au elaborat un plan de răpire şi pentru acest traseu.

Au fost momente când acţiunea complotiştilor era cât pe aici să se declanşeze. Astfel s-a aflat că Lincoln va asista la o reprezentaţie la Teatrul Ford în seara zilei de 18 ianuarie 1865. Booth şi complicii săi au hotărât să acţioneze. Au fost luate, în mare grabă, toate măsurile prevăzute, s-au asigurat până şi bărcile pentru trecerea convoiului răpitorilor peste râul Potomac. Preşedintele a renunţat însă în ultimul moment să se ducă la teatru din cauza timpului nefavorabil.

După patru ani de aşteptare continuă, Booth a început să-şi piardă răbdarea şi a hotărât să-l ucidă pe Lincoln. O primă ocazie i s-a ivit la 4 martie 1865, la inaugurarea festivă al celui de-al doilea mandat al preşedinţiei lui Lincoln. Dar paza oficială l-a împiedicat să ajungă în apropierea preşedintelui.

În prima jumătate a lunii aprilie Booth s-a înverşunat şi mai mult. Capitala şi întreaga populaţie din statele nordice sărbătoreau cucerirea Richmondului de către trupele nordiste şi capitularea generalului Lee. Atmosfera de bucurie festivă de pe străzile Capitalei îl făcu să-şi piardă stăpânirea de sine. Adeptul fervent al sclavagismului nu se putea împăca cu gândul înfrângerii

Confederaţiei. Dacă până acum înlăturarea lui Lincoln fusese considerată, de complotişti, ca un act menit să influenţeze mersul războiului, acum, după înfrângerea militară a Confederaţiei, ea nu mai reprezenta decât un act de răzbunare gratuită, fără niciun efect favorabil asupra sorţii sudiştilor. Dimpotrivă, cunoscând atitudinea conciliantă a lui Lincoln faţă de statele sudice învinse, uciderea sa putea crea acestora chiar o situaţie mai dificilă.

La 10 aprilie s-a aflat că Lincoln va asista în 14 aprilie seara la reprezentaţia de la Teatrul Ford. Complotiştii au hotărât să acţioneze în această seară. Au fost distribuite rolurile. Booth s-a angajat să-l ucidă pe preşedinte şi pe generalul Grant. În acelaşi timp Paine urma să-l asasineze pe secretarul de stat Seward, care era imobilizat la pat, în locuinţa sa, din cauza vătămărilor suferite într-un accident de circulaţie. Atzerodt trebuia să-l omoare pe vicepreşedintele Johnson, care locuia la hotelul Kirkwood într-un apartament la primul etaj, sub camera de la mansardă, unde se instalase Atzerodt la indicaţia lui Booth.

Complotiştii, în fond, un grup de mercenari, uniţi prin ura lor împotriva ideilor progresiste şi printr-un anumit spirit de aventură, au încercat să asigure acţiunii lor criminale o faţadă politică, adresând directorului ziarului „National Intelligence” o scrisoare ce urma să-i fie remisă a doua zi după atentat:

„De multă vreme am consacrat timpul şi banii noştri unei acţiuni care n-a reuşit până acum. A sosit momentul pentru a schimba planurile noastre. S-ar putea ca lumea să ne blameze pentru ceea ce vom face, dar suntem siguri că posteritatea ne va justifica”. Scrisoarea era semnată: „Oameni care iubesc ţara lor mai mult decât aurul ori viaţa”.

Desigur aceste fraze sforăitoare n-au justificat nici în faţa contemporanilor şi cu atât mai puţin în ochii posterităţii acţiunea criminală, dementă îndreptată împotriva uneia dintre marile personalităţi ale istoriei.

Asasinatul a stârnit doar durere şi indignare în lumea întreagă.

În aceeaşi zi, principalul criminal, Booth a închiriat un cal vânjos galben şi l-a dus, împreună cu iapa pe care o încăleca, de obicei, într-un grajd ţinând de Teatrul Ford. rezervat pentru caii actorilor teatrului.

În ziua de 14 aprilie dimineaţa el a făcut, ca de obicei, o plimbare călare pe aleile oraşului. Întorcându-se, a dus calul la grajd şi a trecut apoi în clădirea teatrului. Aici a băut, la barul teatrului, un pahar cu directorul şi cu unul din prietenii săi.

De la teatru s-a dus la hotelul Naţional, unde descinsese, a luat masa şi a primit vizita lui Paine şi a lui Atzerodt, cu care a avut o convorbire. Paine îşi menţinea angajamentul de a-l ucide pe secretarul de stat Seward, dar Atzerodt a revenit asupra hotărârii sale de a-l omorî pe vicepreşedintele Johnson. Booth s-a înfuriat, i-a reproşat lui Atzerodt laşitatea sa şi l-a ameninţat că-l denunţă poliţiei. Atzerodt s-a aruncat la picioarele lui Booth, implorându-i iertarea. Actorul l-a alungat cu un gest teatral. Atzerodt s-a întors la hotelul Kirkwood, şi-a luat catrafusele şi a plecat, pe jos, la Georgetown, unde şi-a vândut pistolul.

La ora trei după-masă Booth a revenit la Teatrul Ford. Pe scenă se desfăşura ultima repetiţie a piesei ce urma să fie prezentată în seara respectivă. Booth a traversat vestibulul şi a urcat la etajul întâi, unde se afla un coridor care trecea prin spatele lojelor până la loja prezidenţială din avanscenă. Aceasta era compusă din două încăperi, loja propriu-zisă şi un salon de aşteptare. Între cele două încăperi se afla un perete de lemn, având o uşă. În mod obişnuit un poliţist din garda personală se afla în salonul de aşteptare când preşedintele era în lojă. În seara zilei de 14 aprilie însă, după cum am mai arătat, poliţistul Parker îşi părăsise postul din salonul de aşteptare.

Booth a intrat ca la el acasă în salonul de aşteptare şi a străpuns cu un obiect ascuţit peretele de lemn ce

despărţea sala de aşteptare de lojă, apoi s-a uitat prin orificiul format spre a se asigura că va putea observa, în felul acesta, tot ce se petrecea în lojă. După care a deschis uşa, a intrat în lojă şi a aranjat scaunele în aşa fel încât să rămână un coridor liber până la scaunul preşedintelui.

Plecând din lojă, Booth a ascuns într-un colţ întunecos al sălii de aşteptare un baston gros, pe care-l adusese cu el.

Seara, când pe scena teatrului se desfăşura actul al doilea al comediei „Verişoara noastră din America”, Booth era la barul teatrului unde a băut mai multe pahare de rachiu. La ora zece şi-a plătit consumaţia şi, trecând prin vestibul, a urcat la etajul întâi, aşezându-se pe un loc liber la balcon, pentru a observa amplasamentul persoanelor din loja prezidenţială. Apoi a ieşit pe coridor şi a ajuns în faţa uşii salonului de aşteptare al lojii prezidenţiale. Uşa era întredeschisă şi Booth constată, fără nicio dificultate, că în salonul de aşteptare nu se afla nimeni şi că, astfel, preşedintele este lipsit de orice pază. El intră în salon şi cu bastonul lăsat acolo, înainte de masă, bară uşa spre coridor. Apoi se năpusti în loja prezidenţială, trase focul mortal şi după ce-l răni cu pumnalul şi-l îmbrânci pe maiorul Rathbone, escaladă parapetul lojii. Rathbone a încercat să-l reţină; Booth s-a degajat, dar un picior i se prinsese în drapelele care pavoazau loja prezidenţială. Căzând pe scenă, el îşi fractură un picior, dar se ridică numaidecât şi dispăru în spatele culiselor.

Spectatorii din sală au rămas încremeniţi, neînţelegând imediat semnificaţia scenei la care asistau. Unii au crezut chiar că focul de pistol şi saltul pe scenă reprezintă o nouă variantă regizorală a cunoscutei comedii ce se juca pe scenă. Lumea n-a înţeles cele întâmplate decât atunci când s-au auzit ţipetele doamnei Lincoln: „Preşedintele a fost asasinat”, şi cele ale lui Rathbone: „Opriţi-l! Prindeţi-l!”

Aceste strigăte au declanşat tumultul. O parte din asistenţă a năvălit pe scenă pentru a-l prinde pe ucigaş, dar acesta dispăruse. Alţii au fugit către loja prezidenţială,

au găsit însă uşa de intrare barată din interior cu bastonul pus de Booth. Ei au reuşit totuşi să forţeze uşa şi l-au găsit pe preşedinte leşinat în fotoliul său.

Doi medici din rândul spectatorilor îşi făcură loc prin mulţime şi constatară că Lincoln avea pe craniu, în spatele occipitului, o mică gaură însângerată. După sosirea poliţiei, Lincoln a fost transportat, în fotoliul în care se afla, într-un apartament învecinat cu teatrul, unde a fost întins pe un pat. Stadiul de dezvoltare a medicinii de pe acea vreme nu oferea nicio posibilitate de intervenţie pentru salvarea vieţii lui Lincoln. Fără să-şi mai redobândească cunoştinţa preşedintele S.U.A. a murit la ora şapte şi câteva minute a doua zi dimineaţa.

În timp ce Booth trăgea glontele ucigaş asupra preşedintelui Lincoln, un alt complotist, Paine încerca să-şi îndeplinească misiunea de a-l asasina pe secretarul de stat Seward. El se prezentase la domiciliul familiei Seward ca angajat al unei farmacii având sarcina să aducă nişte medicamente. Voind să pătrundă în camera lui Seward, a fost oprit de fiul acestuia. În ajutorul tânărului Seward mai sări şi o femeie de serviciu, dar nu reuşiră să-l reţină pe uriaşul Paine, care pătrunzând în camera secretarului de stat se năpusti asupra demnitarului grav bolnav, aflat la pat, cu braţele şi capul bandajat. Paine îl lovi cu pumnalul la cap şi la piept. Tânărul Seward şi femeia de serviciu, dându-şi seama că secretarul de stat se afla într-un pericol de moarte, au încercat din nou să-l îndepărteze pe Paine. Acesta însă, ca turbat, îl răni cu pumnalul şi pe tânăr şi-i sparse capul femeii cu mânerul pumnalului.

În toiul acestei scene înfiorătoare a intrat în cameră un curier al poştei, aducând o telegramă. Dându-şi seama că va fi prins, Paine a început să răcnească: „Sunt nebun! Sunt nebuni”, în speranţa de a-şi asigura circumstanţe atenuante pentru fapta sa criminală.

Atraşi de strigătele din casă, câţiva soldaţi care treceau pe stradă s-au apropiat în fugă, dar nu l-au putut opri pe Paine care, ieşind din casă, reuşi să sară în şaua calului său şi să dispară, în galop, după primul colţ al

străzii.

URMĂRIREA

Autorităţile competente, care nu luaseră nicio măsură de pază pentru preşedintele S.U.A., au manifestat şi în primele ore după săvârşirea crimei o atitudine cel puţin neobişnuită.

Mulţi spectatori din sală l-au recunoscut pe Booth, când acesta a sărit pe scenă din loja prezidenţială. Şi cei doi actori care se aflau pe scenă l-au identificat.

Ucigaşul a fost recunoscut şi de către un înalt funcţionar de poliţie, care se afla în rândul spectatorilor, maiorul A.C. Richards, superintendent al forţelor metropolitane din Washington. El s-a grăbit să-l caute pe poliţistul Parker, care avusese misiunea să stea de pază în sala de aşteptare a lojei prezidenţiale şi negăsindu-l s-a dus de îndată la sediul poliţiei pentru a lua măsuri urgente de urmărire a ucigaşului. Totodată a raportat comandantului militar al Capitalei, generalului C. Augur, indicându-i şi numele ucigaşului.

La ora 11 noaptea statul major al poliţiei din Washington avea la dispoziţie declaraţiile a 17 martori oculari care l-au identificat pe Booth în persoana ucigaşului.

Cu toate acestea autorităţile militare n-au dispus urmărirea lui Booth în afara oraşului, îndeosebi pe şoselele care duceau spre sud, deşi era de presupus că asasinul va căuta să ajungă şi să se ascundă în teritoriile sudice, până va putea părăsi teritoriul S.U.A. Mai mult chiar, în loc să difuzeze pe căile cele mai rapide numele asasinului în întreaga Uniune, la scurt timp după săvârşirea crimei au fost blocate brusc toate liniile telegrafice, cu excepţia liniei utilizate de armată. Parcă dinadins s-a uşurat fuga criminalului.

Fapt este că abia a doua zi la ora trei după-masă secretarul Departamentului de Război Stanton a trimis o telegramă colonelului Baker, şeful serviciului secret, care se afla la New York: „Vino de îndată pentru a-l găsi pe ucigaşul preşedintelui”.

Reprezentantul agenţiei de presă „Associated Press” din Washington, L.A. Gobright a reuşit să trimită la New York o telegramă – înainte de blocarea telegrafului – anunţând atentatul săvârşit împotriva lui Lincoln. Dar el a fost obligat, de persoane rămase necunoscute, să revoce telegrafic ştirea transmisă. O generaţie întreagă de cercetători au încercat – fără succes – să elucideze cauzele întreruperii legăturilor telegrafice în primele ore de după săvârşirea crimei. Se pare că şi în aceste momente persoane influente, sus-puse, din Washington au întreprins eforturi extraordinare pentru a ascunde numele lui Booth şi a-i uşura fuga.

Cu ani mai târziu, colonelul Burnett, care a participat ca judecător de instrucţie asistent la anchetarea complotiştilor, a declarat: „Când mi-am început activitatea de anchetă în legătură cu asasinarea preşedintelui, la 19 aprilie, nu se ştia exact cine îl ucisese pe preşedinte… Ceea ce pare a fi de asemenea mai mult decât curios. Unul din anchetatori să nu fi cunoscut la cinci zile după săvârşirea crimei un fapt îndeobşte ştiut din primul moment – numele asasinului… J

Mai există o împrejurare, care dezvăluie încercarea unor cercuri sus-puse de a-l face scăpat pe ucigaş. Toate posturile militare de control de la podurile peste care treceau şoselele de ieşire din Washington au fost înştiinţate cu privire la persoana ucigaşului preşedintelui, numai sergentul Cobb, comandantul pazei de ia podul „Navy Yard” nu a primit nicio comunicare. Or, tocmai peste acest pod trecea drumul spre statul Maryland, direcţie în care era de presupus că se va îndrepta Booth.

În noaptea fatală cei doi fugari au trecut într-adevăr peste podul, „Navy Yard”. Năpustindu-se, în mare grabă, în spatele culiselor, Booth reuşise să fugă prin poarta de ieşire din spatele scenei şi să se urce pe unul din cei doi cai, cu care Herold îl aştepta. Cei doi fugari s-au îndreptat în galop spre podul „Navy Yard” şi au trecut peste el, după ce au fost legitimaţi de sergentul Cobb, care n-avea de unde şti că în faţa sa se află asasinul preşedintelui Lincoln.

Călărind toată noaptea, Booth şi Herold au ajuns la Surratsviile şi au tras la hanul deţinut pe vremuri de familia Surratt. Aici au ridicat armele depozitate mai de mult în vederea răpirii preşedintelui Lincoln şi apoi şi-au continuat drumul spre Sud. Dar piciorul, pe care Booth şi-l fracturase când sărise din lojă pe scenă, a început să se umfle şi să-i provoace dureri insuportabile. Astfel fugarii au fost obligaţi să se oprească în drum şi să se abată la localitatea Bryantown, la medicul Mudd, pe care Booth îl cunoscuse la Washington.

Medicul i-a dat îngrijire şi a încercat să-i uşureze durerile cu mijloacele de care dispunea. După o şedere de patruzeci şi opt ore, de frica urmăritorilor, fugarii şi-au continuat drumul.

În legătură cu adăpostirea şi îngrijirea lui Booth în casa medicului Mudd, au fost autori care au acceptat afirmaţia lui Mudd, că el nu l-ar fi recunoscut pe Booth şi cu atât mai puţin că ar fi ştiut că adăposteşte şi îngrijeşte pe asasinul preşedintelui Lincoln. Mudd a mai declarat că ar fi aflat abia mai târziu acest lucru, când a şi comunicat faptul, prin intermediul unui prieten, autorităţilor competente. Pare a fi cu totul îndreptăţită opinia majorităţii cercetătorilor, că Dr. Mudd nu se poate să nu fi ştiut pe cine îngrijeşte, chiar dacă nu s-a dovedit că a fost de la început implicat în complot.

Cei doi fugari au căutat să ajungă la râul Potomac, care separa statul Maryland de Virginia, pentru a trece în acest din urmă stat sudist şi a se ascunde până vor putea părăsi Statele Unite. Dar durerile provocate de piciorul fracturat al lui Booth i-au constrâns să-şi întrerupă din nou drumul şi să se ascundă într-o pădure la câteva mile de Bryantown, unde au rămas, în condiţii foarte grele, timp de şase zile.

În sfârşit, semnalmentele asasinului preşedintelui Lincoln au devenit larg cunoscute. Departamentul de Război a fixat şi o recompensă de 50.000 dolari pentru prinderea lui Booth şi 25.000 dolari pentru Herold.

Pe lângă premiile oferite de autorităţi, au fost

promise alte numeroase recompense de diferite persoane şi organizaţii particulare.

Booth şi Herold erau acum urmăriţi ca un vânat deosebit de preţios. Pe urmele lor pornise şi un escadron de cavalerie condus de locotenentul Doherty, asistat de colonelul E. Conger şi locotenentul Luther Baker din Serviciul de informaţii al armatei.

Fugarii îşi uciseseră între timp caii, temându-se ca nu cumva nechezatul lor să-i trădeze.

În a şasea zi de şedere în pădurea mlăştinoasă, Booth a parcurs, sprijinit de Herold, distanţa de câteva mile până la râul Potomac. În zorii zilei au ajuns la malul mlăştinos al râului. Dincolo, pe malul celălalt, se afla teritoriul statului Virginia, unde fugarii sperau să găsească un adăpost bine camuflat. Ascunşi în pădure ei aşteptau un prilej ca să treacă râul. Zărind trei soldaţi ai Confederaţiei, care se întorceau în Virginia la vetrele lor, Booth şi Herold au riscat totul şi s-au destăinuit soldaţilor. Aceştia au forţat un barcagiu să-i transporte împreună cu cei doi fugari pe malul celălalt. Noaptea fugarii au dormit în cabana unui negru şi a doua zi dimineaţă, Herold s-a dus într-un oraş apropiat pentru a solicita ospitalitatea şi ¡asistenţa unui medic cunoscut de Booth. Medicul înfricoşat a refuzat să-i primească pe oaspeţii periculoşi.

A doua zi gazda lor îi conduse la ferma unui plantator de tutun, Garrett, unde fugarii au fost ascunşi într-un hambar de uscat frunzele de tutun. Dar nu peste mult au fost descoperiţi de urmăritori. În scurt timp a sosit la fermă escadronul compus din 16 cavalerişti sub comanda locotenentului Doherty. Ei îl interogaseră pe barcagiu şi au dat astfel, fără dificultate, de urma celor doi fugari. Bătrânul Garrett a încercat să-şi acopere oaspeţii, susţinând că au plecat. Ostaşii îl ameninţară cu spânzurătoarea dacă va continua să refuze să spună adevărul. Văzându-şi tatăl în pericolul de a fi spânzurat, unul din fiii lui Garrett a indicat adăpostul fugarilor.

Cavaleriştii au înconjurat hambarul şi fugarii au fost somaţi să se predea.

Neprimind niciun răspuns din încăperea hambarului, locotenentul Luther Baker a strigat:

„O ultimă şansă pentru voi doi! Predaţi-vă, sau vom da foc hambarului şi vă vom afuma ca pe nişte şobolani! Vă mai acordăm cinci minute timp de gândire!”

După un nou schimb de cuvinte, s-a auzit un zgomot la uşa hambarului şi o voce spunând: „Lăsaţi-mă să ies! Deschideţi uşa! Mă voi preda!”

„Predă-ţi armele!” au strigat ofiţerii.

Herold a ţipat: „N-am arme!”

Locotenentul Baker: „Ştim ce arme aţi luat!” Vocea lui Booth: „Pe cuvântul de onoare al unui gentleman, n-are arme asupra sa. Sunt la mine şi eu le-am luat!”

Uşa s-a deschis şi au apărut mai întâi două braţe. Locotenentul Doherty le apucă şi îl smulse pe Herold din hambar. Ostaşii îl legară gândindu-se bucuroşi la recompensa de 25.000 dolari promisă pentru prinderea infractorului aflat acum în mâinile lor.

Dar Booth refuză în continuare să se predea. Pierzându-şi răbdarea, colonelul Conger aprinse un braţ de paie şi-l aruncă lângă peretele hambarului. Focul se întinse cu repeziciune până la acoperiş. După câteva momente Booth apăru în uşă. Se auzi o pocnitură şi Booth căzu pe spate.

Faptele s-au succedat atât de repede încât nimeni din cei prezenţi nu şi-a dat seama cine a tras focul de armă.

Unii au crezut că Booth s-a sinucis. Dar sergentul Corbett, care făcea parte din escadronul de cavalerie, a declarat că el l-a împuşcat pe Booth, „fiindcă aşa i s-a ordonat de către Providenţă”.

Urmăritorii au avut instrucţiuni precise să-i aresteze pe fugari şi să-i aducă nevătămaţi la Washington. Împuşcându-l pe Booth, sergentul Corbett şi-a încălcat grav, printr-o faptă iremediabilă, îndatoririle. Cu toate acestea el n-a fost tras la răspundere. Şeful Departamentului de Război a hotărât, în persoană, să nu-l pedepsească, deşi Stanton era cunoscut pentru severitatea şi brutalitatea cu care reprima orice act de indisciplină. Şi

din această împrejurare se degajă bănuiala, că, de fapt, Stanton. era mulţumit că Booth n-a mai fost pus în situaţia să vorbească, şi se poate presupune că, pe de altă parte, nu era convins că focul mortal ar fi fost tras de sergentul Corbett.

După ce a fost împuşcat, Booth a mai trăit aproape trei ore. În acest răstimp el a fost percheziţionat de colonelul Conger şi de locotenentul Baker care, între alte obiecte găsite asupra lui Booth, au ridicat şi jurnalul său de zi, în care Booth consemnase întâmplările şi gândurile sale dinainte şi după asasinarea preşedintelui Lincoln.

Conger şi Baker au citit fireşte, de îndată, aceste însemnări. Dar în mod curios nu i-au pus celui împuşcat niciun fel de întrebări, deşi el era încă în stare să le răspundă şi putea să dea relaţii deosebit de importante cu privire la complicii săi.

Jurnalul de zi a lui Booth a fost predat apoi lui Stanton şi ţinut în mare secret. Când, mai târziu, Stanton s-a văzut în situaţia să recunoască că a primit jurnalul, din însemnările lui Booth nu mai rămăseseră decât două pagini: restul fusese distrus. Stanton a susţinut că el n-a primit decât coperta cu cele două pagini existente.

Herold şi cadavrul lui Booth au fost transportaţi la Washington pe bordul unui vapor. În ziua de 27 aprilie 1865 locotenentul Doherty i-a predat colonelului Baker, şeful serviciului secret. Herold a fost încarcerat la Penitenciarul Arsenalului.

În ce priveşte cadavrul, colonelul Baker, a dispus să se efectueze o autopsie şi să se identifice corpul neînsufleţit prin persoane care l-au cunoscut pe Booth.

Cadavrul a fost înhumat în mare secret, într-un loc necunoscut.

Bănuiala că Booth ar fi reuşit să fugă şi autorităţile din Washington ar fi înhumat cadavrul unei alte persoane şi, deci, omul împuşcat la ferma lui Garrett n-ar fi fost Booth, s-a ivit, de îndată, după dispariţia misterioasă a cadavrului de pe bordul vasului „Montauk”. Ziare ca „Daily Constituţional Union” un Washington, „Examiner” din

Richmond, „Journal” din Louisville l-au acuzat pe Stanton şi pe colonelul Baker de fraudă în detrimentul trezoreriei, pentru că au plătit recompensele fixate fără ca Booth să fi fost realmente prins.

Bănuiala s-a ivit deoarece, începând cu evenimentele de la ferma lui Garrett şi până la înhumarea secretă a cadavrului, numeroase aspecte au rămas învăluite în mister.

Nu s-a ştiut şi nu se ştie sigur nici azi, cine l-a împuşcat pe fugar în uşa hambarului şi cât a trăit acesta după ce a fost împuşcat.

Corpul neînsufleţit ajuns la Washington nu semăna cu Booth.

Pentru identificarea cadavrului n-a fost chemat niciunul din prietenii apropiaţi ai lui Booth ori cineva din rudele sale.

Departamentul de Război mai dispunea de un mijloc pentru identificarea cadavrului. În posesia anchetatorilor se găsea încălţămintea pe care Dr. Mudd o scosese de pe piciorul stâng, rănit, al lui Booth. Această încălţăminte putea fi comparată cu cea de pe piciorul drept al cadavrului. Dar nici această probă foarte simplă n-a fost administrată, după cum nu există nicio fotografie a cadavrului adus la Washington, deşi în timpul acela fotografierea era deja larg utilizată în S.U.A. în domeniul urmăririi penale.

JUDECATA

În cursul anchetei şi al judecăţii autorităţile au manifestat faţă de complotiştii arestaţi o severitate excesivă. Este adevărat că şi opinia publică, adânc îndurerată şi indignată, cerea o pedeapsă exemplară pentru cei care au participat în orice fel la uciderea mişelească a marelui om de stat. Se pare însă că nu numai din acest motiv secretarul de stat Stanton şi subalternii săi au fost atât de duri. Prin comportarea lor ei au vrut să-şi atenueze oarecum răspunderea pentru a nu fi luat nici cele mai elementare măsuri în vederea asigurării securităţii preşedintelui Lincoln, pe de o parte, şi să compenseze, pe

de altă parte, întârzierea în declanşarea urmăririi penale, după ce iremediabilul se produsese.

Învinuiţii arestaţi au fost depuşi la Penitenciarul Arsenalului din Washington, ţinuţi în cea mai strictă izolare şi ferecaţi în cătuşe la mâini şi unii chiar şi la picioare. Numai Mary Surratt a fos lăsată fără cătuşe.

Dar Edwin Stanton nu s-a mulţumit cu atât. La 23 aprilie a emis un ordin prin care a dispus că „… deţinuţii încătuşaţi… pentru a se asigura o securitate mai bună împotriva conversaţiei, vor purta un sac de pânză tare care să le acopere tot capul şi să fie legat în jurul gâtului, cu o gaură pentru a mânca şi respira, dar nu şi pentru a vedea… Desigur, asemenea exces de zel nu era necesar în interesul cercetărilor. În felul acesta deţinuţii nu puteau nici măcar să-şi ducă mâncarea la gură şi trebuiau să se hrănească cu ajutorul gardienilor.

Inculpaţii au fost judecaţi de o comisie militară. Niciunul din ei nu putea fi acuzat de omor de gradul întâi (omor intenţionat); învinuirea lor se referea la tentativă de omor, participare la asasinat, activităţi subversive şi complicitate la uciderea lui Lincoln. Toţi opt, Mary Surratt, Herold, Paine, Atzerodt, Arnold, Dr. Mudd, Spangler şi O'Langhlin erau acuzaţi şi de trădare şi acest capăt de învinuire în sine putea să aibă ca urmare pedeapsa cu moartea.

S-a considerat că uciderea lui Lincoln era o infracţiune militară. Preşedintele a fost omorât în timp ce era Comandatul suprem al armatei. Din acest motiv complotiştii au pierdut dreptul de a fi judecaţi de instanţe civile.

81

Andrew Johnson, devenit curând după atentat preşedinte al S.U.A., avea unele îndoieli cu privire la competenţa instanţei militare de a-i judeca pe complotişti şi de aceea a cerut părerea procurorului general Edward Bates. Acesta nu s-a grăbit să-şi exprime opinia, care deveni cunoscută public numai în luna iulie.

6 – În boxa acuzaţilor

Totuşi, Johnson, la 1 mai 1865, emise un ordin, în care, referindu-se şi la opinia procurorului general, stabili că persoanele implicate în asasinarea lui Abraham Lincoln urmau să fie judecate de o comisie militară.

În acest scop, generalul adjunct asistent primi ordin să numească o comisie formată din nouă ofiţeri competenţi, pentru a judeca persoanele amintite, iar procurorul general militar să întocmească rechizitoriul împotriva lor, trimiţându-i spre judecată în faţa comisiei arătate. Generalul maior Hartranft, a fost desemnat, ca ofiţer de poliţie, special pentru această cauză, cu sarcina de a. asigura paza arestaţilor. Comisia militară a fost îndrumată să judece fără nicio întârziere şi să-şi ducă la bun sfârşit misiunea.

Se pare că membrii comisiei militare au fost selecţionaţi nu de generalul adjunct, ci de Stanton personal. Din ea au făcut parte şapte generali, un colonel şi un locotenent-colonel. Comisia a fost prezidată de generalul maior David Hunter.

Sala pentru şedinţele de judecată a fost amenajată într-o încăpere la etajul al treilea al Penitenciarului Arsenalului.

Membrii comisiei militare stăteau la o masă lungă, aşezată pe una din laturile sălii. În partea opusă se afla masa pentru stenografi şi corespondenţi, precum şi pentru apărători. În centrul sălii se afla boxa martorilor. Arestaţii stăteau intercalaţi cu paznicii lor pe o platformă ce se întindea de la un capăt la altul al sălii. Cu excepţia singurei femei, inculpaţii au apărut în cătuşe şi la şedinţele de judecată.

Dezbaterile judiciare au început la 9 mai 1865, ora zece dimineaţa, prin citirea ordinului prezidenţial care stabilea competenţa comisiei. Inculpaţii au fost întrebaţi dacă „au vreo obiecţie de făcut împotriva vreunui membru al Comisiei?” Ei au răspuns, în unanimitate „că n-au nicio obiecţie”. Apoi judecătorii, procurorul general militar şi asistenţii săi, precum şi stenografii au depus jurământul.

În continuare s-a dat citire rechizitoriului.

Cei opt inculpaţi au fost acuzaţi în bloc de „... sprijinire a rebeliunii armate nelegale şi trădătoare împotriva Statelor Unite ale Americii... complotând împreună cu... Jefferson Davis... şi alţi necunoscuţi”, şi de... „uciderea şi asasinarea... lui Abraham Lincoln... de tentativa de ucidere a lui Andrew Johnson, a secretarului de stat Seward... şi a lui Ulysses Grant”.

Niciunul din inculpaţi nu şi-a recunoscut vinovăţia.

După ce au fost informaţi că pot apela la serviciul unor apărători, deţinuţii au indicat numele câtorva avocaţi, dar mulţi dintre avocaţii solicitaţi, temându-se, evident, de reacţia opiniei publice, au refuzat să accepte mandatul. Până la urmă s-a format totuşi o echipă de apărători, în frunte cu renumitul avocat Reverdy Johnson, cunoscut pentru vederile sale liberale, care a acceptat s-o apere pe Mary Surratt.

Activitatea apărătorilor a fost îngreunată de împrejurarea că nici ei, nici inculpaţii n-au primit, după cum se prevedea în procedura pentru instanţele civile, copii de pe actul de acuzare şi lista martorilor citaţi la propunerea procurorului şi au luat cunoştinţă de învinuirile formulate împotriva lor abia în faţa comisiei militare de judecată. Nemaivorbind de faptul că apărătorii nu s-au putut consulta cu clienţii lor înainte de începerea dezbaterilor juridice. Apărarea n-a avut cum să combată depoziţiile martorilor propuşi de acuzare, fiindcă nu numai că nu se ştia ce aspect al faptelor va aborda martorul următor, dar adesea nici nu i se cunoştea numele.

Apărarea a ridicat obiecţiuni cu privire la procedura aplicată. Preşedintele comisiei, generalul Hunter era cât pe aci să ţină seamă de aceste obiecţii, dar a revenit asupra intenţiei sale la insistenţele generalului Holt, care îndeplinea funcţia de procuror general.

Ţinând seama de metodele folosite de comisia militară, pare întemeiată critica pe care numeroşi observatori contemporani şi cercetători de mai târziu au făcut-o în legătură cu modul cum au fost judecaţi complotiştii, deşi nu există niciun fel de îndoieli cu privire

la vinovăţia inculpaţilor, participanţi, într-un fel ori altul, la complotul criminal.

Organizatorii procesului nu erau, de la început, decişi, dacă dezbaterile urmau să fie publice sau secrete. Procurorul general Holt a înclinat mai întâi pentru ultima variantă şi a intenţionat să comunice presei numai scurte sinteze ale dezbaterilor. Dar, ulterior, s-a răzgândit şi a transmis presei o relatare amplă despre dezbaterile primei zile, iar începând din a doua zi sala de şedinţe a fost deschisă pentru public.

Procurorul general, hotărându-se pentru publicitatea procesului, a mizat, desigur, pe atitudinea publicului. Şi se poate spune că nu s-a înşelat în această privinţă. Prezenţa şi comportarea asistenţei la proces a constituit un puternic sprijin moral pentru acuzatori fiindcă cei prezenţi şi-au manifestat indignarea faţă de asasinarea preşedintelui Lincoln.

În cursul procesului acuzarea a căutat să dovedească îndeosebi legătura dintre Booth, John Surratt, Jefferson, Da vis, Camarila Confederală refugiată în Canada şi complotul criminal. Ascultarea unor martori privind acest aspect a dovedit că Departamentul de Război al S.U.A. a avut informaţii precise cu privire la pregătirile ce vizau uciderea lui Abraham Lincoln încă din ianuarie 1865.

În cursul dezbaterilor au fost audiaţi 138 martori pe diverse aspecte ale capetelor de învinuire.

Verdictul a fost pronunţat la 30 iunie 1865. Toţi cei opt inculpaţi au fost găsiţi vinovaţi de participare la complotul criminal.

Dr. Samuel Mudd, Samuel Blund Arnold şi Michael O’Langhlin au fost condamnaţi la închisoare pe viaţă în Penitenciarul federal din Albany, statul New York.

Edward Spangler a fost condamnat la şase ani închisoare în Penitenciarul Albany.

Lewis Paine, David E. Herold, George Atzerodt şi Mary Eugenia Surratt au fost condamnaţi la moarte prin spânzurătoare.

Verdictul n-a surprins în genere pe nimeni. Cu

excepţia pedepsei capitale pronunţate contra inculpatei Mary Surratt. Chiar după condamnarea ei, s-a crezut că pedeapsa va fi comutată prin graţiere. Dar cererile făcute în acest sens au fost respinse. Cei patru condamnaţi la moarte au fost spânzuraţi în curtea Penitenciarului Arsenal la 7 iulie 1865, ora zece dimineaţa.

John Surratt, care a reuşit să fugă şi să se ascundă în diverse ţări străine, a fost extrădat Statelor Unite ale Americii în 1867. El a fost judecat de un tribunal civil din districtul Columbia în cadrul unei îndelungate proceduri, în cursul căreia au fost ascultaţi vreo 200 de martori. Până la urmă s-a încetat procesul penal împotriva sa pe motivul că faptele ce i se puneau în sarcină ar fi fost prescrise. Apărătorii au invocat că pentru faptele reţinute în sarcina lui John Surratt acuzarea trebuia formulată în termen de doi ani, cu excepţia situaţiei când făptuitorul s-ar fi sustras de la urmărirea penală. Cei doi ani trecuseră, iar în actul de acuzare nu s-a consemnat că Surratt s-ar fi sustras de la urmărire. Considerentele juridice invocate de apărare au fost acceptate de instanţa de judecată.

EPILOG PRELUNGIT

Opinia publicăn-a vrut să dea crezare versiunii oficiale privind moartea lui Booth. Prea multe aspecte ale asasinării preşedintelui Lincoln şi ale dispariţiei ucigaşului n-au fost la timp clarificate de autorităţi, aşa încât au existat premise suficiente pentru ivirea a fel de fel de zvonuri, mai mult sau mai puţin întemeiate.

La câţiva ani după procesul complotiştilor, autorităţile au predat familiei lui Booth cadavrul mumificat al acestuia. Mumia a fost expusă apoi ani de-a rândul la diverse bâlciuri. Către sfârşitul secolului al XIX-lea în S.U.A., a devenit din ce în ce mai insistent zvonul că nu este al lui Booth cadavrul, că, de fapt, ucigaşul lui Lincoln a fost ajutat să fugă de aceleaşi persoane care l-au determinat pe Booth să săvârşească crima.

Cazul Booth a revenit pe primul plan al preocupărilor publice în 1910, când a apărut cartea lui F.L. Bartes „Fuga şi sinuciderea lui John Wilkes Booth”. Autorul afirma că un

anume David E. George, oare s-a sinucis cu arsenic în 1902 în oraşul Enid, din statul nord-american Oklahoma, a fost în realitate Booth, iar cadavrul ce fusese prezentat ca fiind al ucigaşului lui Lincoln, a fost cel al veritabilului David. E. George.

Alte două lucrări au apărut în 1937: „De ce a fost ucis Lincoln?" de istoricul Otto Eisenschirul şi „Acest act de nebunie" de Izola Forester. Eisenschirul a analizat contradicţiile din relatarea oficială privind decesul lui Booth şi a demonstrat că ucigaşul a fost unealta secretarului Departamentului de Război, Stanton. Izola Forrester, nepoata lui Booth, a pus în discuţie alte aspecte ale cazului.

S-a arătat că Booth putea să fugă numai cu ajutorul unor persoane influente. În acest context s-a invocat asemănarea fizică dintre Booth şi un anume Harry Stevenson, născut în 1869, fiul văduvei lui Booth, pentru a demonstra că Booth a trăit şi după 1865. S-a cerut să se compare încălţămintea de pe piciorul cadavrului înhumat ca fiind al lui Booth, cu cea găsită la Dr. Mudd, dar autorităţile au respins propunerea, socotind cazul Booth definitiv încheiat.

Autorii amintiţi au relatat că fermierul Garrett a declarat, sub jurământ, la câteva zile după întâmplările de lângă hambarul de uscat tutun, că bărbatul care fusese la el, era un soldat din armata nordistă, pe nume John Howard Boyd şi că acesta fusese împuşcat şi nu Booth.

Unii dintre ostaşii prezenţi la această scenă au afirmat, de îndată, că mortul nu era Booth. Hambarul a mai avut, de altfel, o altă ieşire prin care Booth putea să fugă în pădure, unde l-ar fi aşteptat un cal pregătit de complici.

S-a „mai arătat că omul împuşcat la ferma Garrett purta o uniformă a armatei nordiste, iar Booth era îmbrăcat cu un costum civil de culoare neagră pe care îl avea şi atunci când cadavrul lui a fost predat, patru ani mai târziu, familiei sale. Soldaţii au declarat că bărbatul împuşcat în hambar a avut părul blond sau roşiatic, iar

cadavrul adus la Washington avea părul negru, ca Booth.

Portarul Teatrului Ford, Basil Moxiey, a făcut în 1903 următoarea declaraţie: „L-am cunoscut pe Booth de mic copil… Am văzut şi cadavrul de mai multe ori şi nu şovăi să afirm că părul corpului neînsufleţit avusese o culoare maronie-roşiatică, în timp ce Booth a avut o coamă neagră”.

Moxiey a adăugat că guvernul S.U.A. trebuia să prezinte de urgenţă un cadavru pentru a-şi dovedi afirmaţia că Booth era mort. Pe atunci am ştiut cu toţii că familiei nu i s-a predat cadavrul lui John Wilkes Booth. Cadavrul a fost înhumat de două ori la cimitirul Greenmount la 11 februarie şi la 28 iunie 1869.

Procurorul general O’Beinne din Washington a declarat în 1908: „… În hambar erau trei oameni şi unul din ei a fugit… Nici în cursul procesului n-a fost amintit niciodată că hambarul a mai avut o ieşire; dar ea a existat. În pivniţa de sub hambar era o uşă mică ce dădea într-o prăpastie din pădure. De bună seamă acest aspect a fost trecut cu vederea, fiindcă toată atenţia era îndreptată spre uşa din faţă… Vă spun adevărul… Pe atunci fusesem obligaţi să-l păstrăm în secret”.

Desigur, familia lui Booth avea tot interesul să accepte cadavrul ce i-a fost oferit ca fiind al lui Booth pentru a curma zvonurile că el ar mai fi în viaţă.

Cazul Booth a continuat să agite spiritele şi în anii următori. În anul 1924 omul care a îmbălsămat cadavrul a declarat că ochii cadavrului erau albaştri; în timp ce ochii lui Booth fuseseră negri. În 1933, mumia a fost supusă unui examen radiolpgic – fără rezultate concludente.

Izola Forrester afirma că Booth ar fi fost căsătorit în secret cu Izola Martha Mills şi că fiica născută din această căsnicie era mama ei, a Izolei Forrester. Autoarea citează mărturia câtorva persoane care l-au întâlnit şi l-au recunoscut pe Booth, după 1865.

Iată, succint, câteva din versiunile mai cunoscute privind soarta lui Booth. Dosarul asasinilor preşedintelui Abraham Lincoln a fost, firește, oficial închis de mult timp.

Dar numeroase semne de întrebare rămân în continuare fără răspuns.

MAREŞALUL BAZAINE

Războiul izbucnit la 19 iulie 1870 între Franţa şi Prusia a avut consecinţe multiple asupra vieţii politice franceze. Înfrângerea şi capitularea armatei franceze comandată de împăratul Napoleon al III-lea la Sedan, în zilele de 1 – 2, septembrie, a constituit motivul nemijlocit al izbucnirii nemulţumirii maselor populare care la 4 septembrie 1870 l-au răsturnat pe împărat şi au proclamat cea de a III-a Republică. La Paris s-a constituit guvernul „Apărării Naţionale" în frunte cu Gambetta, Fabre, Ferry. La Lyon s-a creat Comitetul Salvării Publice.

La 19 septembrie armatele prusace au ajuns sub zidurile Parisului şi au început un asediu îndelungat. Linul din fruntaşii guvernului francez, Gambetta, părăsi capitala la 2 octombrie, în nacela unui balon, pentru a organiza în provincie rezistenţa împotriva armatelor invadatoare ale Prusiei.

Între timp armata franceză de pe Rin, comandată de mareşalul Bazaine, fusese blocată de prusaci în oraşul Metz, la 18 august, şi a capitulat la 28 octombrie.

Datorită conflictelor sociale şi politice profunde din cadrul societăţii franceze şi a nemulţumirii crescânde a celor mai largi mase populare, la 5 martie 1871, insurecţia proletariatului parizian a răsturnat dominaţia burgheziei şi a instaurat Comuna din Paris.

Deşi n-a putut rezista decât două luni asaltului sângeros al armatelor burgheziei, glorioasa Comună din Paris şi-a exercitat influenţa şi după înăbuşirea ei. Guvernanţii burghezi au încercat de atunci încolo să nu întărite mânia poporului şi să ofere unele satisfacţii opiniei publice. Procesul intentat mareşalului Bazaine era menit să dea o asemenea satisfacţie.

RĂSPUNDEREA PENTRU CAPITULARE

Temeiul legal pentru tragerea la răspundere a lui Bazaine l-a constituit art. 209 din legea militară franceză, potrivit căruia generalul care a pierdut o garnizoană

fortificată, trebuie să dea socoteală pentru conduita sa în faţa unui Consiliu de anchetă.

Consiliul de anchetă nu judeca, ci îşi dădea numai avizul motivat în legătură cu predarea garnizoanei, indicând, ceea ce i se părea că merită elogiul ori blamul în privinţa acţiunii de apărare. Avizul Consiliului era trimis, împreună cu toate piesele dosarului de anchetă, ministrului de război spre a decide.

În cazul mareşalului Bazaine concluziile formulate de Consiliul de anchetă în şedinţa sa din 12 aprilie 1871 erau următoarele:

„Considerând că mareşalul Bazaine, prin depeşele din 19 şi 20 august l-a determinat pe mareşalul Mac-Mahon… să vină în ajutorul armatei din Metz; că tentativele de ieşire (din încercuire, ale armatei din Metz) din 26 şi 31 august nu pot fi considerate ca destul de serioase pentru a constitui o diversiune utilă armatei lui Mac-Mahon; din aceste motive Consiliul de anchetă crede că mareşalul Bazaine este în mare parte responsabil pentru înfrângerea armatei respective.

Consiliul e de părere că mareşalul Bazaine a cauzat pierderea unei armate de o sută cincizeci de mii de oameni şi a garnizoanei de la Metz, că-i incumbă în întregime răspunderea şi că în calitate de comandant-şef n-a făcut ceea ce îi prescria datoria şi onoarea.

Consiliul îl dezaprobă pe mareşal de a fi întreţinut legături cu inamicul, care au dus la o capitulare fără precedent în istorie.

Dacă, în avizele sale anterioare în legătură cu alte capitulări, Consiliul i-a dezaprobat fără încetare pe comandanţii de garnizoană, care, fiind constrânşi să se predea, n-au distrus materialul de război înainte de a semna capitularea şi au predat astfel inamicului resursele de care el apoi s-a folosit din plin în cursul războiului, mareşalul Bazaine merită în mod deosebit această dezaprobare.

Consiliul îl blamează pentru a fi acceptat clauza capitulării care permitea ofiţerilor de a se întoarce la

casele lor dându-şi în scris cuvântul de onoare de a nu servi contra Germaniei în cursul războiului.

Consiliul îl dezaprobă de a nu se fi îngrijit... de ameliorarea sorţii soldaţilor săi şi de a nu fi stipulat pentru răniţi şi bolnavi toate clauzele de excepţie şi favoare pe care le-ar fi putut obţine.

Consiliul îl dezaprobă, în fine, de a fi predat duşmanului drapelele pe care putea şi trebuia să le distrugă..."

TRIMITEREA ÎN JUDECATĂ

Printr-un decret al generalului Cissey, ministrul de război, din 7 mai 1872, emis ca urmare a raportului Consiliului de anchetă, mareşalul Bazaine a fost trimis în faţa unui consiliu de război.

Pentru a judeca un mareşal, Consiliul de război trebuia să se constituie din şapte membri cel puţin egali în grad cu inculpatul. Or, în acel timp, în Franţa nu existau atâţia mareşali câţi cerea legea, compatibili să judece în procesul acesta. De asemenea, la propunerea ministrului de război, Adunarea legislativă a Franţei a modificat, la 16 mai 1872, legea militară în sensul că alături de mareşali puteau participa la judecarea unui mareşal şi generalii care au deţinut funcţia de comandant şef în război, urmând a fi chemaţi în ordinea vechimii.

Înainte de reunirea Consiliului de război, pentru a hotărî asupra învinuirii formulate împotriva mareşalului Bazaine, se impunea ca în această cauză, foarte complexă, să se efectueaze o anchetă judiciară. Încredinţată generalului de Rivière, care îndeplinea funcţia unui judecător de instrucţie, instrucţia cauzei a durat luni de zile. În cursul ei au fost audiaţi sute de martori şi examinate un mare număr de înscrisuri. Guvernul n-a vrut să declanşeze judecata publică în faţa Consiliului de război, înainte de 16 septembrie 1873 când ultimul ostaş al trupelor germane de ocupaţie părăsea teritoriul Franţei.

Şi chiar în ziua aceea au fost emise citaţiile adresate celor 275 martori propuşi de acuzare pentru a compara în faţa Consiliului de război ce urma să-l judece pe Bazaine.

un suveran, niciun popor, niciun general nu poate avea garanţii dacă tolerează ca ofiţerii să capituleze şi să depună armele în virtutea unei convenţii favorabile indivizilor din corpul oare o încheie, dar contrară intereselor restului armatei. A te sustrage pericolului pentru a face ca poziţia camarazilor tăi să fie mai primejdioasă este o laşitate vădită; o asemenea conduită trebuie proscrisă, declarată infamă şi pasibilă de pedeapsa cu moartea".

RAPORTUL GENERALULUI DE RIVIERE

În faţa Consiliului de război, compus din 7 judecători, toţi generali ai armatei franceze, completul fiind prezidat de ducele d'Aumale, dezbaterile s-au deschis, la începutul lunii octombrie 1873, prin citirea raportului generalului de Rivière.

Raportul judecătorului de instrucţie, datat cu 6 martie 1873, o lucrare voluminoasă cuprinzând 300 de pagini, avea trei părţi: prima aborda evenimentele din jurul oraşului Metz de la începutul războiului până la 1 septembrie 1870, a doua, negocierile duse în timpul asediului şi a treia, actul de capitulare.

Generalul de Rivière reţine în partea introductivă a raportului „neglijenţa şi neprevederea administraţiei (imperiale) în întârziere în mobilizarea rezerviştilor, care de la bun început au compromis succesul operaţiunilor". Referindu-se la operaţiunile militare din august, raportorul scrie că „nedând în timp util ordine trupelor plasate sub comanda sa, rămânând departe de câmpul de luptă şi, în consecinţă, în imposibilitatea de a dirija bătălia, neindicând armatei sale vreun loc de adunare, mareşalul Bazaine şi-a asumat în întregime responsabilitatea pierderii bătăliei de la Spikeren, a dezordinii care a marcat zilele următoare, a descurajării din rândurile trupelor noastre şi a exaltării extraordinare pe care aceste evenimente o provoacă în rândurile inamicului". În continuare raportul îi reproşează lui Bazaine de a fi dovedit o încetineală nepermisă în deplasarea trupelor sale, ceea ce a dus la alte înfrângeri. Nici după unele

bătălii în care trupele franceze se dovediseră superioare, mareşalul Bazaine nu a luat măsuri pentru urmărirea şi înfrângerea armatei ve pentru a putea rezista şi a propus ca, în situaţia dată, mareşalul Bazaine să uzeze de dreptul său, pe care îl avea în calitate de comandant şef, de a-şi asuma şi comanda garnizoanei, ceea ce Consiliul a acceptat.

În legătură cu constatarea Consiliului de anchetă că mareşalul Bazaine era în mare parte responsabil pentru înfrângerea suferită în august 1870 de către armatele comandate de mareşalul Mac-Mahon, nu este lipsit de interes faptul că acesta din urmă a fost ales la 24 mai 1873, preşedintele Republicii Franceze, împrejurare care nu putea să nu exercite influenţă asupra desfăşurării procesului. Era evident că preşedintele Republicii apărea în culori cu atât mai favorabile, în ce priveşte meritele sale pe tărâm militar, cu cât era mai mare vina altora pentru înfrângerea suferită de armatele care s-au aflat sub comanda sa. Ceea ce nu înseamnă, însă, că tragerea la răspundere a lui Bazaine n-ar fi fost justificată.

De altfel cazul lui Bazaine nu este unic în istoria militară. Se cunoaşte, de exemplu, cazul generalului prusac Finck, care în 1759 a capitulat la Maxen, deoarece a preferat să nu-şi piardă bagajele, decât să-şi salveze onoarea, predându-se cu 16 batalioane şi 35 escadroane. Finck a fost condamnat de un Consiliu de război la doi ani închisoare şi degradare militară.

Şi marii teoreticieni ai ştiinţei militare s-au preocupat de problema capitulării. Astfel, Napoleon Bonaparte scria în lucrarea sa „Manual al războaielor lui Frederic”:

„Capitulările corpurilor încercuite, intervenite fie în cursul unei bătălii, fie în timpul unei campanii active, sunt convenţii ale căror clauze sunt în întregime oneroase pentru prinţ şi ceilalţi soldaţi ai armatei. A te sustrage pericolului pentru a face poziţia camarazilor tăi mai primejdioasă, este, în mod evident, o laşitate. Un soldat care ar spune comandantului său: – Iată puşca mea, lăsaţi-mă să plec în satul meu –, ar fi un dezertor din faţa

inamicului; legea l-ar condamna la moarte. Ce altceva face generalul de divizie, comandantul de batalion, căpitanul care zice: – Lăsaţi-mă să plec la mine acasă, ori primiţi-vă la voi şi vă predau armele mele?

— Nu este decât un singur mod onorabil de a fi făcut prizonier de război, şi anume acela de a fi prins în mod izolat cu armele în mână şi când nu te mai poţi servi de ele… Nici ne. L-am întrebat dacă n-are nimic de trimis prin curierr el mi-a spus că nu, dar să reţinem omul. Salutai pentru a mă retrage, când mareşalul îmi zise: „Aşteptaţi să vedem ce spune depeşa”. El o deschise şi o citi cu voce tare; depeşa indica o mişcare spre râul Meuse a mareşalului Mac-Mahon. În acel moment, cunoscând aproximativ poziţia armatelor inamice, am fost frapat de primejdia ce o înfrunta armata lui Mac-Mahon, putând fi atacată în flanc de forţe superioare şi am strigat: „Domnule mareşal, trebuie să pornim îndată”. Mareşalul a răspuns: „De îndată, e prea subit”. „Vreau să spun mâine, am adăugat eu”. Mareşalul a invocat necesităţi de aprovizionare cu alimente şi muniţii, care urmau să dureze destul de mult timp. Insistai ca aceste operaţii să se efectueze foarte rapid, făcând eforturi în a sublinia urgenţa plecării. Îi cerui mareşalului să binevoiască a suprima în întregime toate bagajele; am avut o discuţie pe această temă. Convorbirea se sfârşi şi mareşalul îmi zise: „Vă voi chema când va fi cazul să studiem mişcarea de ieşire”.

Interogat cu privire la cele relatate de colonelul Lèwal, colonelul d’Andiau, şeful secţiei de mişcări, a confirmat faptele prezentate de primul, adăugând că armata a fost pusă în mişcare în dimineaţa zilei de 26 august, dar pe urmă s-a dat ordinul de retragere pe poziţiile de plecare.

Mareşalul Bazaine a negat afirmaţiile celor doi martori „declarând că depeşa la care s-au referit aceştia a fost primită de el abia pe ziua de 29 august. Generalul de Rivière a demonstrat însă, folosindu-se şi de consemnările din registrul de depeşe, realitatea faptelor afirmate de

martori.

În concluzia primei părţi, raportul subliniază că refuzul lui Bazaine de a se replia spre sud, după cum i s-a ordonat de altfel şi de către împărat, a constituit una din cauzele principale ale înfrângerii armatelor franceze şi menţinerii încercuirii lui Bazaine la Metz.

„Aceasta a fost conduita mareşalului Bazaine în perioada operaţiunilor active, scria de Rivière... Preocupările egoiste îl vor domina şi în timpul blocadei... Se formează un nou guvern. În ciuda tuturor aşteptărilor, Parisul va rezista; apărarea naţională se organizează. În faţa unei rezistenţe (a poporului francez) a cărei durată va depăşi desigur cea a aprovizionării, mareşalul va căuta să

Inamice, lăsând de fiecare dată neexploatat succesul iniţial al trupelor sale. Raportul citează bătălia de lângă Metz din 16 august când Bazaine n-a urmărit trupele prusace înfrânte. În cursul instrucţiei el a explicat atitudinea sa prin lipsa de alimente şi muniţii. Generalul de Rivière s-a întrebat însă cum se poate afirma că trupele franceze, ce abia părăsiră oraşul Metz asigurate cu toate cele necesare pentru zece zile de marş şi pentru trei sau patru bătălii, erau prost aprovizionate, chiar sub zidurile garnizoanei, în timp ce prusacii reuşeau să-şi asigure aprovizionarea atât de departe de liniile de comunicaţie? Analizând situaţia armatei de la Metz din seara zilei de 16 august, raportul constată că aprovizionarea ei era mai mult decât suficientă, ceea ce este dovedit şi de faptul că retrăgându-se armata franceză a fost obligată să distrugă, pentru a nu cădea în mâna inamicului, 2 milioane de raţii de hrană.

În timp ce în zilele următoare armatele franceze de sub comanda generalului Frossard şi a mareşalului Canrobert se băteau eroic cu trupele inamice, mareşalul Bazaine a refuzat să trimită în ajutorul lor unităţi din garnizoana Metz şi nici măcar nu s-a deplasat la faţa locului pentru a urmări de acolo mersul bătăliei, deşi această obligaţie îi incumba în calitate de comandant şef.

Raportul îi reproşa lui Bazaine şi faptul de a fi

chemat în ajutorul său pe mareşalul Mac-Mahon, ca apoi, în mod deliberat să nu-şi fi deplasat armatele în direcţia convenită, iar la o consfătuire ţinută la 26 august cu toţi comandanţii săi de corpuri de armată, la care's – aik dezbătut variantele de ieşire din încercuire, Bazaine nici măcar n-a amintit numele mareşalului Mac-Mahon, ascunzând astfel în faţa colaboratorilor săi obligaţia asumată de a se sprijini reciproc cu Mac-Mahon.

Afirmaţia lui Bazaine că legăturile cu mareşalul Mac-Mahon au fost întrerupte şi că el n-a mai fost informat despre mişcările trupelor acestuia este combătută în cuprinsul raportului prin numeroase dovezi.

Iată, în acest sens, depoziţia făcută în cursul instrucţiei de colonelul Lewal:

— La 23 august, în jurul orei 2 după-masă, un curier civil mi-a predat o depeşă făcută sul, în formă de ţigaretă: Eu am dus-o imediat, ca de obicei, mareşalului Bazai- Raportul reţinea în sarcina mareşalului Bazaine faptul de a fi comunicat lui Régnier, o persoană cu totul necunoscută, care era în legătură cu inamicul, data când armata de sub conducerea sa îşi va epuiza rezervele de hrană (18 octombrie) şi pe de altă parte, i-a declarat că este gata să capituleze cu condiţia de a putea ieşi cu onoruri militare.

„La 29 septembrie, consemnează în continuare generalul de Rivière, Bazaine însuşi oferea inamicului capitularea armatei sale, în timp ce la Metz se mai găseau alimente şi muniţii, în timp ce de aproape o lună n-a mai fost întreprins niciun efort serios pentru străpungerea încercuirii.

Adoptând o asemenea atitudine în faţa inamicului, oferindu-se de a-şi trimite aghiotantul pentru a da explicaţii… mareşalul îşi recunoştea implicit neputinţa absolută de a ieşi cu armele în mână. Trebuie spus răspicat, că o asemenea conduită, după o asemenea lipsă de acţiune, este necunoscută în istoria militară…

Mareşalul Bazaine avea la dispoziţie o armată de 150.000 de oameni, care îşi dovedise hotărârea de luptă. În loc să încerce ieşirea din încercuire, el lasă la iniţiativa

subalternilor operaţii care, pentru a reuşi, necesitau o conducere unică…

Inactivitatea mareşalului Bazaine, în cursul lunii septembrie, constituie o vină grea, căci nefăcând niciun efort pentru a ieşi din încercuire, el îşi conducea armata în mod fatal la capitulare”.

Raportul abordează apoi atitudinea lui Bazaine faţă de Guvernul apărării naţionale.

97

„Dacă armata de la Metz n-a putut fi solicitată să-şi unească eforturile cu cele ale celorlalte armate franceze, cauza trebuie căutată numai în intenţia comandantului şef. Continuând după 4 septembrie rolul independent pe care şi l-a atribuit faţă de împărat, mareşalul Bazaine a urmărit, fără vreo schimbare, o politică personală, pe care inamicul n-a întârziat s-o exploateze… Mareşalul, după ce a adus la cunoştinţa trupelor compoziţia noului guvern, fără a formula nici cea mai infimă obiecţie, a acceptat avansurile făcute de inamic, l-a primit pe agentul Régnier, a aprobat propunerile avansate de acesta şi a discutat cu el proiecte de restaurarea regimului trupe

7 – În boxa acuzaţilor precipite deznodământul situaţiei, nu luptând, ci tratând cu inamicul. Cum a atras el pe această cale, care nu era cea a datoriei, pe subordonaţii săi şi brava sa armată… urmează să expunem în continuare”.

Partea a doua a raportului judecătorului de instrucţie este consacrată, aşadar, perioadei 1 septembrie – 7 octombrie, în care armata comandată de Bazaine era blocată la Metz, fără a mai întreprinde vreo operaţiune activă. Mareşalului Bazaine i se reproşa că n-a luat măsurile prescrise de regulament în vederea îmbunătăţirii aprovizionării, că a difuzat în rândul armatei comandate de el ştiri defetiste privind înfrângerea suferită la Sedan şi situaţia din provinciile franceze ocupate de trupele inamice.

La 6 septembrie, Bazaine a primit o comunicare din partea guvernului de la Paris, din care a aflat că noul

guvern se pregăteşte pentru un război îndelungat. Informaţia a fost remisă la 16 septembrie şi ziarelor din Metz şi în aceeaşi zi, mareşalul Bazaine a dat şi un ordin de zi, în care îşi exprima adeziunea faţă de guvern.

Deşi era informat asupra situaţiei politice din ţară, Bazaine a dorit să mai afle noutăţi şi din alte surse şi în acest scop se adresează comandantului armatei inamice, prinţului Friedrich Karl, care îi şi răspunde a doua zi, la 17 septembrie. Atitudinea lui Bazaine a dovedit încă de atunci intenţia sa de a înceta lupta şi de a capitula.

La 23 septembrie mareşalul Bazaine primeşte vizita unui anume Régnier, care se dă drept trimis al familiei lui Napoleon III, dar care a fost în realitate un agent al prusacilor. De altfel Régnier a putut intra şi ieşi din oraşul asediat numai trecând prin liniile armatei prusace, cu aprobarea comandantului acestei armate. El îi propuse lui Bazaine ca în vederea iniţierii unor tratative cu prusacii să se adreseze prin intermediul unuia din generalii săi soţiei lui Napoleon III, care se afla la Londra, deoarece, afirma Régnier, prusacii preferă să trateze cu familia împăratului detronat, decât să discute cu guvernul republican. Bazaine a acceptat pe loc propunerea acestui agent german şi l-a trimis la Londra pe generalul Bourbaki. Misiunea acestuia a eşuat însă, deoarece fosta împărătească a refuzat să se angajeze în tratative de orice fel.

rat (Consiliului) în mod categoric, că n-a primit nicio comunicare din interiorul Franţei şi a trecut sub tăcere existenţa marilor baze de aprovizionare cu alimente de la Thionviile şi Longwy”.

Nefiind, aşadar, informat asupra situaţiei, Consiliul nu era în stare să decidă.

Raportul relevă de asemenea că Bazaine a trimis la Versailles, unde se afla Bismarck şi regele Prusiei, pe primul său aghiotant, generalul Boyer în vederea negocierii capitulării, dându-i acestuia şi instrucţiuni, în care scria printre altele:

„Aspectul militar este decis: armatele germane sunt victorioase şi M.S. regele Prusiei nu va acorda un preţ

prea mare triumfului steril pe care l-ar obţine prin dizolvarea singurei forţe care ar putea azi să stăvilească anarhia în ţara noastră nenorocită şi să asigure Franţei calmul atât de necesar după zguduirile violente care le-au zdruncinat”.

Generalul de Rivière sesizează şi caracterizează nimerit intenţiile lui Bazaine exprimate în instrucţiunile date generalului Boyer, consemnând în raportul său:

„Astfel, în timp ce pe tot întinsul Franţei poporul lua armele, în timp ce toate partidele politice, înlăturând orice interes particular în faţa pericolului comun, căutau să sprijine Guvernul apărării naţionale, generalul comandant şef al unei armate franceze propunea inamicului de a-i garanta gajurile pe care le putea pretinde ca urmare a victoriilor sale. Mareşalul Bazaine se oferea să restabilească ordinea şi să contribuie la instaurarea unei puteri regulate şi legale; aşadar nu ne era suficient războiul cu străinii: ţara noastră nenorocită urma să mai fie condamnată să suporte şi ororile războiului civil şi armata de la Metz trebuia să-şi unească eforturile cu cele ale inanjicului pentru a răsturna guvernul care lupta pentru independenţa naţională”.

Bismarck a refuzat însă să trateze cu trimisul lui Bazaine, declarând mai întâi că nu va discuta decât cu împărăteasa, ca apoi, după ce aceasta a respins oferta ce i s-a făcut, să afirme că nu va trata nici cu ea „deoarece naţiunea ar putea să nu recunoască această formă de guvernământ” (care de fapt şi de drept nu mai exista de la 4 septembrie 1870).

nal… El putea întârzia deznodământul, economisind alimente; departe de a o face, s-a preocupat numai de menţinerea armatei în stare bună şi gata să iasă la primul semn, vrând să-i dea acesteia un rol politic. În conştiinţa sa totul este subordonat unor uneltiri determinate de ambiţie şi astfel nu a distins capcanele ce i se pregăteau… Odată antrenat în tratative cu inamicul, mareşalul, lipsit, firește, de dorinţa de a stabili relaţii cu noul guvern care n-a flatat năzuinţele sale personale, a respins numeroasele ocazii ce

i se ofereau de a comunica cu interiorul Franţei; el a preferat să se orienteze după informaţiile ce i le-a furnizat inamicul pentru a angaja destinele armatei sale… În loc să se inspire din rezoluţiile energice ale noului guvern, pe care l-a recunoscut, el continuă să se retranşeze în izolare şi, fără a se lăsa respins de tăcerea inamicului, el va căuta să reînnoade legăturile cu acesta angajând de data aceasta şi pe subordonaţii săi şi armata sa”.

Partea a treia a raportului de Rivière se referă la ultimele zile ale asediului.

Judecătorul de instrucţie demonstrează, prin numeroase fapte, că Bazaine a încercat să pună, cel puţin în parte, în sarcina subordonaţilor săi răspunderea pentru actul grav pe care-l pregătea. Reunind în câteva rânduri în Consiliu pe mareşalii şi generalii în subordine, Bazaine i-a determinat până la urmă să accepte capitularea.

Referindu-se la regulamentele militare în vigoare, raportul subliniază că astfel de consilii aveau doar dreptul să emită avize. Formulând în numele Consiliului deciziile adoptate, mareşalul Bazaine substituia, în aparenţă, responsabilitatea subordonaţilor săi, propriei sale responsabilităţi. Dar judecătorul de instrucţie n-a admis această răsturnare a rolurilor şi de aceea a reţinut răspunderea mareşalului pentru deciziile formulate în Consiliu.

Avizul Consiliului putea fi cu atât mai puţin invocat de mareşalul Bazaine, cu cât el „n-a adus la cunoştinţa consiliului corespondenţa cu prinţul Friedrich-Karl, avansurile pe care Régnier… i le-a făcut cu asentimentul domnului Bismark, prim-ministru al Prusiei, misiunea şi plecarea generalului Bourbaki… tăcerea păstrată… de guvernul german şi de fosta împărătească, indiciu cert al eşecului negocierilor angajate. În fine, mareşalul a decla-Instanţa de judecată s-a reunit la Versailles, în castelul Trianon. Aici a fost adus în stare de arest şi inculpatul, împreună cu colonelul Lucionni, căruia i s-a încredinţat paza mareşalului.

La data când a semnat actul de capitulare de la Metz,

mareşalul Bazaine avea vârsta de 59 ani şi o bogată experienţă militară de aproape patru decenii, în diverse funcţii de comandă, printre care şi cea de comandant şef de armată.

În ordinul ministrului de război prin care François-Achille Bazaine, mareşal al Franţei, a fost trimis în judecată Consiliului de război al primei divizii militare se arăta că:

„... este acuzat de a se fi făcut vinovat la 28 octombrie 1870 la Metz:

1. De a fi capitulat în faţa inamicului şi de a fi predat garnizoana Metz, a cărei comandă superioară o deţinea, fără a fi epuizat toate mijloacele de apărare de care dispunea şi fără a fi făcut tot ceea ce îi prescria datoria şi onoarea;

2. De a fi semnat, în cursul campaniei, în calitate de comandant şef al armatei de la Metz o capitulare care a avut drept rezultat depunerea armelor de către trupele sale;

3. De a nu fi întreprins, înainte de a trata, prin viu grai şi în scris, tot ce-i prescria datoria şi onoarea".

Temeiul legal al acuzării îl constituiau articolele 209 şi 210 ale codului de justiţie militară. Primul din aceste articole sancţiona cu pedeapsa capitală şi degradare militară pe comandantul unei garnizoane, vinovat de a fi capitulat şi de a fi predat garnizoana, iar al doilea se referea la aceeaşi faptă săvârşită de comandantul unei trupe în timp.1 campaniei.

În acest loc se impune precizarea că actul de capitulare a tot semnat de Bazaine atât în calitate de comandant al armatei, cât şi în cea de comandant al garnizoanei Metz, deşi această din urmă funcţie fusese deţinută până la 26 octombrie 1870 de generalul Coffinieres de Nordeck. Dar în ziua amintită a avut loc la Metz o şedinţă a Consiliului de apărare sub preşedinţia lui Bazaine la care generalul Coffinieres, în calitate de comandant al garnizoanei, s-a opus capitulării, arătând că oraşul dispunea încă de rezer Deţinând informaţii precise

asupra situaţiei armatei încercuite prusacii au putut, până la urmă, impune condiţiile de capitulare cele mai riguroase.

Efectele întregii armate erau considerate drept prizonieri de război, materialul trebuia predat inamicului, doar ofiţerii au obţinut dreptul de a-şi păstra săbiile.

Raportul relevă de asemenea strădu inţa lui Bazaine de a împiedica distrugerea de către trupele franceze a drapelelor de război, pentru a-şi crea merite suplimentare prin predarea lor nevătămată inamicului, precum şi predarea unei cantităţi imense de materiale militare pe care prusacii le-au folosit în continuare în războiul împotriva Franţei.

Recapitulând, în încheiere, faptele puse în sarcina mareşalului Bazaine, generalul de Riv & re sublinia printre altele vina sa de a fi angajat negocieri politice secrete cu inamicul, fără a avea nicio împuternicire, de a fi contribuit la demoralizarea armatei prin răspândirea de zvonuri false, de a fi părăsit primul oraşul Metz, după capitulare, în loc să fi rămas în mijlocul trupelor sale, şi, în consecinţă, formulează propunerea de a-l trimite în judecată.

INTEROGATORIUL ACUZATULUI

În şedinţa din 13 octombrie 1873, preşedintele Consiliului de război a început interogarea mareşalului Bazaine.

Întrebările se refereau, la început, la rolul acuzatului în operaţiunile militare din cursul lunii august 1870. Bazaine căuta să justifice atât acţiunile, cât şi lipsa de acţiune prin considerente militare sau afirmând, că ele depindeau de subalternii săi.

Apoi, interogatoriul a abordat probleme politice.

— Din proclamaţia pe care aţi adresat-o armatei, arăta preşedintele, citez următoarele rânduri: „Să continuăm să slujim patria cu acelaşi devotament şi aceeaşi energie, apărând teritoriul ei contra străinilor, ordinea socială contra pasiunilor rele”. Nu socotiţi oare că singura preocupare a unui comandant şef trebuia să fie apărarea teritoriului? Ordinea socială nu era ameninţată în

momentul acela şi pe pământul patriei se aflau 400.000 de străini.

Bazaine: Am considerat ordinea socială ameninţată prin însăşi revoluţia din 4 septembrie.

Răspunsul categoric al acuzatului ne scuteşte de orice comentariu cu privire la vederile sale politice reacţionare.

Bazaine a fost întrebat, în continuare:

— V-aţi pus în legătură cu prinţul Friedrich-Karl?

— Da, domnule preşedinte, m-am pus, în mod legal, în legătură cu el pentru a primi ştiri; am făcut ceea ce doi şefi de armată pot face în asemenea caz…

Întrebare: La 23 septembrie s-a prezentat la avanposturi, însoţit de căpitanul Garcin, un om anunţându-se ca venind de la Hastings?

Răspuns: Scuzaţi, ca trimis al împăratului.

Întrebare: L-aţi primit imediat. Aţi avut cu el două convorbiri, una la 23, cealaltă la 24, ambele fără martori?

Răspuns: Generalul Boyer a fost prezent.

Întrebare: Generalul a spus că n-a asistat decât în parte la una din aceste convorbiri. În numele cui a vorbit domnul Régnier?

Răspuns: El a zis: „Vin din partea împăratului”…

Întrebare: … Aţi spus domnului Régnier că eraţi deja în legătură cu prinţul Friedrich-Karl?

Răspuns: Nu cred.

Întrebare: Atunci, n-aţi spus cumva că guvernul german ar considera guvernul imperial ca singur îndrituit să trateze cu el?

Răspuns: Nicidecum, domnule preşedinte.

Întrebare: Domnul Régnier v-a cerut să vă puneţi semnătura alături de cea a principelui imperial (fiul lui Napoleon al III-lea)?

Răspuns: Da, domnule preşedinte, n-am văzut în asta niciun inconvenient.

Întrebare: El v-a prezentat şi semnătura domnului Bismark. Cum de punându-vă semnătura alături de cea a principelui imperial, n-aţi întrevăzut consecinţele ce ar

putea urma?

Răspuns: Nu le-am văzut atât de grave…

Întrebare: Ce rezultate aţi aşteptat de la misiunea dată generalului Bourbaki?

Răspuns: Am crezut, în interesul armatei, că trebuia să mă pun în legătură cu regenta (fosta împărătească) şi s-o întreb dacă ea mai avea vreo autoritate de a trata.

În acest context trebuie subliniat că mareşalul Bazaine s-a adresat ex-împărătesei la sfârşitul lunii septembrie, după ce la 4 septembrie revoluţia îl răsturnase pe Napoleon al III-lea şi după ce el, Bazaine, adresase proclamaţia armatei sale în care recunoştea guvernul republican.

Fiind întrebat, în şedinţa din 17 octombrie 1873, dacă avea suficiente informaţii despre situaţia politică din interiorul Franţei, Bazaine răspunse că citise doar ştirile din ziarele germane ce i-au fost trimise de comandantul armatei inamice.

Preşedintele completului a remarcat că Bazaine trebuia să respecte în astfel de situaţii dispoziţiile înţelepte ale regulamentului. Ducele d'Aumale se referea, evident, la prevederile unui decret din 13 octombrie 1863 potrivit cărora „comandantul unei garnizoane de război trebuie să rămână surd la zvonurile răspândite cu rea-voinţă şi la ştirile pe care inamicul i le-ar transmite, să reziste la toate insinuările şi să nu permită ca curajul său ori cel al garnizoanei pe care o comandă să fie zdruncinat de evenimente… În toate cazurile el decide singur asupra momentului şi condiţiilor capitulării. Până atunci are cele mai puţine contacte posibile cu inamicul; nu tolerează niciun astfel de contact".

La întrebările precise ale preşedintelui privind ştirile transmise lui Bazaine din partea guvernului republican, mareşalul a negat să le fi primit. Apoi Bazaine a afirmat că prin capitulare a vrut iniţial doar să iasă din încercuire şi apoi să continue lupta împotriva germanilor. Preşedintele îi puse, în continuare întrebarea:

— Nu socotiţi oare că situaţia voastră militară vă

obliga să respectaţi regulamentele militare?

Răspuns: Imperiul căzuse, nu mai exista nimic legal. Preşedintele: Franţa a existat tot timpul... Rea-credinţa acuzatului în felul cum se apăra reiese şi din următorul pasaj al interogatoriului său:

Întrebare: Convorbirile voastre cu Régnier indicau că armata voastră ar adopta o poziţie neutră?

Răspuns: N-am neutralizat armata într-o manieră de a permite inamicului să dispună de toate forţele sale pentru a ataca pe camarazii noştri; n-am înţeles astfel neutralizarea.

Întrebare: Aţi spus lui Régnier: „Dacă ieşim cu arme şi bagaje, vom menţine ordinea în interior şi vom impune respectarea clauzelor convenţiei". Din moment ce Régnier putea transmite cuvintele voastre, oare nu trebuia trasă concluzia, că armata voastră putea fi opusă unei armate franceze care ar avea alte idei decât cele ale convenţiei? N-aţi fi combătut oare o astfel de armată? Răspuns: Niciodată în viaţă n-aş fi făcut aşa ceva. Întrebare: Dar nu trebuia să prevedeţi oare că inamicul putea să tragă o asemenea concluzie din declaraţiile voastre?

Răspuns: Un armistiţiu general era subînţeles în mintea mea.

Întrebare: Acest subînţeles e posibil în mintea voastră: dar oare inamicul ar fi ţinut seamă de acest subînţeles?

Încolţit de întrebările preşedintelui, Bazaine nu se sfii să declare, contrar adevărului: – Nu l-am luat în serios pe domnul Régnier. De altfel şi în legătură cu predarea drapelelor trupelor sale, Bazaine făcu declaraţii evident neadevărate, afirmând că ar fi dat un ordin verbal pentru arderea lor, în timp ce în realitate, a dispus în scris ca ele să fie strânse la arsenalul din Metz în vederea predării lor, împreună cu tot materialul de război, inamicului.

MARTORII

La 20 octombrie Consiliul de război a început audierea celor aproape trei sute de martori citaţi la propunerea acuzării şi a apărării.

Din depoziţiile ofiţerilor superiori, audiaţi cu privire la împrejurările în care a fost numit comandant şef al armatei de la Rin mareşalul Bazaine, reieşea că numirea sa a avut loc în ziua de 12 august şi că, încă de atunci, în loc să vină la Metz, unde putea cel mai bine prelua toate serviciile subordonate, el a rămas la Borny, departe de noul său stat-major şi de comandanţii de corpuri de armată, cu care trebuia să găsească urgent posibilitatea de a comunica. Alţi martori au confirmat constatările cuprinse în raportul de anchetă în legătură cu faptul că în luptele angajate de unităţile aflate sub comanda lui

Bazaine, acestea n-au fost în niciun fel susţinute de comandantul şef.

Reprezentanţii municipalităţii Metz au declarat în faţa instanţei, că iniţial atât în depozitele armatei cât şi în cele civile au existat cantităţi mari de alimente, care ar fi permis o rezistenţă mai îndelungată, dar din cauza proastei gospodăriri ele au fost consumate mai repede. Pe de altă parte, serviciul de intendenţă al armatei n-a luat nicio măsură pentru strângerea alimentelor care se aflau în comunele apropiate din jurul zidurilor oraşului Metz, când exista încă posibilitatea de a intra în aceste comune. Mai târziu comunele au fost ocupate şi complet jefuite şi apoi incendiate de armatele germane.

Martorii au relevat de asemenea că populaţia oraşului Metz avea un moral ridicat şi n-a fost deloc intimidată de perspectiva unui asediu îndelungat.

Ziaristul Mayer de la gazeta „Plndependant de Metz” a arătat cum a fost împiedicat de cenzura militară să publice informaţii elogioase la adresa trupelor franceze precum şi ştiri nefavorabile trupelor inamice. Spre pildă, pentru a nu-i supăra pe prusaci, cenzura militară a scos dintr-un articol fraza: „În momentul în care toate cuceririle civilizaţiei simt pe punctul de a fi zdrobite sub călcâiul cizmelor prusace…”

Alţi martori au infirmat declaraţiile lui Bazaine cum că n-ar fi cunoscut tot ce se petrecea la Paris, arătând posibilităţile de comunicare ce au existat cu interiorul

Franţei. Ziaristul Reau a citit, de exemplu, la 16 septembrie într-un ziar belgian proclamaţia generalului Trochu, în care anunţa că are la Paris sub comanda sa 300.000 de oameni, fapt *ce* nu putea fi neştiut de mareşalul Bazaine. Acelaşi martor a mai declarat că la 24 septembrie a parvenit la Metz şi ştirea despre convocarea corpului electoral în vederea alegerii Adunării naţionale, împrejurare care trebuia, în ochii mareşalului Bazaine, să întărească prestigiul autorităţilor republicane din Paris.

În şedinţa din 21 noiembrie urma să fie audiat ca martor faimosul Régnier. Cum era de aşteptat, el nu s-a prezentat în faţa instanţei de judecată, astfel că la propunerea comisarului guvernului general Pourcet care îndeplinea funcţia de procuror, au fost citite depoziţiile sale făcute în cursul instrucţiei. Din declaraţiile sale reieşea clar că, înainte de a-l contacta pe mareşalul Bazaine, a fost instruit de primul ministru prusac Bismark, în persoană, şi că a avut convorbiri în legătură cu misiunea sa şi cu comandantul armatei germane de la Metz, prinţul Friedrich-Karl.

Ştirile despre conduita capitulardă, trădătoare a lui Bazaine au devenit cunoscute şi opiniei publice. Iată în acest sens depoziţia văduvei Gilbert, născută Dron:

— Am locuit la Strasbourg spre sfârşitul lunii septembrie şi trebuia să ofer locuinţă unui ofiţer prusac, care îmi zise: „La 18 octombrie vom fi la Paris cu Bazaine”. – „Cum! cu Bazaine?” – răspunsei contrariată – „Da, zise el, Bazaine e un trădător!”. Şi mi-a mai spus: „Bazaine, Napoleon şi alţi generali ar merita să fie împuşcaţi”, şi cum eu remarcam: „Franţa e deci vândută iar laurii voştri sunt mai puţin glorioşi”, el îmi răspunse „Da, e vândută”.

Iată o mărturie care confirmă, că trădătorii sunt dispreţuiţi şi înfieraţi până şi de cei în favoarea cărora săvârşesc fapta lor mârşavă.

Consiliul de război l-a ascultat ca martor şi pe deputatul în Adunarea naţională Jules Favre, care, din însărcinarea guvernului francez, în octombrie 1870, a dus tratative cu Bismarck.

— După cum se ştie, a declarat martorul printre altele, în cursul convorbirii mele cu domnul Bismarck, a fost de mai multe ori vorba de situaţia Franţei... Domnul Bismarck îmi vorbi despre diverse garnizoane asediate, de soarta cărora eram îngrijorat. Când veni vorba despre Metz, el îmi zise: „Sunteţi sigur că domnul mareşal Bazaine vă ascultă?” Oricine în locul meu ar fi răspuns ca mine, întemeiat pe convingerea că este imposibil ca un şef militar, care avea onoarea să deţină o comandă în faţa inamicului, să-şi trădeze îndatorirea. Or, după părerea mea, această îndatorire era apărarea şi, în consecinţă, relaţiile de supunere faţă de autoritatea care apăra patria, oricare i-ar fi fost de altfel, originea şi situaţia politică.

Am răspuns afirmativ domnului Bismark că nu mă îndoiam niciun moment că un ofiţer francez n-ar putea să nu intre în legătură şi să nu asculte de această autoritate, bineînţeles, în limitele sarcinii militare care i s-a impus. El îmi replică: „Greşiţi; am motive să cred că domnul Bazaine nu vă aparţine”.

Martorul a mai relatat că, făcându-i reproşuri lui Bismarck că s-a folosit de Régnier pentru a-l induce în eroare pe Bazaine şi a obţinut capitularea garnizoanei de la Metz, Bismarck, deşi a negat formal că Régnier ar fi fost agentul său, a vorbit ca un om care nu vrea să apară în contradicţie prea flagrantă cu faptele.

După ce Favre şi-a încheiat depoziţia, a luat cuvântul comisarul special al guvernului, generalul Pourcet, punând următoarele concluzii:

„Având în vedere că din dezbateri a reieşit prezumţia suficientă că numitul Régnier (Edmond-Vital-Victor), martor absent, s-a făcut vinovat, în luna septembrie 1870, în timp ce armata de pe Rin se afla pe teritoriu francez, în prezenţa inamicului:

1. De a fi întreţinut legături cu inamicul, în scopul favorizării acţiunilor sale;

2. De a se fi introdus în tabăra franceză pentru a-şi procura documente ori informaţii în interesul inamicului;

3. De a fi procurat inamicului documente sau

informaţii susceptibile de a dăuna operaţiunilor armatei ori de a compromite securitatea garnizoanei de la Metz şi a armatei aflate sub zidurile oraşului.

Văzând dispoziţiile articolului 64 din Codul justiţiei militare care reglementează competenţa consiliilor de război.

Solicităm Consiliului de a lua act de rezervele noastre de a declanşa, dacă va fi cazul, urmărirea penală contra numitul Régnier, prin aplicarea articolelor 205 şi 206 din Codul justiţiei militare”.

Consiliul a luat act de declaraţia reprezentantului acuzării.

COMISARUL GUVERNULUI IA CUVÂNTUL

Generalul Pourcet şi-a expus amplul rechizitoriu în decursul a patru şedinţe de judecată, începând din ziua de 3 decembrie 1873.

Referindu-se la starea de fapt, aşa cum reieşea din dezbaterile procesului, din raportul generalului de Rivière, interogatoriul acuzatului şi depoziţiile a sute de martori, rechizitoriul amintea, fireşte, numeroase fapte cunoscute deja. Fără a le repeta pe acestea, ne propunem să înfăţişăm din concluziile comisarului guvernului acele părţi care oferă noi aspecte, noi aprecieri asupra problematicii procesului.

— Un mareşal al Franţei este deferit în faţa domniilor voastre, îşi începu generalul Pourcet expunerea, sub acuzarea de a nu-şi fi îndeplinit datoria de comandant şi de a fi predat 150.000 de oameni şi o garnizoană de război de prim rang.

Franţa aşteaptă judecata domniilor voastre.

Ea vrea să ştie dacă un general comandant şi-a încălcat îndatoririle, dacă a fost lipsit de loialitate, dacă a acordat totdeauna subordonaţilor săi sprijinul pe care îl datora, dacă a angajat în mod clandestin cu inamicul relaţii ilicite, dacă, îndemnat de preocupări culpabile, s-a îndepărtat de principiile onoarei, care constituie securitatea ţării, forţa şi gloria armatelor!

Ea vrea să ştie, în fine, dacă faptele comandantului

armatei de la Rin n-au contribuit cu nimic la înfrângerile suferite pe alte fronturi ori dacă, dimpotrivă, conduita sa a exercitat o influenţă dezastruoasă asupra ansamblului operaţiunilor militare, în timpul campaniei din 1870.

Oricât de penibil ar fi să te atingi de răni încă sângerânde, echitatea şi interesul general impune stabilirea, prin dezbateri publice, cauzelor capitulării care a agravat în mod fatal destinele patriei.

Desemnat* pentru această funcţie grea, a trebuit să mă conformez sarcinii primite, şi azi, după investigaţii conştiincioase şi dezbateri solemne, declar în faţa domniilor voastre că vinovăţiile imputate mareşalului Bazaine sunt pe deplin fondate şi cer contra sa aplicarea riguroasă a legii…

…Istoria îi glorifică pe comandanţii de armate care s-au consacrat intereselor patriei lor. Ea transmite posterităţii cu mândrie numele lor şi le propune ca modele. Dar dacă le decernează, în acest fel, cele mai preţioase recompense, ea rezervă, dimpotrivă, cele mai severe înfierări generalului care, în ciuda îndatoririlor sale, sacrificând interesele generale preocupărilor personale, nu s-a sfiit să se înjosească la manevre culpabile pentru a masca intenţiile unei ambiţii egoiste.

Deoarece îi impută o astfel de conduită, opinia publică cere socoteală mareşalului Bazaine pentru capitularea de la Metz. Ar fi oare emoţia ei tot atât de puternică dacă n-ar fi vorba decât de greşelile militare ale unui general comandant, oricare le-ar fi fost consecinţele…?

…Motivele conduitei sale trebuie oare căutate în slăbiciunea sau nepriceperea mareşalului Bazaine, ori ele trebuie atribuite unor pasiuni meschine şi egoiste, cărora le-a sacrificat interesele armatei şi ale ţării sale?

Veţi avea, domnilor, să vă pronunţaţi asupra acestor chestiuni. Faptele relevate în cursul dezbaterilor trebuiau să determine în conştiinţa domniilor voastre, precum au determinat în conştiinţa mea, convingerea profundă că nici slăbiciunea nici nepriceperea nu pot explica faptele

comandantului şef al armatei de la Rin, şi că mobilul lor nu se poate găsi decât în sugestiile inavuabile ale interesului personal.

Comisarul guvernului s-a referit, în continuare, la învăţămintele istoriei:

În 1808, în Prusia s-a pronunţat degradarea militară şi pedeapsa capitală contra mai multor generali care au capitulat în faţa armatei franceze victorioase, fără a-şi fi îndeplinit în întregime datoria lor de comandanţi…

La Geneva, Massena neavând mai mult decât două uncii, de om, dintr-o pâine făcută din amidon şi cacao, a fost obligat, nu să capituleze, ci să negocieze. Se vorbise despre capitulare, dar el a respins cu mândrie această idee. El voia şi a obţinut ca armata să se poată retrage liber cu arme şi bagaje, cu însemnele desfăşurate, cu facultatea de a combate după ce va fi depăşit liniile: „În caz contrar, spunea el parlamentarilor austrieci, voi ieşi din Geneva cu armele în mână, cu 8.000 de oameni înfometaţi…

Caracterul energic al generalului francez era cunoscut şi austriecii s-au grăbit să-i accepte cererea.

Din 15.000 de combatanţi, 3.000 erau morţi, 4.000 erau răniţi, trei pătrimi din ofiţeri avuseseră aceeaşi soartă.

Conduita lui Massena la Geneva a fost aceea a unui comandant curajos, apărător eroic al onoarei soldaţilor săi şi al intereselor ţării sale…

…Dacă, în 1870, comandantul forţelor prusace din faţa oraşului Metz ar fi îndrăznit să respingă cererea comandantului armatei Rinului, a mareşalului Bazaine, care avea sub comandă 150.000 oameni bravi şi hotărâţi, n-avea el, pentru a se inspira, exemplul generalului Brenier de la Almeida?

Înconjurat de armata engleză, acest general, în ciuda numărului infim al garnizoanei – cel mult 1.500 de oameni – nu se gândea decât să-şi croiască un pasaj prin liniile inamice. Totodată, înainte de a pleca, el a distrus materialul militar şi a aruncat în aer zidurile de apărare,

pentru a nu lăsa în urmă decât un loc gol, pustiu. Apoi, a ieşit la ora zece seara şi trupa sa mică şi valoroasă a trecut peste corpurile trupelor engleze. Datorită energiei comandantului, acest pumn de curajoşi s-a salvat aproape în întregime…

Generalul Pourcet demonstrează, apoi, că faptele mareşalului Bazaine corespund elementelor constitutive, în forma lor agravată, ale infracţiunilor prevăzute şi sancţionate prin articolele 209 şi 210 din Codul justiţiei militare.

Abordând analiza stării de fapt, rechizitoriul trecu în revistă, în mod amănunţit, operaţiunile militare care au avut loc pe frontul de la Metz, precum şi toate celelalte evenimente, dezbătute pe larg în cursul şedinţelor de judecată anterioare.

În privinţa tratativelor duse de Bazaine cu prusacii, generalul Pourcet spuse:

Când un general comandant, în fruntea unei oaste pline încă de vigoare şi de elan, fără a avea mandat pentru negocieri, fără a putea invoca scuza necesităţii, fără a fi încercat timp de o lună niciun efort pentru a scăpa de pericol, acceptă din partea inamicului, ba, mai mult, îi propune chiar un pact, potrivit căruia armata sa trebuie să înceteze să participe la luptă, acest pact este contrar datoriei, contrar onoarei militare, oricare ar fi numele pe care am vrea să-i dăm şi ministerul public nu poate decât să-l înfiereze, în numele legii…

Comportarea mareşalului Bazaine în timpul blocadei era în contrast cu atitudinea celorlalţi ofiţeri şi cu cea a populaţiei civile din Metz.

În tot timpul blocadei, sublinia rechizitoriul, mareşalul fusese foarte puţin preocupat de a-şi vedea trupele. Închis, cel mai adesea, în cartierul său generalul n-a trecut niciodată în revistă trupele. Niciodată n-a făcut o vizită răniţilor… Niciodată n-a căutat să îndulcească suferinţele lor. Niciodată n-a avut pentru ei o vorbă afectuoasă, demonstrând interesul său, care repetată de la om la om, strânge legăturile între comandant şi ostaşi şi

constituie pentru cel suferind o uşurare preţioasă.

Nu astfel s-au comportat comandanţii de corpuri, generalii, ofiţerii de toate gradele care dovedeau un interes permanent pentru subalterni, tirijile lor, legăturile lor neîncetate cu trupa au avut ca efect menţinerea disciplinei, în împrejurări dureroase şi dificile…

Indiferenţa mareşalului faţă de soldaţii săi contrasta cu devotamentul de care a dat dovadă populaţia din Metz.

Ea a acceptat cu fermitate bărbătească suferinţele legate de asediu şi i-a îngrijit cu ardoare patriotică pe cei 20.000 de răniţi şi bolnavi din oraş.

Spitalele, cazărmile deveniseră curând neîncăpătoare; locuitorii s-au grăbit să le pună la dispoziţie locuinţele, unde 5.000 de oameni au fost îngrijiţi…

După ce l-am prezentat pe mareşal, continuă generalul Pourcet, în felul cum s-a străduit să slăbească curajul, să compromită ideea rezistenţei, sugerând înfrângeri, înconjurându-şi armata de o atmosferă descurajatoare, nu-mi rămâne decât să înregistrez deznodământul trist al combinaţiilor sale demoralizante… N-avem nici măcar consolarea de a crede că atitudinea sa a cruţat, după cum susţine Bazaine, numeroase vieţi care încă puteau fi utile patriei.

Căci, în realitate, imobilitatea aproape absolută în care şi-a menţinut trupele de la 1 septembrie le-a fost mai fatală decât focul inamicului. Se ştie că 11.000 de oameni ai armatei de la Rin au murit departe de căminele lor, în timpul captivităţii lor în Germania… Un număr mai mare de morţi decât cel provocat de bătăliile susţinute de această armată… O dovadă frapantă că în război hotărârile energice, în afară de faptul că dau rezultatele cele mai mari, sunt şi cele care cruţă cel mai mult sânge!

Dacă reamintim această opinie, care a fost cea a tuturor marilor comandanţi, o facem, fiindcă avem convingerea profundă, şi o exprimăm aici, că în cazul în care la începutul blocadei, mareşalul s-ar fi decis la un sacrificiu cerut de interesul suprem al ţării, evoluţia evenimentelor militare ar fi fost, fără îndoială, cu totul

alta!

...am rămas convins în privinţa faptului că purtarea mareşalului Bazaine, care contribuise la catastrofa de la Sedan, a exercitat o influenţă nefastă asupra evenimentelor ulterioare, care s-au soldat cu înfrângerea finală a Franţei!

În concluzie, comisarul guvernului a cerut aplicarea faţă de mareşalul Bazaine a dispoziţiilor legale mai sus citate.

APĂRAREA

În şedinţa din 7 decembrie a început să-şi dezvolte pledoaria, în apărarea acuzatului Bazaine, renumitul avocat Lachaud. Timp de 4 zile apărătorul s-a străduit, punând la contribuţie întreaga sa elocinţă, să demonstreze că mareşalul nu este vinovat de faptele reţinute în sarcina sa. În acest scop el a recurs, în primul rând, la argumente sentimentale:

Domnule preşedinte, domnilor membri ai Consiliului cel mai glorios dintre ostaşii noştri este oare un trădător? Mareşalul Bazaine a păcătuit oare contra datoriei şi onoarei? Acuzarea vă cere s-o declaraţi şi să adăugaţi această ruşine la toate nenorocirile noastre.

Oare nu sunt suficiente înfrângerile noastre teribile? Franţa n-a suferit destul?... Trebuie să se mai adauge, după trei ani, spectacolul discordiilor noastre interne, trebuie să dovedim inamicilor noştri că nu ştim să trăim decât în ură şi supărare?

Lachaud a criticat ap. oi raportul generalului de Rivière, reproşându-i că n-ar fi „un rezumat simplu, fără pasiune a cauzei care trebuie supusă judecătorilor”. După ce a criticat, tot în termeni generali, rechizitoriul, Lachaud a arătat că martorii au declarat tot ce au vrut, deoarece în caz contrar ar fi ajuns şi ei în boxa acuzaţilor; ceea ce era în vădită contradicţie cu realitatea.

Pledoaria abundă în afirmaţii cu caracter general, citǎm spre exemplu:

Mareşalul Bazaine a trădat... Ah! va trebui să-mi explicaţi de ce, şi permiteţi-mi să vă spun că va trebui să

precizaţi; perioadele nu-mi vor fi suficiente, am nevoie de fapte şi de motive. El a trădat, el, militarul, ale cărui state de serviciu v-au fost citate la începutul acestei cauze, el, a cărui existenţă glorioasă a fost timp de patruzeci de ani pentru Franţa un subiect de admiraţie?

În lumina dezbaterilor procesului este, evident, curioasă afirmaţia apărătorului că ar avea nevoie de fapte şi de motive privind vinovăţia acuzatului, când documentele prezentate şi depoziţiile a sute de martori care s-au perindat în faţa instanţei, timp de două luni, au dovedit pe deplin toate faptele ce i se imputau mareşalului Bazaine.

Lachaud a expus în continuare cariera militară a mareşalului şi a citat scrisori ce i-au fost adresate lui Bazaine în legătură cu meritele sale militare din trecut. O mare parte a pledoariei era consacrată analizării evenimentelor militare de la Metz încercându-se a-l scoate basma curată pe acuzat prin justificarea tuturor acţiunilor ca şi a inacţiunilor sale. Avocatul nu s-a sfiit să-şi exprime nu numai dezacordul, dar până şi dispreţul faţă de regimul republican, declarând:

— … (Bazaine) s-a retras sub Metz; şi în acest timp la 1 septembrie armata de la Chilons îşi dădea sufletul la Sedan; şi, la Paris, se făcea 4 septembrie!… Nu ştiu cum va judeca istoria aceste evenimente din septembrie. Constituie ele o revoluţie?… Sau o crimă? Istoria se va pronunţa.

Remarcăm că afirmaţia a fost făcută de Lachaud la peste trei ani de la răsturnarea imperiului şi instaurarea Republicii. Acest răstimp se pare că nu i-a ajuns ca să se lămurească asupra caracterului legitim al regimului instaurat în Franţa.

Apărătorul lui Bazaine a făcut o atare afirmaţie pentru a scoate în evidenţă că mareşalul a avut în 1870 aceleaşi îndoieli cu privire la caracterul regimului instaurat la 4 septembrie, motiv pentru care era convins că n-are nicio obligaţie faţă de Guvernul apărării naţionale.

Lachaud a căutat, de asemenea, să justifice

tratativele iniţiate de Bazaine cu prusacii, faptul că a cerut şi a comunicat informaţii celor cu care se afla în stare de război. În legătură cu misiunea lui Régnier, apărătorul a încercat să creeze impresia că Bazaine a fost de bună-credinţă, adică atât de naiv încât nici n-a bănuit că Régnier ar putea fi un agent prusian.

Pentru a înfăţişa în culori cât mai favorabile pe clientul său avocatul a prezentat în instanţă până şi o scrisoare a comandantului armatei prusace, care asediase oraşul Metz. Iată textul ei: „Declar că resimt o deplină şi înaltă stimă pentru domnul mareşal Bazaine, îndeosebi pentru energia şi perseverenţa cu care a putut timp atât de îndelungat să sustragă armata de la Metz unei capitulări, care, după părerea mea, era inevitabilă. Semnat Friedrich-Karl, general feldmareşal”. Textul acestei scrisori putea fi însă scris – şi aceasta e impresia ce-o provoacă – de-a dreptul în batjocură. Căci cine putea şti mai bine decât comandantul armatei adverse că Bazaine a avut posibilitatea să încerce şi a avut şi şanse să iasă din încercuirea de la Metz?

Pledoaria se încheie cu următoarele cuvinte:

Ar trebui poate, în această ultimă oră să amintesc ceea ce devin acuzaţiile de înaltă trădare când se sting urile oarbe şi pasiunile arzătoare care le suscită, să vă amintesc şi ceea ce devin verdictele justiţiei în faţa posterităţii?

Este inutil, o ştiţi ca şi mine. Procesele politice, domnilor, au aspectul fatal, că infractorul de azi poate deveni eroul de mâine şi că pe locul supliciului, se ridică mai târziu o statuie.

Lachaud ar fi avut fără îndoială dreptate dacă s-ar fi referit spre pildă la Ioana d’Arc. Dar Bazaine a fost şi a rămas înscris pe filele istoriei ca un trădător.

Înaintea încheierii dezbaterilor, i s-a mai dat cuvântul comisarului guvernului şi, în replică, reprezentantului apărării. Amândoi şi-au subliniat argumentele expuse anterior.

Şedinţa de judecată s-a suspendat la ora şaisprezece

şi treizeci şi cinci de minute.

La ora douăzeci şi cincizeci şi cinci de minute Consiliul a reintrat în sala de şedinţe şi preşedintele a pronunţat următorul

VERDICT: „În numele poporului francez

113

Azi, 10 decembrie 1873, în l-ul Consiliu de război permanent al l-ei divizii militare, deliberând cu uşile închise „preşedintele a pus întrebările următoare:

8 – În boxa acuzaţilor

1 a întrebare: Este vinovat mareşalul Bazaine de a fi capitulat în timpul unei campanii la 28 octombrie 1870, în calitate de comandant şef al armatei de pe Rin?

2 – a întrebare: Această capitulare a avut drept rezultat determinarea trupelor, peste care mareşalul Bazaine era comandant şef, să depună armele?

3 – a întrebare: A tratat mareşalul Bazaine prin viu grai ori în scris cu inamicul fără a fi făcut în prealabil tot ce-i prescria datoria şi onoarea?

4 – a întrebare: Este vinovat mareşalul Bazaine, trimis în judecată în urma avizului unui consiliu de anchetă, de a fi capitulat la 28 octombrie 1870 în faţa inamicului şi de a fi predat garnizoana Metz, peste care deţinea comanda supremă, fără a fi epuizat toate mijloacele de apărare de care dispunea şi fără a fi făcut tot ce-i prescriau datoria şi onoarea?

Voturile fiind strânse separat, începând cu judecătorul cu vechime mai mică în grad, preşedintele exprimându-şi opinia ultimul, l-ul Consiliul de război declară: Asupra primei întrebări: Da, în unanimitate Asupra celei de a doua întrebări: Da, în unanimitate Asupra celei de a treia întrebări: Da, în unanimitate Asupra celei de a patra întrebări: Da, în unanimitate. După care, având în vedere concluziile comisarului special al guvernului din rechizitoriu, preşedintele a citit textul legii şi a strâns din nou voturile în forma mai sus indicată pentru aplicarea pedepsei.

În consecinţă, Consiliul, văzând dispoziţiile

articolelor 210 şi 209 din Codul de justiţie militară, concepute astfel: (urmează textul celor două articole de lege)

Condamnă, în unanimitatea voturilor pe François-Achille Bazaine, mareşal al Franţei, la pedeapsa cu moartea şi degradarea militară.

Şi văzând articolul 138 din Codul de justiţie militară astfel conceput:

„Dacă cel condamnat este membru al Ordinului Legiunii de Onoare sau decorat cu medalia militară, instanţa declară, în cazurile prevăzute de lege, că el încetează de a face parte din Legiunea de Onoare sau de a fi decorat cu medalia militară".

l-ul Consiliu de război declară că mareşalul Bazaine încetează de a face parte din Legiunea de Onoare şi de a fi decorat cu medalia militară.

Condamnă, în plus, pe mareşalul Bazaine la plata cheltuielilor de procedură faţă de stat, prin aplicarea articolului 139 din Codul de justiţie militară, astfel conceput:

„Hotărârea care pronunţă o pedeapsă contra acuzatului îl condamnă la plata cheltuielilor faţă de stat.

Ordonă comisarului special al guvernului de a dispune ca, în prezenţa sa, comandantului să i se citească verdictul, în faţa gărzii adunate sub arme, şi să-l avertizeze că legea îi acordă douăzeci şi patru de ore pentru a declara recurs".

Imediat după pronunţarea verdictului, membrii Consiliului de război au adresat ministrului de război o cerere de gaţiere, din oficiu.

La două zile după trimiterea acestei cereri „Jurnalul oficial" a publicat următoarea notă:

„În temeiul articolelor 141 şi 143 din Codul de justiţie militară, domnul mareşal Bazaine lăsând să treacă termenul de douăzeci şi patru de ore fără a declara recurs, condamnarea împotriva sa a devenit irevocabilă.

La propunerea domnului ministru de război, domnul preşedinte al Republicii a comutat pedeapsa cu moartea

contra mareşalului Bazaine la douăzeci de ani de detenţiune, începând din această zi, cu scutirea de formalităţile degradării militare, dar sub rezerva tuturor efectelor sale”.

Bazaine a fost încarcerat în fortăreaţa de pe Insula Sainte-Marguerite, situată în apropierea oraşului Cannes, de unde la 10 august 1874 a reuşit să evadeze şi să fugă în Spania. A murit la Madrid în 1888.

ATENTATORII DE LA SARAIEVO

Pe străzile inundate de razele strălucitoare ale unui soare estival înainta încet un cortegiu oficial de automobile şi de trăsuri. Într-unul din automobile se afla arhiducele Francisc Ferdinand, moştenitorul tronului monarhiei austro-ungare şi soţia acestuia, născută contesa Sofia Şotek; în faţa lor pe o banchetă stătea feldmareşalul Potiorek, guvernatorul militar al provinciei Bosnia-Herţegovina, a cărui capitală, oraşul Sarajevo, va fi scena unor evenimente deosebite. Era în jurul orei zece, în ziua de 28 iunie 1914. Cortegiul era pe strada principală din Sarajevo, îndreptându-se spre primărie, când văzduhul a fost zguduit de explozia unei bombe. Ea fusese aruncată asupra automobilului princiar, dar, lovindu-se de caroserie, a ricoşat şi a explodat pe sol, rănindu-l pe locotenent-colonelul Merizzi din suita guvernatorului. Atentatorul s-a aruncat în râul care curgea de-a lungul străzii. A fost prins şi arestat: se numea Nedelco Ciabrinovici.

Între timp cortegiul şi-a urmat drumul spre primărie, unde perechea princiară a fost primită şi salutată de oficialităţile municipale. După terminarea ceremoniei de la primărie, moştenitorul tronului şi-a exprimat dorinţa de a vizita la spital pe ofiţerul rănit de explozia bombei. Cortegiul se puse din nou în mişcare. La colţul străzii principale, în dreptul automobilului cu perechea arhiducală, au răsunat două lovituri de pistol. Feldmareşalul Potiorek care privea spre lumea masată de-a lungul traseului, întorcându-şi privirea spre perechea care stătea în faţa sa, văzu o dâră de sânge prelingându-se pe gulerul uniformei de general al arhiducelui şi capul inert al

arhiducesei Sofia, căzut pe piept.

Era ora zece şi patruzeci şi cinci de minute. Răniţii au fost duşi la reşedinţa guvernatorului, unde peste un sfert de oră au murit amândoi fără a-şi redobândi cunoştinţa.

Autorul omorului Gavrilo Prinţip a fost de asemenea arestat la faţa locului.

Atentatul a constituit pretextul pentru declanşarea primului război mondial.

BOSNIA ŞI HERŢEGOVINA

Nu întâmplător atentatul împotriva perechii ce urma să moştenească tronul Habsburgilor a avut loc la Sarajevo. Aici, în capitala provinciei Bosnia şi Herţegovina, ca şi în celelalte regiuni ale vastului stat multinaţional, locuit de cehi, slovaci, români, croaţi, sârbi şi alte naţionalităţi, asuprirea naţională şi politică a Imperiului austro-ungar era resimţită în mod dureros.

Nemulţumirea faţă de dominaţia străină clocotea în cercurile cele mai largi ale populaţiei, compusă aproape exclusiv din locuitori de naţionalitate sârbă şi croată. Atentatul împotriva moştenitorului tronului austro-ungar a fost o manifestare de protest împotriva asupririi ce apăsa pe grumazul poporului.

Austria a obţinut la Congresul de la Berlin mandatul de a ocupa Bosnia şi Herţegovina, regiuni deţinute până atunci de turci (1878). În concepţia cercurilor conducătoare austro-ungare ocuparea militară a acestui teritoriu constituia o acţiune simplă, fără vreo piedică. Unul din generalii austrieci declarase, chiar, că armatele sale vor intra pe teritoriul Bosniei, în pas de paradă, cu fanfara în frunte.

Dar populaţia locală s-a opus cu arma în mâini ocupanţilor austrieci. Armatele lor au fost nevoite să lupte pentru a înfrânge rezistenţa locuitorilor.

În această regiune locuită de sârbi şi croaţi, autorităţile habsburghice, care aveau o experienţă îndelungată în asuprirea altor naţionalităţi, au aplicat politica lor obişnuită în astfel de situaţii. Ele au căutat, în

primul rând, să înăbuşe cu orice preţ năzuinţa firească a populaţiei de a se uni cu statul vecin al Serbiei. În acest scop au încercat să demonstreze marilor puteri europene, din partea cărora obţinuseră mandatul de ocupare, că pe teritoriul Bosniei şi Herţegovinei unde trăiau sârbi ortodocşi şi musulmani, precum şi croaţi catolici, deci existau conflicte ireductibile între diferitele grupuri confesionale, numai o administraţie experimentată, ca aceea austriacă, ar putea asigura liniştea şi ordinea.

Şi din punct de vedere administrativ şi economic asuprirea naţională avea aspecte specifice în această provincie. Spre deosebire de alte regiuni, aflate sub stăpânirea habsburgică, în Bosnia şi Herţegovina, în timpul celor patruzeci de ani de dominaţie, autorităţile imperiale n-au făcut nicio investiţie pentru dezvoltarea regiunii. Nu s-au construit şosele sau căi ferate, nu s-a dezvoltat industria şi agricultura. Autorităţile imperiale s-au limitat la a jefui fără milă bogăţiile naturale ale acestei regiuni, pădurile, zăcămintele de cupru şi alte resurse miniere. Pe întinderi mari munţii Bosniei şi Herţegovinei au fost complet despuiaţi de verdele pădurilor, rămânând terenuri goale, sterpe, ca un simbol al siluirii naturii de către ocupanţii străini nemiloşi.

În octombrie 1908 monarhia austro-ungară, în intenţia de a-şi consolida stăpânirea, a anexat Bosnia şi Herţegovina Imperiului habsburgic.

Acest act samavolnic a provocat o reacţie îndârjită din partea populaţiei asuprite. În Bosnia şi Herţegovina s-au înteţit manifestările de rezistenţă faţă de ocupanţii străini. Dar şi în alte regiuni aflate sub dominaţia habsburgică, în Croaţia şi Slovenia s-a dezvoltat o amplă mişcare de solidaritate cu poporul bosniac.

Din punct de vedere administrativ teritoriul anexat dedepindea de Ministerul de finanţe austro-ungar, dar exista în subordinea acestui minister şi un guvern provincial pentru Bosnia şi Herţegovina, condus de un militar, care era în acelaşi timp şi comandantul corpului de armată XV, cu reşedinţa la Sarajevo. Caracteristic pentru

metodele de asuprire folosite de monarhie era şi faptul că din unităţile aparţinând acestui corp de armată nu făceau parte militari recrutaţi din Bosnia sau Herţegovina.

Deşi populaţia Bosniei şi Herţegovinei era omogenă, atât din punct de vedere etnic, cât şi lingvistic, administraţia austro-ungară a luat tot felul de măsuri care aveau ca scop divizarea şi învrăjbirea locuitorilor. În 1910 a fost adoptat, spre pildă, un aşa-numit „statut organic”, potrivit căruia au fost create patru curii cuprinzând fiecare un număr de deputaţi de o anumită confesiune, 36 deputaţi fiind aleşi de către ortodocşi, 24 de către musulmani, 16 de către catolici şi 1 de către evrei.

Unul din detaşamentele combative ale luptei de eliberare îl reprezenta tineretul din Bosnia şi Herţegovina, elevii de liceu şi studenţii.

Organizaţia revoluţionară „Tineretul bosniac” era condusă de Vladimir Gacinovici.

Atentatul de la 28 iunie 1914 n-a fost un act izolat. În regiunile locuite de populaţie slavă atentatele s-au ţinut lanţ. În 1910, spre pildă, cu prilejul deschiderii dietei din Bosnia, Bogdan Zeraici a tras asupra guvernatorului, dar nu l-a nimerit şi apoi s-a sinucis. La Zagreb, la 8 iunie 1912, Luca Juchici, l-a împuşcat pe comisarul regal Slavco Cuvaj, iar la 18 august 1913, Ştefan Doicici încearcă să-l ucidă pe baronul Skerlecz, succesorul lui Cuvaj. La 20 mai 1914 se săvârşeşte o nouă tentativă de suprimare împotriva aceluiaşi comisar regal.

Oficialităţile austro-ungare au căutat să explice numeroasele atentate săvârşite contra reprezentanţilor lor prin agitaţia desfăşurată de diverse organizaţii naţionaliste şi organe guvernamentale din Serbia, şi în special de organizaţia „Narodna Odbrana” (Ajutorul naţional) de care va fi vorba şi în procesul atentatorilor de la Sarajevo.

În realitate pentru a însufleţi lupta de eliberare naţională a populaţiei slave asuprite nu era nevoie de influenţă externă. Statul naţional Serbia constituia, fără îndoială, un punct de permanentă atracţie pentru sârbii şi croaţii care gemeau sub jug străin. Dar nici guvernul

Serbiei şi nici „Narodna Odbrana”, care era o organizaţie pentru promovarea ideii unităţii naţionale iugoslave prin mijloace culturale, ridicarea economică şi culturală a populaţiei iugoslave, nu promovau atentate şi nu instigau populaţia slavă la săvârşirea de acte teroriste. Desigur, guvernul austro-ungar nu putea recunoaşte deschis cauza atentatelor, şi a altor manifestări de nemulţumire, căci o asemenea recunoaştere ar fi echivalat cu blamarea politicii pe care o ducea faţă de numeroasele naţionalităţi din cadrul imperiului.

ÎN CULISELE DIPLOMAŢIEI SECRETE

Învinuind Serbia de răspunderea pentru atentatul de la Sarajevo monarhia austro-ungară a găsit pretextul de a declara război Serbiei şi de a declanşa astfel primul război mondial. Atât în legătură cu atentatul, cât şi cu procesul intentat atentatorilor s-a desfăşurat o intensă activitate în culisele vieţii politice.

Între 25 şi 27 iunie 1914 în Bosnia se desfăşuraseră ample manevre ale armatei austro-ungare, având ca temă un atac contra Serbiei. Nu este greu de înţeles ce iritare a produs manevrele în rândurile populaţiei locale. La 28 iunie, cu prilejul încheierii manevrelor, prinţul moştenitor Francisc-Ferdinand, care asista în calitate de inspector general al armatei imperiale şi regale a făcut o vizită oficială la Sarajevo. Şi data pentru vizita înaltului demnitar austriac a constituit un spin în ochii locuitorilor Bosniei, deoarece în ziua de 28 iunie ei comemorau pe de o parte bătălia de la Cossovopole, dintre sârbi şi turci, din anul 1389, care a marcat prăbuşirea imperiului medieval sârb, iar pe de altă parte încheierea victorioasă pentru Serbia a războaielor balcanice. De altfel organele poliţiei austriece au avertizat autorităţile vieneze asupra eventualităţii unui atentat, dar curtea imperială a refuzat să aducă vreo modificare programului stabilit.

După ce perechea princiară scăpase de bomba lui Gabrinovici, Francisc Ferdinand, a hotărât să-şi schimbe itinerariul. Prinţip, care aflase de arestarea lui Gabrinovici nu ştia ce să facă, unde să se posteze. În momentul în care

el a ieşit dintr-un debit de tutun s-a pomenit, dintr-odată, cu automobilul princiar în faţă. Locul se afla la o intersecţie. Primul automobil al cortegiului în care era primarul, cotise după colţ, angajându-se în direcţie transversală. Şoferul arhiducelui voia să-l urmeze, dar guvernatorul Potiorek îi ordonă să-şi continue drumul de-a lungul cheiului. Pentru a menţine direcţia indicată, automobilul princiar a trebuit să se apropie de trotuar şi astfel Prinţip se trezi cu pasagerii automobilului la câţiva paşi de ţeava pistolului său. El n-a putut trage decât două focuri. Primul a nimerit coloana vertebrală a arhiducelui, al doilea, abdomenul soţiei sale. După părerea experţilor vremii şansa unei astfel de împuşcări duble, de a-şi nimeri ţinta, era una la o mie.

După moartea perechii moştenitoare a tronului cercurile politice, presa, opinia publică au căutat de îndată explicaţii pentru săvârşirea atentatului.

Atât guvernul cât şi presa oficială austro-ungară au atribuit Serbiei răspunderea pentru săvârşirea atentatului, invocând un complot organizat de guvernul acestui stat. S-au vehiculat şi alte variante. Spre pildă, că arhiducele a fost lăsat fără pază suficientă ca urmare a conflictului în care se afla cu împăratul Francisc Josif şi curtea imperială, sau că de organizarea atentatului n-ar fi fost străine cercurile conducătoare din Budapesta, care vedeau în persoana lui Francisc-Ferdinand un duşman al ungurilor şi un prieten al slavilor.

Atentatul de la Sarajevo a constituit subiect de analiză pentru numeroase lucrări istorice. Majoritatea cercetătorilor atribuie răspunderea pentru organizarea atentatului colonelului Dragutin Dimitrievici-Apis, şeful serviciului de informaţii al Marelui Stat-Major sârb şi ajutorului acestuia, maiorul Tancoşici, care ambii erau în conducerea unei organizaţii teroriste secrete denumită „Mâna neagră”. Dar până şi acei istorici care susţin că şi guvernul Serbiei avea informaţii despre pregătirea atentatului, relevă că primul ministru sârb Paşnici a încercat să împiedice săvârşirea sa dând dispoziţii

ministrului de interne Protici, să nu permită complotiştilor trecerea din Serbia în Bosnia şi Herţegovina, dar că din motive necunoscute Protici nu a reuşit să ducă la îndeplinire acest ordin.

Cadrul lucrării nu oferă posibilitatea de a trata mai pe larg numeroasele opinii emise pe acest subiect. De altfel, abordând relatarea procesului de la Sarajevo nu ne referim la informaţii şi interpretări apărute ulterior, ci ne limităm la cele puse în discuţia instanţei de judecată.

Din acestea reieşea că guvernul austro-ungar nu dispunea de dovezi compromiţătoare pentru guvernul Serbiei, deşi oficial pretinsa răspundere a Serbiei pentru atentat a constituit pretextul declanşării războiului. Edificatoare în acest sens este o scrisoare secretă a ministrului de externe austro-ungar, Berchtold, adresată la 1 octombrie 1914 (deci în plin război) cavalerului de Biliński, ministrul pentru Bosnia şi Herţegovina:

„Aş vrea să-mi exprim părerea cu privire la soluţia ce ar fi de dorit a se da procesului de la Sarajevo şi să formulez dezideratele ce decurg din punctul de vedere particular al departamentului de externe:

1. În primul rând va trebui ca sentinţa să ţină seamă de consecinţele internaţionale formidabile ale crimei (adică de declanşarea războiului de către guvernul autsor-ungar – n.a.). Un verdict care nu ar răspunde aşteptărilor, ar avea efectele cele mai pernicioase pentru politica internă şi externă, ar compromite atât declaraţiile autorităţilor din Bosnia şi Herţegovina despre anchetă, cât mai ales prima noastră acţiune diplomatică împotriva Serbiei (adică ultimatumul austro-ungar, n.a.). Totodată ar fi pus în discuţie până şi dreptul nostru de a angaja cu Serbia conflictul care a dat naştere războiului.

2. Este necesar ca sentinţa, răspunzând deziderateloor de mai sus, să rămână definitivă şi să fie pusă în executare înainte ca soarta armelor să fie decisă pe vreunul din fronturile de luptă. În caz contrar s-ar putea produce un echivoc în străinătate: dacă războiul se va desfăşura favorabil monarhiei nu va lipsi afirmaţia că nu am îndrăznit

să dăm curs liber justiţiei până nu ne-am asigurat de soarta armatelor; şi invers, dacă norocul armelor nu ar fi cu noi, am fi expuşi unei presiuni de nedorit… şi sentinţa, fie ea oricât de dreapta, ar lăsa impresia unui act de răzbunare, complicând, astfel, situaţia noastră şi aşa destul de dificilă, Berthold”.

Nu este lipsit de interes niciun alt document – scrisoarea primului-ministru, contele Tisza, adresată la 3 iulie 1914 aceluiaşi cavaler de Biliński, din care spicuim:

„… Dacă vor fi stabilite fapte ce ne vor autoriza să întreprindem un demers în Serbia, trebuie făcut ce este necesar. Nu este deloc probabil ca Serbia să ne ofere un prilej echitabil pentru a recurge la măsuri militare şi ar fi o greşeală, pentru care nu ne putem lua răspunderea să ducem un război fără acesta. Esenţialul este şi rămâne de a face ordine în propria noastră ţară şi în acest context nu pot să nu amintesc constatările în adevăr revoltătoare pe care le oferă ancheta de la Sarajevo. Detalii ce trebuiau în mod imperativ să rămână secrete, în interesul succesului anchetei şi al menţinerii autorităţii în faţa opiniei publice, au apărut în ziare. Acest fapt denotă din partea autorităţilor interesate uitarea datoriei şi o frivolitate care depăşeşte orice imaginaţie. Nu pot înţelege cum o asemenea stare de lucruri a putut fi tolerată o singură zi. În interesul acestei chestiuni de stat, de cea mai înaltă importanţă ca şi al bunului nostru renume în Bosnia-Herţegovina, am onoarea să rog insistent pe Excelenţa Voastră de a remedia imediat această situaţie prin măsuri energice”.

Aşadar, politicianul experimentat, contele Tisza îşi dădea seama că datele relevate de anchetarea atentatelor nu ofereau temei pentru atribuirea răspunderii autorităţilor Serbiei şi cerea cu insistenţă să se ia „măsuri energice”, adică să se exercite toate presiunile posibile pentru a se obţine cu orice preţ datele de care avea nevoie clica militaristă a cercurilor conducătoare austro-ungare pentru declanşarea războiului.

Făcând abstracţie de faptul că procesul atentatorilor

nu a oferit vreo dovadă că autorităţile guvernamentale ale Serbiei ar fi fost implicate în pregătirea sau săvârşirea atentatului, se pune întrebarea dacă guvernul Serbiei, în momentul politic respectiv a avut vreun interes să rişte o confruntare militară cu Austro-Ungaria.

Iată ce scrie în acest sens fostul diplomat sârb, istoricul M. Bogicevici: „După succesele dobândite în cele două războaie balcanice Serbia n-a avut răgaz să-şi refacă forţele. Răscoalele albaneze şi conflictul cu Austria din cauza Căii ferate orientale (a cărei construire era plănuită de Austro-Ungaria prin teritoriul situat la sud de Serbia, fiind socotită de aceasta drept o încercare de încercuire, n.a.) ca şi disensiunile interne nu dădeau ţării liniştea necesară. Primul-ministru Paşnici se străduia să promoveze o politică de pace... Nu întâmplător într-o scrisoare confidenţială el atrăgea atenţia şefului Marelui Stat-Major, Putnik, asupra faptului că şeful serviciului de informaţii al Marelui Stat-Major, colonelul Dimi trie viei întreţinea relaţii cu studenţi bosniaci revoluţionari şi că de aici ar putea apărea consecinţe grave”.

INTEROGATORIUL ACUZAŢILOR

Tribunalul care urma să-i judece pe atentatori era constituit din Alois de Curinaldi, consilier superior de justiţie, ca preşedinte, Bogdan Naumovici şi Mayer Hoffmann, consilieri asesori cu vot deliberativ, Emanuel Fialka şi Anton Pitha, consilieri supleanţi. Ministerul public era reprezentat prin procurorul de stat Franjo Svara şi substitutul de procuror Sark. Cei douăzeci şi cinci de acuzaţi erau apăraţi de şase avocaţi.

Procesul a început la 12 octombrie 1914.

Prima şedinţa de judecată s-a deschis prin anunţarea de către grefier că tribunalul va judeca procesul penal intentat lui Gavrilo Prinţip şi complicilor săi pentru crima de înaltă trădare. Starea de fapt şi rolul fiecărui acuzat reieşea din răspunsurile date de ei la interogatorii, din care reproducem în continuare părţi esenţiale.

Acuzatul Nedelco Ciabrinovici, de nouăsprezece ani, a fost interogat primul. El a declarat că se simte vinovat de

crima de asasinare a arhiducelui Francisc-Ferdinand. Invitat să-şi povestească viaţa, Ciabrinovici a arătat că din cauza unor neînţelegeri cu tatăl său, a plecat de acasă şi de la vârsta de patrusprezece ani a învăţat meseria de tipograf. A lucrat în mai multe localităţi din Bosnia, şi apoi la Belgrad. Aici a devenit adept al anarhismului. În 1912 s-a întors la Sarajevo, unde a fost condamnat la cinci ani de exil pentru propagarea ideilor sale anarhiste. Pe Prinţip l-a cunoscut la Sarajevo; acesta avea concepţii naţional-radicale, pe care el, Ciabrinovici, nu le împărtăşea. Apoi a plecat din nou la Belgrad. Dorea să se întoarcă la Sarajevo, dar n-avea bani de drum. Adresându-se unui reprezentant al organizaţiei „Narodna Odbrana”, a cerut şi a primit o sumă de bani pentru biletul de tren de care avea nevoie şi un teanc de cărţi. După ce a stat din nou la Sarajevo, a plecat în străinătate în mai 1913 şi de acolo în octombrie al aceluiaşi an, la Belgrad. Aici a lucrat într-o tipografie, dar câştigul său era prea mic pentru a trăi omeneşte. În cercurile muncitorilor şi studenţilor naţionalişti, a luat contact cu ideile acestora, fără a renunţa la convingerile sale anarhiste. Nu dorea un război între Serbia şi Austria, deoarece era, în principiu, împotriva vărsării de sânge. În primăvara anului 1914, a primit într-un plic, expediat de un anonim, o tăietură dintr-un ziar, privind ştirea că arhiducele moştenitor al tronului Austriei însoţit de soţia sa va vizita Sarajevo şi va asista la manevre. Întâlnindu-l pe Prinţip, a angajat o discuţie pe tema acestei ştiri şi Ciabrinovici a înţeles că se gândea la un atentat. Despre atentatul împotriva moştenitorului tronului au avut loc discuţii şi cu alte ocazii, în cercurile studenţeşti. În aceeaşi seară, Prinţip i-a propus lui Ciabrinovici să întreprindă împreună atentatul împotriva arhiducelui. Atentatul avea scopul de a trezi sentimentul naţional şi al răzbunării în rândul poporului. Pentru a-şi procura armele necesare în vederea săvârşirii atentatului, Ciabrinovici s-a adresat unui funcţionar de la Căile ferate, pe nume Ţiganovici, despre care se ştia că le poate procura. Şi în adevăr peste aproximativ o lună Ţiganovici l-a anunţat că a procurat

arme, dintre care a şi predat o parte lui Prinţip şi prietenului acestuia Grabe j. El, Ciabrinovici, a primit un pistol cu şase cutii de cartuşe şi două bombe. După aceea s-a pus de acord cu Prinţip şi cu Grabej asupra plecării la Sarajevo. Ideea atentatului le-a fost dragă, la toţi, aveau sentimente ostile faţă de Austria şi doreau alipirea Bosniei şi Herţegovinei la Serbia. Despre Francisc Ferdinand citiseră că a condus manevre militare la începutul anului în împrejurimile Vienei C11 acest prilej au fost destituiţi două sute de ofiţeri de stat major fiindcă nu i-a găsit corespunzători pentru sarcinile lor. Şi din acest fapt şi-au dat seama că arhiducele avea un rol important în conducerea armatei. Cu privire la caracterul monarhiei Ciabrinovici a declarat că un stat care nu este naţional şi oprimă alte naţionalităţi nu poate fi considerat ca având o unitate. Toată forţa sa rezidă doar în baionete. În pregătirea atentatului, el a fost influenţat de sentimentul de răzbunare pentru toate nedreptăţile suferite de poporul sârb din Bosnia şi Herţegovina, dar şi de un motiv personal. Ideea atentatului i-a venit pentru prima dată în 1910, când a fost expulzat de la Sarajevo cu prilejul vizitei împăratului, Francisc-Josef. Atunci a regretat că n-a avut arme, fiindcă l-ar fi ucis pe guvernatorul Rosony care ordonase expulzarea sa. A considerat răzbunarea ca o datorie sacră a omului civilizat şi gândea să se sacrifice. Ştia că la Viena era o clică militaristă, al cărei şef era Ferdinand şi că această clică intenţiona să cucerească Serbia şi celelalte state slave. A urât pe moştenitorul tronului fiindcă acesta era un duşman al sârbilor. În legătură cu întrebarea dacă cercurile oficiale sârbeşti i-au ajutat să transporte în Bosnia armele primite, Ciabrinovici a arătat că n-au primit niciun ajutor din partea acestora. El a descris apoi amănunţit cum s-au întors la Sarajevo cu ajutorul unor persoane particulare şi cum a aruncat bomba asupra automobilului princiar în împrejurările cunoscute. În încheierea interogatoriului Ciabrinovici a arătat că n-a primit niciun fel de arme de la organizaţia „Narodna Odbrana”.

Gavrilo Prinţip a declarat că la data săvârşirii atentatului a avut nouăsprezece ani împliniţi. La întrebarea preşedintelui completului de judecată dacă îşi recunoaşte vinovăţia el a răspuns:

— Nu sunt un criminal, deoarece am suprimat un răufăcător. Am fost convins de dreptatea mea.

— Şi arhiducesa?

— Nu voiam s-o ucid; am omorât-o fără voie.

După ce a arătat detaliat cum şi în ce localităţi din Austria şi Serbia şi-a făcut studiile secundare, Prinţip a afirmat:

— Sunt naţionalist iugoslav, năzuiesc spre uniunea tuturor iugoslavilor sub orice formă politică şi eliberarea lor de sub Austria.

Preşedintele: Acesta era idealul vostru. Cum credeaţi să-l realizaţi?

— ...înlăturându-i pe cei care ne oprimă şi ne fac rău, cei care pun obstacole ideii de unire... Mobilul principal era şi răzbunarea pentru toate suferinţele îndurate de către popoare din partea Austriei.

Întrebat asupra concepţiilor existente în cercurile studenţeşti din Belgrad şi îndeosebi ale studenţilor originari din Bosnia, Prinţip spuse:

— Cei mai mulţi erau naţionalişti... Nu toţi aveam aceleaşi opnii. Nu este necesar ca fiecare să abordeze de aceeaşi manieră realizarea ideilor sale şi nu este obligat să recurgă la aceleaşi mijloace... Se crede că Austria este o nenorocire pentru poporul nostru, ceea ce este un fapt ce nu poate fi negat, şi că ea nu trebuie să existe... Se socotea că iugoslavii trebuie să se unească. Se înţelege că Serbia, ca fracţiune liberă a poporului iugoslav, avea datoria morală să sprijine această unire şi să deţină rolul pe care Piemontul l-a avut pentru Italia.

În continuare Prinţip a declarat că ideea de a comite atentatul a fost a lui şi nu a lui Ciabrinovici, voind, evident, să uşureze situaţia prietenului său.

Cu privire la proveniența armelor, Prinţip a dat aceleaşi explicaţii ca şi Ciabrinovici.

După ce a relatat amănunţit despre călătoria de întoarcere a grupului fonfiat din el, Ciabrinovici şi Grabej, de la Belgrad la Sarajevo, Prinţip a arătat că armele au rămas la Sarajevo în păstrarea prietenului său Ilici, care le-a distribuit în dimineaţa zilei fixate pentru săvârşirea atentatului.

— …În ziua atentatului… mă plimbam de-a lungul cheiului, până în dreptul locului unde trebuia să fiu. Automobilul sosi şi auzii explozia bombei: ştiam că era unul de-ai noştri, dar nu ştiam cine anume… Credeam că totul s-a sfârşit văzând că Ciabrinovici a fost arestat. Mi-a venit atunci ideea să-l omor pentru ca totul să se încheie aici, apoi m-aş fi sinucis la rândul meu. Dar am renunţat la această intenţie văzând automobilele urmându-şi drumul. În acel moment nu l-am distins pe arhiduce. Am zărit o doamnă aşezată lângă el, dar trecuseră foarte repede şi prezenţa ei nu m-a surprins. M-am îndreptat spre podul Latinilor şi am auzit că atentatul nu reuşise. Atunci m-am gândit unde să mă postez. Citisem în ziare itinerariul cortegiului. M-am oprit; un anume Puşana s-a apropiat de mine şi mi-a zis: „Aţi văzut-această stupiditate?” am tăcut. El m-a tras la o parte: crezând că era un spion, presupuneam că vrea să mă percheziţioneze. Unul din neamurile sale era spion şi socoteam că şi el era. Nu mai ştiu dacă se afla lângă mine când automobilul a trecut a doua oară. Am scos pistolul şi am tras asupra lui Ferdinand de două ori, de la o distanţă de patru sau cinci paşi.

— A doua oară n-aţi ochit asupra arhiducesei?

— Nu. Am văzut că mai era cineva în automobil şi am voit să-l ucid pe Potiorek.

— Ştiaţi că aţi nimerit?

— Nu. Nu ştiam nici măcar câte focuri am tras. Am ridicat braţul pentru a mă sinucide, dar poliţiştii şi ofiţerii puseseră mâna pe mine şi mă loveau din răzbunare.

M-au dus de la faţa locului acoperit de sânge, la poliţie, unde am fost din nou bătut crunt.

— Să lăsăm asta. Aşadar aţi tras cu intenţia de a-l ucide, pe dânsul şi pe Potiorek.

— Da. Mă gândeam să-l ucid şi pe Potiorek, întrucât era cu el. Nu regret, fiindcă sunt convins că am înlăturat un flagel şi am săvârşit o faptă bună. În general, el a făcut rău la toată lumea. A fost instigatorul măsurilor excepţionale şi al procesului de înaltă trădare (Prinţip se referea la procesul intentat în 1909 la Zagreb împotriva a cincizeci şi trei iugoslavi pentru crimă de înaltă trădare).

— Un proces de înaltă trădare nu este un rău, replică preşedintele.

— Din această cauză suferă poporul întreg, continuă Prinţip… redus la o sărăcie cumplită şi tratat mai rău decât vitele.

— Oare moştenitorul tronului a sărăcit poporul?

— Nu înţelegeţi asta. Eu vedeam cum poporul nostru se ruinează treptat. Sunt fiu de ţăran şi ştiu ce se petrece la sate, de aceea am vrut să mă răzbun şi nu regret nimic.

În şedinţa din 13 octombrie preşedintele se adresă acuzatului Ciabrinovici amintindu-i că a declarat la instrucţie, că a comis singur atentatul. Ciabrinovici a recunoscut că a făcut această declaraţie.

— În ce scop? întreabă preşedintele.

— N-am vrut să denunţ pe nimeni.

În continuare preşedintele îi aminti şi lui Prinţip că la 28 iunie, în faţa judecătorului de instrucţie, a declarat, la primul său interogatoriu, că nu avea complici şi că a fost surprins auzind explozia bombei. El a mai afirmat că a acţionat fără să fie influenţat de cineva şi că nu a fost înţeles cu nimeni.

— Am spus aşa pentru a nu denunţa pe tovarăşii mei… E adevărat însă că nimeni nu m-a instigat să săvârşesc atentatul.

Lui Prinţip i s-au pus numeroase întrebări referitoare la pretinsul rol al autorităţilor sârbeşti şi îndeosebi al asociaţiei „Narodna Odbrana” în organizarea atentatului. Răspunsurile categorice ale acuzatului au infirmat diversele versiuni despre rolul altor persoane în pregătirea atentatului.

Inculpatul Trifco Grabej, în vârstă de nouăsprezece

ani, şi-a recunoscut vina de a fi comis. atentatul. El a declarat că a urmat o parte din studiile liceale la Belgrad, unde în 1913 s-a ataşat de Gavrilo Prinţip, pe care îl cunoştea mai de mult şi a făcut cunoştinţă cu Nedelco Ciabrino viei.

— Fiind expulzat din Bosnia, mă gândeam, firește, la ţara mea; vorbeam despre treburile de aici şi urmăream cu atenţie tot ce se întâmpla în această parte. Am aflat că moştenitorul tronului urma să vină în curând pe la noi. Cunoscând suferinţele noastre şi persecuţiile îndreptate contra ¡sârbilor din Bosnia, era inevitabil să ne vină ideea să plătim Austriei cum se cuvine aceste fapte rele şi să ne răzbunăm îndeosebi asupra persoanei lui Ferdinand. În acel moment, spre Paşti, îmi veni ideea atentatului, şi atunci ne-am hotărât să-l săvârşim.

— Cine a luat hotărârea? întreabă preşedintele.

— Eu şi Prinţip... Hotărârea de a-l ucide pe Ferdinand, şi nu pe altcineva s-a luat fiindcă... de la el proveneau, în genere, toate nenorocirile de care suferea Bosnia; el era geniul rău al slavilor, un german care nu putea fi decât adversarul ideii măreţe a iugoslavilor. De aceea un asemenea om trebuia suprimat, după părerea mea şi a lui Prinţip.

— Pe ce aţi bazat raţionamentul vostru?

— Pe ceea ce s-a întâmplat în Bosnia.

— Dar el nu răspundea de toate acestea.

— Nici Potiorek nu răspundea în mai mare măsură, fiindcă nu executa decât ordinele Vienei.

— La Viena miniştrii sunt cei care dau ordine. Cum aţi putut deci considera pe defunctul moştenitor al tronului ca răspunzător de ceea ce se întâmpla în Bosnia? Nu era nici stăpânul, nici suveranul. N-a fost decât inspectorul armatei, nimic mai mult.

— Ca atare era adversarul lumii slave.

— În armata (austriacă) sunt mulţi slavi care se luptă vitejeşte şi loial pentru monarhia noastră.

— Dacă soldaţii slavi se luptă pentru cauza austriacă, nu sunt decât o masă inconştientă.

Procurorul: Rog să notaţi această declaraţie, deoarece o voi reţine împotriva inculpatului.

9 – în boxa acuzaţilor

Preşedintele: L-aţi considerat (pe arhiduce) ca un comandant capabil, redutabil în caz de război contra Serbiei?

Grabej: Nu. Nu interesele Serbiei au fost cele care m-au călăuzit, ci numai cele ale Bosniei. Dacă aş fi ştiut că va rezulta un război european, n-aş fi participat la acest atentat.

— Sunteţi de părere că Bosnia şi Herţegovina ar trebui alipite Serbiei?

— Da, aceasta mi-e părerea.

— Asta v-a fost idealul?

— Da, ăsta mi-a fost idealul cel mai înalt…

— Pe ce vă bazaţi pentru a declara că poporul trăieşte atât de mizerabil aici în Bosnia?

— Pe experienţă.

— Dar sunteţi încă tânăr. Cum puteţi vorbi cu atâta siguranţă despre experienţa voastră?

— …am văzut măsurile excepţionale… suspendarea autonomiei, procesul de înaltă trădare intentat contra sârbilor la Zagreb, unde au pătimit oameni nevinovaţi…

Inculpatul a confirmat în cursul interogatoriului că grupul lor a primit armele de la Ţiganovici, funcţionar la Căile ferate din Belgrad.

În continuare Grabej a relatat, în faţa instanţei, cum s-a întors împreună cu ceilalţi atentatori de la Belgrad în Bosnia. Apoi a vorbit despre împrejurarea că, Danilo Ilicim, care primise spre păstrare armele aduse din Serbia, cu trei zile înainte de atentat, s-a opus categoric săvârşirii atentatului şi a căutat să-l convingă şi pe e! să nu participe la comiterea sa.

— …I-am spus că… atentatul trebuia să aibă loc, deoarece, chiar dacă autorităţile îi vor persecuta pe sârbi după săvârşirea lui. atentatul va stimula spiritul de rezistenţă în popor… În ziua atentatului… l-am întâlnit pe

Ciabrinovici, care mi-a zis să vin la ora opt la patiseria Vlainici. L-am găsit acolo, Ilici era cu el, i-a dat lui Ciabrinovici o bombă şi mie o bombă şi un pistol. Mi-a spus din nou să renunţ la săvârşirea atentatului pentru a mă rezerva pentru o acţiune ulterioară continuând să muncesc la opera noastră revoluţionară. I-am răspuns că nu voi săvârşi atentatul; dar în mine însumi eram hotărât să-l săvârşesc. Ne-am despărţit. Am plecat pentru a-l căuta pe Prinţip pe care îl ştiam postat pe podul Latinilor. Trebuia să mă folosesc de bombă pentru a provoca dezorientare în rândul asistenţei la sosirea moştenitorului tronului; Prinţip putea atunci să tragă mai uşor. Dar Prinţip n-a fost la locul convenit. Atunci m-am îndreptat spre primărie. El nu se afla însă nici pe o parte şi nici pe cealaltă a cheiului, pe care îl scrutasem de mai multe ori. Nevăzându-l, credeam că fusese deja arestat. Îmi spuneam că dacă atentatul n-a reuşit convoiul se va întoarce trecând peste podul Imperial. M-am postat deci în acest loc, de unde Zeraici trăsese pe vremuri asupra guvernatorului general. Dar pe urmă m-am îndreptat spre podul Latinilor. Era multă lume, detectivii vegheau şi îmi era cu atât mai dificil să avansez, cu cât doi dintre ei mă şi luaseră la ochi. Îmi dădeam seama că-mi era imposibil să săvârşesc atentatul din acel loc. De aceea am încercat din nou să mă strecor spre podul Imperial, la primul meu post. Dar când am ajuns la podul Imperial, lumea era atât de înghesuită încât nu mai exista posibilitatea de a avansa, astfel încât m-am decis să rămân pe loc. Peste câteva minute am auzit explozia unei bombe, fără să fi văzut cine o lansase. Întrucât ştiam că erau mai mulţi conspiratori şi că, în afară de Ciabrinovici, toţi ceilalţi erau de o calitate inferioară, am conchis că a fost el.

— Ce vă face să spuneţi că ceilalţi complici erau de „calitate inferioară”?

— Cunosc destul de bine tineretul bosniac. Credeam că atentatul a reuşit, fiindcă trecuse un timp destul de lung înainte ca să apară automobilul. Apoi, deodată trecură trei automobile… am văzut că moştenitorul tronului era viu.

Credeam că ceilalţi conjuraţi trădaseră, fiindcă n-am auzit noi împuşcături. Automobilul (princiar) a trecut încet, tocmai prin dreptul locului pe care îl ocupasem mai înainte şi am regretat că am schimbat locul. Credeam că la întoarcerea de la primărie automobilul va traversa podul Imperial; dar el şi-a continuat drumul şi peste câteva minute am auzit primul foc, apoi al doilea. Pe urmă s-a răspândit ştirea că Ferdinand a fost ucis.

— Eraţi deci hotărât să săvârşiţi atentatul voi înşivă în cazul când defunctul Ferdinand ar fi trecut peste podul Imperial?

— Desigur…

Întrebat fiind asupra provenienţei armelor, Grabej a dat aceleaşi răspunsuri ca şi ceilalţi doi inculpaţi interogaţi înaintea sa.

Aşadar din interogatoriul foarte detaliat al celor trei acuzaţi principali a reieşit clar că atentatul a fost iniţiat şi organizat de aceşti trei tineri bosniaci, convinşi că săvârşirea lui este în interesul luptei de eliberare naţională şti al unirii tuturor iugoslavilor. Nu s-a dovedit, aşadar, nicidecum că atentatul ar fi fost organizat de „Narodna Odbrana" ori de alte organizaţii obşteşti sau de stat din Serbia, după cum au susţinut oficialităţile monarhiei austro-ungare.

Răspunsurile date de inculpatul Danilo Ilici, care era în vârstă de douăzeci şi patru de ani, au fost mai puţin categorice decât declaraţiile primilor trei acuzaţi. La întrebarea preşedintelui completului, dacă se simte vinovat, el a răspuns:

— Mă simt vinovat în măsura în care am contribuit la atentat.

— De ce vă simţiţi vinovat? Regretaţi că evenimentul s-a produs, sau că a avut consecinţe grave?

— Regret evenimentul dar şi consecinţele şi mai ales acestea din urmă.

După ce a arătat că Prinţip i-a comunicat că a procurat armele necesare pentru săvârşirea atentatului şi el, Ilici, a vorbit la rândul său cu Lazar Giuchici „şi Vaso

Ciubrilovici pentru a-i atrage şi pe ei la săvârşirea atentatului, Ilici a încercat să-şi atenueze răspunderea, declarând:

— …M-am ferit totdeauna de a îndemna pe cineva să săvârşească atentatul, lăsând pe fiecare să se declare singur, pentru a nu fi considerat ca instigator moral al acestei chestiuni în caz de inculpare.

Ilici n-a putut nega în faţa instanţei faptul că s-a dus la cererea lui Prinţip în localitatea Tuzla pentru a prelua, de la Mişco Iovanovici, armele aduse de la Belgrad şi nici că a distribuit armele atentatorilor. Dar, a spus el, înainte de săvârşirea atentatului a încercat să-i determine pe ceilalţi să nu-l mai săvârşească.

— De ce? întreabă preşedintele.

— Fiindcă devenisem adversarul atentatului şi mă străduiam să-l împiedic… Am vorbit cu Prinţip şi am căutat să-l reţin. Am discutat adesea în acest sens; el a rezistat mai întâi şi numai pentru a-l împiedica, i-am spus, până la urmă, că ceilalţi cinci conjuraţi vor acţiona. După ce am dezbătut îndelung acest subiect, el a tăcut şi, deşi nu mi-a afirmat categoric că a renunţat, eu am înţeles că asta era situaţia. Credeam că atentatul nu va avea loc…

— Le-aţi spus şi lui Ciabrinovici şi lui Popovici să renunţe la atentat?

— Nu în mod explicit, dar i-am considerat incapabili de a-l comite; şi întrucât îi declarasem lui Prinţip că ceilalţi cinci conjuraţi vor realiza chestiunea, mi-am rezervat, pentru cazul că atentatul n-ar fi avut loc, mijlocul de a dovedi că nu din vina mea s-a întâmplat aşa…

— Preşedintele (adresându-se lui Prinţip): Iată ce turnură dă Ilici acestei chestiuni.

Prinţip: N-are decât să se apere cum poate, îl priveşte, în ce mă priveşte, spun ceea ce gândesc…

Acuzatul Vaso Ciubrilovici, în vârstă de şaptesprezece ani s-a declarat vinovat de a fi vrut să-l ucidă pe moştenitorul tronului. El a arătat că în liceul de la Sarajevo, pe care îl urma, exista o asociaţie naţională iugoslavă.

— Ea nu duce (însă) nicio activitate. Era mai degrabă o asociaţie literară, ce cuprindea elemente clericale, care erau contra unirii naţionale, şi pe sârbi. A trebuit să înfiinţăm propria noastră organizaţie pentru a ne propaga ideea.

— Ce idee?

— Mă gândesc la uniunea politică şi spirituală a sârbilor şi croaţilor.

— Cum socoteaţi să atingeţi acest scop?

— Prin atentate.

— Aveaţi intenţia să participaţi la realizarea acestei uniuni?

— Nu puteam şti dacă ne va fi dat de a participa la ea.

— De ce voiaţi să săvârşiţi un atentat contra moştenitorului tronului?

— Fiindcă îl consideram un duşman al slavilor şi, în genere, ca reprezentant al unui regim de opresiune care se făcea simţit, îndeosebi în Bosnia şi Herţegovina, prin măsurile de excepţii şi toate celelalte mizerii…

— Sunteţi sârb sau croat?

— Sunt sârb-croat.

— Care este sensul acestui termen?

— Asta vrea să zică că mă consider nu numai sârb, ci trebuie să muncesc la fel pentru Croaţia ca şi pentru Serbia.

— Sunteţi naţionalist?

— Da.

— Ce vrea să zică asta?

— Asta înseamnă că trebuie să lupt pentru ca poporul nostru să ajungă la dezvoltarea pe care ar trebui s-o aibă… Când am aflat că moştenitorul tronului trebuia să sosească, mi-a venit ideea de a-l ucide; dar n-aveam arme. De aceea i-am vorbit lui Giuchici, colegul meu de şcoală, şi i-am împărtăşit intenţia mea. I-am zis că Ferdinand urma să sosească şi trebuia să-l primim. El mi-a răspuns că lipseau oamenii pentru aceasta. I-am replicat că îmi iau sarcina, dar că n-aveam ceea ce îmi trebuia… El a spus:

„Îţi voi face cunoştinţă cu cineva, care îţi va da arme”. Şi atunci m-a pus în legătură cu Ilici… La Sarajevo n-am avut alt prieten decât pe Tvietco Popovici, care împărtăşea vederile mele… L-am întrebat când va sosi Ferdinand, spunându-i că ar trebui atunci să se facă ceva; dar el mi-a zis că n-are ceea ce îi era de trebuinţă. I-am răspuns că se va putea procura şi a consimţit pe loc… Ilici mi-a dat o bombă şi un pistol, explicându-mi cum trebuia să le folosesc…

— Eraţi pregătit să trageţi asupra moştenitorului tronului când automobilul s-a apropiat?

— Nu.

— De ce? Eraţi înarmat şi aveaţi intenţia de a săvârşi atentatul?

— Nu mi-am scos pistolul; n-am vrut să trag văzând-o pe ducesă lângă el… La atentat am renunţat atunci, pe loc. Fusesem totdeauna ferm hotărât să-l comit…

— La instrucţie aţi declarat „că aţi avut milă de el, văzându-l.

— De el? Nicidecum! Nu de el, ci de ea.

— Mă rog, vă apăraţi împotriva supoziţiei că aţi fi avut milă de arhiduce cu atâta hotărâre ca şi cum v-aş fi ofensat.

— Fără îndoială.

La o întrebare privind structura monarhiei austro-ungare Vaso Ciubriloviei răspunse:

— Monarhia austro-ungară este guvernată de nemţi şi de unguri, deşi sunt în minoritate; toţi ceilalţi sunt oprimaţi.

Inculpatul Tvietco Popovici, în vârstă de optsprezece ani a confirmat declaraţiile lui Ciubrilovici, afirmându-şi cu fermitate convingerile:

— Sunt un militant pentru unirea sârbilor şi croaţilor. Sunt sârb şi croat. Trebuie să reacţionez împotriva opresiunii… – Sârbii şi croaţii trebuie să trăiască independenţi.

— Oare acest mod de a vedea a exercitat vreo influenţă asupra hotărârii de a săvârşi atentatul? îl

întreabă preşedintele.

— Nu. Unicul mobil a fost dorinţa răzbunării inspirate de persecutarea slavilor în toată monarhia…

— Aţi fost ferm hotărât să săvârşiţi atentatul?

— Da

— De ce nu l-aţi executat?

— Mi-a pierit curajul, văzându-L Nu ştiu ce am avut…

— Regretaţi victimele?

— Regret arhiducesa.

— Şi arhiducele?

— Nu, deoarece fusesem convins, în prealabil, să săvârşesc eu însumi atentatul.

Urmează interogatoriul lui Velco Ciubrilovici, în vârstă de douăzeci şi opt ani.

— Nu mă simt vinovat de ceea ce este în actul de învinuire; dar mă simt vinovat de a fi contribuit, într-o anumită măsură, la asasinat… Regret că a fost comis omorul… Sunt adversarul oricărui atentat…

În continuare, inculpatul, care a fost învăţător într-o regiune limitrofă cu Serbia, a relatat că la cererea unui ţăran, pe nume Iacov Milovici, a ajutat la revenirea în Bosnia a lui Prinţip şi Grabej, atunci când aceştia se întorceau la Sarajevo, având asupra lor şi pachetele cu arme. Ciubrilovici a explicat în mod contradictoriu fapta pentru care era acuzat. În faţa judecătorului de instrucţie declarase că n-a îndrăznit să nu dea sprijinul ce i se ceruse de teama organizaţiei „Narodna Odbrana”, ca la şedinţa de judecată să afirme că a acţionat sub ameninţările lui Prinţip. Ciubrilovici a relatat apoi cum s-a dus cu Prinţip şi Grabej la casa familiei de ţărani Cherovici pentru a le procura o căruţă în vederea transportării lor mai departe, spre Sarajevo.

Interogarea inculpaţilor Lazar Giuchici, Ivo Crancevici, Branco Zagoraţ, Marco Perin, Nicola Forcapici şi Dragan Calember, cu toţii elevi în diverse şcoli, a relevat că în rândul tineretului din Bosnia au existat cele mai diverse curente politice. Declaraţiile făcute de aceşti acuzaţi erau mai puţin categorice decât cele ale

inculpaţilor principali Prinţip, Ciabrinovici şi Grabej.

Astfel, Lazar Giuchici a arătat că a fost îndemnat de Ilici să participe la atentat, ceea ce el, Giuchici a refuzat, dar i-a prezentat lui Ilici pe Vaso Ciubrilovici, care era dispus să participe; Ivo Crancevici s-a declarat vinovat de a nu fi denunţat pregătirea atentatului; deşi partizan al înţelegerii între sârbi şi croaţi, a dezaprobat în faţa instanţei atentatul, afirmând că l-a considerat pe Ferdinand prieten al slavilor; Branco Zagoraţ, partizan al uniunii dintre sârbi şi croaţi, a ştiut de la Vaso Ciubrilovici despre pregătirea atentatului, nu l-a denunţat fiindcă n-a luat în serios afirmaţia lui Ciubrilovici; Marco Perin s-a declarat, în faţa instanţei naţionalist iugoslav; aflând întâmplător de la Ciubrilovici despre pregătirea atentatului, nu l-a denunţat deoarece fusese ameninţat cu moartea pentru cazul că ar fi dat în vileag ceea ce ştia; Dragan Calember, care avea numai 16 ani, a ştiut despre pregătirea atentatului de la Vaso Ciubrilovici, dar n-a luat în serios spusele acestuia.

În discordanţă cu atmosfera generală a procesului, acuzatul Nicola Forcapici, elev de 19 ani, a declarat că el nu este adeptul uniunii dintre sârbi şi croaţi; el socotea că Bosnia şi Herţegovina aparţineau Austriei; nu aproba atentatul şi l-ar fi denunţat dacă ar fi avut cunoştinţă despre pregătirea sa. Aceste afirmaţii erau menite să combată învinuirea ce i s-a adus că ar fi ştiut despre pregătirea atentatului.

Învinuirea unui alt grup de inculpaţi era în legătură cu trecerea clandestină peste graniţă cu prilejul întoarcerii în Bosnia, adăpostirea şi transportarea spre Sarajevo a principalilor inculpaţi şi a armelor aduse din Serbia.

Mişco Iovanovici, proprietarul cinematografului din oraşul Tuzla, a păstrat armele aduse de Prinţip şi Grabej şi le-a predat apoi lui Ilici; agricultorii Micio Micici şi Iacov

Milovici i-au ajutat să treacă clandestin frontiera dintre Serba şi Bosnia; ţăranul Obren Miloşevici i-a indicat lui Prinţip şi Grabej drumul spre Tuzla; familia de ţărani Cherovici şi anume Mitar, tatăl şi fraţii Iovan, Blagoie şi

Nedgio i-au găzduit pe Prinţip şi Grabej pe drumul lor de întoarcere spre Sarajevo, iar Nedgio Cherovici i-a şi însoţit până la Tuzla în căruţa ţăranului Tvian Stepanovici, acuzat şi el în proces. În sfârşit pantofarul Ivan Momcinovici şi ginerele acestuia Franio Sadilo, cu soţia Angela Sadilo, erau învinuiţi de a fi ascuns după săvârşirea atentatului armele aduse în casa lor de Ivo Crancevici.

După încheierea interogatorului completul de judecată a trecut la administrarea probelor. Martorii n-au mai fost aduşi la şedinţa de judecată. S-a procedat la citirea depoziţiilor făcute de martori în faţa judecătorului de instrucţie. Mărturiile au confirmat, în genere, starea de fapt, aşa cum a fost înfăţişată prin declaraţiile inculpaţilor.

În şedinţa de judecată din 20 octombrie 1914, preşedintele completului a dispus să se dea citire statutelor organizaţiei „Narodna Odbrana” cu scopul de a învedera pretinsul rol al acestuia în săvârşirea atentatului.

— Are cineva dintre acuzaţi de făcut vreo observaţie? întreabă preşedintele după ce s-au citit statutele. Nimeni? Ciabrinovici, tu ai spus că „Narodna Odbrana” nu era decât o asociaţie culturală. Ai auzit acum?

Ciabrinovici: – Ştiu ce am spus. Am spus că „Narodna Odbrana” era o asociaţie culturală şi educativă, dar am adăugat că avea de asemenea misiunea de a realiza uniunea politică. De altfel, de la 28 iunie n-am mai avut ocazie să fac o asemenea lectură şi vă sunt foarte recunoscător că aţi dispus să se dea citire acestui text; mi-a dat curaj şi forţă; dar constat că toate n-au nicio legătură cu noi.

Grabej: Potrivit acestor statute se pare că „Narodna Odbrana este îndreptată împotriva monarhiei; dar programul său este de altfel doar cultural.

Preşedintele: Dar ai auzit că se vorbeşte despre lupta contra duşmanului?

Grabej: Dar nu se spune că lupta trebuie dusă cu tunuri şi puşti.

Preşedintele (adresându-se acuzatului Iovanovici): Care este impresia voastră, după ce aţi auzit ce s-a citit?

„Narodna Odbrana” urmăreşte o operă culturală sau un alt scop?

Iovanovici: – „Narodna Odbrana” nu există pentru mine decât ca societate culturală…

Preşedintele: Velco Ciubrilovici, ce aveţi de spus?

Ciubrilovici: Am cunoscut activitatea organizaţiei „Narodna Odbrana” în sensul în care am arătat în cursul instrucţiei… Azi, după ce am ascultat ceea ce s-a citit, îmi dau seama că „Narodna Odbrana” şi-a dat drept scop să cucerească libertatea prin culturalizare. Când poporul va fi suficient de învăţat şi educat, atunci se va realiza unitatea politică…

În continuare s-a dat citire broşurii „Croaţii în lupta pentru libertate”, editată la Belgrad în 1911 şi interzisă în Bosnia, în 1913, printr-o sentinţă a tribunalului din Sarajevo.

La întrebările preşedintelui inculpaţii au răspuns în felul următor:

Vaso Ciubrilovici… ideile din broşură corespund ideilor mele…

Giuchici: … Cunosc aceste idei, dar nu sunt ale mele…

Perin: … Sunt naţionalist, dar cele cuprinse în broşură nu corespund ideilor mele.

Prinţip: Cuprinsul broşurii este în deplină concordanţă cu ideile mele, care merg chiar mai departe. Dacă ar fi posibil, aş distruge toată Austria…

La închiderea şedinţei preşedintele anunţă că tribunalul a decis să-l sancţioneze pe Prinţip pentru cele declarate cu privire la broşură, eu avertisment, în virtutea articolului 243 din codul de procedură penală, prevenindu-i că în cazul când va mai tulbura astfel cursul procesului, va fi exclus de la şedinţe.

Prinţip: Am luat la cunoştinţă avertismentul.

Preşedintele: Avertizez de asemenea nu numai pe Prinţip, ci orice altă persoană care îşi va permite să tulbure, printr-un cuvânt oarecare, cursul procesului, că va fi exclusă de la şedinţă.

Prinţip: Dacă s-a interzis, fie. Dar în ciuda acestui fapt n-am încetat să gândesc astfel…

CUVÂNTUL ACUZĂRII

În şedinţa din 22 octombrie s-a dat cuvântul procurorului pentru a-şi dezvolta rechizitoriul.

— …Aceşti douăzeci şi cinci de acuzaţi nu sunt toţi cei vinovaţi, spune procurorul, printre altele, dar noi am făcut tot ce ne-a fost posibil şi răzbunarea îi va atinge şi pe ceilalţi executanţi şi instigatori, deoarece, dacă există un Dumnezeu, acest Dumnezeu pedepseşte, chiar dacă pedeapsa se lasă aşteptată. Din cei douăzeci şi cinci de indivizi menţionaţi în actul de învinuire acuz douăzeci şi doi de crima de înaltă trădare şi trei de complicitate. Datoria mea este, înainte de toate, să dovedesc că crima a fost comisă, în al doilea rând, că acuzaţii au comis-o, în al treilea rând, că această crimă este o crimă de înaltă trădare.

În legătură cu fapta însăşi, nu voi vorbi prea mult fiindcă este dovedit că Ciabrinovici, Grabej şi Prinţip s-au înţeles la Belgrad pentru a-l asasina pe moştenitorul tronului; că în acest scop s-au înarmat cu bombe şi revolvere… cu care s-au dus la frontieră, unde au fost primiţi de un sergent-major sârb. Acesta l-a chemat pe Micici, care l-a chemat pe Milovici; ei au ajuns la un al treilea, Miloşevici; acesta la rândul său i-a condus la Velco Ciubrilovici, Tvietco Popovici şi Mehmed Băşici; aceşti şase oameni trebuiau să execute fapta pe care a săvârşit-o Prinţip.

Domnilor judecători, în ce priveşte omorul, există aici elemente ale conjuraţiei, conspiraţiei şi complotului, în care toţi conjuraţii au aceeaşi responsabilitate, chiar dacă nu s-au cunoscut reciproc şi fiecare n-a ştiut decât că există şi alţi complici; dacă cineva n-ar fi reuşit, ceilalţi i-ar fi luat locul… În consecinţă sunt responsabili toţi şase, şi cinci dintre ei răspund pentru actul comis de unul singur, având în vedere că acest act exprima intenţia lor. Chiar dacă Prinţip singur este cel care a tras focurile de revolver, săvârşind astfel fapta însăşi, şi chiar dacă Ciabrinovici este

acela care a aruncat bomba, răspunderea nu este diminuată pentru ceilalţi acuzaţi. Aceştia recunosc deschis că aveau intenţia să comită omorul. Dacă susţin că n-aveau intenţia de a ucide şi pe augusta soţie a moştenitorului tronului, trebuie totuşi reţinut rolul indirect;

din momentul în care glonţul iese din ţeava armei, el nu mai ¡poate fi dirijat; el zboară, loveşte, ucide… Aşadar actul este dovedit şi este de asemenea dovedit că acuzaţii sunt cei care l-au comis.

În ce priveşte calificarea actului, procurorul a susţinut că propaganda Serbiei mari, adică a unirii tuturor iugoslavilor, ar fi aţâţat sârbii din Bosnia contra monarhiei, ceea ce, în sine, ar constitui deja un act de înaltă trădare. Pentru a-şi atinge scopul propaganda slavă s-a servit de diverse instituţii pentru a câştiga masele largi populare; şi îndeosebi tineretul şcolar. În continuare el a afirmat, evident pentru a justifica politica monarhiei de promovare a războiului, că această propagandă emană din cercurile oficiale ale Serbiei. Ca exemplu în acest sens procurorul n-a putut invoca altceva decât că un calendar editat de o societate culturală sârbă din Bosnia „Prosvieta" a glorificat pe combatanţii sârbi şi dinastia regală a Serbiei, şi n-a acordat nicio atenţie dinastiei habsburgice a Austriei.

Trebuie subliniat, în acest context, că autorităţile Serbiei n-au avut niciun amestec în editarea calendarului la care s-a referit procurorul, după cum nu s-a dovedit în proces că organizaţia „Narodna Odbrana" ar fi participat la atentatul de la Sarajevo.

Procurorul a trebuit să recunoască în cuvântul său, că acuzaţii au arătat categoric că iniţiativa faptei le aparţine, dar a susţinut, fără a putea dovedi, că ei ar fi fost instigaţi de reprezentanţi ai cercurilor oficiale din Serbia.

— Când i-am întrebat pe inculpaţi de ce l-au ucis pe arhiducele, ei au zis: în primul rând pentru că era duşmanul slavilor şi apoi, fiindcă a fost instigatorul şi promotorul măsurilor de excepţie… În această ordine de idei, neputând nega, procurorul a căutat să justifice măsurile de excepţie întreprinse de autorităţile austriece

în Bosnia.

În continuare, reprezentantul acuzării a caracterizat fapta fiecărui inculpat în parte.

— Ilustru tribunal, o instrucţie efectuată conştiincios şi dezbaterile desfăşurate admirabil au stabilit culpabilitatea acestor douăzeci şi doi de acuzaţi, aşa cum este definită în actul de acuzare, la care n-am nimic de schimbat, deoarece procesul în curs concordă întru toate cu instrucţia. De aceea cer ca toţi cei douăzeci şi cinci de acuzaţi să fie declaraţi vinovaţi de crimă de înaltă trădare, crimă sancţionată cu pedeapsa cu moartea; deoarece, afirm, că toţi acuzaţii au fost în aceeaşi măsură autorii direcţi ai atentatului. Dar legea spune, la articolul 10, că pedeapsa cu moartea nu este aplicabilă minorilor care n-au împlinit douăzeci de ani. Or, acuzaţii care n-au douăzeci de ani sunt Nedelco Ciabrinovici, Grabej, Vaso Ciubrilovici, Popovici, Crancevici, Giuchici, Zagoraţ, Perin, Calember şi Forcapici.

Acum am ajuns la autorul principal al atentatului, şi la cel mai mare vinovat, Gavrilo Prinţip. El pretinde a nu fi împlinit douăzeci de ani... Cercetările întreprinse în vederea stabilirii vârstei sale au arătat că este imposibil de a preciza data naşterii sale... Suntem în prezenţa unor documente care relevă o diferenţă de o lună. Avem un extras din registrul de înmatriculare, unde se spune că e născut în iunie (1894) şi avem şi un extras din registrul de naşteri unde este înscris ca născut în iulie. Dacă s-a născut în iunie el depăşeşte vârsta de 20 de ani în momentul atentatului, dacă s-a născut în iulie, nu poate fi condamnat la moarte... Afirm că Prinţip avea douăzeci de ani împliniţi în momentul atentatului şi nu vârsta pe care o afirmă; în consecinţă cer ca, în virtutea articolului 112 litera b al Codului penal, să fie condamnat la moarte.

Mai avem trei inculpaţi: Momcinovici şi soţii Sadilo, pe care îl acuz de a fi cooperat la crimă după săvârşirea ei, ascunzând bombele şi revolverele în loc să le predea autorităţilor care îi cercetau pe criminali... Cer să fie declaraţi vinovaţi conform actului de acuzare şi să li se

aplice pedeapsa ce corespunde cazului lor.

PLEDOARIILE

Gavrilo Prinţip a refuzat să apeleze la serviciile unui avocat. De aceea i s-a desemnat ca apărător din oficiu, avocatul Feldbauer, care a căutat prin pledoaria sa să armonizeze interesele clientului său, aşa cum le înţelegea el ca apărător, cu cele ale autorităţilor austro-ungare.

— Ilustru tribunal, îşi începu el pledoaria, clientul meu Gavrilo Prinţip a refuzat în repetate rânduri asistenţa unui apărător; cu toate acestea, în calitatea mea de avocat desemnat din oficiu, datoria mea este de a expune conştiincios ceea ce socotesc a fi în favoarea clientului meu.

Oricine examinează cu imparţialitate cursul întregului proces, conduita şi declaraţiile autorului principal al crimei, acuzatul Prinţip, trebuie să ajungă în mod necesar la convingerea că pretenţia sa de a-şi asuma în mod exclusiv conceperea şi iniţiativa acestui act nu corespunde nicidecum adevărului. În ciuda faptului că Prinţip pozează în erou, nu în sensul nostru, ci în sensul naţionalismului (ceea ce reiese cel puţin din apărarea sa) am convingerea profundă că acest tânăr a fost influenţat de terţe persoane din afara frontierelor monarhiei. El este, după cum a arătat procurorul şi potrivit convingerii mele, victima naţionalismului său, mai bine zis, victima mişcării pansârbe.

Este lesne de înţeles, că sub pretextul apărării lui Prinţip, avocatul propaga de fapt concepţia oficialităţilor cu privire la atentat, prezentându-l pe Prinţip ca o unealtă oarbă a autorităţilor din Serbia. În încheierea pledoariei sale pentru Prinţip, avocatul Feldbauer a demonstrat că Prinţip s-a născut la 13 iulie 1894 şi deci nu avea 20 ani la data săvârşirii atentatului.

Acelaşi avocat l-a apărat şi pe Blagoie Cherovici, căutând să dovedească că prin ceea ce a făcut. acest inculpat n-a săvârşit crima de înaltă trădare pentru care era învinuit.

Cu privire la acuzatul Iacov Milovici avocatul

Feldbauer a susţinut că nu este decât un banal contrabandist, care nu intenţiona nici pe departe să săvârşească crima de înaltă trădare.

Avocatul Premuzici vorbind în apărarea lui Mişco Iovanovici, a lui Mitar Cherovici şi a lui Branco Zagoraţ a explicat atitudinea clienţilor săi prin educaţia pe care au primit-o încă pe băncile primelor clase de şcoală, încercând şi el să pună răspunderea pentru atentat pe seama unor influenţe de peste hotare.

Şi ceilalţi avocaţi au urmat aceeaşi linie în apărarea inculpaţilor. O excepţie a constituit pledoaria avocatului Zistler, care i-a apărat pe acuzaţii Velco Ciubrilovici, Vaso Ciubrilovici, Ivo Crancevici, Nedgio Cherovici.

— Ministerul public acuză de înaltă trădare douăzeci şi două de persoane, dintre care patru sunt clienţii mei.

Această acuzaţie se bazează pe faptul că ar fi avut intenţia să modifice prin forţă întinderea teritorială a monarhiei austro-ungare recurgând la atentat şi la actul în conexiune cu atentatul, sau spus altfel, că au vrut să desprindă teritoriul Bosniei şi Herţegovinei de monarhia austro-ungară pentru a-l anexa la Serbia…

Ilustru tribunal, iată încă un proces de înaltă trădare. Zic „încă-l, deoarece în monarhia noastră procesele de înaltă trădare revin din nenorocire într-un ciclu periodic, ca o maladie cronică care recidivează la intervale regulate şi tinde să devină la noi o instituţie normală…

Procurorul: Rog să se noteze aceste cuvinte.

Zistler: Socotesc că ăsta e un fenomen regretabil. Nu trebuie să fiu înţeles greşit… Procese similare s-au desfăşurat în trecut la Lwów şi Praga, la Zagreb şi Triest. Acum iată unul la Sarajevo… Dacă vom căuta cauza acestei acuzaţii atroce pentru trădarea statului, şi dacă ne întrebăm unde se află sursa fenomenelor pe care ministerul public le urmăreşte ca înaltă trădare ne găsim în faţa unui răspuns care priveşte politica…

În continuare avocatul Zistler a vorbit despre formarea statelor naţionale în Europa şi despre mişcările naţionale. Voind să abordeze problema naţională din

cadrul monarhiei austro-ungare, el a fost întrerupt de preşedinte şi invitat de a nu divaga de la obiectul procesului, fiind ameninţat cu interdicţia de a mai vorbi şi cu aplicarea sancţiunilor legale.

Zistler: ... întrucât nu mi se permite să vorbesc despre evoluţia mişcării naţionale, deşi consider aceasta ca datoria apărării, voi trece peste problema politică şi mă voi referi la aspectul juridic al acestui proces.

Dispozitivul actului de acuzare spune că acuzaţii, şi printre ei cei patru clienţi ai mei, au săvârşit un act definit în esenţă ca tinzând să schimbe prin forţă întinderea teritoriului Austro-Ungariei, adică a desprinde Bosnia şi Herţegovina de monarhie pentru a le anexa la regatul Serbiei... Afirm că tentativa având ca scop smulgerea Bosniei şi Herţegovinei monarhiei austro-ungare în condiţiile incriminate prin actul de acuzare nu numai că nu constituie, potrivit legilor noastre penale, o crimă de înaltă trădare, dar nu constituie în niciun fel vreun act sancţionabil.

În continuare avocatul a arătat că proclamaţia din 5 octombrie 1908 prin care Bosnia şi Herţegovina au fost anexate la monarhie, n-a încorporat din punct de vedere juridic aceste teritorii în statul monarhiei austro-ungare, fiindcă anexarea n-a fost ratificată de corpurile legiuitoare de la Viena şi Budapesta.

— În consecinţă, raporturile Bosniei şi Herţegovinei cu monarhia austro-ungară au un caracter de fapt şi nu un caracter de drept; altfel spus, drepturile de suveranitate ale împăratului nostru se întind asupra Bosniei şi Herţegovinei nu ca asupra unei fracţiuni teritoriale a monarhiei austro-ungare, ci ca asupra unui corp politic separat şi situat în afara acestei monarhii.

Procurorul: – Protestez!

Avocatul Zistler: Nu sunt singurul de această părere. Voi cita şi un jurist, pe Dr. Finger, a cărui opinie o voi reproduce în continuare. Plecând de la acest raţionament, actul vizând smulgerea Bosniei şi Herţegovinei monarhiei nu numai că nu constituie o crimă de înaltă trădare, dar nu

este nici măcar un act pedepsibil, dat fiind că Bosnia şi Herţegovina nu fac parte din uniunea teritoriilor monarhiei, ci constituie un corp politic separat, supus suveranităţii dinastiei Habsburgilor… Legile noastre penale au rămas deci ceea ce erau în timpul ocupaţiei: ele consideră încă Bosnia şi Herţegovina în raportul lor teritorial faţă de monarhia austro-ungară ca teritorii ocupate… Această lacună a legislaţiei nu permite a se exercita urmăriri pentru înaltă trădare…

Preşedintele: încetaţi cu criticile voastre; ne vom retrage pentru a delibera. Întrerup şedinţa.

(După deliberare)

Având în vedere că avocatul apărării Dr. Zistler a zis în cursul pledoariei sale „asta e consecinţa unei legislaţii neglijate” şi că afirmaţia constituie o ofensă faţă de puterea legislativă îi adresez o reprobare în conformitate cu art. 245 din codul penal şi îl avertizez potrivit aliniatului 2 al aceluiaşi articol că dacă persistă în atitudinea sa mă voi vedea obligat să-l privez de cuvânt şi să invit părţile să-şi aleagă alt avocat…

Zistler a arătat în continuare că nici în cazul când Bosnia şi Herţegovi na ar putea fi considerate ca făcând parte din monarhia austro-ungară, faptele acuzaţilor n-ar putea fi calificate drept înaltă trădare.

— Înainte de toate, ilustru tribunal, actul de acuzare… nu deduce înalta trădare decât dintr-un singur fapt: atentatul… Actul deacuzare vorbeşte despre intenţia de a smulge Bosnia şi Herţegovina de la Austro-Ungaria pentru a le anexa la Serbia. Socotesc, ilustru tribunal, că această intenţie nu e dovedită deloc… Toată instrucţia a fost efectuată împotriva acuzaţilor nu pentru crima de înaltă trădare, ci pentru omor şi complicitate. Aceasta se degajă din întregul dosar. Mai mult chiar: însuşi actul de acuzare este foarte prevăzător, el are în vedere şi cazul în care tribunalul ar refuza să califice crima drept înaltă trădare şi ar reţine omorul… Maniera de a proceda a ministerului public este cu totul de înţeles. Ministerul public este un organ al statului şi ca atare acţionează

totdeauna după principiul oportunităţii. Austro-Ungaria şi Serbia sunt azi două puteri în stare de război; procurorul are datoria în acest moment de a urmări şi de a pedepsi cât se poate de riguros, orice prejudiciu cauzat intereselor statului… De aici provine intenţia de a califica crima drept înaltă trădare. Dar, ilustru tribunal, cel care trebuie să îndeplinească actul de justiţie nu poate lua în considerare nici interesele statului şi nici cele ale oricărui altuia; el trebuie să se orienteze după circumstanţele ce definesc subiectiv şi obiectiv actul, în spiritul legilor care, în cazul dat, indică asasinatul politic şi nicidecum înalta trădare… Generaţiile viitoare şi istoria vor vorbi despre acest proces. De aceea condamnarea nu trebuie să fie brutală; ea trebuie să fie justă ca să rămână o pagină luminoasă în analele justiţiei criminale, în faţa tribunalului civilizaţiei şi al posterităţii. Dacă ilustrul tribunal îşi va însuşi această idee, sunt convins că faţă de acuzaţi, în general, şi faţă de clienţii mei, în particular, va da dovadă de indulgenţă şi generozitate.

După încheierea pledoariilor şi replica procurorului s-a dat cuvântul inculpaţilor.

145

Gavrilo Prinţip a declarat în ultimul său cuvânt:

10 – În boxa acuzaţilor

— Insinuarea că altcineva a fost instigatorul atentatului nu este conformă cu adevărul. Ideea atentatului s-a născut în noi înşine şi noi suntem cei care l-am săvârşit. Noi am iubit poporul. N-am nimic de spus în apărarea mea.

VERDICTUL

A fost pronunţat la 29 octombrie 1914. El avea următorul text:

I. Gavrilo Prinţip, Nedelco Ciabrinovici, Trifco Grabej. Vaso Ciubrilovici, Tvietco Popovici, Danilo Ilici, Lazar Giuchici, Ivo Cranceviei, Veleo Ciubrilovici, Mişco Iovanovici, Nedgio Cherovici sunt vinovaţi de a fi vrut să modifice prin forţă situaţia teritoriilor Bosniei şi Herţegovinei în raport de Austro-Ungaria, de a fi vrut să

alipească Bosnia şi Herţegovina la Serbia, şi de a fi asasinat în acest scop pe moştenitorul tronului Francisc-Ferdinand.

II. Iacov Milovici, Mitan Cherovici sunt vinovaţi de a fi vrut să modifice prin forţă situaţia teritoriilor Bosniei şi Herţegovinei în raport de Austro-Ungaria, de a fi vrut să alipească Bosnia şi Herţegovina la Serbia şi de a fi participat prin sprijinul lor la crima amintită.

III. Tvian Stepanovici este vinovat de a nu fi denunţat faptele care au ajuns la cunoştinţa sa.

IV. Branco Zagoraţ şi Marco Perin sunt vinovaţi de a nu fi denunţat, din culpa lor, proiectul atentatului politic despre care aveau cunoştinţă.

Au săvârşit aşadar:

Gavrilo Prinţip, Nedelco Ciabrinovici, Trifco Grabej, Vaso Ciubrilovici şi Tvietco Popovici crima de înaltă trădare şi de complicitate la omor cu premeditare;

Danilo Ilici, crima de înaltă trădare şi de complicitate la omor cu premeditare;

Velco Ciubrilovici, Mişco Iovanovici, Nedgio Cherovici şi Lazar Giuchici crima de înaltă trădare şi de complicitate la omor cu premeditare;

Iacov Milovici şi Mitar Cherovici, crima de înaltă trădare.

Ivo Crancevici, crima de complicitate la omor cu premeditare;

Tvian Stepanovici, Branco Zagoraţ şi Marco Perin crima de complicitate la înalta trădare.

În consecinţă sunt condamnaţi:

Gavrilo Prinţip, Nedelco Ciabrinovici şi Trifco Grabej în virtutea art. 112 b-l, din Codul penal (fiind minori sub douăzeci de ani şi neputând fi condamnaţi la moarte) la douăzeci de ani recluziune cu agravarea de o zi de post pe lună şi ferecarea în lanţuri la 28 iunie în fiecare an;

Vasco Ciubrilovici, în virtutea art. 112 b-l la şaisprezece ani recluziune cu aceeaşi agravare ca mai sus;

Danilo Ilici, Velco Ciubrilovici, Nedgio Cherovici, Mişca Iovanovici şi Iacov Milovici la moarte prin

spânzurătoare;

Mitar Cherovici în virtutea art. 112 b-l la detenţiune perpetuă;

Tvietco Popovici la treisprezece ani recluziune;

Lazar Giuchici şi Ivo Crancevici, în virtutea art. 112 b-l, la zece ani recluziune, cu aceeaşi agravare ca mai sus;

Branco Zagoraţ şi Marco Perin la trei ani închisoare;

Tvian Stepanovici la şapte ani recluziune cu agravarea de o zi de post la trei luni şi de ferecare în lanţuri la 28 iunie.

Acuzaţii vor trebui să ramburseze şi cheltuielile procesului.

Sunt achitaţi:

Ivo Crancevici, Blagoie Cherovici, Nicola Forcapici, Dragan Calexnber, Micio Micici şi Obren Miloşevici de sub învinuirea de înaltă trădare.

Ivan Momcinovici, Franio Sadilo şi Angela Sadilo de sub învinuirea de complicitate prin asistenţă.

Velco Ciubrilovici, Mişco Iovanovici şi Danilo Ilici au fost spânzuraţi la 3 februarie 1915. Pedeapsa lui Nedgio Cherovici a fost redusă, în apel, la 20 ani recluziune, iar cea a lui Iacov Milovici, la detenţie perpetuă. Ciabrinovici, Grabej, Prinţip, Marco Perin, Mitar Cherovici şi alţi patru condamnaţi au murit în temniţele cu regim de exterminare ale monarhiei habsburgice.

IMRE SALLAI ŞI SANDOR FURST

În zorii unei dimineţi de vară, la 15 iulie 1932, pe străzile circumscripţiei a VIII-a din Budapesta goneau câteva autoturisme ale poliţiei. La un semnal al comisarului şef Peter Hain, faimosul conducător al secţiei politice din cadrul Prefecturii poliţiei din capitala Ungariei, maşinile au oprit brusc şi din ele au coborât, după Peter Hain, alţi şapte comisari. Grupul s-a îndreptat cu paşi grăbiţi spre casa cu numărul 32 a străzii Thek Endre (strada poartă azi numele lui Leonardo da Vinci) şi a pătruns într-un apartament de la primul etaj.

În modestul apartament, compus din două camere şi dependinţe, locuia zugravul la jos Koszper şi soţia

acestuia. La întrebările poliţiştilor locatarii au declarat că în apartament nu locuiesc alte persoane, dar, a adăugat femeia, „pregăteşte mâncarea de prânz pentru câteva persoane, care vin zilnic să ia masa”.

Comisarii au percheziţionat apoi apartamentul. Într-una din camere au descoperit numeroase dosare cu diverse manuscrise, hotărâri ale Comitetului Central al Partidului comuniştilor din Ungaria, instrucţiuni, deconturi. S-au mai găsit maşini de scris, substanţe chimice, cerneală simpatică, diverse ştampile, cărţi, manifeste şi diferite paşapoarte, în parte expirate, în parte valabile.

Examinarea sumară a materialului găsit de către agenţii experimentaţi ai secţiei anticomuniste a poliţiei n-a lăsat nicio umbră de îndoială asupra destinaţiei apartamentului. Poliţia reuşise să descopere sediul organului central de conducere al partidului, locul unde muncea în adâncă ilegalitate secretariatul Comitetului Central al Partidului comuniştilor din Ungaria.

ARESTAREA

Comisarii s-au postat în apartament, şi în alte părţi ale clădirii; în aşteptarea persoanelor ce urmau să vină la sediul conspirativ. Doamna Koszper a încercat să dea un semnal de alarmă destinat celor care se apropiau de locuinţă. Exista consemnul conspirativ, ca în caz de pericol rulourile de la geamurile spre stradă să nu fie ridicate, ceea ce constituia un avertisment de a nu veni în apartament. Comisarii, după ce pătrunseră în locuinţă ridicaseră rulourile. Între timp se făcuse ora opt şi razele soarelui de vară pătrundeau din plin în camerele apartamentului. Doamna Koszper a propus să lase rulourile jos pentru ca soarele să nu-i deranjeze pe domnii comisari. Dar aceştia, parcă ar fi ghicit intenţia reală a propunerii, au respins-o, motivând că nu vor să lucreze în semiîntuneric.

La ora 9 a apărut în apartament Sándor Fürst, apoi la scurt timp Frigyes Karikâs, urmat la câteva minute de între Sallai. Toţi trei au fost de îndată încătuşaţi,

percheziţionaţi şi arestaţi. Comisarii au mai aşteptat câteva ore, apoi cei trei conducători de partid şi familia Koszper, împreună cu materialul corp delict au fost transportaţi sub pază severă la Prefectura poliţiei din capitala Ungariei.

Poliţiştii erau în delir. O asemenea lovitură împotriva celor mai aprigi luptători pentru interesele clasei muncitoare însemna pentru ei un adevărat triumf. Se aşteptau ia premii, la decoraţii, la laude ditirambice din partea 23 resei reacţionare.

Arestarea conducătorilor comuniştilor trebuia exploatată din plin şi sub aspect propagandistic. Ungaria burghezo-moşierească se afla în această perioadă într-o situaţie economică, socială şi politică deosebit de precară şi descoperirea unui „complot" comunist a constituit un prilej binevenit pentru cercurile conducătoare, o diversiune care s-a ivit în momentul cel mai oportun.

Criza economică care a lovit lumea capitalistă între anii 1929 şi 1933 a fost resimţită dureros de masele muncitoare din Ungaria, ca şi de oamenii muncii din celelalte ţări capitaliste. În Ungaria suferinţele maselor erau accentuate de relaţiile feudale existente în agricultură, precum şi de faptul că sistemul politic dominant avea un caracter fascist, intolerant faţă de orice opoziţie politică serioasă care atingea cât de cât interesele de clasă ale marilor moşieri şi ale marii burghezii.

Pe de altă parte nu trecuse decât un deceniu de la înfrângerea revoluţiei proletare din 1919, care a reuşit să creeze în Ungaria, pe timp de câteva luni, o republică socialistă, a cărei amintire era încă vie în conştiinţa oamenilor muncii.

De aceea masele populare înfometate au opus o rezistenţă dârză încercărilor guvernanţilor de a le supune la noi privaţiuni pentru a ieşi din criză pe spinarea lor. Lupta maselor era îndrumată şi organizată de Partidul comuniştilor din Ungaria; membrii de partid activau în organizaţii de masă ilegale şi semilegale, sindicale, de tineret, Ajutorul Roşu. Avea loc o vie activitate

revoluţionară. La începutul deceniului al patrulea apăreau, în Ungaria, sub îndrumarea comuniştilor, numeroase publicaţii legale şi ilegale, se tipăreau şi se răspândeau manifeste, se organizau demonstraţii, pe străzile Budapestei şi ale altor oraşe sub lozincile lansate de organizaţiile de partid în apărarea drepturilor maselor populare.

Cercurile conducătoare îşi dădeau seama că închisoarea, schingiuirile de la poliţia de siguranţă şi celelalte măsuri de represiune nu mai erau suficiente pentru stăvilirea mişcării revoluţionare.

ATENTATUL DE LA BIATORBAGY

În noaptea de 12 spre 13 septembrie, 1931, la 18 kilometri de Budapesta, în dreptul localităţii Biatorbăgy a avut loc o catastrofă de cale ferată. Acceleratul internaţional, care circula pe ruta Bucureşti-Budapesta-Viena-Colonia-Ostende, a deraiat pe podul situat în dreptul comunei şi locomotiva împreună cu 5 vagoane s-au prăbuşit într-o prăpastie adâncă de 27 metri. Au fost 22 morţi şi 14 grav răniţi. Organele de specialitate au stabilit de îndată că deraierea fusese provocată de un atentat. Una din şinele de pe pod fusese aruncată în aer prin explozia unei mari cantităţi de ecrazit. La aproximativ 40 de metrf de la locul exploziei, pe o bârnă de piatră, a fost descoperită o foaie de hârtie albă pe care era scris, cu creionul, următorul text: „Muncitori! N-aveţi drepturi, dar noi le vom smulge de la capitalişti. Veţi auzi în fiecare lună despre noi, fiindcă tovarăşii noştri sunt peste tot. Nu sunt locuri de muncă, dar noi vom crea. Totul va fi plătit de capitalişti. Nu vă temeţi, benzina nu se termină. Traducătorul”.

Constatările de la faţa locului sunt comunicate telefonic Prefecturii poliţiei din Budapesta. Ştirea se răspândeşte fulgerător: atentatul a fost comis de comunişti!?

Comisarul de serviciu al Prefecturii se preface încă a fi „precaut”: la 12 noaptea comunică reprezentanţilor presei că la acea oră comisia poliţiei plecase spre

Biatorbâgy şi pe baza raportului amănunţit al acestei comisii, în zorii zilei se va putea şti „în ce măsură corespund realităţii ştirile ce s-au răspândit despre atentatul comunist”.

Dar ziarele nu voiau să aştepte rezultatul cercetărilor. A doua zi dimineaţa (era duminică şi ziarele apăreau într-un tiraj mărit) titluri ţipătoare anunţau pe prima pagină ştirea despre „atentatul comunist”. De altfel cercetările nu erau efectuate de specialiştii poliţiei în domeniul respectiv, ci de comisarii poliţiei politice care se ocupau de comunişti. În fruntea acestora se afla consilierul de poliţie Schweinitzer, specialist în reprimarea mişcării muncitoreşti. Consilierul avea o experienţă îndelungată în domeniul respectiv şi cunoştea mijloacele de luptă ale comuniştilor. El ştia prea bine că aceştia îşi concentrau atenţia asupra mijloacelor de propagandă şi agitaţie în vederea lămuririi maselor muncitoare şi nu recurgeau la bombe ori la alte arme în vederea nimicirii unor persoane fizice.

Consilierul Schweinitzer a declarat totuşi, după o examinare foarte sumară a foii de hârtie găsită la locul catastrofei de cale ferată: „mda, atentatul acesta a fost săvârşit de comunişti!” De ce oare a făcut el o asemenea afirmaţie? Nu este dificil să-i descoperi motivele: îşi dădea seama că învinuirea comuniştilor era lipsită de orice risc. Ba dimpotrivă, era considerată de stăpânii săi ca o dovadă de patriotism. Apoi, poliţia politică avea tot interesul să exagereze primejdia comunistă, fiindcă cu cât „pericolul” era mai mare, creştea şi importanţa personalului poliţiei afectat combaterii mişcării muncitoreşti. Deci foaia de hârtie pe care o ţinea în mâinile sale reprezenta pentru consilierul de poliţie o posibilitate de a dobândi merite deosebite în ochii stăpânilor, de a face carieră. Şi, în treacăt fie spus, Schweinitzer a şi făcut carieră, a devenit până şi locţiitor al prefectului poliţiei capitalei Ungariei „numai datorită zelului său anticomunist, deşi în legătură cu catastrofa de la Biatorbâgy afirmaţiile sale au fost până la urmă dezminţite de realitate.

Aşadar, în loc de a lua măsuri pentru descoperirea autorului atentatului, persoane cu funcţii înalte din cadrul poliţiei au folosit prilejul pentru aţâţarea isteriei anticomuniste, furnizând opiniei publice informaţii lipsite de orice temei real. Ziarele relatând părerea poliţiei, informau că atentatul a fost comis de trei persoane. Rolul conducător l-ar fi avut cel care s-a semnat „traducătorul”. Acest nume poate fi un nume conspirativ, a cărui utilizare era ceva obişnuit la comunişti, dar ar fi fost posibil ca, cel ce a lăsat mesajul, de fapt să nu fi fost ungur, şi „traducătorul” să fi fost cel care a transcris mesajul acestuia în ungureşte.

Judecătorul de instrucţie delegat cu anchetarea cazului, Robert Enyedy, specialist de tristă notorietate a cauzelor comuniste, ţinea isonul poliţiştilor, declarând:

„... Acest atentat a fost comis în mod evident de o bandă comunistă internaţională. A fost ales un tren internaţional ca şi victimele să fie internaţionale şi ca presa din toată lumea să se preocupe de atentat. Comuniştii au intrat în acţiune în occident, ca şi în răsărit... Comuniştii ar trebui trataţi cu totul altfel decât până acum... Cei ce săvârşesc infracţiuni comuniste ar trebui pedepsiţi cu sancţiuni deosebite, pentru că privind lucrurile şi în continuare, trebuie să ne aşteptăm la repetarea unor astfel de atentate...”

Nici Imre Hetenyi, locţiitor al prefectului poliţiei nu s-a lăsat mai prejos în calomnierea comuniştilor afirmând în faţa reprezentanţilor presei:

„Locul atentatului şi trenul internaţional au fost alese „după părerea poliţiei, în vederea terorizării Europei întregi... Descoperirea făptuitorilor ar fi un rezultat de mare însemnătate. Având în vedere că comuniştii lucrează cu bani şi cu o şiretenie incredibilă, este probabil ca făptuitorii să fi fugit de mult din Ungaria adăpostindu-se într-un loc sigur. Pentru comunişti este o regulă strictă, dacă se angajează la un atentat de asemenea proporţii, că nu le este permis să aibă asupra lor decât ţigări şi chibrituri, pentru ca în cazul când sunt descoperiţi ori sunt

ucişi să nu ofere nicio urmă în vederea identificării lor…

Cu – asemenea argumente, poliţia a căutat pe de o parte să-şi justifice neputinţa de a descoperi pe autorii atentatului, iar pe de altă parte să indice şi în continuare linia ce trebuia s-o adopte presa.

Nu era de mirare că tonul presei devenea din ce în ce mai nesăbuit. În toate ziarele burgheze din Ungaria se puteau citi afirmaţii că:

„Ordinea şi siguranţa lumii întregi sunt în pericol” – „Cât mai aşteaptă şi mai suportă societatea burgheză, în loc să tragă la răspundere pe adevăraţii ucigaşi care acţionează aici de mulţi ani?”

Organul central al Partidului social-democrat din Ungaria, ziarul „Nepszava”, s-a distanţat net de această campanie de calomniere. În numărul său din 15 septembrie se putea citi în articolul de fond:

…Considerăm acest atentat ca o crimă bestială chiar şi atunci dacă acceleratul ar fi fost aruncat în aer cu un scop politic… suntem profund convinşi că sistemul capitalist nu poate fi răsturnat prin atentate politice… Dar nu pot fi urmăriţi decât acei care au săvârşit acest atentat şi «mâna forte» nu se poate folosi de acest prilej pentru a persecuta pe cei ce revendică pâine şi drepturi; acest prilej nu poate fi folosit pentru întărirea reacţiunii”.

Comitetul Central al Partidului comuniştilor din Ungaria – ai cărui membri au fost pe atunci şi Imre Sallai şi Sándor Furst – a publicat o declaraţie în legătură cu atentatul de la Biatorbâgy:

„Nu numai presa huliganică, dar şi fascismul oficial, de la ministrul de interne până la judecătorul de instrucţie, au declarat”, la o oră după catastrofă, că ea a fost provocată de o maşină infernală comunistă… Proletariatul este convins că nici P.C.U. şi nici membrii acestuia nu ştiu nimic despre pregătirea catastrofei şi n-au nimic comun cu ea. Partidul comuniştilor din Ungaria şi comuniştii se luptă împotriva fascismului şi nu contra proletarilor de la căile ferate şi a publicului călător.

Fascismul ungar a arestat comunişti cunoscuţi şi

numeroşi muncitori care au participat la mişcările politice din ultimele luni. Arestările continuă. Schingiuirile la poliţie se ţin lanţ…

Pe de o parte vor să înjosească P.C.U. şi comunismul internaţional atribuindu-le rolul de executant al unor atentate stupide… vor să îndepărteze proletariatul şi ţărănimea exploatată de Partidul comuniştilor din Ungaria.

Pe de altă parte vor să justifice introducerea procedurii de urgenţă pregătită de poliţie şi minister, planul distrugerii fizice a P.C.U.

P.C.U. acţionează în ilegalitate de peste doisprezece ani; această provocare nemaipomenită nu are deci ca scop să pregătească interzicerea partidului, ci exterminarea sa fizică. Consiliul de miniştri a şi hotărât că va proceda fără milă împotriva oricărei demonstraţii sau manifestaţii…

Această declaraţie a comuniştilor unguri va avea să fie confirmată în viitorul apropiat de evenimente dramatice…

ALTE ATENTATE ÎMPOTRIVA CĂILOR FERATE

Catastrofa de la Biatorbâgy n-a fost un eveniment izolat. În această perioadă au avut loc atentate similare în diverse părţi ale Europei. Au explodat bombe, aruncând în aer şinele de cale ferată, la 31 decembrie 1930 şi la 30 ianuarie 1931, în dreptul localităţii Ansbach din Austria, iar la 24 aprilie 1931 în oraşul Jüterbog din Germania. Aceste trei atentate nu şi-au atins scopul.

În noaptea de 8 spre 9 august s-a săvârşit un nou atentat la Jüterbog, situat la 60 kilometri sud de Berlin, împotriva acceleratului Frankfurt-Halle-Berlin. Şi aici au fost aruncate în aer şinele. Şi aici atentatorul a lăsat o foaie de hârtie, pe care era scris cu creionul, în limba germană: „Atentat!!! Victorie!!! Victorie!!! Revoluţie!!!” Lângă foaia de hârtie se afla un exemplar al ziarului hitlerist „Angriff” pe care era scris cu creionul roşu: „Atentat? Atenţie!” Acceleratul a deraiat, 108 pasageri au fost răniţi; nimeni nu şi-a pierdut viaţa.

Poliţia germană a stabilit că un tub de fier folosit la comiterea atentatului a fost cumpărat cu o zi înainte într-

un magazin din Berlin de către un bărbat înalt, de aproximativ 35 ani, care vorbea nemţeşte cu accent străin.

În noaptea atentatului de la Jüterbog călătorii trenului accidentat, care au scăpat nevătămaţi, s-au adunat în restaurantul gării, unde, fireşte, comentau agitaţi evenimentele. Patronul restaurantului, ca şi călătorii trenului, au observat un bărbat, care îşi consuma calm mâncarea comandată şi înghiţea una după alta halbele de bere. Patronul a intrat în vorbă cu el şi a aflat că se numeşte Szilveszter Matuska şi este director de fabrică la Viena. Apoi, i-a atras atenţia unui ofiţer de poliţie asupra clientului. suspect de calm. Poliţistul însă nu a arătat niciun interes faţă de un director de fabrică!

Peste două zile ziarele publică semnalmentele persoanei care a cumpărat tubul de fier în magazinul din Berlin. Patronul restaurantului din gară îşi dădu seama că descrierea corespunde cu fizionomia clientului amintit. În consecinţă trimite un denunţ la Berlin consilierului de poliţie Gennath din secţia politică. Dar nici acesta nu dă urmare denunţului.

Citind din presă ştirile despre atentatul de la Jüterbog soţia ministrului artificier, al carierei de piatră din comuna austriacă Rabenstein, şi-a amintit că arendaşul carierei, Matuska, s-a interesat cu câteva zile în urmă de la soţul ei cu privire la modul de utilizare al materialelor explozibile. Jandarmeria austriacă fiind sesizată, n-a acordat nici ea vreo însemnătate acestei informaţii.

În noaptea catastrofei de la Biatorbâgy printre călătorii scăpaţi cu viaţă se afla şi Matuska, care, ca şi la Jüterbog, a fost remarcat de cei prezenţi din cauza comportării sale calme. Este sesizat consilierul Schweinitzer, care cere să-i fie adus Matuska pentru a fi audiat. Dar acesta dispăruse între timp.

Deşi îndată după catastrofa de la Biatorbâgy poliţia ungară a avut cunoştinţă de apariţia la faţa locului a suspectului Matuska, acestuia nu i s-a acordat atenţia cuvenită şi vina pentru comiterea atentatului a fost aruncată în spinarea comuniştilor.

Peste câteva zile s-au ivit însă noi motive de bănuială împotriva lui Matuska. Audiat fiind, la 14 septembrie, conductorul trenului, căruia i s-a arătat fotografia lui Matuska, a declarat categoric că respectivul nu s-a aflat printre călători. Schweinitzer a cerut atunci relaţii despre Matuska de la poliţia din Viena. Informaţiile obţinute au exclus ipoteza ca directorul de fabrică să fie comunist. De aceea, poliţia ungară a abandonat din nou această pistă şi a continuat să alimenteze campania din ce în ce mai furibundă împotriva comuniştilor.

DIVERSIUNEA SE AMPLIFICĂ

La Prefectura poliţiei din Budapesta cercetările ale continuat prin compararea scrisului de pe foaia de hârtie găsită pe podul de la Biatorbâgy cu scrisul comuniştilor aflaţi în evidenţa poliţiei. Grafologul oficial al poliţiei stabileşte că scrisul incriminat este al cunoscutului activist comunist Márton Leipnik. Expertul este categoric în afirmarea opiniei sale, deşi ca termen de comparaţie nu dispune decât de o probă de scris din partea lui Leipnik, datând din 1923.

În consecinţă, Leipnik, plecat din Ungaria de mai mult timp, este pus sub urmărire de către organele de poliţie din ţările capitaliste ale Europei. În presa ungară se publică însă pe mai departe ştiri, în mare parte contradictorii, despre alţi presupuşi făptuitori: se afirmă astfel că autorii atentatului sunt pe punctul de a fi prinşi în Ungaria.

La 15 septembrie sunt adunaţi la Prefectura poliţiei toţi comuniştii cunoscuţi din Budapesta şi, sub învinuirea de săvârşire a atentatului, sunt supuşi schingiuirilor bestiale ale poliţiei fasciste. Dar, în mod firesc, niciunul din arestaţi nu ia asupra sa vina de a fi săvârşit atentatul.

În zilele – următoare conducătorii poliţiei ţin numeroase conferinţe de presă, unde fac declaraţii care contrazic varianta Leipnik, dar continuă să afirme vina comuniştilor.

La 19 septembrie 1931, adică numai la şase zile după atentatul de la Biatorbâgy, ministrul justiţiei din Ungaria,

de acord cu ministrul de interne şi cu ministrul apărării naţionale, decretează aplicarea procedurii speciale de judecată împotriva comuniştilor.

Prin aceasta s-a încheiat, de fapt, o fază importantă a acţiunii desfăşurate în vederea suprimării fizice a comuniştilor: guvernul ungar dispunea acum de instrumentul juridic, cu ajutorul căruia, după cum vor dovedi evenimentele, putea fi înăbuşită în sânge mişcarea muncitorească.

De aceea după decretarea aplicării procedurii de urgenţă din cauze privind pe comunişti, presa ungară a atenuat simţitor tonul în ce priveşte afirmarea vinei unor activişti comunişti cunoscuţi în săvârşirea atentatului de la Biatorbâgy. Ceea ce este încă o dovadă că zarva din primele zile după atentat avusese menirea să pregătească opinia publică pentru decretarea stării de urgenţă.

DESCOPERIREA FĂPTAŞULUI

După ce regimul reacţionar şi-a asigurat aparenţa legală pentru suprimarea nestingherită a adversarilor săi cei mai îndârjiţi, poliţia nu mai avea motive temeinice să nu-şi îndrepte atenţia spre descoperirea autorului real al atentatului. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât Direcţia căilor ferate ungare a fixat un premiu de cincizeci de mii de pengö pentru descoperirea făptaşului, ceea ce era o sumă considerabilă, reprezentând salariul pe zece ani al unui consilier de poliţie.

În consecinţă Schweinitzer, în fruntea unui grup de comisari de la Prefectura poliţiei din Budapesta, îşi face apariţia la Viena pentru a efectua cercetări, cu aprobarea poliţiei austriece. Tot aici soseşte însă şi consilierul poliţiei berlineze Gennath, sub imboldul premiului mirific de una sută de mii de mărci promise de Direcţia căilor ferate germane celui care va descoperi pe atentatorul de la Jüterbog.

La Viena, Schweinitzer şi Gennath constată că atentatorul de la Jüterbog este de bună seamă identic cu cel de la Biatorbâgy şi se hotărăsc să lucreze împreună, iar în caz de reuşită să împartă în mod egal cele două premii

oferite de Direcţiile căilor ferate ungare şi germane. Înţelegerea era deosebit de favorabilă pentru Schweinitzer, fiindcă cele o sută de mii de mărci reprezentau întreitul premiului oferit de căile ferate ungare.

La 7 octombrie, la direcţia poliţiei din Viena a fost reţinut Szilveszter Matuska. În faţa probelor existente el a declarat după câteva zile că este dispus să mărturisească totul, cu condiţia ca premiul fixat pentru descoperirea făptuitorului să fie dat soţiei sale. Nu se ştie în ce măsură cuplul Schweinitzer-Gennath i-a făcut vreo promisiune în acest sens, în orice caz însă, la 16 octombrie Matuska a făcut o declaraţie cuprinzătoare, în legătură cu care poliţia vieneză a publicat a doua zi un comunicat oficial.

Semnificativ pentru mentalitatea anchetatorilor este ştirea apărută la 17 octombrie în ziarele ungare:

„Consilierul berlinez Dr. Gennath şi Dr. Schweinitzer s-au prezentat azi la şeful poliţiei vieneze şi s-au plâns împotriva poliţiei judiciare vieneze. Au arătat că ieri au fost chemaţi doar la sfârşitul audierii lui Matuska, deşi descoperirea acestuia este rezultatul cercetărilor efectuate de ei. Deşi s-au înţeles cu şeful poliţiei judiciare din Viena că vor da publicităţii un comunicat comun, totuşi poliţia a elaborat şi publicat singură comunicatul, ca şi cum mărturisirea lui Matuska ar fi fost meritul exclusiv al poliţiei vieneze. Dacă nu primesc satisfacţie, pleacă încă azi din Viena”.

Supărarea consilierului de poliţie german şi a cel ui ungar este lesne de înţeles dacă ne gândim la valoarea premiilor promise descoperitorului autorului atentatelor.

Aşadar, Matuska a recunoscut că a săvârşit toate atentatele. În timpul interogatoriilor strângea în permanenţă în mâinile sale o cutiuţă de tablă, din care scotea din când în când o statuetă a Sfântului Antoniu, sărutând-o şi implorându-i – în zadar – ajutorul.

Matuska a explicat faptele sale spunând că a vrut să iniţieze o mişcare religioasă mondială pentru a face omenirea mai bună. Dar pentru a putea fi conducătorul

unei mişcări atât de importante, trebuia să câştige respect şi renume. Din acest motiv a săvârşit atentatele cu răsunet mondial. A mai avut în pregătire două atentate: unul pe care voia să-l întreprindă împotriva unui tren expres italian-francez şi altul pe un pod important de lângă Budapesta. După ultimul atentat urma să anunţe lumii că el a fost iniţiatorul şi executorul acestor atentate. Atunci toată lumea ar fi recunoscut că numai el poate fi şeful unei asemenea mişcări mondiale. Regretă sincer victimele atentatelor şi se roagă fără întrerupere pentru mântuirea sufletelor lor. Dar istoria ne învaţă – declară Matuska – că traducerea în viaţă a noilor idei cere totdeauna sacrificii umane.

Nici poliţia şi nici mai târziu instanţele judecătoreşti n-au putut stabili alte mobiluri ale faptelor lui Matuska. Pentru cele două atentate săvârşite pe teritoriul Austriei Matuska a fost condamnat, de un tribunal austriac, sub învinuirea de distrugere ce a devenit un pericol public, la şase ani temniţă grea. Autorităţile judiciare germane au renunţat la urmărirea penală pentru atentatul de la Jüterbog în favoarea Ungariei. Aici, Matuska a fost judecat în noiembrie 1934, extrădat fiind de autorităţile din Austria, unde îşi ispăşea prima pedeapsă. Extrădarea s-a făcut cu condiţia neexecutării împotriva sa a pedepsei capitale, fiindcă acest gen de pedeapsă nu era prevăzut pe acea vreme în legislaţia austriacă. La şedinţa de judecată, la Tribunalul regional Budapesta, Matuska s-a declarat a fi adeptul lui Hitler, dar preşedintele completului nu i-a permis să vorbească despre acest lucru. Instanţa de judecată a reţinut în sarcina lui Matuska săvârşirea infracţiunii de omor asupra a 22 persoane şi a infracţiunii de tentativă de omor asupra a 14 persoane şi l-a condamnat la moarte. Guvernatorul Ungariei, Horthy, în urma cererii de graţiere, a comutat pedeapsa capitală în muncă silnică pe viaţă.

După executarea pedepsei în Austria, Matuska a început în închisoarea ungară din Vâc ispăşirea pedepsei de muncă silnică pe viaţă. Dar în primele zile ale eliberării

Ungariei a scăpat din închisoare în împrejurări necunoscute.

De atunci nu se ştie nimic despre el.

* * *

*

Agitaţia anticomunistă n-a încetat cu totul după condamnarea lui Matuska. Campania a continuat – însă mai atenuată – în principal pe tema că Matuska ar fi săvârşit atentatele din însărcinarea comuniştilor. Până la urmă însă ancheta a fost încheiată şi s-a stabilit oficial că Matuska a acţionat singur, fără participarea vreunei alte persoane.

Aşadar a devenit limpede că comuniştii n-au avut nimic comun cu atentatul de la Biatorbăgy. În cazul acesta cum se mai putea justifica introducerea stării de urgenţă, a procedurii speciale, pentru cauzele judiciare privindu-i pe comunişti?

1. a o întrebare ce i-a fost pusă, în acest sens, de cotidianul din Budapesta „Az Est”, ministrul de interne fascist Keresztes-Fischer a răspuns:

„La întrebarea, de ce a decretat guvernul aplicarea procedurii specile răspunsul meu este, pe scurt, că motivul nemijlocit a fost atentatul de la Biatorbâgy. Dar în afară de atentatul de la Biatorbâgy au mai existat şi alte cauze care au făcut ca aceasta să fie necesar. Astfel în primul rând manifestările comuniste şi tulburările răzleţe care au avut loc în trecutul apropiat. Până când guvernul nu va fi sigur că aceste fenomene au încetat definitiv, vom menţine starea de urgenţă”.

DECRETAREA APUCĂRII PEDEPSEI CAPITALE

Aplicarea procedurii de urgenţă pentru judecarea conducătorilor comunişti arestaţi la 15 iulie 1932 a însemnat, de fapt, anticipata lor condamnare la moarte.

Pentru a înţelege mai bine modul de funcţionare a acestei instituţii se impune o scurtă incursiune istorică.

În Ungaria procedura de urgenţă a fost reglementată prima dată pe vremea împăratului Iosif al II-lea spre sfârşitul secolului al XVIII-lea. împăratul, influenţat de

ideile progresiste ale epocii, a abolit pedeapsa cu moartea în procedura ordinară, permiţând pronunţarea ei numai într-un număr limitat de infracţiuni ce se judecau potrivit procedurii urgente şi anume tâlhărie la drumul mare, omor sau incendiere. Inculpatul putea fi judecat conform procedurii urgente numai cu condiţia să fi fost prins asupra faptului ori să se fi opus armat la prinderea sa, precum şi dacă sentinţa se putea pronunţa în termen de trei zile de la arestare şi vinovăţia constatată în unanimitate de toţi cei cinci judecători era dovedită „mai clar decât lumina soarelui de amiază”. Numai în acest caz se putea pronunţa pedeapsa capitală.

În deceniile următoare procedura de urgenţă a fost extinsă şi asupra unor infracţiuni politice ca rebeliunea, conspiraţia şi atacul contra superiorilor ierarhici şi, pe baza ei, au fost condamnaţi la moarte şi executaţi numeroşi revoluţionari.

În prima zi a secolului al XX-lea, 1 ianuarie 1900, în Ungaria a intrat în vigoare un nou cod de procedură penală, care nu cuprindea nicio prevedere referitoare la procedura de urgenţă. Legea de punere în aplicare a codului de procedură a prevăzut expres că de la această dată se abrogă toate normele privind procedura de urgenţă.

Dar cercurile conducătoare ale Ungariei nu se puteau lipsi de mijloace juridice excepţionale în reprimarea mişcării democratice şi revoluţionare şi de aceea le-au reintrodus în legislaţia procesuală penală „pe scara de serviciu” în preajma primului război mondial, şi anume prin intermediul procedurii penale militare şi al măsurilor excepţionale pentru caz de război, potrivit cărora guvernul a fost împuternicit ca pentru anumite infracţiuni, în condiţii determinate, să poată decreta aplicarea procedurii de urgenţă.

Pe baza împuternicirii legale ministrul Justiţiei a elaborat normele privind procedura de urgenţă. După cum relevă eminentul jurist ungar József Domokos, în studiul său privind procesul conducătorilor comunişti., I. Sallai şi

S. Fürst, apărut la Budapesta în 1962, reglementarea, referitoare la procedura de urgenţă, prevedea că ea poate fi decretată în caz de război sau în alte cazuri similare, pentru trădare, rebeliune, omor, tâlhărie, incendiere şi provocare de inundaţie. Pentru aceste cazuri procedura de urgenţă putea fi decretată numai dacă infracţiunile respective s-au înmulţit în aşa măsură încât pentru stăvilirea lor a devenit necesară statuarea de exemple înfricoşătoare. Dar nu orice bănuit de săvârşirea infracţiunilor menţionate putea fi judecat potrivit procedurii de urgenţă, ci numai cel ce a fost prins în flagrant delict sau cel a cărui vinovăţie putea fi dovedită de îndată. Inculpatul urma să fie arestat şi de îndată predat organelor procuraturii, care erau obligate să înştiinţeze de urgenţă pe preşedintele instanţei speciale în vederea convocării membrilor completului de judecată.

161

În cadrul procedurii de urgenţă nu se puteau face cercetări de către organele de poliţie şi inculpaţii erau trimişi în judecată fără rechizitoriu. Toată procedura urma să se desfăşoare, de la început, în faţa plenului completului

11 – În boxa acuzaţilor de judecată şi trebuia să se încheie în cel mult de trei ori douăzeci şi patru de ore, socotite de la trimiterea în judecată a inculpatului.

Inculpatul era în drept să-şi aleagă un apărător, procurorul având obligaţia legală să-l lămurească cu privire la acest drept. El avea de asemenea dreptul de a comunica în mod liber cu apărătorul său şi să studieze împreună cu acesta actele dosarului.

Instanţa de urgenţă, compusă din cinci judecători, putea pronunţa verdictul ei numai în unanimitate. De regulă se pronunţa pedeapsa capitală, dar din motive întemeiate se putea pronunţa în locul pedepsei cu moartea, muncă silnică pe viaţă sau temniţă grea de la zece la cincisprezece ani.

Deşi în legea care a împuternicit guvernul să decreteze procedura de urgenţă, s-a prevăzut că măsurile excepţionale încetează odată cu sfârşitul războiului, aceste

măsuri au rămas în vigoare în Ungaria până în 1923 şi au fost reînnoite prin publicarea lor în buletinul oficial la 20 septembrie 1931.

Iniţial, prin aplicarea procedurii de urgenţă, autorităţile din Ungaria au urmărit stăvilirea săvârşirii, în împrejurări excepţionale, a unor infracţiuni foarte grave, prin reprimarea promptă şi severă a celor ce comiteau astfel de infracţiuni.

În 1931, însă, aplicarea procedurii speciale era îndreptată îndeosebi împotriva comuniştilor. Guvernanţii Ungariei fasciste nu urmăreau numai înfricoşarea oamenilor muncii prin condamnarea la moarte a conducătorilor lor, dar voiau să evite ca inculpaţii să folosească dezbaterile în cadrul unui proces obişnuit pentru a-şi afirma şi propaga ideile, aşa cum au făcut de fiecare dată comuniştii în procesele intentate împotriva lor în diferite ţări ale lumii. O nouă dovadă în acest sens este tratamentul aplicat, după introducerea procedurii de urgenţă, unui grup de complotişti de extremă dreaptă. În noiembrie 1931 poliţia din Budapesta a dat de urmele acestui complot organizat de un grup de militari şi civili, cărora nici regimul fascist din Ungaria nu le era suficient de extremist. Complotiştii au fost prinşi asupra faptului, când preluau o mare cantitate de explozibile. Deşi acţiunea complotistă cădea sub incidenţa procedurii de urgenţă, aceasta n-a fost aplicată şi complotiştii au scăpat nepedepsiţi ori sancţionaţi cu pedepse uşoare. Legislaţia represivă fascistă nu era îndreptată contra fasciştilor.

CERCETĂRILE DE LA POLIŢIE

A doua zi după arestarea celor trei fruntaşi ai P.U.C., la 16 iulie 1932, prefectul poliţiei din Budapesta s-a prezentat la raport la Ministerul de Interne. Se pare că încă. În această zi s-a hotărât aici – şi nu la Ministerul Justiţiei, care era organul competent. – ca fruntaşii comunişti să fie judecaţi potrivit procedurii de urgenţă şi condamnaţi la moarte.

În conformitate cu normele procedurii de urgenţă arestaţii trebuiau, în consecinţă, predaţi de îndată

procurorului, poliţia neavând atribuţii de cercetare în cadrul acestei proceduri. Dar s-a întâmplat altfel. Încălcând până şi reglementarea draconică a procedurii de urgenţă poliţia a fectuat cercetări ample.

Ca de obicei, activitatea poliţiei politice a început cu „prelucrarea” arestaţilor. Din prima zi, timp de zile şi nopţi îndelungate, fruntaşii comunişti, închişi în încăperi separate, au fost schingiuiţi cu bestialitate, bătuţi şi călcaţi în picioare, fără să li se ia vreun interogatoriu. Schingiuirile s-au intensificat când, a doua zi după arestare, s-a aflat că vor fi judecaţi conform procedurii de urgenţă.

Între timp poliţia politică a căutat să strângă noi probe împotriva celor arestaţi. Pe baza depoziţiei soţilor Koszper şi a paşapoartelor găsite în locuinţa lor au mai fost reţinute câteva persoane, iar la 18 iulie poliţia a reuşit să aresteze în locuinţa familiei Koszper pe tânărul György Killi în secretarul Uniunii tineretului comunist din Ungaria, asupra căruia, la percheziţie, s-au găsit câteva documente compromiţătoare.

După câte se vede la 3 zile după arestarea celor trei fruntaşi, organizaţia de partid din Budapesta nu aflase încă nimic. Astfel se explică faptul că secretarul U.T.C.U., Killi în s-a dus în 18 iulie la locuinţa conspirativă şi a fost arestat. Aceasta deoarece Sallai, Fürst şi Karikâs locuiau în Ungaria în mod conspirativ, cu acte de identitate false, încât gazdele lor nu le ştiau nici adevăratul nume şi nici ocupaţia şi nu cunoşteau nicio persoană care putea fi anunţată în legătură cu dispariţia lor.

Situaţia s-a schimbat însă după arestarea lui Killi în care locuia la părinţi. După ce poliţia a efectuat în apartamentul familiei Killi în percheziţia de rigoare, ceilalţi membri ai familiei au putut informa organizaţia de partid.

La poliţia politică ungară anchetatorii întocmeau rapoarte de informare; după ce aceste rapoarte erau supuse aprobării superiorilor ierarhici, cei cercetaţi erau aduşi în faţa unor anchetatori cu calificare superioară, având şi studii juridice, care redactau procesele verbale

cuprinzând mărturia învinuiţilor, document pe care îl semnau şi cei interogaţi. Procesele verbale redactate de anchetatori reproduceau, de obicei, cuprinsul rapoartelor de informare şi cei interogaţi, „prelucraţi” prin schingiuirile primilor anchetatori, erau puşi să le semneze. În faţa instanţei de judecată nu ajungeau decât procesele verbale de interogare, rapoartele de informare rămâneau în dosarele poliţiei.

În cazul când în faţa instanţei de judecată, inculpaţii declarau că mărturisirile le-au fost smulse la poliţie prin schingiuiri, atunci apărea ca martor, îmbrăcat în uniformă de paradă, funcţionarul de poliţie superior, care întocmise şi semnase procesul verbal de interogare şi declara sub prestare de jurământ că el l-a ascultat pe inculpat, nu s-a atins de acesta cu niciun deget, că cel interogat a mărturisit de bunăvoie şi nu is – a plâns că ar fi fost bătut.

Preşedintele completului exprima martorului mulţumiri şi procesul verbal de interogare devenea temelia verdictului instanţei de judecată.

După arestarea lui Killi în anchetatorii au decis să înceapă interogatoriile cu acesta, deoarece fiind cel mai tânăr şi socotit lipsit de experienţa revoluţionară a celorlalţi, au presupus că vor putea obţine de la el mai multe informaţii.

Killi în deşi activa de mai mult timp în mişcarea revoluţionară, în care îndeplinise şi îndeplinea funcţii de mare răspundere, a declarat că a luat contact cu P.C.U. numai cu şase săptămâni înainte de arestare şi avea doar rolul de persoană de legătură între C.C. al P.C.U. şi secretariatul U.T.C.U. El s-a limitat, aşadar, la a da explicaţii în legătură cu materialele ce au fost găsite asupra sa.

Al doilea a fost interogat Imre Sallai. Trecuseră cinci zile şi cinci nopţi de la arestarea sa, în care fusese chinuit îngrozitor şi ştiind acum că va fi judecat potrivit procedurii de urgenţă, simţea deja suflul morţii.

Raportul de informare întocmit de comisarul Gyula Lâbodi la 19 iulie îl descrie ca având înălţimea de 178 cm,

înalt, slab, miop, cu ochi căprui şi mustaţă tunsă scurt. Cunoaşte limbile ungară, germană şi rusă. S-a născut la 17 decembrie 1897 în familia unui croitor de la ţară. Rămas orfan la 2 ani, a fost crescut de bunici. După terminarea, cu rezultate excepţionale, a studiilor medii a devenit, în 1916, funcţionar la o bancă din Budapesta. În 1916 a intrat în cercul progresist şi antimilitarist „Galilei" şi în 1917 a intrat în Partidul social-democrat, iar în noiembrie 1918 a aderat la Partidul comunist. După proclamarea Republicii sovietice ungare, a îndeplinit funcţii de răspundere în Comisariatul poporului pentru afacerile interne. După căderea Republicii a trăit în emigraţie în Austria şi Uniunea Sovietică. În 1928 – 1929, s-a întors ilegal în Ungaria şi a condus tipografia clandestină a P.C.U. Între anii 1929 şi 1932 a trăit în Uniunea Sovietică şi Austria. În aprilie 1932, a fost trimis de partid din nou la Budapesta.

Trebuie menţionat că aceste date cuprinse în procesul verbal de interogare, întocmit după raportul de informare a comisarului nu sunt întru totul reale. Din motive conspirative, pentru a feri organizaiţa de partid de alte arestări, I. Sallai a declarat că a trăit în străinătate şi în perioadele când de fapt activa ilegal în Ungaria.

În continuare, învinuitul a arătat că în locuinţa soţilor Koszper se întâlnea cu Fürst şi cu Killi în La 15 iulie trebuia să părăsească Ungaria şi să se întoarcă la Viena. Frigyes Karikâs sosise cu o zi în urmă, venind de la Viena, şi trebuia să-l schimbe.

Raportul comisarului Lâbodi arată în încheiere că I. Sallai, împreună cu S. Fürst şi F. Karikâs constituiau secretariatul P.C.U. şi îndrumau mişcarea comunistă din Ungaria, I. Sallai având rolul conducător. Acesta a încercat să nege în cursul interogatoriului, că împreună cu ceilalţi doi ar fi constituit secretariatul P.C.U. Dar scrisoarea găsită în arhivă, adresată lor de Comitetul din străinătate al P.C.U., dovedea că ei constituiau secretariatul şi îndrumau întreaga mişcare comunistă.

PROTESTELE OPINIEI PUBLICE

La 20 iulie 1932 a sosit pe adresa primului ministru

ungar, Gyula Kârolyi, prima telegramă de protest semnată de numeroşi profesori universitari din Viena, din conducerea Ligii contra pedepsei capitale: „Suntem cutremuraţi de vestea arestării şi schingiuirii revoluţionarilor unguri. Ţinerea în secret a cauzei produce mare îngrijorare. Şi procedura de urgenţă în sine provoacă protestul întregii lumi civilizate. Atragem atenţia Excelenţei voastre asupra cauzei şi apelăm la conştiinţa dumneavoastră europeană” – se arată în telegramă.

În aceeaşi zi apare şi primul manifest de protest al. P.C.U.

„Muncitori! Tovarăşi!

Pentru şomerii înfometaţi şi zdrenţuroşi nu există ajutor de şomaj. Stăpânii vor să-i sature cu bastoanele şi gloanţele poliţiei… Guvernul fascist care guvernează prin aplicarea procedurii de urgenţă tinde să consolideze cu sânge muncitoresc edificiul capitalismului în prăbuşire… La Prefectura poliţiei de o săptămână cei mai buni dintre muncitori sunt supuşi celor mai atroce schingiuiri. Sunt loviţi la tălpi cu bastoane de cauciuc, cu saci de nisip la testicule, bătuţi la rinichi, numai fiindcă n-au vrut ca muncitorimea şi ţărănimea ungară să piară de foame din bunăvoinţa guvernului, fără a scoate o vorbă, fiindcă au spus deschis că burghezia ungară se pregăteşte de război împotriva Uniunii Sovietice.

Soarta tovarăşilor noştri aflaţi în ghearele călăilor este soarta fiecărui muncitor. Dacă acceptăm azi în tăcere schingiuirea lor, dacă privim liniştiţi cum se pregăteşte cuplul Hetenyi-Schweinitzer-Toreky să ucidă cu procedura de urgenţă pe cei mai buni dintre noi, atunci mâine îi vine rândul fiecărui muncitor ce luptă pentru pâine. Nu este vorba de cauza internă a comuniştilor, ci de cauza fiecărui muncitor, fie el social-democrat, fie fără de partid.

Protestaţi de îndată, în masă! Organizaţi pretutindeni comitete de apărare a victimelor procedurii de urgenţă, în uzine, în sindicate, la locurile de adunare a şomerilor!

Ieşiţi afară pe străzi!

Pregătiţi greve de protest pentru salvarea tovarăşilor

noştri!…

Jos cu procedura de urgenţă!

Budapesta, 20 iulie 1932.

Cu salut tăvărăşesc

Comitetul Central al Partidului comuniştilor din Ungaria”.

După acest prim manifest a urmat de îndată altul, publicat de C.C. al P.C.U. împreună cu C.C. al U.T.C.U.:

„Muncitori: … Cei mai buni luptători din rândurile noastre sunt chinuiţi în mod brutal la poliţie de o săptămână… Nici rudele, nici avocaţii lor nu pot vorbi cu ei… Tovarăşi! Muncitori social-democraţi şi fără de partid! Asta nu e o cauză particulară a comuniştilor. Este vorba despre noi… Apărându-i pe ei ne apărăm pe noi… Ieşiţi afară pe străzi!”

Anchetatorii de la poliţie au fost îngrijoraţi în urma dării în vileag a metodelor de cercetare. Dar ministrul de interne i-a liniştit şi i-a îndrumat să continue cercetările.

Raportul de informare privind interogarea lui Sándor Fürst datează din 21 iulie. Comisarul consemnează că învinuitul are înălţimea de 168 cm, nasul drept, faţa prelungă, părul creţ, mustaţa tunsă scurt. Născut la 27 noiembrie 1903, într-o familie de comerciant, a terminat studiile medii la Budapesta în 1922, dată de la care a fost funcţionar într-o fabrică din Budapesta până în 1928. În 1919 a intrat în Partidul social-democrat, iar în 1929 a aderat la mişcarea comunistă, fiind arestat şi condamnat la un an şi patru luni închisoare (S. Fürst era de fapt membru al P.C.U. din 1926, dar în faţa poliţiei, din motive conspirative, n-a recunoscut aceasta). La judecarea sa din 1929 a declarat în instanţă că nu este dispus să depună vreo mărturie în faţa unui organ al duşmanului de clasă, declaraţie pentru care a fost condamnat la încă un an închisoare. Această a doua cauză mai era în curs de judecată, când a fost eliberat, după executarea primei condamnări. Deoarece n-a vrut să ispăşească cea de a doua pedeapsă a plecat la Viena, apoi la Berlin, de unde s-a întors în aprilie 1932.

După sosire, a fost căutat de un delegat al C.C. al P.C.U. care i-a încredinţat sarcina de instructor al câtorva celule de partid.

Mai târziu, confruntat fiind cu înscrisurile descoperite în arhivă, S. Fürst a trebuit să recunoască că în 1931 n-a plecat în străinătate, ci a rămas la Budapesta, unde a continuat să activeze în ilegalitate, folosindu-se de o identitate falsă. Recunoscând că a avut funcţia de secretar, S. Fürst a refuzat în continuare să dea amănunte despre activitatea sa ori despre cea a lui Sallai.

Un raport similar a fost întocmit şi despre interogarea lui F. Karikăs.

În relatarea procesului Sallai şi Fürst, vom trece însă cu vederea acest material, precum şi altele similare, deoarece ele n-au influenţat desfăşurarea procesului. Inculpaţii Karikăs şi Killiăn, precum şi ceilalţi arestaţi, au fost judecaţi separat, potrivit procedurii ordinare.

Începând cu 21 iulie, autorităţile din Budapesta primesc numeroase scrisori de protest semnate şi anonime în legătură cu cei arestaţi. Continuă să sosească şi din străinătate telegrame de protest.

Prefectura poliţiei publică la 22 iulie un comunicat în care recunoaşte că un grup de comunişti se află în cercetarea ei, încercând să provoace teamă în opinia publică cu afirmaţii mincinoase despre scopurile urmărite de aceştia. Este de subliniat că, deşi în cadrul procedurii de urgenţă poliţia nu avea dreptul să efectueaze cercetări, guvernanţii Ungariei, sfidând opinia publică naţională şi internaţională, nu s-au sfiit să relateze fără nicio jenă despre cercetările poliţieneşti.

La 23 iulie se încheie întocmirea de către consilierul Schweinitzer a procesului verbal privind interogarea lui Sallai. Mărturisirea acestuia începe astfel: „Am înţeles învinuirea, nu mă simt vinovat, fiindcă în calitate de comunist convins n-am putut să procedez altfel, decât am procedat”. În încheierea declaraţiei sale Sallai neagă de a fi avut vreo funcţie de conducere în P.C.U. El a procedat just, în condiţiile luptei conspirative, nemărturisindu-şi

funcţia îndeplinită în partid, dar înscrisurile descoperite de poliţie constituiau o dovadă deplină cu privire la această funcţie.

După publicarea la 22 iulie a comunicatului poliţiei presa reacţionară s-a năpustit cu spume la gură asupra comuniştilor arestaţi. Din relatările ziarelor nu lipseau, firește exagerările obişnuite, până şi cu privire la materialele găsite în locuinţele conspirative şi la numărul de persoane arestate şi nici dorinţa cercurilor conducătoare de a-i vedea pe comunişti la spânzurătoare.

Ministerul de Interne, în dorinţa de a se răfui cât mai curând cu fruntaşii comunişti, dispune încheierea imediată a cercetărilor. Anchetatorii se grăbesc. Lucrează ziua şi noaptea. Procesul verbal privind interogarea lui S. Fürst este dictat de consilierul Schweinitzer în noaptea de

23 spre 24 iulie, reproducând textual raportul de informare.

Dar şi opinia publică îşi înteţeşte acţiunile în apărarea celor arestaţi. La 24 iulie, apare un manifest al Comitetului local din Budapesta al P.C.U. şi sosesc alte proteste din străinătate. Organizaţia americană a Ligii internaţionale a femeilor telegrafiază primului ministru ungar: „Nu repetaţi cazul Sacco şi Vanzetti!” referindu-se la cei doi muncitori americani, condamnaţi la moarte şi executaţi după o detenţiune de şapte ani.

Ancheta nelegală a fost încheiată după zece zile, când s-a întocmit un raport de sinteză pentru Ministerul de Interne şi cei patrusprezece arestaţi au fost transferaţi la secţia judiciară a Prefecturii de poliţie în vederea predării lor la procuratură.

P.C.U. a continuat să publice manifeste în apărarea celor arestaţi. Unul din aceste manifeste reprezintă o scrisoare deschisă către membrii P.C.U. şi ai U.T.C.U., în care, după ce se face o apreciere asupra comportării eroice a fruntaşilor comunişti în faţa poliţiei fasciste, se arată că organele şi organizaţiile de partid şi tineret sunt neatinse, ca şi aparatul conspirativ şi tipografiile! „Comitetul central se află la postul său şi vă cheamă la cea

mai energică şi rapidă acţiune revoluţionară! Sarcina principală este salvarea vieţii tovarăşilor noştri… u

Cu toate măsurile de ordine luate de poliţie, duminică

24 iulie au avut loc demonstraţii de protest pe străzile Budapestei. Niciun demonstrant n-a putut fi aresat. În această zi s-au organizat manifestări de protest şi în S.U.A., precum şi la Paris, unde demonstranţii au spart geamurile ambasadei ungare. Continuau să sosească sute de scrisori de protest din toate colţurile pământului, la adresa autorităţilor ungare. ELE purtau semnătura unor personalităţi ca Romain Rolland, Barbusse, Rostand, Gide.

ÎN GHEARELE PROCURORULUI FASCIST

La 25 iulie István Szechy, procurorul desemnat pentru cauzele ce se judecau potrivit procedurii de urgenţă, a studiat la sediul poliţiei dosarele întocmite. Ca specialist al problemei, fiind şi autorul unui studiu. publicat despre procedura de urgenţă, ştia prea bine că cercetările efectuate la poliţie constituiau un impediment legal în calea aplicării acestei proceduri. Concomitent se amplifica şi pe plan intern şi internaţional campania împotriva aplicării procedurii de urgenţă. Din numeroasele proteste citǎm telegrama trimisă de Léon Blum şi Paul Faure în numele Partidului social-democrat francez, care „îşi exprimă protestul împotriva aplicării procedurii de urgenţă faţă de deţinuţii poliţiei. Executarea lor ar leza conştiinţa omenirii întregi”, precum şi cea trimisă din Bruxelles de Emile Vandervelde, preşedintele Comitetului Executiv al Internaţionalei a II-a: „Am fost informaţi că la Budapesta comuniştii arestaţi vor fi traduşi nu în faţa instanţei ordinare, ci în faţa instanţei speciale, create ca urmare a atentatului Matuska. Protestǎm în modul cel mai energic împotriva traducerii adversarilor politici în faţa instanţei speciale, din cauza unui infractor, care s-a declarat adeptul reacţiunii şi care pe deasupra s-a comportat ca un nebun”.

Neţinând seamă de opinia publică, care s-a ridicat atât de hotărâtă în apărarea comuniştilor arestaţi,

organele procuraturii au propus trimiterea inculpaţilor Sallai şi Furst în faţa instanţei de urgenţă, propunere aprobată de Consiliul de Miniştri al Ungariei în şedinţa sa din 26 iulie.

Astfel, la 27 iulie, procurorul Szechy a dispus ca arestaţii (care de 13 zile se aflau deţinuţi la poliţie) să-i fie predaţi „neîntârziat”, precum se prevedea în normele procedurii de urgenţă, iar în după-amiaza aceleiaşi zile, rău famatul preşedinte al instanţei speciale, Toreky, a desemnat pe cei cinci judecători ai completului, alegându-şi în acest scop pe cei mai de încredere acoliţi.

A doua zi dimineaţă, Sallai şi Fürst sunt aduşi în faţa procurorului şi îşi aleg apărătorii: avocaţii René Molnár şi Miklós Timàr. La amiază procuratura – fără ca vreunul din arestaţi să fi fost ascultat – dă publicităţii următorul comunicat:

„În cauza învinuitului arestat Imre Sallai şi alţii, predaţi ieri de Prefectura poliţiei capitalei, în baza stării de fapt ce poate fi stabilită din datele cercetărilor poliţiei, Procuratura regală din Budapesta a pornit acţiunea penală potrivit procedurii de urgenţă împotriva învinuiţilor Imre Sallai şi Sàndor Fürst, în timp ce faţă de învinuiţii Frigyes Karikâs şi György Killi în a renunţat la aplicarea procedurii de urgenţă, trimiţându-i în judecata instanţei ordinare…

Avocaţii aleşi de cei doi inculpaţi, precum şi alţi doi avocaţi trimişi de organizaţia de partid în vederea întăririi apărării au cerut de îndată procurorului să vorbească cu inculpaţii şi să examineze dosarele. Ambele cereri au fost respinse cu motivarea că numai preşedintele completului, Töreky, are competenţa să hotărască asupra lor. La rândul său Töreky n-a fost dispus nici măcar să-i primească pe apărători, iar secretarul său a declarat că nu se cunoaşte ziua începerii procesului, deşi acesta era deja fixat pentru a doua zi. Până şi mamei lui Sàndor Fürst i s-a refuzat o întrevedere cu fiul său.

După-amiază Sallai şi Fürst au fost văzuţi de doi medici, care, după ce i-au examinat timp de aproape trei ore, au consemnat într-un raport de expertiză, cuprinzând

opt pagini, că inculpaţii sunt în deplină facultate a capacităţii mintale, iar procurorul a întocmit adresa către preşedintele instanţei de urgenţă cu propunerea de a porni procedura specială.

În motivarea propunerii, procurorul, pe baza actelor întocmite în cadrul cercetărilor de la poliţie, expune detaliat activitatea ambilor inculpaţi şi arată că faptele lui Imre Sallai şi Sàndor Fürst întrunesc elementele constitutive ale infracţiunii de tentativă de răsturnare prin forţă împotriva orânduirii de stat şi sociale, prevăzută la art. 1 alin. 1 al legii nr. III din 1921.

Printre martorii propuşi de procuror a fi citaţi la şedinţa de judecată, figurează, în majoritate, funcţionari de poliţie, prin care s-a intenţionat a se dovedi că inculpaţii n-au fost maltrataţi la poliţie şi au făcut depoziţiile lor nesiliţi de nimeni.

Potrivit normelor procedurii de urgenţă nu trebuia întocmit vreun rechizitoriu. Şi totuşi adresa citată a procurorului era un rechizitoriu în toată regula. De altfel, actul a fost antedatat cu o zi, pentru a da impresia că procurorul a acţionat de „îndată”, precum prevăd normele procedurii de urgenţă.

Acţiunile de protest împotriva procedurii speciale se înteţesc în Ungaria şi în numeroase alte ţări ale lumii. Autorităţile sunt literalmente acoperite de avalanşa de scrisori şi telegrame. Ce efect au avut zecile de mii de proteste? Toate semnăturile descifrabile au fost predate poliţiei pentru a le înregistra în evidenţele speciale. În arhivele secrete ale poliţiei fasciste ungare au fost găsite, în legătură cu procesul Sallai-Fiirst, însemnări ca:

Barbusse: „Din datele cazierului judiciar naţional nu se poate da o informare veridică despre această persoană, fără indicarea numelui şi prenumelui înainte de căsătorie, locul naşterii, vârsta şi numele părinţilor”.

Emile Vandervelde: „Nu figurează în evidenţa noastră politică. Nu figurează în cazierul judiciar naţional”.

Aragón: „În lipsa prenumelui şi a datelor personale nu se pot da informaţii”.

Aceste câteva însemnări ilustrează convingător nivelul politic şi cultural al celor care le-au întocmit.

ŞEDINŢA DE JUDECATA

În ziua de 29 iulie 1932 Budapesta avea aspectul unui oraş aflat sub stare de asediu. De frica demonstranţilor, străzile, în special în jurul tribunalului, erau înţesate de poliţişti şi de armată. În sala de judecată aveau acces numai persoanele cu permise de intrare eliberate de preşedintele instanţei de urgenţă, Toreky.

La ora opt marea sală a tribunalului gemea de lume, asistenţa fiind aleasă pe sprânceană, reprezentând crema cercurilor cele mai reacţionare ale Ungariei.

La ora opt şi douăzeci sunt aduşi în sală Sallai şi Fürst. Au o înfăţişare deplorabilă cu feţele supte, nerase de două săptămâni, în costume de pânză boţite, nedezbrăcate de patrusprezece zile şi nopţi. Până şi în această ultimă fază a calvarului, autorităţile au încercat să-i demoralizeze, să-i înjosească, nepermiţându-le să se spele, să se bărbierească. A sosit şi procurorul. Sunt prezenţi şi apărătorii: Zoltán Lengyel şi René Molnár pentru Sallai, Sándor Szöke pentru Fürst. Celălalt apărător al lui Fürst, Miklós Timar nu era încă în sală.

La ora opt şi jumătate îşi fac intrarea Géza Töreky, preşedintele, şi cei patru judecători ai completului special. Preşedintele era un fascist notoriu. În 1925, ajuns în fruntea tribunalului penal din Budapesta, a spus în cuvântarea sa inaugurală: „Legile trebuie aplicate astfel ca păturile predestinate la conducere să fie apărate faţă de clasele ce năzuiesc să se ridice”, ceea ce echivala cu angajamentul de a încălca orice prevedere legală în interesul claselor dominante. În cursul dezbaterilor procesului Sallai şi Fürst făcea impresia de a regreta faptul că nu putea aduce la îndeplinire personal pedeapsa capitală. Cei patru judecători titulari, ca şi supleantul completului de judecată erau de aceeaşi teapă cu preşedintele.

După deschiderea şedinţei de judecată procurorul Széchy cere instanţei să declare şedinţa secretă, fiindcă

judecarea în şedinţă publică ar periclita interesul public. După o scurtă deliberare, completul respinge cererea procurorului.

Apărătorii arată că n-au putut vorbi cu inculpaţii şi nici să studieze dosarele şi din acest motiv solicită amânarea dezbaterilor. Preşedintele respinge această cerere, afirmând că inculpaţii au semnat cu o zi în urmă procura pentru apărătorii lor şi ca atare aceştia ar fi avut timpul necesar pentru pregătirea apărării. Se ştie însă prin ce metode perfide i-a împiedicat chiar Töreky, în persoană, să ia contact cu inculpaţii.

În continuare preşedintele ia interogatoriul inculpaţilor.

— Nu mă simt vinovat, fiindcă mi-am urmat doar convingerea – răspunde Sallai la prima întrebare, expunându-şi apoi datele biografice. Cu privire la funcţia pe care a avut-o în ultimul timp Sallai a declarat că a asigurat legătura dintre organizaţiile de partid din Ungaria şi conducerea P.C.U., care îşi avea sediul la Viena.

Invitat de preşedintele instanţei să-şi expună apărarea, Sallai a spus:

— N-am săvârşit niciun act de violenţă. Am năzuit să conving numai prin forţa propagandei maselor muncitoare, că singura cale justă e aceea pe care păşim noi, că numai de la victoria socialismului pot aştepta îmbunătăţirea sorţii lor.

Sándor Fürst şi-a început declaraţia prin a afirma că nu se simte vinovat, fiindcă nu consideră drept infracţiune ceea ce a făcut. După ce şi-au expus biografia este întrebat dacă a făcut parte din secretariatul partidului. Fürst a răspuns negativ.

— La poliţie aţi mărturisit că aţi făcut parte din secretariat, spune preşedintele.

— Am declarat aceasta numai în urma bătăilor, dar această parte a mărturisirii mele nu este reală.

— Ce funcţie a îndeplinit Sallai?

— Nu răspund la această întrebare.

După ascultarea lui Fürst, apărătorul său Szöke

anunţă că poliţia nu permite intrarea în sală a colegului, sau, avocatul Miklós Timar, celălalt apărător. Preşedintele ia măsuri şi peste scurt timp apare cel de al doilea apărător al lui Fürst.

Ascultat ca martor, Frigyes Karikâs a arătat printre altele că nu ştie că în strada Endre Thek nr. 32 ar fi funcţionat secretariatul partidului.

Cu prilejul audierii ca martor al lui György Killi în acesta a declarat că a fost schingiuit bestial la poliţie pentru a mărturisi fapte nereale. Suflecându-şi cu mişcări bruşte mânecile el strigă:

— Şi azi încă, după douăsprezece zile, se mai văd pe braţele mele urmele cătuşelor cu care eram legat în timpul schingiurilor.

— M-am săturat de vorbăria asta, răcni cu faţa congestionată Töreky, luaţi-l de aici!

Martorul principal al acuzării a fost consilierul de poliţie Schweinitzer, a cărui declaraţie era şi un fel de raport de expertiză privind structura organizatorică a partidelor comuniste. El a arătat că inculpaţii au îndeplinit funcţia de secretariat al P.C.U. şi că n-au fost maltrataţi.

Apărătorul lui Sallai, avocatul Lengyel a scos, dintr-un pachet ce se afla pe masa din faţa sa o cămaşă însângerată şi is – a adresat lui Schweinitzer:

— Arăt domnului consilier o cămaşă, care a fost cămaşa lui Sallai, şi pe care am primit-o de la rudele sale. Nu ştiţi cumva de ce această cămaşă e plină de sânge?

Preşedintele Toreky şi-a ieşit din fire:

— Să nu faceţi circ în faţa instanţei. Aici e vorba de lucruri serioase! Nu ne priveşte cum au făcut rost membrii familiei de aceste urme de sânge. Aici nu se poate vorbi pe asemenea ton!

Apoi către Schweinitzer, care rămăsese nepăsător şi rece, praeşedintele a zis:

— Nu trebuie să răspundeţi, domnule consilier, la această întrebare.

Inculpaţii şi avocaţii lor au mai încercat să adreseze acestui martor câteva întrebări, dar de fiecare dată Toreky

a intervenit.

— Întrebarea nu se referă la cauza aceasta!

Apărătorii au declarat că în astfel de condiţii n-au de pus alte întrebări.

După ascultarea medicilor experţi, care au confirmat că inculpaţii nu suferă de vreo boală mintală care să fi exclus sau limitat capacitatea lor de voinţă, că pe corpul lor nu s-au văzut niciun fel de urme care să fi indicat că inculpaţii ar fi fost maltrataţi la poliţie şi că ambii inculpaţi sunt firi fanatice, care îşi dau perfect seama de consecinţele atitudinii lor, s-a încheiat administrarea problemelor propuse de procuror.

Preşedintele a invitat părţile să declare dacă mai au de propus probe.

În numele apărătorilor avocatul Szoke a declarat:

— Ţin să subliniez că n-avem cum să formulăm propuneri pentru completarea probatoriului, întrucât n-am putut vorbi cu mandatarii noştri şi n-am putut consulta dosarul.

După această declaraţie a apărării preşedintele a declarat încheiat probatoriul şi l-a invitat pe procuror să-şi prezinte rechizitoriul.

Era ora douăsprezece şi cincisprezece minute când procurorul Szechy se ridică şi expune un foarte succint rechizitoriu, din care însă n-a lipsit afirmaţia, de altfel reală, că „statul şi societatea ungară trece prin momente deosebit de critice”. Cerând condamnarea la cea mai severă pedeapsă a inculpaţilor, procurorul a exprimat ura şi teama moşierimii şi burgheziei ungare faţă de reprezentanţii de seamă ai mişcării comuniste, apărători dârji ai intereselor maselor muncitoare.

Avocaţii inculpaţilor Sallai şi Fürst au relevat, în pledoariile lor, că în speţă nu erau aplicabile normele procedurii speciale, de urgenţă, iar judecarea procesului trebuia să aibă loc după procedura ordinară. Faptele inculpaţilor nu cădeau sub incidenţa acestei proceduri, activitatea de propagare a unor idei nu putea fi pedepsită cu moartea şi în consecinţă se impunea dezinvestirea

instanţei speciale şi trimiterea cauzei în faţa instanţei ordinare.

Inculpaţii au renunţat la ultimul cuvânt.

La ora treisprezece şi un sfert instanţa s-a retras pentru deliberare. Sallai şi Fürst au fost duşi într-o cameră alăturată, fără ca să fi putut schimba un cuvânt cu rudele sau cu avocaţii lor. La ora două fără câteva minute sunt readuşi în sală inculpaţii, apoi îşi face apariţia şi completul de judecată. Töreky pronunţă verdictul:

„— În numele sfintei coroane ungare!... vinovaţi... moartea...”

„Verdictul capital a fost pronunţat, scria ziarul „Magyarorszâg”, dar Sallai şi Fürst au rămas impasibili. Nu s-a văzut pe feţele lor că îi mai despărţeau doar două ore de clipa când ştreangul îi va sugruma fără milă”.

La ora patrusprezece şi treizeci şi cinci de minute administratorul închisorii centrale din Budapesta, în curtea căreia se executau sentinţele capitale, ieşea din cabinetul preşedintelui procuraturii cu o hârtie în mână şi spunea ofiţerilor de poliţie, care îl aşteptau:

— Am actul de transport. Verdictul este executoriu, pe cei doi condamnaţi îi ducem de îndată la închisoarea centrală.

Aici condamnaţii au fost închişi în celule separate. Procurorul Szechy a îngăduit „mărinimos” ca rudele apropiate să poată vorbi „câteva minute” cu cei care trebuiau să moară încă înainte de asfinţit.

La ora şaisprezece şi treizeci de minute procurorul Szechy a ordonat executarea verdictului. Condamnaţii au fost ucişi prin spânzurătoare. Mai întâi Sallai, apoi Fürst.

Fruntaşii comunişti au dat dovadă până în ultima clipă a vieţii lor de curaj şi devotament nemărginit faţă de clasa muncitoare. Nici în timpul execuţiei n-au încetat să-şi afirme convingerile revoluţionare strigând cu voce puternică:

— Trăiască revoluţia proletară mondială!

— Trăiască Partidul comuniştilor din Ungaria!

— Jos cu asasinii!

— Proletariatul ne va răzbuna!

Simulacrul de judecată care n-a durat decât câteva ore şi asasinarea conducătorilor de seamă ai P.C.U. a stârnit un nou uriaş val de protest atât în Ungaria, cât şi în rândul opiniei publice progresiste din întreaga lume.

ACŢIUNI DE SOLIDARITATE ALE OAMENILOR MUNCII DIN ROMÂNIA

Alături de masele din numeroase ţări, clasa muncitoare, cetăţenii progresişti din România, mobilizaţi de Partidul Comunist, în ciuda condiţiilor grele ale activităţii ilegale, şi-au afirmat cu vigoare protestul faţă de crima înfăptuită prin asasinarea conducătorilor P.C.U.

„Scânteia" organul central de presă al P.C.R. în numărul 7/1932 (anul II) respingând calomniile presei reacţionare arăta că Sallai şi Fürst şi toţi ceilalţi conducători ai P.C.U. supuşi represiunii nu au avut altă vină decât că au îndrăznit să lupte pentru interesele vitale ale celor exploataţi şi asupriţi.

Un manifest editat ilegal de C.C. al P.C.R., imediat după mârşavul asasinat fascist, scria: „Această sentinţă nu loveşte numai proletariatul ungar, ci constituie un avertisment pentru proletariatul întregii lumi: e timpul ca să-şi unească forţele şi să termine cu orânduirea capitalistă, decăzută şi criminală..."

177

Într-o chemare adresată de C.C. al Uniunii Tineretului Comunist la 30 iulie 1932 „Tinerii muncitori de la oraşe şi sate" se demască adevăratul substrat al valului de teroare antipopulară din Ungaria şi se afirmă că „lupta contra dictaturii fasciste-horthyste e cauza proletariatului din toate ţările, deci şi a noastră. Nu putem să stăm nepăsă

12 – În boxa acuzaţilor tori faţă de asasinatele de la Budapesta. Nu putem şi nu vom sta".

„Lupta C.F. R". scria în numărul 4 din august 1932 (anul I) „Guvernul fascist ungar a crezut că, omorând doi din conducătorii P.C.U., va intimida pe muncitori, va distruge comunismul". Scopul urmărit de guvernul ungar

prin măsurile de represiune întreprinse, se arăta în continuare. nu numai că nu a fost atins, ci, dimpotrivă, aceste măsuri au făcut ca ideile comuniste să fie şi mai mult simpatizate.

Buletinul nr. 4/1932 al Ajutorului Roşu din ţara noastră arăta că „lupta revoluţionară a maselor, burghezia maghiară îi opune cea mai sângeroasă teroare fascistă. Au fost înfiinţate tribunale excepţionale, care judecă, condamnă şi execută pe loc. Acum, de curând, au fost spânzuraţi tovarăşii Sallai şi Fürst". Adresându-se tuturor organizaţiilor sale locale, Comitetul Central al Ajutorului Roşu indica necesitatea organizării unor comitete de acţiune legală de luptă contra terorii fasciste din Ungaria lui Horthy.

Revista „Bluze albastre" din Bucureşti, îndrumată de partid, şi care apărea sub redacţia lui Alexandru Sahia, a publicat articole de înfierare a crimei săvârşite prin uciderea celor doi fruntaşi ai P.C.U. Burghezia fascistă, scria revista, la 31 iulie 1932, „exasperată de evenimentele care o depăşesc... recurge la teroare pe faţă... Strangularea lui Sallai şi Fürst a trezit mai mult conştiinţa proletariatului, a îndârjit la luptă".

Solidaritatea oamenilor muncii din România faţă de fruntaşii comunişti ucişi mişeleşte în Ungaria s-a manifestat şi în coloanele presei ilegale de partid din provincie, la Iaşi, Timişoara, s.a.

Protestul opiniei publice din România a apărut şi în coloanele presei legale, de orientare democratică. Ziarul „Adevărul" scria, de pildă, la 31 iulie 1932: „Guvernul reacţionar din Budapesta şi-a dat vineri măsura sinceră a concepţiilor sale etice şi politice. Din ordinul guvernului, doi fruntaşi ai partidului comunist au fost trimişi la spânzurătoare şi executaţi".

Dar Partidul Comunist din România nu s-a limitat la publicarea de articole în presă pentru a-şi exprima solidaritatea internaţională faţă de mişcarea muncitorească din Ungaria. În ciuda condiţiilor grele ale activităţii ilegale, organele de partid au iniţiat acţiuni de

masă de solidarizare cu proletariatul ungar. La Bucureşti, de exemplu, la 1 august 1932 şi la 22 septembrie, în faţa legaţiei ungare au avut loc demonstraţii de protest împotriva asasinării fruntaşilor comunişti din Ungaria şi pentru salvarea celorlalţi arestaţi. O demonstraţie similară s-a desfăşurat la 11 august la Cluj în faţa consulatului Ungariei.

Concomitent, din iniţiativa partidului au fost adresate legaţiei Ungariei numeroase scrisori de protest semnate de personalităţi progresiste din ţara noastră.

Exemplele citate care, desigur, nu sunt exhaustive, ne oferă totuşi o imagine cuprinzătoare asupra activităţii neobosite a partidului nostru inspirată de solidaritatea internaţionalistă proletară, antifascistă.

* * *

*

Vieţile lui Sallai şi Fürst n-au putut fi salvate. Dar acţiunile de protest au avut un puternic răsunet politic. Poziţia guvernului Kârolyi s-a zdruncinat şi mai mult, ceea ce a dus la demisia sa la numai două luni după executarea martirilor clasei muncitoare. Urmaşul lui Kâroly, primul ministru Gömbös a abolit, sub presiunea opiniei publice, procedura de urgenţă, ceea ce a fost o nouă dovadă concludentă că mişcarea proletară, antifascistă condusă de comunişti nu putea fi intimidată şi cu atât mai puţin înfrântă.

PIERRE LAVAL

Vara anului 1940 a fost pentru popoarele Europei, şi îndeosebi pentru cele din partea vestică a continentului, o perioadă de grele încercări. Începuse cel de al doilea război mondial în toamna anului 1939, când armatele hitleriste s-au năpustit asupra Poloniei. Franţa şi Anglia, deşi declaraseră război Germaniei naziste, n-au întreprins acţiuni militare în timp ce armatele lui Hitler luptau împotriva Poloniei şi nici în perioada următoare. Atitudinea pasivă a puterilor occidentale a permis Germaniei să pregătească declanşarea unei ofensive decisive pe frontul din vest, unde, în 1940, a zdrobit în câteva săptămâni

armatele Franţei, Angliei, Belgiei şi Olandei.

Înfrângerea fulgerătoare a Franţei, care dispunea de o armată numeroasă, a avut cauze multiple. Activitatea unor politicieni ca Pierre Laval constituie, fără îndoială, una din aceste cauze.

Biografia lui Laval este edificatoare în acest sens. Născut în 1883, el a întrezărit încă din tinereţe în activitatea politică o cale de parvenire sigură. A fost membru al Partidului socialist din 1903 până în 1920, când la Congresul din Tours, majoritatea acestui partid votează pentru transformarea sa în Partidul Comunist Francez. În 1923 reuşeşte să obţină funcţia de primar al orăşelului Aubervilliers. Este ales în parlament ca deputat independent în 1924, iar în 1928 intră în Senat. În anii următori, până în 1935, devine ministru în diverse guverne şi este de trei ori prim-ministru. Evoluţia politică a lui Laval a fost caracterizată foarte nimerit de fruntaşul socialist Léon Blum, care spunea: „Este imposibil de prezis azi unde va fi Laval mâine, doar atât că se deplasează mereu spre dreapta”.

Adoptarea unei atitudini politice orientată din ce în ce mai mult spre dreapta mergea mână în mână cu înavuţirea personală a lui Laval. Cu prilejul procesului său, în 1945, averea sa a fost evaluată la aproape 60 milioane de franci. Ea a fost dobândită prin achiziţionarea – cu ajutorul unor credite avantajoase obţinute în calitate de politician –, câtorva ziare de provincie, a unor întreprinderi poligrafice, a castelului de la Chiteldon şi a unei moşii de o sută douăzeci de hectare în Normandia.

Duşman al mişcării muncitoreşti şi al ideilor progresiste Laval nu putea să nu devină un admirator al hitlerismului german şi al fascismului italian, care au înăbuşit în sânge, prin cea mai sălbatică teroare, mişcarea democratică de stânga din ţările lor şi din alte state. Admiraţia lui Laval avea să crească şi mai mult după ce Germania nazistă a înregistrat primele ei succese militare la începutul celui de al doilea război mondial.

Astfel, nu e de mirare că Laval, care din 1935 n-a mai

reuşit să facă parte din niciun guvern francez, apare pe scena politică în zilele tragice ale verii 1940, când armatele franceze se prăbuşeau sub loviturile zdrobitoare ale naziştilor.

La 14 iunie 1940, ziua intrării armatelor hitleriste în Paris, guvernul prezidat de Reynaud se refuzază la Bordeaux. La 16 iunie Reynaud prezintă demisia guvernului său preşedintelui Republicii, Albert Lebrun, care însărcinează cu formarea guvernului pe mareşalul Pétain, larg cunoscut pentru vederile sale de dreapta.

Preşedintele Lebrun, împreună cu un grup de oameni politici francezi, şi-a manifestat intenţia de a pleca la Alger pentru a continua războiul împotriva hitlerismului de pe teritoriile aparţinând imperiului colonial francez. Dar pe scenă apare Pierre Laval, încercatul adept al nazismului.

La 21 iunie, însoţit de nouă deputaţi şi de doi senatori, Laval forţează poarta prefecturii din Bordeaux unde era instalat preşedintele Republicii.

„Am venit aici, declară Laval lui Lebrun, pentru a protesta contra proiectului plecării domniei-voastre. Nu vom accepta ca guvernul să continue lupta în Africa, deoarece acest lucru e imposibil. Dacă vreţi să plecaţi, aveţi acest drept, dar numai ca persoană privată. Demisionaţi!”

Lebrun, în vârstă de aproape şaptezeci de ani, stând epuizat pe un scaun, cu mâinile încrucişate şi capul aplecat, repeta mereu în timpul acestei scene: „Nu-i cunoaşteţi pe nemţi… nu-i cunoaşteţi pe nemţi…

A doua zi după această scenă dureroasă Laval este numit ministru de stat, iar la 27 iunie, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri.

Nu ne referim aici la activitatea ulterioară a lui Laval, deoarece ea va constitui obiectul dezbaterilor judiciare, ci depănăm firul întâmplărilor începând din ziua de 17 august 1944, când guvernul francez colaboraţionist prezidat de Laval se afla în agonie, după ce timp de patru ani sprijinise Germania nazistă în asuprirea sângeroasă a poporului francez.

FUGIND DE MÂNIA POPORULUI FRANCEZ

În seara acestei zile, în biroul lui Laval se afla prefectul departamentului Seine, prefectul poliţiei şi alţi câţiva acoliţi. Biroul era cufundat în semiobscuritate deoarece reşedinţa primului ministru nu mai avea curent electric. Câteva luminări răspândeau o lumină funestă. De fapt şi de drept, guvernul Laval nici nu mai exista. În cursul după-amiezii Laval fusese vizitat de Hoffmann, consilier al Ambasadei germane la Paris, care i-a înmânat o scrisoare din partea ambasadorului Otto Abetz. Laval şi guvernul său erau invitaţi să se retragă din Paris împreună cu armatele hitleriste în derută sub loviturile armatelor americane şi engleze şi ale luptătorilor francezi din rezistenţă. Nevrând să dea curs acestei invitaţii, guvernul Laval a demisionat, confirmând, printr-un act juridic, situaţia de fapt, în care nu mai exercita nicio funcţie pe teritoriul Franţei.

În aceeaşi noapte de 17 spre 18 august convoiul de autoturisme dirijat de consilierul Hoffmann, convoi în care se afla şi Pierre Laval cu soţia, părăseşte Parisul şi soseşte peste douăzeci şi patru de ore în oraşul Belfort. A doua zi îşi face apariţia în acest oraş şi mareşalul Pétain împreună cu membrii cei mai apropiaţi ai suitei sale. La Belfort se adună în zilele următoare şi alţi colaboraţionişti francezi care, ca şi Laval, căutau să se pună la adăpost de mânia maselor populare. Printre aceştia se aflau: Marcel Decât, şeful mişcării fasciste naţional-populare; Jacques Doriot, fondatorul partidului popular de extremă dreaptă; Jean Luchaire, preşedintele director general al presei franceze colaboraţioniste; Joseph Darnand, şeful poliţiei fasciste franceze, ş.a. Aflând că aceştia intenţionau să formeze un guvern care să se pună la dispoziţia lui Hitler, Laval revine asupra deciziei sale de a demisiona, ca la 25 august să-şi dea din nou demisia, împreună cu mareşalul Pétain, fostul şef colaboraţionist al statului francez.

La 7 septembrie 1944 ţinând seama de înaintarea neîntreruptă a armatelor eliberatoare pe solul Franţei, autorităţile germane îi transportă pe Pétain, Laval şi alţi

politicieni colaboraţionişti în Germania. Aici Laval este instalat în castelul de la Sigmaringen, al familiei Hohenzollern, de unde la sfârşitul lunii februarie 1945 este mutat într-o localitate apropiată Wilflingen. La începutul lunii aprilie armatele eliberatoare se apropie de reşedinţa lui Laval şi autorităţile hitleriste îi propun să se retragă în partea muntoasă a Austriei. El ar dori însă să treacă în Elveţia. La 16 aprilie 1945 Laval ajunge la frontiera elveţiană, dar guvernul acestui stat îi refuză viza de intrare. Încercând să pătrundă pe teritoriul principatului Lichtenstein, Laval este refuzat şi aici.

Irlanda, care n-a semnat convenţia internaţională privind criminalii de război şi câteva state din America de Sud s-au declarat a fi dispuse să-l primească pe Laval. El preferă însă Spania. Generalul Franco îl asigură în repetate rânduri de simpatia şi recunoştinţa sa pentru aprecierile făcute de Laval cu privire la politica fascistă a acestuia. De altfel îl cunoştea de aproape pe ministrul de externe al Spaniei, Lequerica, fost ambasador la Vichy.

La 19 aprilie Laval trimite acestuia următoarea telegramă:

„Excelenţă şi drag prieten, vă trimit acest mesaj în amintirea timpului îndelungat petrecut împreună… Germania mi-a pus în vedere să părăsesc teritoriul ei ameninţat de înaintarea aliaţilor şi mă adresez dumneavoastră solicitându-vă în numele meu propriu, al soţiei mele şi al credinciosului meu prieten, Maurice Gabolde (fost ministru al justiţiei) autorizaţia de a intra în Spania în aşteptarea unor zile mai bune… În amintirea prieteniei noastre îndelungate, vă exprim anticipat mulţumiri”.

Laval aştepta cu înfrigurare răspunsul din Spania. Căci pericolul de a cădea în mâinile trupelor aliate devenea din ce în ce mai iminent. După zece zile Laval obţine viza de intrare în Spania. Dar ea era limitată în timp şi restrictivă ca spaţiu, întrucât în condiţiile anului 1945 nici guvernul fascist al Spaniei nu-şi mai putea permite să sfideze opinia publică mondială acordând azil

necondiţionat fostului prim-ministru colaboraţionist al Franţei. Viza s-a acordat pe un termen maximal de trei luni şi – „pentru a asigura securitatea personală a lui Laval şi din motive diplomatice” – el urma să rămână în incinta fortăreţei Monjuich. Totodată Laval a fost asigurat că nu va fi extrădat autorităţilor franceze, ci numai Puterilor Aliate, în cazul când acestea l-ar cere.

La 30 aprilie 1945 un avion german decolează cu Laval şi însoţitorii săi, în mare secret, şi aterizează la 2 mai pe aeroportul oraşului Barcelona. Aici, surpriză. Şeful aeroportului declară că guvernul Spaniei a hotărât să nu acorde azil nici unui înalt demnitar „refugiat politic”. Laval este sfătuit să plece mai departe în Anglia. Fostul prim-ministru încearcă în zadar să vorbească la telefon cu ministrul de externe spaniol, dar se hotărăşte totuşi să rămână în Spania.

— În aceste condiţii, îi comunică şeful aeroportului, am instrucţiuni să vă internez.

Laval şi însoţitorii săi sunt apoi conduşi în fortăreaţa Monjuich, construită pe o stâncă abruptă, pe malul mării. Prezenţa fostului prim-ministru al Franţei devine din ce în ce mai jenantă pentru guvernul spaniol. Reprezentantul diplomatic al Franţei la Madrid, susţinut de cei ai Marii Britanii şi Statelor Unite reproşează guvernului spaniol prezenţa lui Laval în Spania. De aceea, când Laval îşi exprimă dorinţa de a se întoarce în Franţa, oficialităţile spaniole răsuflă uşurate. În faţa perspectivei de a fi judecat, Laval îşi schimbă hotărârea şi renunţă la plecarea sa fixată pentru 31 mai 1945. Aflând însă că la 25 iulie va începe la Paris procesul lui Pétain, şi temându-se că apărătorii acestuia vor încerca să-l scape aruncând toată vina pe umerii săi, Laval cere din nou să plece în Franţa. La 30 iulie autorităţile spaniole îl informează că va fi predat în mâinile organelor competente ale Statelor Unite, care i-au cerut extrădarea. Laval este condus cu un avion în oraşul austriac Innsbruck şi de acolo, peste o zi, în Franţa.

La Paris, Laval este încarcerat la închisoarea

Fresnes. Dar, abia instalat în celula nr. 170 a închisorii, la 3 august 1945, dimineaţa, este invitat să urce într-o dubă, care îl transportă la Palatul Justiţiei din Paris unde, în faţa înaltei Curţi de Justiţie, se desfăşoară procesul fostului mareşal şi şef de stat, Pétain.

MARTOR LA PROCESUL LUI PETAIN

După zdrobirea hitlerismului, în ţările eliberate au fost instituite instanţe de judecată speciale în vederea tragerii la răspundere a celor vinovaţi de suferinţele îndurate de zeci de milioane de oameni în cursul războiului şi al dominaţiei fasciste.

Printre cei judecaţi în Franţa se afla, în primul rând, ex-mareşalul Pétain, fostul şef al statului în timpul ocupaţiei germane.

Potrivit Constituţiei Franţei din 1875, şeful statului şi miniştrii, în cazul când săvârşeau fapte penale, urmau să fie puşi sub acuzare de Camera deputaţilor şi traduşi în faţa unei înalte Curţi de Justiţie, constituită de Senat.

În noiembrie 1944 a fost înfiinţată o astfel de înaltă Curte de Justiţie, compusă din trei magistraţi şi optzeci de juraţi, aleşi în număr egal dintre cei optzeci de parlamentari, deputaţi şi senatori, care la 10 iulie 1940 votaseră împotriva investirii lui Pétain ca şef al guvernului, şi dintre membrii mişcării de rezistenţă.

Ştirea că fostul preşedinte al Consiliului de Miniştri va fi ascultat ca martor în procesul lui Pétain a stârnit un interes deosebit. Când Laval îşi făcu intrarea în dimineaţa zilei de 3 august 1945 în sala de la primul etaj al Palatului de Justiţie din Paris, unde se ţineau şedinţele înaltei Curţi de Justiţie, încăperea era atât de ticsită, încât însoţitorii lui cu greu i-au croit drum până la boxa martorilor.

Fostul şef al guvernului francez, cunoscut pentru energia sa brutală, se schimbase foarte mult în ultimul timp. Deşi în cei patru ani ai dominaţiei hitleriste n-a avut de suportat suferinţele zecilor de milioane de victime ale fascismului, ci dimpotrivă a dus viaţa de huzur a căpeteniilor hitleriste, acum, conştient că va trebui să răspundă pentru faptele sale în faţa poporului francez şi a

opiniei publice mondiale, este descris de un martor ocular ca „… schimbat, foarte slăbit, cu faţa trasă, cu spatele încovoiat, cu părul încărunţit, aruncând în dreapta şi în stânga priviri îngrijorate… Dar asistenţa îl priveşte cu atâta insistenţă şi ură, încât el nu poate suporta priveliştea şi îşi întoarce faţa”.

Preşedintele Curţii, Mongibeaux, i se adresează lui Laval:

— Nu vă iau jurământul. Nu vă audiez decât ca informator şi, de altfel, nu intenţionez să vă pun întrebări ce ar putea fi considerate ca fiind un interogatoriu anticipat al unui învinuit ori inculpat.

Vă audiez pentru ca să ne daţi lămuriri asupra politicii practicate de mareşalul Pétain cu sprijinul unui guvern pe care l-aţi prezidat.

Vă voi pune întrebări şi vă voi cere să nu faceţi diversiuni. Sunteţi destul de familiarizat cu adunările pentru a înţelege ceea ce vreau să spun zicându-vă: nicio diversiune. Vă voi pune întrebări pe care mă voi sili să le formulez precis şi la care vă cer să răspundeţi pe scurt, dar destul de complet pentru ca să se facă lumină din ce veţi spune.

Dorinţa preşedintelui Mongibeaux nu s-a împlinit. La întrebările care i s-au pun, Laval a vorbit mai degrabă în apărarea propriei sale persoane, decât referindu-se la Pétain.

La prima întrebare, de pildă, în legătură cu data la care au început relaţiile între el şi Pétain, Laval a făcut o lungă expunere şi – contrar adevărului larg cunoscut – a afirmat că a luptat mereu împotriva războiului şi că niciodată nu s-ar fi interesat de regimul intern al altor ţări, el voia să spună prin aceasta, că n-ar fi avut intenţia să introducă în Franţa instituţii politice cu caracter fascist. Această afirmaţie şi altele asemănătoare expuse într-un ton insolent au stârnit dezaprobarea vie a asistenţei.

La întrebările ce i s-au pus în continuare… Laval a încercat să minimalizeze legăturile sale politice cu Pétain de dinaintea celui de al doilea război mondial.

Cu privire la rolul lui Pétain în timpul ocupaţiei germane, Laval a declarat că mareşalul a fost mai degrabă ministru de război, decât şef de stat, fiindcă, de fapt, îl interesau numai problemele militare, iar miniştrii erau numiţi fără ştirea sa (a lui Laval) şi erau, în genere, persoane necompetente. Pétain avea o voinţă fermă şi era perfect lucid. El, Pétain dispreţuia sistemul parlamentar, spre deosebire de primul ministru care ar fi avut un respect deosebit pentru instituţiile republicane.

În continuare martorul Laval a încercat să demonstreze, în faţa înaltei Curţi, că el a fost mereu un republican convins deşi, la acea dată se dovedise deja în procesul lui Pétain rolul pe care l-a avut în răsturnarea Republicii la 10 iulie 1940, când a fost principalul promotor al instituirii regimului totalitar, în frunte cu Pétain. La vremea respectivă Laval reuşise să determine Camera deputaţilor şi Senatul, reuniţi în Adunarea naţională, să voteze o lege care „acorda toate puterile guvernului Republicii sub autoritatea şi semnătura mareşalului Pétain, în vederea promulgării printr-unul. ori mai multe acte o nouă constituţie a statului francez”. 569 parlamentari francezi au votat acest text, 80 au votat împotrivă şi 17 s-au abţinut. Parlamentarii comunişti n-au participat la şedinţa Adunării naţionale, deoarece fuseseră îndepărtaţi din corpurile legiuitoare încă din 1939.

Deşi Pétain, ca şi Laval, avea o orientare politică reacţionară, antipopulară şi antidemocratică, între ei s-au iscat divergenţe profunde. Laval voia să imprime politicii franceze o orientare net prohitleristă, să alieze Franţa la Germania şi să determine intrarea ei în război, de partea lui Hitler contra Angliei. La 26 august 1940, fără a-l consulta pe Pétain, şi fără a informa pe ceilalţi miniştri din guvernul francez, Laval s-a dus la Fontainebleau, la cartierul general al trupelor de ocupaţie germane oferind mareşalului von Brauchitsch ajutorul aviaţiei franceze pentru bombardarea Marii Britanii. Propunerea a fost respinsă de nemţi.

Depunând ca martor în procentul lui Pétain, în

august 1945, Laval a fost interogat şi cu privire la întrevederile de la Montoire: prima a avut loc între Hitler şi Laval la 22 octombrie 1940, a doua, s-a desfăşurat cu două zile mai târziu între Hitler şi Pétain, dar în cursul ei a intervenit şi Laval.

Laval, pe deplin convins că Anglia este pe punctul de a fi învinsă, şi-a exprimat din nou în faţa lui Hitler, la

Montoire, dorinţa de a interveni activ în război alături de Germania. Pétain, dimpotrivă, a fost reţinut. La întrebarea lui Hitler, ce va face Franţa dacă Anglia ar ataca-o iarăşi, precum s-a întâmplat la Mers-el-Kébir (unde în iulie 1940 flota franceză a fost atacată de cea engleză, ceea ce a dus ¡la ruperea relaţiilor diplomatice dintre regimul de la Vichy şi Anglia), Pétain a răspuns evaziv: „Ţara mea a suferit prea mult atât din punct de vedere moral, cât şi material pentru a se lansa într-un nou conflict".

La încheierea convorbirilor dintre Hitler şi Pétain, La val a încercat să atenueze refuzul categoric al şefului statului francez, de a participa la război alături de Germania, declarând: „Graţie ofertei Führerului Franţa nu se mai află în faţa unui zid fără ieşire... Totuşi, în pofida dorinţei mele personale, trebuie să recunosc că e dificil de a declara război Angliei... Opinia publică trebuie obişnuită cu această idee şi, în plus, potrivit actelor constituţionale, ne trebuie consimţământul Adunării naţionale".

Comportarea lui Laval l-a scos din sărite pe mareşalul Pétain, care la 13 decembrie 1940 a dispus arestarea şi consemnarea la domiciliu a lui Laval. Dar n-au trecut decât 3 zile şi la Vichy a sosit ambasadorul Germaniei, Otto Abetz, care i-a pretins lui Pétain eliberarea lui Laval şi reintrarea sa în guvern. Din această perioadă datează una din declaraţiile caracteristice ale lui Laval: „De acum nu trebuie să-mi caut prieteni printre francezi, ci printre germani".

La procesul lui Pétain, Laval a fost interogat în continuare asupra împrejurărilor în care a revenit în guvern.

La începutul anului 1942 naziştii îşi manifestă nemulţumirea faţă de politica guvernului francez condus de amiralul Darlan. La sfârşitul lunii februarie 1942 consilierul Ambasadei germane, Achenbach i-a declarat mareşalului Pétain, că în cazul când Laval nu este readus la putere, Hitler va numi un guvernator nazist pentru Franţa. La 18 martie Pétain este vizitat de un trimis personal al lui Hitler, care i-a spus că formarea unui guvern Laval este singura modalitate de a-l linişti pe Hitler, profund nemulţumit de atitudinea Franţei. În aceeaşi lună şeful serviciilor politice din cadrul Poliţiei secrete germane din Franţa, aranjează la Paris o întâlnire secretă între Pierre Laval şi Göring, prima personalitate după Hitler în Germania nazistă; Göring îi comunică nemulţumirea cercurilor naziste în legătură cu atitudinea guvernului francez, ceea ce Laval nu întârzie să aducă la cunoştinţa lui Pétain. Ca efect al acestor presiuni necontenite, amiralul Darlan îi propune mai întâi lui Laval să intre în guvern ca ministru, apoi îi oferă chiar funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Dar Laval care voia toată puterea, refuză aceste oferte.

Între timp, Statele Unite ale Americii, care aveau un reprezentant diplomatic la Vichy, informează guvernul francez, că în cazul când Laval ar reveni la putere „guvernul S.U.A. s-ar vedea obligat să rupă relaţiile de încredere pe care le întreţine actualmente cu guvernul de la Vichy”. Pétain îl asigură pe reprezentantul S.U.A. că nu va accepta ca Laval să aibă vreun rol politic şi la 2 aprilie 1942 îl informează şi pe Laval asupra hotărârii sale.

Aflând despre demersul Statelor Unite, Hitler face din persoana lui Laval piatra de încercare a poziţiei Franţei. „În funcţie de faptul dacă Pétain îi va încredinţa ori nu lui Laval formarea noului guvern, voi aprecia dacă Franţa preferă prietenia Statelor Unite celei a Germaniei”.

Neîncetatele presiuni naziste dau roade, până la urmă: Pétain este constrâns să cedeze. La 16 aprilie îl primeşte pe Laval şi îl numeşte şef al guvernului, declarând a doua zi într-un cadru semioficial: „Domnilor,

am acţionat sub constrângere”.

La procesul lui Pétain, Laval, neputând nega toate aceste fapte, îndeobşte cunoscute, a încercat să le găsească o justificare afirmând:

— Am reintrat în guvern, ştiind că sarcina mea va fi înspăimântătoare, că va fi redutabilă, că francezii vor trebui să sufere şi am crezut că dacă mă expun personal, dacă responsabilitatea mea deplină putea servi drept ecran pentru a atenua această duritate, ar trebui s-o accept spre a proteja mai bine pe francezi… n-aveam dreptul, atunci când ţara mea se afla în nenorocire, să refuz o responsabilitate.

Nesinceritatea acestei informaţii este evidenţiată, de îndată, prin răspunsul afirmativ pe care Laval este obligat să-l dea chiar la următoarea întrebare a preşedintelui Curţii, în legătură cu alocuţiunea pe care a pronunţat-o la radio, la 22 iunie 1942, când a spus: „Cred şi doresc victoria Germaniei, fiindcă fără ea, mâine, comunismul se va instala în toată Europa”.

Răspunderea personală a lui Laval pentru această declaraţie s-a reliefat în mod deosebit când Pétain a declarat la şedinţa de judecată că atât el cât şi secretarul general al Ministerului de Externe francez, văzând textul alocuţiunii pe care Laval urma s-o pronunţe la radio, au făcut obiecţiuni categorice împotriva frazei amintite, care cu toate acestea a fost rostită de Laval la radio.

Întrebat fiind asupra rolului pe care l-a avut în deportarea muncitorilor francezi la muncă forţată în Germania, Laval a încercat să-şi justifice această acţiune infamă spunând că în schimbul muncitorilor trimişi în Germania, ar fi fost retrimişi în Franţa un număr mai mare de prizonieri francezi aflaţi în Germania. Dar faptele, chiar aşa cum sunt prezentate de Laval, îi dezmint şi această afirmaţie.

— Pentru 150.000 de muncitori, am primit 50.000 de prizonieri, a mărturisit Laval.

Aşadar, ţinând seama de faptul că muncitorii trimişi în Germania n-aveau un regim mai bun decât prizonierii de

război, Laval nu s-a mulţumit că Germania avea două milioane de prizonieri francezi, ci a căutat să mărească numărul lor prin trimiterea în Germania a sute de mii de muncitori.

Aceeaşi atitudine de negare a răspunderii sale a manifestat-o Laval şi în legătură cu întrebarea preşedintelui Curţii privind adoptarea măsurilor rasiale împotriva populaţiei israelite, numirea lui Joseph Darnand, fascist notoriu, membru în formaţiunile naziste SS, în funcţie de secretar general pentru menţinerea ordinii, măsurile puse în aplicare contra luptătorilor din rezistenţa franceză.

Darnand, figură deosebit de odioasă din rândul trădătorilor poporului francez, a fost numit la 30 decembrie 1943, cu semnătura lui Pierre Laval, singur, şi nu precum era legal, de Pétain şi de Laval. La 10 ianuarie 1944, acelaşi Darnand a obţinut o delegaţie permanentă din partea lui Laval „de a exercita autoritatea peste ansamblul forţelor poliţiei, corpuri şi servicii ce asigură securitatea publică şi securitatea internă a statului”. După alte zece zile Laval semnează, de asemenea singur, o altă lege prin care călăul Darnand este autorizat să înfiinţeze curţi marţiale, compuse din trei membri, ce se puteau reuni şi judeca în urma hotărârii organelor de poliţie. Legea suspendă garanţiile judiciare de drept comun. În caz de flagrant delict, inculpaţii erau executaţi pe loc.

La 22 ianuarie 1944 Laval informează Consiliul de Miniştri despre împuternicirile extraordinare pe care le-a acordat lui Darnand. În faţa stupoarei care i-a cuprins până şi pe miniştrii acestui guvern colaboraţionist, Laval este obligat să recunoască: „Această lege n-are precedent în analele noastre”.

Pe baza actelor normative semnate de Laval, poliţiştii lui Darnand au săvârşit nenumărate crime, ucigând pe luptătorii din mişcarea de rezistenţă franceză.

După încheierea depoziţiei sale de martor, Laval, trecând în dreptul lui Pétain, îi spuse:

— La revedere, domnule mareşal.

Acesta s-a prefăcut că nu a auzit nimic şi nu-i-a răspuns.

Aşadar, în calitate de martor în procesul lui Pétain, Laval a încercat să-şi desculpe propria persoană. Dându-şi seama că tactica urmărită n-a avut efect, în propriul său proces Laval va uza de alte mijloace; el va recurge la toate subterfugiile juridice posibile pentru a evita să răspundă la vreunul din capetele de acuzare sau la întrebările ce-i vor fi puse.

LAVAL INCULPAT

La 4 octombrie 1945, în sala în care cu două luni în urmă depusese ca martor, s-a deschis procesul lui Laval. Asistenţa a constatat cu surpriză că Laval era singur. Avocaţii săi nu s-au prezentat la proces.

Preşedintele Curţii, Mongibeaux, anunţă că a primit o scrisoare din partea avocaţilor lui Laval în care aceştia scriau printre altele:

„... vă informăm cu regret că am cerut decanului baroului de avocaţi de a ne desărcina de misiunea noastră de apărători din oficiu. Am constatat imposibilitatea materială absolută de a-l asista în mod util pe clientul nostru la şedinţa de judecată.

O anchetă a judecătorului de instrucţie ar fi fost necesară, indispensabilă; ea ne-a fost anunţată şi promisă; ea a fost încheiată brusc în ciuda protestelor noastre.

Ne temem că graba de a începe dezbaterile este inspirată nu de preocupări juridice, ci motivată de considerente politice...

Laval se asociază bineînţeles la protestul avocaţilor săi. Afirmaţia că în procesul său judecătorul de instrucţie nu şi-a dus până la sfârşit ancheta, va constitui unul din subterfugiile la care Laval va recurge pentru a evita să discute fondul procesului său.

Este adevărat că judecătorul de instrucţie Bouchardon, delegat cu anchetarea lui Laval, a declarat la începutul anchetei că îi va lua lui Laval 25 interogatorii, iar ancheta a fost încheiată ceva mai devreme. Dar tot aşa de adevărat este că în cursul celor 20 de interogatorii care i-

au fost luate de judecătorul de instrucţie, Laval a evitat să răspundă la întrebări şi a declarat că îşi va formula răspunsurile în scris. Dar când în şedinţa din 8 octombrie, grefierul Curţii a dat citire declaraţiilor făcute de Laval în faţa judecătorului de instrucţie a reieşit că, de fapt, notele promise nu cuprindeau nici ele răspunsuri precise la întrebările formulate.

Când, de exemplu, la interogatoriul din 18 august 1945, judecătorul de instrucţie i-a spus că i se reproşează faptul că prin ameninţări l-a împiedicat pe preşedintele Republicii Lebrun şi pe alţi fruntaşi politici să plece în Africa spre a continua de acolo lupta contra Germaniei hitleriste, Laval a răspuns:

— Altă întrebare importantă: înţeleg să răspund la ea ca şi la cea precedentă (adică printr-o notă scrisă).

Bouchardon i-a arătat, în continuare, că în rechizitoriu se relevă: „Întrevederea de la Montoire, angajată de Laval, şi acordurile care au urmat-o în vederea colaborării, punând resursele şi mijloacele materiale ale Franţei la discreţia Germaniei, dovedesc caracterul unei politici, din toate punctele sale, conformă intereselor inamicului". Ce aveţi să răspundeţi? l-a întrebat judecătorul de instrucţie.

Laval: Dat fiind importanţa chestiunii îmi propun să vă răspund de aceeaşi manieră ca şi la celelalte două precedente.

Interesându-se apoi în privinţa cauzelor care au dus la arestarea sa la 13 decembrie 1940 şi a campaniei violente pe care presa fascistă din Germania şi Italia a dus-o în favoarea persoanei sale pentru a impune rechemarea sa în guvern, Laval a răspuns invariabil:

— Îmi rezervrăspunsul în aceleaşi condiţii ca mai sus.

El nu s-a sfiit să adauge: „... Niciodată n-am fost decât omul Franţei şi, de altfel, voi repeta acest lucru şi îl voi dovedi în cursul interogatoriilor la care voi fi supus".

Dar Laval n-a dovedit nimic nici în cursul interogatoriilor următoare. Răspunsurile sale erau invariabil:

— Voi. răspunde ulterior” sau „îmi rezerv dreptul de a da toate explicaţiile ce mi le veţi cere…” ori „îmi propun să vă fac cu prilejul unui interogatoriu viitor o declaraţie specială… sau „Voi răspunde printr-o notă” ş.a.

Cu toate acestea cu prilejul încheierii interogatoriului său din 22 septembrie Laval a declarat:

— Nu vreau să părăsesc cabinetul domniei-voastre fără a-mi exprima surpriza profundă şi regretul amar aflând că anchetarea mea va fi brusc întreruptă.

După citirea în şedinţa de judecată a Curţii din 8 octombrie a interogatoriilor efectuate de judecătorul de instrucţie, a luat cuvântul procurorul general Mornet:

— Interogatoriile care n-au fost citite aici se referă la probleme de detaliu.

Am dorit ca interogatoriile referitoare la politica generală a lui Pierre Laval să fie citite domnilor juraţi, pentru ca să-şi dea seama de modul cum Pierre Laval a răspuns la întrebările cele mai clare. Cred că sunt edificatoare.

Cele câteva lecturi care ar mai fi de expus privesc cedarea flotei comerciale, câteva telegrame privind sabordajul vaselor de război pe care le-am avut în Antile şi telegramele referitoare la cedarea de terenuri de aviaţie în Africa de Nord, cu prilejul evenimentelor din noiembrie 1942 (debarcarea trupelor anglo-americane în Maroc şi Algeria). Voi explica toate acestea cu citatele şi referinţele necesare. În aceste împrejurări este poate inutil de a continua lectura acestor interogatorii, doar dacă domnii juraţi o doresc cumva?

Preşedintele: – Nu o doriţi, domnilor?

Lempe, jurat: – în aceste interogatorii Pierre Laval face adesea aluzie la note care vor fi furnizate ca răspuns. Suntem în posesia acestor note?

193

Preşedintele: – Sunteţi în posesia acestor note; ele sunt la dosar.

13 – În boxa acuzaţilor

Procurorul general: – Ele sunt la dosar, dar nu

cuprind mai multe lămuriri decât răspunsurile ce se referă la aceste note.

* * *

În ciuda faptului că evitase să dea răspunsuri clare la întrebările precise ce i se puneau de către judecătorul de instrucţie în cursul interogatoriilor, la prima şedinţă de judecată din 4 octombrie, La val s-a dovedit a fi sursa inepuizabilă a unui torent de cuvinte referitoare la nedreptatea şi ilegalitatea comisă împotriva sa prin întreruperea anchetei judecătorului de instrucţie.

Laval s-a mai plâns şi pentru faptul că avocaţii săi n-ar avea copii de pe documentele la care au dreptul potrivit Codului de instrucţie criminală.

Procurorul general a combătut această afirmaţie, relevând că toate copiile au fost comunicate avocaţilor lui Laval.

Între timp preşedintele înaltei Curţi de Justiţie a trimis o invitaţie avocaţilor lui Laval de a se prezenta la şedinţa de judecată. Reluând dezbaterile, după o scurtă suspendare, preşedintele a constatat că avocaţii n-au dat curs invitaţiei sale.

În această situaţie, inculpatul a declarat:

— Insist respectuos în faţa înaltei Curţi să binevoiască a consimţi, precum am solicitat, în vederea unei administrări bune a justiţiei, să restituiţi cauza mea judecătorului de instrucţie pentru un termen ce-l veţi fixa pentru a permite avocaţilor să se prezinte în condiţii care să le dea posibilitatea să mă asiste în mod util. Fără aceasta, ei nu o vor putea face în mod util.

Această declaraţie explică absenţa avocaţilor; ea era menită să determine restituirea cauzei la judecătorul de instrucţie.

După o scurtă deliberare, Curtea a respins această cerere argumentând că avocaţii au avut timp suficient pentru a se prezenta la şedinţa de judecată, datorită invitaţiei adresate lor de preşedinte.

În continuare s-a dat cuvântul grefierului pentru a citi actul de acuzare: rechizitoriul definitiv cu data de 13

iunie

1945 întocmit în absenţa lui Laval, completat cu un act adiţional, din 26 septembrie 1945, redactat după întoarcerea sa din străinătate, precum şi cu încheierea anchetei judecătorului de instrucţie.

În aceste acte sunt consemnate momentele mai importante din cariera politică a inculpatului, rolul său în răsturnarea Republicii la 10 iulie 1940 şi în impunerea regimului totalitar patronat de Pétain; activitatea sa trădătoare din timpul războiului, instituirea regimului de teroare sângeroasă împotriva poporului francez; încercările furibunde de a împiedica orice mişcare de rezistenţă împotriva fascismului.

Citǎm din rechizitoriu declaraţia lui Laval făcută în timpul luptelor din Africa de Nord dintre armatele anglo-saxone şi cele germano-italiene, când înfrângerea celor din urmă era certă: „Vor fi neînţelegeri, rezistenţe, trădări; cei rătăciţi vor fi repuşi pe drumul drept; voi lovi. Dacă vor izbucni lupte de gherilă, s-a zis cu Franţa. Dar voi rezista până la capăt. Armata germană nu va fi bătută; fiţi siguri de aceasta. Americanii au pus mâna pe Africa, fără îndoială prin trădarea unor francezi sperjuri. Alţii de la noi au pus mâna pe arme. Ei bine, eu vă repet că America aliată Angliei şi lui de Gaulle, nu se va ridica deasupra Germaniei invincibile”.

Rechizitoriul conchide: „Pare a fi inutil de a mai adăuga ceva la crezul astfel exprimat de cel care îşi zicea şef al guvernului francez. Trădarea politică, trădarea morală, predarea Franţei la cheremul invadatorului, iată ce rezultă din toate faptele al căror rezumat precedent nu este decât un tablou cronologic al evenimentelor încă prezente în memoria noastră a tuturor... Având în vedere că faptele mai sus expuse constituie dovezi împotriva numitului Laval de a fi săvârşit, într-o perioadă în care faptele nu s-au prescris:

1. Crima de atentat împotriva securităţii interne a statului;

2. Crima de înţelegere cu inamicul în vederea

favorizării acţiunilor sale în corelaţie cu cele proprii;

Crime prevăzute şi pedepsite de articolele 87 şi 75 ale Codului penal... numitul Laval a fost trimis de procurorul general în faţa înaltei Curţi de Justiţie în vederea judecării conform legii.

Rechizitoriul adiţional se încheie cu aprecierea declaraţiilor inculpatului date în faţa judecătorului de instrucţie, relevă că:

„Sistemul apărării lui Laval este în întregime bazat pe faptul, că după părerea sa, niciun om normal nu putea în 1940 să se îndoiască de victoria Germaniei. În aceste condiţii, spunea el, am făcut singura politică posibilă, aceea care a constat în înţelegerea cu învingătorul.

În plus, adăugă el, tot ce am acceptat, nemţii mi-ar fi impus prin forţă. Am apreciat că e mai abil să las impresia că fac totul de la mine, în vederea obţinerii unor compensaţii.

În sfârşit, el nu încetează să repete, de n-aş fi fost aici, situaţia compatrioţilor mei ar fi fost de o sută de ori mai rea. Franţa îmi datorează recunoştinţă”.

„Fără a insista, pentru moment, asupra lipsei de fundament a afirmaţiilor lui Laval privind pretinsele avantaje, pe care politica sa ar fi avut ca urmare, un lucru este cert: această politică ne-a pus într-o poziţie înjositoare, lucru de neiertat, a cărei însemnătate şi caracter nu putea să scape autorilor lor. Ea ne-a cauzat un prejudiciu moral şi material ale cărui consecinţe Franţa le suportă încă şi azi, în ciuda imenselor sale sacrificii şi a contribuţiei sale la victoria comună.

Aceasta este crima reproşată omului, care, sub egida şi drapelul lui Pétain, a fost agentul principal al unei colaborări despre care se poate spune că fără rezistenţa imensei majorităţi a francezilor, împreună cu martiriul şi eroismul tuturor celor care au căzut, ar fi stigmatizat cu o pată de neşters pagina cea mai tristă a istoriei noastre. Paris, la 16 septembrie 1945. Procurorul general Mor net”.

După citirea rechizitoriului preşedintele îi invită pe martori să părăsească sala şi începe interogarea

inculpatului.

În prima parte a interogatoriului are loc o discuţie între preşedintele Curţii şi inculpat, cu intervenţii intermitente ale procurorului general, privind activitatea politică a lui Laval până la izbucnirea celui de al doilea război mondial. Apoi întrebările preşedintelui şi ale procurorului. general se concentrează asupra perioadei din timpul războiului.

Şi în această fază a procesului, Laval a ocolit întrebările jenante, încercând să-şi justifice politica prin argumentele deja expuse, ba mergând chiar mai departe în afirmaţii cu totul fanteziste. Inculpatul nu s-a sfiit să susţină că:

— …Am avut ca obiectiv… de a nu declara niciodată război anglo-saxonilor, de a nu încheia niciodată vreo alianţa militară cu Germania şi de a nu-i oferi niciodată o colaborare militară; de a împiedica ca aventurierii să pună mâna pe putere în Franţa…

La sfârşitul şedinţei din prima zi, Laval a încercat din nou – fără succes – să pună în discuţie lipsa apărătorilor săi şi propunerea de a se restitui cauza judecătorului de instrucţie.

Atitudinea fermă a înaltei Curţi faţă de încercările de tergiversare ale inculpatului a avut ca rezultat că a doua zi, 5 octombrie, Laval a fost asistat de cei trei apărători, care, dându-şi seama că absenţa lor nu poate împiedica desfăşurarea procesului, au abandonat această metodă obstrucţionistă, recurgând, după cum se va vedea, la alte subterfugii.

Luând cuvântul imediat după deschiderea şedinţei, apărătorii inculpatului au reiterat, propunerea făcută de Laval, cu o zi în urmă, de a se restitui cauza judecătorului de instrucţie în vederea completării anchetei. În subsidiar, afirmând că n-au avut timp să studieze piesele dosarului, avocaţii au cerut amânarea judecării cauzei.

În legătură cu cererile apărării procurorul general Mornet a făcut următoarele precizări:

— Întregul proces nu este doar al unui singur om, ci

al unei politici – nu mă sfiesc să spun acest cuvânt – este al unei politici în ceea ce ea a avut criminal şi această politică este concretizată într-un om, cel care este aici.

Respingând reproşurile adresate judecătorului de instrucţie, parchetului de a nu fi permis apărării să obţină documentele, piesele necesare pentru a-şi putea îndeplini rolul, declar că, de o lună, de şase săptămâni, de când Pierre Laval e în Franţa, toate cabinetele de instrucţie au fost deschise apărătorilor săi. Dacă ar fi întâmpinat vreo greutate deoarece cutare cabinet ar fi fost închis în cutare zi, ei n-aveau decât să se adreseze preşedintelui Comisiei de instrucţie, ori procurorului general sau unuia din avocaţii generali şi li s-ar fi acordat tot sprijinul.

Apărătorii au în mâinile lor piesele pe care legea prevede să li se pună la dispoziţie, mă refer la depoziţiile de martori. Iar în ce priveşte celelalte piese, celelalte documente, afirm că nu există niciuna a cărei copie ar fi necesar să fie predată apărării.

Care sunt, de fapt, aceste piese? Care sunt aceste documente? Declaraţiile radio-difuzate ale lui Pierre Laval, actele sale de guvernământ, legile pe care le-a semnat, faptul că din luna iulie 1940 până în ziua de 13 decembrie a aceluiaşi an a fost vicepreşedintele Consiliului şi stăpânul efectiv al politicii; faptul că din aprilie 1942 până la eliberare a fost mai mult decât vicepreşedintele Consiliului, mai mult decât preşedintele Consiliului: şeful guvernului. Piesele, documentele, mărturiile, toate acestea sunt publicate începând din iulie 1940. Toate acestea reprezintă istoria contemporană, prezentă în toate spiritele, ale cărei victime am fost, mai mult ori mai puţin, cu toţii.

Şi atunci de ce ne vorbesc apărătorii despre mărturii necesare? De ce ni se zice că este necesar să-l ascultăm ca martor pe cutare sau cutare parlamentar, de a căuta cutare sau cutare document, şi nu mai ştiu ce?

Dar toate aceste documente se află sub ochii voştri din luna septembrie 1939 şi din luna iulie 1940. Ceea ce mi-am permis să spun ieri şi ceea ce îmi permite să repet

azi: ancheta a fost publică pentru toată lumea. Ea se desfăşoară de cinci ani, din iulie 1940.

După aceşti cinci ani, Franţa, care l-a aşteptat, aude în sfârşit sunând ceasul dreptăţii. Ceasul dreptăţii a sunat pentru Pétain la două luni după sosirea sa pe solul Franţei; el va suna în acelaşi termen şi pentru Pierre Laval. Franţa a suferit în aceşti cinci ani. În aceşti cinci ani Franţa a suportat – şi a suportat în numele ei însăşi, ceea ce a constituit blasfemia supremă – o politică, care nu numai că o oprima, nu numai că o făcea complice a agresorului, ci o şi dezonora în ochii lumii.

Iată principala învinuire adresată azi lui Pierre Laval. Facem procesul politicii sale, repet, în ceea ce această politică avea mai criminal, fără a fi necesar de a-i cerceta dedesubturile, fără a fi necesar de a-i cerceta mobilurile mai mult ori mai puţin întortocheate, care puteau s-o inspire.

Iată, domnilor, ce vă rămâne să pledaţi. Nu trebuie să pledaţi în ce priveşte existenţa faptelor: faptele nu sunt şi nu pot fi contestate. Declaraţiile radiodifuzate ale lui Pierre Laval nu sunt contestate. Circularele pe care le-a semnat, toate acestea nu sunt contestate.

Ce vă rămâne, deci, să pledaţi? Justeţea acestei politici, ceea ce ar putea s-o explice, ceea ce ar putea s-o scuze, care a fost efectul ei.

Repet, aceasta nu ţine de anchetă, aceasta înseamnă dezbatere în şedinţă publică.

În consecinţă, nu afirmaţi că ancheta a fost trunchiată… Nu, domnilor, ancheta e terminată. Ea s-a încheiat în ziua Eliberării. Şi ceasul dreptăţii ar fi sunat mai devreme, dacă Pierre Laval ar fi venit mai curând pentru a se pune la dispoziţia voastră…

După o deliberare de aproape o oră, Curtea a pronunţat o încheiere prin care respinge cererea apărării de restituire sau de amânare a cauzei, dispunând continuarea dezbaterilor.

Preşedintele Mongibeaux a reluat interogarea lui Laval. Întrebările se refereau îndeosebi la evenimentele

anului 1940, răspunsurile lui Laval, deşi foarte lungi, erau evazive, ocoleau fondul problemelor.

Încercând să-şi justifice insistenţa de a face parte din guvernul de la Vichy, Laval a spus:

— ...mi-am spus că Mareşalul – mi-am spus asta mult prea târziu – era un om fără experienţă politică, dar avea, totuşi, gustul politicii, în orice caz, în mod foarte cert, gustul puterii personale, un gust fără orice moderaţie. Mi-am dat seama de asta prea târziu. Am crezut că rămânând (în guvern n.a.) îmi îndeplineam mai bine datoria decât plecând, că poate voi reuşi, până la urmă şi cât mai curând posibil, să exercit o parte a autorităţii ori să împiedic să se săvârşească anumite acte.

...Vreţi să vă povestesc o amintire despre Mareşal? E nostimă, domnule preşedinte, dar o voi povesti fără să râd. Într-o zi, ieşindu-mi din fire din cauza folosirii excesive a acestei puteri personale, am spus Mareşalului; „Cunoaşteţi, domnule Mareşal, întinderea puterilor domniei-voastre?” El mi-a zis: „Nu”. Eu i-am spus: „Ele sunt mai mari decât cele ale lui Ludovic al XIV-lea, fiindcă Ludovic al XIV-lea trebuia să supună decretele sale Parlamentului, în timp ce domnia-voastră n-aveţi nevoie să supuneţi actele voastre constituţionale Parlamentului, fiindcă acesta nu mai există”. El mi-a zis: „E adevărat”.

A doua zi, îl văd pe Mareşal. El îmi zice: „Cunoaşteţi întinderea puterilor mele?” Eu i-am spus: „Nu, domnule Mareşal”, Mareşalul mi-a repetat ceea ce îi spusesem; Mareşalul a uitat că eu i-am spus acest lucru în ajun! Şi-mi amintesc că revenind în biroul meu le-am zis colaboratorilor mei: „Ieri am făcut o treabă bună!”

Această relatare era menită, în intenţia lui Laval, să releve că el nu acorda însemnătate actelor constituţionale emise de Pétain. Dar, de fapt, Pétain apărea şi în lumina convorbirii citate, ca un bătrân senil, care nu mai ştia prea bine ce spune şi ce face, ceea ce demonstra că Laval, persoana numărul doi a regimului de la Vichy, era, în realitate, cel care avusese cuvântul decisiv.

În şedinţa înaltei Curţi de Justiţie, din 6 octombrie

1945, a continuat interogarea inculpatului. Laval n-a contenit să folosească tactica sa anterioară, dând răspunsuri evazive la toate întrebările şi încercând să semene confuzii. Apărătorii săi au ridicat din nou, într-o manieră insolentă, problema că nu posedă piesele dosarului.

La întrebarea preşedintelui Mongibeaux, cum a putut inculpatul să se menţină în guvern, dacă era duşmănit de Pétain, Laval a refuzat să răspundă.

Atunci preşedintele a zis:

— Am arătat motivele care au făcut să fiţi menţinut alături de mareşalul Pétain şi că nu e prea dificil de ştiut cine au fost persoanele care au acţionat în acest sens, întrucât sunt identice cu cele care l-au obligat pe mareşalul Pétain să vă ia din nou în guvern peste un an şi jumătate. Şi voi mai preciza: aceste persoane au un nume, sunt nemţii.

Laval: Nu, domnule preşedinte!

Preşedintele: E Abetz…

Laval: Nu, domnule preşedinte!

Preşedintele: Ba da. Nu vreau să mă postez în acuzator… dar sunt obligat, totuşi, să contribui la lămurirea cazului…

La val: N-am nimic de răspuns… după declaraţia domniei-voastre…

Şi, în continuare, Laval a început să vorbească despre altceva, intenţionând, în mod vădit, să neutralizeze impresia lăsată de răspunsul său negativ, anterior.

La invitaţia preşedintelui de a răspunde precis, în sfârşit, la întrebările ce i se puneau, Laval a declarat că nu va mai da răspuns la nicio întrebare.

Preşedintele a dispus suspendarea şedinţei.

Atitudinea provocatoare a lui Laval a indignat asistenţa şi pe unii membri ai juriului. În sală s-au auzit cuvinte de protest. La reluare, preşedintele a declarat:

— Acuzat, aţi dat explicaţii foarte lungi timp de două zile privind primul capăt de învinuire reţinut împotriva voastră: cel de complot contra securităţii interne a

statului…

Rămâne a doua inculpare: O cunoaşteţi: cea de înţelegere cu inamicul. Ştiţi pe ce se bazează… Vă invit să vă explicaţi asupra celei de a doua părţi a învinuirilor, formulate împotriva voastră…

Laval: Domnule preşedinte, modul ofensator în care mi-aţi pus întrebările mai înainte şi manifestările la care s-au dedat anumiţi juraţi îmi demonstrează că pot să devin victima unei crime judiciare. Nu vreau să-i fiu complice. Prefer să tac.

Preşedintele Mongibeaux a dispus continuarea dezbaterilor prin audierea martorilor. Dar nefiind prezent niciun martor, şedinţa a fost suspendată.

MARTORII

La redeschiderea şedinţei, Laval a refuzat să se prezinte în faţa completului de judecată. Constatând că inculpatului i s-a adresat somaţia legală de a se prezenta la judecată, preşedintele a dispus continuarea dezbaterilor.

A fost audiat primul martor, fostul preşedinte al Republicii Albert Lebrun, care, referindu-se la insistenţa lui Laval de a intra în guvern în iulie 1940, a arătat

— …ceea ce pot spune este că ar fi fost mai bine pentru Franţa şi chiar pentru el ca ţara să fi fost administrată direct printr-un gauleiter (guvernator german) decât de un guvern francez care nu putea să aibă mai multă putere decât aparenţa şi al cărui rol esenţial urma să constea, în fond, în garantarea tuturor hotărârilor autorităţilor de ocupaţie…

Dezbaterile au fost reluate în ziua de 8 octombrie 1945. Inculpatul şi apărătorii săi au refuzat să se prezinte.

Martorul următor a fost generalul de corp de armată Doyen, care începând de la 12 septembrie 1940 a fost un timp membru în Comisia de aplicare a armistiţiului încheiat între Germania şi Franţa.

— …Salvarea ţării noastre, nu putea veni decât din partea celor care continuau lupta împotriva Germaniei… Datoria tuturor francezilor era, deci, de a ajuta prin toate mijloacele pe cei care mai luptau până în momentul când

puteau relua armele, în mod deschis. Dimpotrivă, orice altă politică consistând în a ajuta inamicul… că se numeşte colaborare sau altceva, era o politică criminală împotriva ţării. S-a găsit un om care s-a făcut părintele acestei politici şi a impus-o ţării. Acest om a fost Laval. Montoire a fost prima manifestare oficială a acestei politici… Montoire trebuia să aibă o urmare… Domnii Abetz şi Laval au plănuit să provoace la Paris o mare manifestare franco-germană cu prilejul reîntoarcerii la Paris a rămăşiţelor pământeşti ale fiului lui Napoleon, pe care Hitler ni le-a oferit într-un moment, când, în mod cert, Franţa nu le dorea. Cu acest prilej mareşalul Pétain trebuia primit la Paris de către Hitler şi această întrevedere ar fi pecetluit în ochii lumii ceea ce nu s-a putut arăta în mod evident la Montoire, adică reconcilierea franco-germană, aservirea Franţei către Germania cu toate consecinţele sale.

Apoi martorul a relatat cum a reuşit cu sprijinul altor ofiţeri patrioţi să-i explice lui Pétain caracterul ruşinos al întâlnirii plănuite şi să-l determine să renunţe la ea, fapt pentru care ofiţerii au fost admonestaţi de Laval.

— Intimitatea lui (Laval) cu nemţii era totală. Voi spune că a fost chiar indecentă într-un moment când noi avem peste un milion şi jumătate de prizonieri care sufereau după sirmele ghimpate. Această intimitate nu aducea mult folos Franţei, dar în schimb aducea mult folos nemţilor… Cazul cel mai tipic al acestei perioade este afacerea minelor din Bor. Minele din Bor sunt cele mai bogate mine de cupru, ale Europei. Ele se află în Jugoslavia… delegaţia germană în Comisia de armistiţiu presiona delegaţia franceză de a-i ceda aceste mine care erau proprietatea unui consorţiu francez… În timpul lunii septembrie, în octombrie şi în noiembrie nemţii au revenit la această problemă de nenumărate ori „pentru a obţine cedarea minelor. Comisia de armistiţiu şi-a menţinut poziţia, refuzând în modul cel mai categoric cesiunea cerută. Stupefacţia mea a fost cu atât mai mare când la începutul lunii decembrie am aflat că minele de la Bor au fost cedate nemţilor, la Paris, de către domnul Laval…

Din celelalte dispoziţii ale martorilor citǎm pe cea a secretarului general al Federaţiei Franceze a Muncitorilor Deportaţi şi al familiilor lor" Beauchamp, care a vorbit în numele celor, 785.000 de tineri muncitori deportaţi în Germania ca urmare a ordinelor date de Laval personal. 50.000 din aceştia şi-au pierdut viaţa la locurile de muncă forţată din Germania hitleristă. Martorul a dat citire la numeroase documente, ordine, instrucţiuni, semnate de Laval, referitoare la deportarea muncitorilor francezi în Germania.

CUVÂNTUL PROCURORULUI GENERAL

În şedinţa din 9 octombrie a luat cuvântul procurorul general Mornet, care a spus printre altele:

— …trebuie să precizez… în ce condiţii are loc un proces, pe care, din partea mea, aş fi vrut să-l văd desfăşurându-se într-o atmosferă mai senină.

Nu putea să fie altfel cu un acuzat a cărui intenţie de a nu se lăsa judecat a devenit manifestă din prima zi. El a părăsit şedinţa urmat de avocaţii săi. În astfel de cazuri legea obligă pe preşedinte să asigure apărarea inculpatului delegându-i apărători din oficiu. Ceea ce preşedintele a şi făcut conform art. 244 din Codul de instrucţie criminală – în ce mă priveşte, oricare ar fi uniforma cu care sunt îmbrăcat aici, nu sunt decât o parte în faţa înaltei Curţi, rolul, datoria mea este de a expune pe ce temei şi de ce urmează să-l judecaţi pe Pierre Laval…

Las la o parte, firește, cazul când politica, oricât de dezastruoasă ar fi pentru o ţară, izvorăşte dintr-o eroare de bună-credinţă. Dar spun că e criminală în sine dacă izvorăşte din necunoaşterea a ceea ce voi numi conştiinţa îndatoririlor pe care fiecare cetăţean al unei naţiuni le are faţă de această naţiune…

După câteva considerente preliminare, procurorul general Mornet expune rolul lui Laval, în diversele perioade ale activităţii sale politice:

— …Urmează apoi evenimentele tragice din lunile mai şi iunie 1940 când Pierre Laval, fără ca ideea de a-şi vedea capitulând ţara să-i suscite vreo reacţie, apare din

umbră, ca şi cum înfrângerea ar fi fost pentru el o revanşă şi ora stabilită pentru a constitui un guvern sub un drapel susceptibil de a inspira tuturor o încredere pe care numai reputaţia de şiretenie a, lui Pierre Laval nu putea s-o justifice.

Apoi perioada de la 16 iunie la 10 iulie 1940 urmată de actele constituţionale din 11, suprimarea regimului republican, instaurarea unei politici de colaborare cu inamicul, concretizată în persoana lui Laval al cărui nume va rămâne în veci legat de ea; şi poate şi mai mult în perioada ce a urmat, când a fost temporar îndepărtat de la putere şi când am asistat din partea presei Axei la desfăşurarea unei campanii din cele mai violente în favoarea reîntoarcerii sale în guvern.

În fine, într-o ultimă perioadă, Laval revine la putere, în aprilie 1942 şi atunci se realizează pe deplin, în politica şi actele sale, faimoasa sa frază: „Doresc victoria Germaniei”. El n-o doreşte numai, dar o şi pregăteşte…

Amintind rolul deţinut de inculpat în ce priveşte măsurile rasiale, procurorul general a arătat:

— La 3 octombrie 1940 a apărut o lege semnată de Pierre Laval, pe atunci vicepreşedinte al Consiliului, excluzând o întreagă categorie de francezi din comunitatea franceză, interzicând evreilor accesul la toate funcţiile publice şi la majoritatea profesiunilor, punându-le, repet, în afara patriei. Cu toate acestea, Laval a protestat la această bară.

afirmând că a fost inamicul persecuţiilor împotriva evreilor şi că a făcut totul pentru a-i scăpa…

Nici în perioada când nu făcea parte din guvernul de la Vichy, Laval n-a încetat să militeze în favoarea Germaniei. Procurorul general Mornet citează în această privinţă mesajul adresat de Laval la 25 mai 1941 americanilor: „Exemplul dureros al ţării mele îmi permite să spun azi poporului american:

Înainte de a vă lansa în marea aventură (referire la intrarea S.U.A. în război) reflectaţi asupra destinului unei ţări prietene, care în septembrie 1939 a fost aruncată într-

un război pierdut dinainte. De altfel, de ce ar duce America război?

Ştiu şi sunt impresionat, că unul din argumentele principale folosit de cei care, la voi, doresc intervenţia activă în conflictul anglo-german constă în a zice: Trebuie eliberată Franţa.

Acest sentiment vă cinsteşte, dar trebuie să afirm sus şi tare că actualmente această generozitate este deplasată şi n-ar putea decât să provoace acte absolut prejudiciabile intereselor Franţei".

În vara anului 1942 anglo-saxonii au atacat teritoriul ocupat de hitlerişti, debarcând un comando în dreptul localităţii Dieppe din nordul Franţei, care a fost nimicit de nemţi.

Pétain şi Laval nu s-au sfiit să felicite comandamentul german pentru „măturarea promptă a solului francez" şi să transmită lui Hitler o scrisoare în care se spunea:

„Domnule cancelar, după o convorbire pe care am avut-o cu preşedintele Laval şi ca urmare a ultimei agresiuni britanice, care a avut loc2 de această dată, pe solul nostru, vă propun să luaţi în considerare participarea Franţei la propria ei apărare. Semnat: Ph. Pétain". (Iată, aşadar o nouă ofertă de colaborare militară cu naziştii). Procurorul general Mornet a spus în continuare: – În ziua de 22 iunie 1942, chiar în ziua când şi-a lansat provocarea: „doresc victoria Germaniei", în aceeaşi zi Laval îşi lansează primul apel în favoarea plecării masive de muncitori destinaţi să înlocuiască în uzinele Reichului pe cei pe care Hitler îi mobiliza la luptă pe frontul rus... Şi pentru a vă dovedi în ce măsură a fost lipsit de conştiinţă, subliniez că Laval a îndrăznit să pună pe acelaşi plan mobilizarea soldaţilor chemaţi să apere solul patriei lor invadat şi rechiziţia în vederea muncii în Germania.

„Alţii, a spus Laval, alţii în 1939, milioane, au primit ordinul să plece. Nu li s-a lăsat latitudinea să discute, ei au plecat. Veţi discuta, deci, voi, azi? Nu!"

Omul capabil de a face asemenea comparaţii între mobilizarea şi recrutarea mâinii de lucru în favoarea

Germaniei, omul capabil de aşa ceva n-a fost constrâns să facă declaraţiile ce vi le-am citit. Îşi exprima propriile sale sentimente…

Am avut în Insulele Antile un vas port-avion, două crucişătoare, trei crucişătoare uşoare, opt petroliere, o sută şapte avioane şi o rezervă de aur de aproximativ douăsprezece miliarde. Ei bine, Laval n-a avut linişte şi a trimis ordine peste ordine pentru ca vasele şi avioanele să fie distruse ca să nu cadă cumva în mâinile americanilor… Dar supun aprecierii domniilor voastre şi scrisoarea adresată lui Hitler, la 22 noiembrie 1942, care de această dată nu priveşte flota de război, ci flota comercială pe care o aveam în Mediterană, scrisoare semnată Pierre Laval:

„Domnule Cancelar… doresc să vă informez că guvernul francez a decis să pună la dispoziţia dumneavoastră toate vasele de comerţ care se află în porturile noastre metropolitane în Mediterană…

Astfel, domnilor, în timp ce se dispunea distrugerea flotei de război, franceze, mai degrabă decât de a o lăsa să-şi reia locul în luptă, se ceda, fără contraprestaţie, şi flota noastră comercială Axei…

Franţa s-a spălat de ruşine. Ea s-a reabilitat cu sângele martirilor ei, ea s-a reabilitat graţie luptătorilor din maquis, refugiu pentru toţi acei care puteau să se sustragă conscripţiei în favoarea Germaniei, ea s-a reabilitat prin Rezistenţa sa, prin victoria dobândită în comun pe fronturile Normandiei şi Bretagnei. Dar, după cum am mai spus într-o altă şedinţă, politica guvernului de la Vichy era cât pe aici s-o dezonoreze. Ei bine, afirm că aceasta este crima de neiertat pentru care, în numele patriei ultragiate, în numele martirilor ei, şi gândindu-ne şi la toţi acei pe care Curţile de Justiţie îi condamnă pentru a fi ascultat de ordinele guvernului prezidat de Laval, aceasta este crima pentru care nu este decât o sancţiune pe care o Curte de Justiţie o poate pronunţa: aceasta e moartea.

Laval… refuză să se prezinte în faţa voastră pentru a se apăra. Este resursa sa supremă, voi zice – chiar

suprema sa tactică.

Aţi putut constata că de fiecare dată când i se pune o întrebare precisă, el o eludează, sau promite că va răspunde printr-o notă care nu este decât o nouă modalitate de a eluda un răspuns, pe care nu-l poate da. În această situaţie, în faţa imposibilităţii de a răspunde la o întrebare precisă, el oare, ca un jucător, s-a hazardat până la capăt, zicându-şi nu vor îndrăzni…

Ei bine, din partea mea… eu voi îndrăzni… Dreptatea, Franţa o aşteaptă de cinci ani. Vă cer să pronunţaţi pedeapsa cu moartea împotriva lui Pierre Laval.

Preşedintele Curţii de Justiţie, constatând că inculpatul, care trebuia să aibă ultimul cuvânt nu este prezent, precum şi lipsa apărătorilor săi, citeşte o scrisoare pe care a primit-o din partea lui Laval, care constituia un răspuns la depoziţiile unor martori şi îndeosebi ale generalului Doyen, scrisoare în care Laval continuă să-şi nege vinovăţia pentru faptele ce i se imputau.

După citirea scrisorii, dezbaterile sunt închise şi înalta Curte se retrage pentru a delibera.

După o lungă deliberare, care se termină noaptea târziu, înalta Curte de Justiţie pronunţă verdictul. Reţinând vinovăţia lui Pierre Laval pentru ambele capete de acuzare, pe baza articolelor 87 şi 75 din Codul penal şi a ordonanţei din 14 noiembrie 1944 Curtea îl condamnă pe Laval la pedeapsa cu moartea. Îl declară vinovat de lipsă de demnitate naţională şi în consecinţă îl condamnă la degradare naţională şi pronunţă confiscarea totală a averii sale.

Pedeapsa capitală a fost executată prin împuşcare la 15 octombrie 1945, la fortul Montrouge, în apropiere Paris.

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

— Chénuel, Mémoires sur la vie publique et privée de Foucquet surintendant des finances, Paris, 1862, Charpentier Editeur.

— Le procès de Foucquet d’après les lettres de Mme

de Sévigné, H. Gautier ed., Paris.

— Savine A et B'ournand, F. Foucquet surintendant général des finances, Ed. Léon – Michaud, Paris 1908.

— Mongredien, Georges, L'affaire Foucquet, Libraire Hachette Paris, 1956.

— Rod, Édouard, L'affaire J.J. Rousseau, Ed. Périn et Cie, Paris Payot et Cie, Lausanne 1906.

— Champion, Edme, J.J. Rousseau et la Révolution Françaises, Librairie Armand Colin, Paris, 1909.

— Faguet, Emile, Rousseau penseur, Société Française d'imprimerie et de librairie, Paris, 1910.

— J.J. Rousseau, Emil sau despre educaţiune, ediţia a 5-a, Biblioteca Pedagogică, Bucureşti, 1923.

— J.J. Rousseau, Les rêveries d'un promeneur solitaire suivies de Lettres écrites de la montagne et Le devin de village, Paris, Librairie Garnier Frères, 1954.

— Soulié, Maurice, Lès procès célébrés de Etats-unis, Ed. Payot, Paris, 1932.

— Van Dören Stern, Philip The Life and Whitings of Abraham Lincoln, The Modern Library, New York, 1940.

— Angle, M. Paul, Abraham Lincoln by Some Men Who Knew Him, Books for Libraries Press, Freeport, New York, 1950.

— Roscoe, Theodor, The Web of Conspiracy, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1959.

— Furneaux, Rupert, Die grossen Rätselfragen, Verlag Heinrich Scheffler, Frankfurt am Main, 1962.

— Vianu, Alexandru, Lincoln, Editura Tineretului, 1966.

— Bazaine A., Ma justification, Bruxelles, 1870.

— Bazaine l'armée du Rhin depuis le 12 août jusqu'au 29 octombrie 1870, Imprimeur-Editeur Henri Pion, Paris, 1872.

— Le „Faure, Amédée, Procès du maréchal Bazaine, Librairie-Editeurs Garnier Frères, Paris, 1874.

— Bazaine, Episodes de la guerre de 1870 et le blocus de Metzr Madrid, 1883.

— Mousset, Albert, L'attentat de Sarajevo, Ed. Payot,

Paris, 1930.
— L’époque contemporaine, Presse Universitaires de France, Paris, 1977.
— Priester, Eva Kurge Geschichte Österreichs, Globus Verlag* Wien, 1949.
— Domokos József, „... emlékezz, proletar!” Sallai Imre és Fürst* Sándor pere, Kossuth Könyvkiadö, Budapest, 1962.
— Le procès Laval, Compte rendu sténographique, Editions Albin Michel, Paris, 1946.
— Saurel, Louis, La fin de Pierre Laval, Editions Rouff, Paris 1965
— Istoria lumii în date, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti. «1969.
14 – În boxa acuzaţilor
CUPRINS
1. Nicolas Foucquet 5
2. Afacerea Jean Jacques Rousseau 35
3. Asasinii preşedintelui Abraham Lincoln 61
4. Mareşalul Bazaine «8
5. Atentatorii de la Sarajevo 116
6. Imre Sallai şi Sándor Furst 148
7. Pierre Laval 180
8. Bibliografie sumară 209

EDITURA DACIA

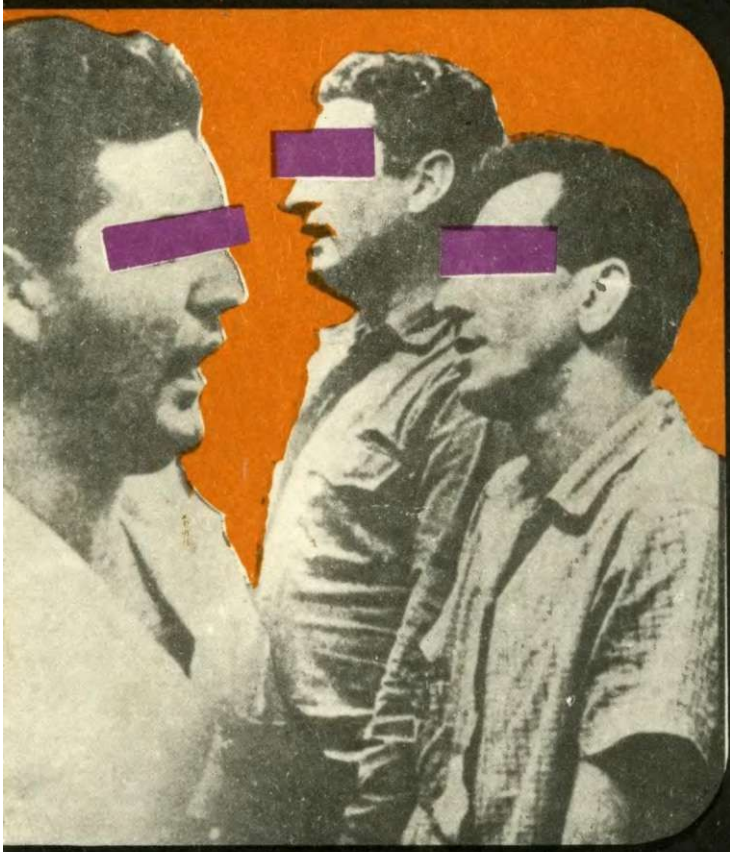

Lei 7,25